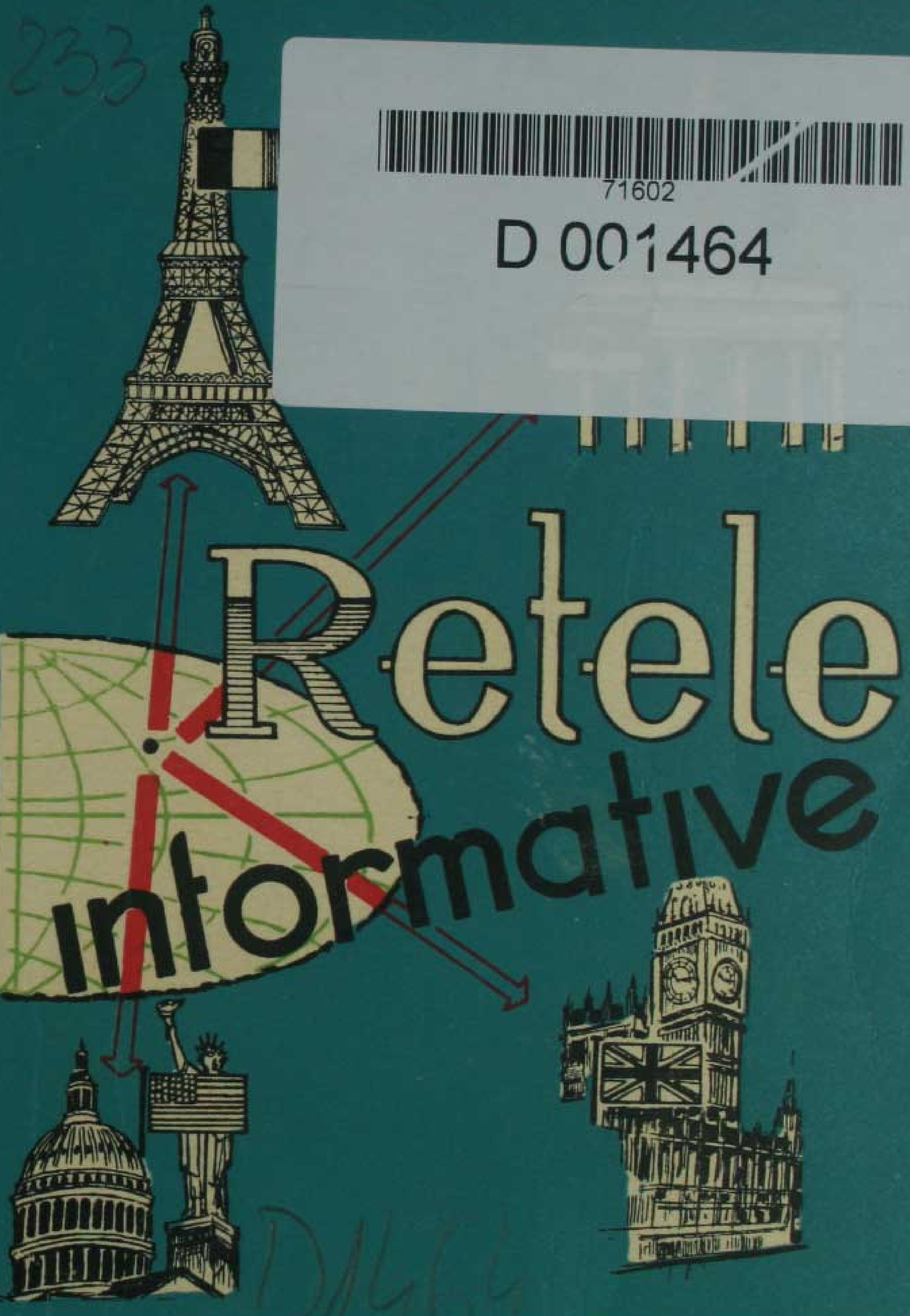
CONSILIUL SECURITĂȚII STATULUI
DIRECȚIA ÎNVĂȚĂMÎNT

Rețele informative

CONSILIUL SECURITĂŢII STATULUI
DIRECŢIA ÎNVĂŢĂMÎNT

SECRET

REŢELE INFORMATIVE

Seria 0820

1969

Traducere de cpt. PETRU GHINEȚ
Coperta a fost executată de cpt. DUMITRU HÎRJE

DIN PARTEA REDACȚIEI

In lucrarea de față autorul incearcă, pe baza materialelor și informațiilor puse la dispoziție de serviciul britanic de contrainformații și a știrilor apărute în presa internațională, să prezinte unele aspecte ale activității serviciilor de informații și contrainformații ale Uniunii Sovietice, modul cum au fost organizate și au acționat unele rețele informative sovietice, descoperite în țările capitaliste, precum și modul cum au acționat organele de contrainformații din țările respective.

Descrierea procedeelor și mijloacelor folosite în activitatea de culegere a informațiilor, în verificarea, instruirea și educarea agenților, modalitățile de dirijare concretă și permanentă a acestora, varietatea procedeelor de legătură folosite, precum și posibilitățile de recrutare a unor agenți pe baza exploatării trăsăturilor negative de caracter, ajută la lărgirea orizontului profesional al cadrelor aparatului de securitate. Sînt demne de reținut, în acest sens, metodele folosite de către cei mai de seamă conducători ai rețelelor informative angajate în activitatea de culegere și transmitere a informațiilor: Sorge, Abel, Lonsdale, Iakovlev, Sabotin etc.

In prezentarea aspectelor din cuprinsul lucrării, autorul se situează pe poziții anticomuniste, urmărind în mod evident scopuri propagandistice îndreptate împotriva Uniunii Sovietice și a organelor sale de informații și contrainformații.

Studiind în spirit critic și cu discernămînt politic această carte, sesizînd limitele ei determinate de poziția de clasă a autorului, de competența și subiectivismul lui în tratarea realistă a faptelor, sîntem încredințați că cititorul va putea trage concluzii utile pentru propria activitate.

ASCENSIUNEA UNUI INTRIGANT

Un bărbat lat în umeri, cu pălărie neagră, privea nemișcat poarta clădirii cenușii a amiralității. George Smith, detectiv superintendent, vînătorul de spioni din Secția specială a Scotland Yardului, avea, în acea zi de miercuri 12 septembrie a anului 1962, impresia că așteaptă de o veșnicie apariția unei siluete îngrijite și zvelte, cu pălărie tare și umbrelă. Aparatul de radio al mașinii poliției și-a început deodată emisia. Automobilul era parcat la 10 metri depărtare de locul unde se afla Smith. Radiotelegrafistul ascultă cuvintele sacadate, care anunțau că omul așteptat de George Smith fusese reținut la ieșirea din spatele clădirii.

Cîteva minute mai tîrziu, superintendentul Smith se afla în limuzina neagră a poliției, alături de William John Christopher Vassall, angajat civil al amiralității, în vîrstă de 38 de ani, fost diplomat și trădător bine plătit. Intîlnirea dintre cei doi a destrămat o altă verigă a rețelei mondiale de spionaj, creată în țările occidentale de către Uniunea Sovietică în timpul celui de-al doilea război mondial și în anii postbelici. Smith l-a condus pe Vassall direct la Scotland Yard. Abia cînd palidul și imberbul trădător și-a început mărturisirea, conducătorii serviciului secret britanic și-au dat seama că evenimentele acelei zile, care aveau să aibă un larg ecou

în întreaga lume, erau în mod ciudat dependente de voința unui rus, născut în 1889 la Merheuli, stațiune balneară la Marea Neagră.

Acest om se numea Lavrenti Pavlovici Beria. Mai tîrziu a căzut victimă propriei domnii teroriste. Ura sa împotriva oricărei forme de capitalism a dus la crearea celei mai eficace organizații de spionaj din istorie.

Provenit dintr-o familie de țărani care își cîștiga foarte greu existența, el este considerat, potrivit acțiunilor consemnate în documentele contraspionajului occidental, unul din cei mai capabili șefi ai unui serviciu secret din istoria omenirii și creatorul unei rețele de spionaj în care operează și astăzi mulți din cei 300.000 de agenți ce i-a avut sub control.

Ca elev la școala primară din Suham, Lavrenti Beria s-a remarcat ca un tînăr inteligent și extrem de energic, dovedind de timpuriu un interes deosebit față de faptele colegilor săi și ale părinților acestora. Era un intrigant înnăscut. Aceste trăsături de caracter, ce s-au manifestat încă din școală, aveau să iasă și mai mult în evidență în decursul anilor. Cei care i-au căzut mai tîrziu victimă nu au putut să se ferească și nici să împiedice ascensiunea politică a acestui om, temut din cauza brutalității sale, respectat pentru spiritul său abil, condamnat și executat apoi pentru abuz de putere. A urmat Institutul politehnic din Baku, secția arhitectură. Era un student liniștit și reținut, întotdeauna în concordanță cu disciplina școlară. Era amabil cu colegii, dar nu a fost cu nimeni prieten intim. Chiar în această fază a vieții, la Beria s-au conturat calitățile unui observator foarte ager. In timpul celor doi ani petrecuți la institut a descoperit marxismul. Studiind marxismul, personalitatea sa a cunoscut, de asemenea, o schimbare. Reținerea ce și-o impusese încă de la intrarea în institut a făcut loc, încetul cu încetul, angajării politice conștiente. Colegii săi erau impresionați de concepțiile sale marxiste și, într-adevăr, în această perioadă ambițiile sale politice s-au dezvoltat în cadrul unei grupe bolșevice a Partidului Social Democrat Revoluționar Rus, la care aderase. A fost organizatorul celulei bolșevice din institut. Totuși, pentru

scurt timp, a fost nevoit să renunțe la planurile sale politice : în 1917 a fost recrutat în armata imperială rusă. Beria a devenit fără voie soldat, și a trebuit să se stăpînească din răsputeri pentru a nu intra în conflict cu disciplina militară. Spre bucuria sa, șederea în armată a durat numai pînă în luna octombrie a aceluiași an, cînd sovietele au preluat puterea la Moscova.

După instaurarea regimului sovietic în orașele Rusiei, armata imperială a fost treptat desființată. La Brest-Litovsk au început tratativele de pace între Republica Sovietică și puterile centrale. Beria a fost și el unul din milioanele de soldați lăsați la vatră. După întoarcerea acasă a încercat să-și încheie studiile la vechea școală, dar meseria de arhitect nu-l mai atrăgea. Era dominat exclusiv de dorința de a obține o funcție în aparatul politic, consacrîndu-și timpul și întreaga energie înființării și conducerii celulelor bolșevice din Baku.

In aprilie 1920, sovietele au obținut majoritatea și în Adzerbaidjan. Beria a fost trimis să lucreze în Ceka caucaziană, poliția secretă creată pentru apărarea statului împotriva contrarevoluției. La scurt timp după primirea sa în această organizație a fost trimis cu misiuni speciale în Georgia, care era atunci un centru de rezistență antibolșevic. Noua funcție l-a introdus pe Beria în lumea spionajului și contraspionajului și nu după mult timp șefii săi i-au remarcat calitățile de spion. Dintre grupările ostile sovietelor, cei mai puternici și mai numeroși erau menșevicii. Aceștia, salutînd eliberarea de sub domnia țaristă, militau pentru trecerea treptată de la sistemul țarist la o orînduire democratică.

Beria și-a consolidat renumele de cekist capabil prin aceea că era totdeauna foarte bine informat despre acțiunile subversive ale menșevicilor. In zelul său, a mers însă prea departe : s-a înscris în gruparea menșevică. A fost descoperit și arestat. Dușmanii săi au manifestat atunci față de el indulgență, pe care însă Beria, mai tîrziu, nu a dovedit-o față de propriii săi prizonieri politici. Pedeapsa a constat numai

în mutarea sa în Adzerbaidjan, unde a fost primit de către superiorii săi ca un erou.

Ca urmare a marilor sale posibilități, înalții funcționari din Ceka l-au trimis după cîteva săptămîni din nou în Georgia, cu o misiune secretă. A fost iar arestat și, de data aceasta, chiar întemnițat. In timpul activității sale ilegale el își crease însă o mică rețea de complici și aceștia i-au fost de ajutor. A stat într-adevăr la închisoare, dar a avut acolo prieteni care i-au organizat evadarea. Revenind în Adzerbaidjan, a putut să constate că ultima sa misiune i-a ridicat și mai mult prestigiul. I s-au apreciat serviciile și a fost numit șef al Secției de contraspionaj și adjunct al comandantului local al Ceka. In această nouă funcție Beria a lucrat neobosit pentru a culege informații, care au dat posibilitatea bolșevicilor să nimicească toate grupările antisovietice. Iar cînd în 1921 Georgia a devenit bolșevică, Lavrenti Beria a fost mutat la Tbilisi, capitala noii republici sovietice. Astfel, la vîrsta de 22 de ani a cucerit, prin acțiunile sale, o funcție importantă în organizațiile de stat locale.

Era un om mic de statură, dar vînjos. Imbrăcat întotdeauna modest, putea trece cu ușurință neobservat într-o mulțime de oameni. Dovedea însă o forță psihică aparte, care nu rareori producea interlocutorilor o stare de indispoziție. In acest timp, ca și în anii următori, a știut să-și mascheze cu iscusință ambiția nemăsurată și setea de putere. Era ferm hotărît să atragă asupra sa atenția lui Stalin și a celorlalți conducători de la Kremlin. Primul pas pentru a pătrunde în cercul cel mai intim al dictatorului a fost strădulnța de a se face remarcat de Sergo Ordjonikidze, secretarul de partid al regiunii Caucaz și prieten intim al lui Stalin. Relațiile sale cu acest om influent i-au adus numirea ca șef al Ceka din Georgia.

In ciuda tinereții sale, rafinatul Beria avea totuși viclenia unui intrigant rutinat și lipsit de scrupule. Era, de asemenea, și un foarte bun psiholog. Viața sa de celibatar era ireproșabilă, muncea fără odihnă pentru cauza sovietelor și își îngăduia numai scurte pauze de somn. Găsea însă întotdeauna timp să observe defectele și slăbiciunile celor din jur. Incă în acest stadiu de început al carierei sale purta cu sine un carnet de însemnări, în care consemna metodic aspectele obscure ale vieții tovarășilor săi. Il completa cu o bucurie tainică atunci cînd descoperea dovezi ale unor relații extraconjugale, legături homosexuale sau beții. Toate aceste însemnări din caietul său le considera polițe pentru viitor. Și a avut în curînd ocazia să plătească o asemenea poliță... După cîteva luni de la numirea sa în funcția de șef al Ceka din Georgia, în carnetul său secret a apărut numele lui Redens, cumnatul lui Stalin.

Redens era șef al Ceka transcaucaziene, căreia îi erau subordonate formațiile din Georgia, Adzerbaidjan și din alte provincii sudice ale Rusiei. Beria a remarcat slăbiciunea lui Redens pentru fete drăguțe, cu corp frumos. Pentru a-l putea discredita pe soțul surorii lui Stalin și a-i lua locul în funcție, trebuia să procedeze însă cu foarte multă prudență. Totodată, își dădea seama de riscul enorm al oricărei încercări de compromitere prin intermediul femeilor din anturajul acestuia. Intuia, de asemenea, că dacă intriga sa era descoperită, el însuși era în primejdie de a fi chiar lichidat. In consecință, a hotărît să se folosească de o tînără femeie, brunetă și atrăgătoare, pe care Redens nu o cunoștea. A potrivit lucrurile astfel ca la o recepție Redens să facă cunoștință cu ea. In scurt timp Redens s-a îndrăgostit de frumoasa brunetă cu trăsături asiatice, între ei stabilindu-se repede relații mai intime. In momentul cînd Redens a acceptat invitația femeii de a o vizita în locuința ei, Beria a intervenit. Intr-o seară, fiind sigură că poate fi găsită într-o situație compromițătoare cu amantul, ea l-a anunțat pe Beria. Soțul femeii, care în această intrigă a fost bine plătit pentru a-și juca rolul cum trebuie, a sosit pe neașteptate acasă (oficial era plecat în deplasare). Simulînd un acces de furie, el și-a atacat soția și pe amantul acesteia și a telefonat la poliție. „Intîmplător“, Beria și cîțiva dintre oamenii săi erau în acea seară la serviciu. Au sosit imediat pentru a-l scoate din încurcătură pe șeful lor. Beria a avut însă grijă să fie

însoțit la locuința femeii de șase martori — funcționari de frunte din centrala sa din Tbilisi. Cu aceeași meticulozitate a procedat și în continuare, astfel că soția lui Redens a aflat, prin intermediul unei persoane „guralive", de infidelitatea soțului. Geloasă, ea nu a ezitat să-i relateze lui Stalin întreaga întîmplare. Redens a fost imediat convocat la Kremlin. Speranțele lui Beria de a-i lua locul lui Redens s-au îndeplinit astfel cu rapiditate...

Este puțin probabil ca Beria să fi fost atunci animat de dorința de a deveni șeful suprem al serviciului secret sovietic, după cum nu și-a dat seama că în anii următori metoda prin care el și-a consolidat ascensiunea avea să servească agenților sovietici drept exemplu clasic în munca de recrutări.

Promovarea lui Beria a avut loc în anul 1922. In noul său post a fost martorul transformării sistemului inițial de secțiuni de securitate regionale într-un aparat centralizat de securitate, contraspionaj și spionaj. Organizațiile disparate au fost unificate sub denumirea O.G.P.U. („Direcția Politică de Stat").

Intre 1922 și 1931 Beria, acum conducător de frunte în O.G.P.U., a devenit renumit pentru cruzimea cu care a dispus lichidarea grupărilor antisovietice din Caucaz. Ca urmare a noii sale funcții, participa la ședințele de partid din Moscova, unde în 1930 l-a întîlnit pentru prima oară pe Stalin. Inzestrat cu abilitatea unui oportunist, i-a povestit dictatorului, bineînțeles în limba georgiană maternă, cum a condus acțiunea de nimicire a mișcării antisovietice din Caucaz. Stalin a fost impresionat de acest om prudent, fanatic, cu o voință puternică, stăpînit de aceeași ură organică împotriva capitalismului. A cerut referințe de la alți funcționari din O.G.P.U. cu privire la evoluția și relațiile personale ale concetățeanului său georgian. Intre timp Beria se căsătorise, avea un băiat și o fată, pe care însă nu-i scotea niciodată în lume. Deși față de străini trecea drept un tată de familie fericit, foarte puțini dintre colaboratorii săi i-au văzut soția și copiii. Modul său de viață, conduita sa ireproșabilă și credința nestrămutată în orînduirea sovietică l-au determinat pe Stalin să-l

convoace la Moscova: Beria a fost atunci decorat cu Ordinul Steagul Roșu pentru „lupta sa glorioasă împotriva contrarevoluției".

In 1931, invidia meschină și rivalitățile dintre fruntașii organizațiilor de partid din Transcaucazia au generat conflicte interne. In consecință, Stalin a dispus imediat ca energicul Beria să fie numit în funcția de locțiitor de secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist din Georgia. Un an mai tîrziu, ca o recunoaștere a meritelor sale, Lavrenti Beria a fost numit prim-secretar. Egal în funcție cu guvernatorul general din Caucaz, avea în subordine aproximativ 9.000.000 de membri de partid. La al 17-lea Congres al partidului din anul 1934 Beria a fost ales în Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Noua funcție îl obliga să stea mai mult la Kremlin, deși familia sa se afla tot în Georgia. Incă de pe atunci era chel și miop și purta pincenez.

In 1935 el a aflat că Stalin avea intenția să scrie din nou istoria P.C.U.S. Aceasta trebuia să graviteze în jurul unei figuri eroice centrale: Iosif Vissarionovici Stalin. Oportun, Beria s-a oferit să scrie el această nouă istorie. Bucurîndu-se, ca și pînă atunci, de protecția lui Stalin, oferta i-a fost acceptată. Cu ajutorul istoricilor, care erau practic prizonieri politici și nu aveau posibilitatea de a refuza colaborarea, a redactat într-un timp relativ scurt o carte de 206 pagini cu titlul: „Despre istoria organizației bolșevice din Transcaucazia". Aproape toate capitolele cărții erau imnuri de laudă la adresa lui Stalin. Fiindu-i prezentat manuscrisul spre aprobare, Stalin a schimbat numai cîteva pasaje neînsemnate. Peste măsură de flatat de noua sa imagine, el a confirmat lucrarea drept o relatare autentică a anilor săi de tinerețe și a luptelor sale politice. Lavrenti Beria și-a continuat astfel, cu și mai mult succes, ascensiunea. Cu acest prilej, Stalin l-a felicitat și i-a dat depline asigurări pentru viitor. Din acel moment a început să-l pregătească pe Beria pentru o poziție de frunte la Kremlin.

Dintr-un anumit punct de vedere, Beria poate fi apreciat: a reușit să-și asigure nestînjenit ascensiunea în timpul dic-

taturii lui Stalin, cînd o cît de neîntemeiată suspiciune de trădare era suficientă pentru o condamnare la moarte.

Intre anii 1929 şi 1934, perioada primului plan cincinal stalinist, care a marcat începutul colectivizării, nenumăraţi ţărani şi membri de partid au fost arestaţi şi deportaţi în Siberia.

La 1 decembrie 1934 a fost asasinat Serghei Kirov. Presa sovietică l-a considerat pe consulul leton ca om de legătură între atentator şi Troţki, care trăia în exil şi care ar fi plănuit asasinatul. Moartea lui Kirov a fost pretextul care a declanşat valul proceselor de „înaltă trădare" şi al epurărilor sîngeroase din interiorul Uniunii Sovietice. In decursul anului 1935 au avut loc arestarea şi executarea în masă a unor vechi comunişti, care participaseră cu abnegaţie la revoluţie. Au fost construite multe închisori noi. Au fost închişi mulţi ţărani şi intelectuali. Aceştia din urmă, integraţi în noul program economic, fuseseră pînă atunci cruţaţi. Mai întîi au fost discreditaţi adversarii politici, chiar dacă iniţial ei nu au fost exterminaţi. Posturile lor au fost preluate de oameni ca Beria, care erau, ca şi el, protejaţi ai lui Stalin şi se bucurau de încredere. Mai tîrziu, Stalin a ordonat lichidarea adversarilor şi a partizanilor acestora. Apoi valul de epurări a trecut de la aparatul politic la armată.

In această perioadă, unii politicieni şi militari care aveau păreri deosebite cu privire la problemele politice s-au raliat contra planurilor staliniste de colectivizare. Au considerat că această acţiune atrage după sine scăderea moralului poporului. Conducătorii armatei, loiali după revoluţie, şi-au consolidat treptat poziţiile şi au dobîndit suficientă influenţă pentru a-şi expune deschis părerile împotriva colectivizării. Cînd Stalin a aflat, de la oameni ca Beria, că în rîndurile forţelor armate numărul duşmanilor săi a crescut, şi-a amintit subit că o cincime din corpul ofiţerilor Armatei Roşii luptase în războiul civil şi că numeroşi comandanţi fuseseră chiar ofiţeri în armata imperială rusă. Deşi mulţi dintre aceştia fuseseră promovaţi de Stalin, totuşi el a ordonat să fie executaţi imediat de N.K.V.D. Potrivit unor rapoarte secrete

japoneze, au fost lichidaţi atunci aproximativ 35.000 de militari. Dar aceştia reprezintă numai o mică parte din numărul total al ruşilor ucişi fără nici măcar un simulacru de proces.

Vladimir Petrov, care din 1951 pînă în 1954 a fost secretar III al ambasadei sovietice din Canberra şi unul din conducătorii reţelei sovietice de spionaj din Australia, apreciază că între 1936 şi 1948 au fost împuşcaţi 2.000.000 de cetăţeni sovietici, fără a se examina temeinicia acuzaţiilor stereotipe ce li s-au adus. Petrov scrie: „Acest măcel abominabil a fost o acţiune dementă, care contravine oricărui principiu de drept... Stalin a pretins că nu contează moartea a mii de oameni nevinovaţi, dacă prin aceste execuţii în masă au putut fi înlăturate toate ameninţările la adresa puterii sale... Cuvîntările lui către poporul sovietic sunau însă cu totul altfel. Cînd a observat cîtă groază şi ură au declanşat aceste epurări în rîndul populaţiei, a ordonat ca Nikolai Ejov, colaboratorul său cel mai apropiat, să fie executat..." Ejov, fostul şef al N.K.V.D., a fost făcut răspunzător pentru aceste excese teroriste şi în locul său a fost numit aparent moderatul Beria. Petrov reproduce o radiogramă, tipică pentru multe din cîte i-au trecut prin mîini în timpul activităţii sale, din care rezultă că în diferite regiuni ale Uniunii Sovietice aceste epurări erau efectuate „din ordin": „Către secţia N.K.V.D. din oraşul Frunze: aveţi misiunea de a executa 10.000 de duşmani ai poporului. Raportaţi prin radio executarea ordinului — Ejov". După datele lui Petrov, la „Centrala" din Moscova a fost stabilită „cota" de victime pentru fiecare provincie şi fiecare oraş în parte. El îşi aminteşte de o indicaţie pentru oraşul Sverdlovsk de a lichida 15.000 de „duşmani ai poporului".

Cînd Beria a preluat de la Ejov conducerea N.K.V.D., întreaga ţară era paralizată de groază şi terorizată, iar aparatul militar şi administrativ fusese aproape în întregime decimat. Determinat de gravitatea situaţiei, l-a vizitat pe Stalin la vila sa din Caucaz, pentru a-i raporta constatările sale alarmante. După ce l-a promovat în funcţia de şef al N.K.V.D., Stalin i-a ordonat să pună capăt epurărilor. Erijindu-se în salvator şi încercînd să cîştige de partea sa populaţia, Beria

a ordonat, ca o primă măsură, executarea a cinci cekişti din Ucraina, care se făcuseră vinovaţi de „exces de zel". A doua măsură a fost eliberarea din detenţie a unui număr de prizonieri politici care, după cum se spunea, ar fi fost întemniţaţi ilegal. In decurs de 6 luni Beria şi-a cîştigat renumele de om blînd, iar oficial s-a comunicat că Ejov s-a sinucis.

OBIECTIVELE SERVICIULUI SECRET SOVIETIC

Serviciul secret sovietic a început să trimită agenţi peste hotare în timpul primului război mondial. Grupa de agenţi sovietici din străinătate era însă puţin numeroasă şi prost organizată. In anul 1939, Stalin, făcînd aluzie la noua menire a lui Beria, s-a adresat delegaţilor la cel de-al 18-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice cu cuvintele : „Tăişul ascuţit al armatei noastre, al justiţiei şi securităţii de stat nu mai este îndreptat spre interiorul ţării, ci în afară, împotriva duşmanilor din exterior".

După numirea sa ca şef al N.K.V.D., Beria a fost investit, de asemenea, cu calitatea de membru supleant al Biroului Politic. Prin alegerea sa în Biroul Politic, puterea lui Beria s-a dublat : pe de o parte, avea acum la dispoziţie mijloacele politice ale puterii ; pe de altă parte, conducea organele de securitate a statului.

Cînd au început să se adune norii prevestitori ai celui de-al doilea război mondial, el a constatat că Uniunea Sovietică era îngrijorător de prost informată cu privire la potenţialul forţelor armate străine, la dezvoltarea armelor moderne în celelalte state şi la focarele de tulburări din străinătate. Ca urmare, a iniţiat o serie de convorbiri între oamenii de ştiinţă sovietici, înalţii comandanţi militari şi lucrătorii

din N.K.V.D., care conduceau din „Centrala" de la Moscova mica grupă de spioni sovietici din străinătate. In urma acestor convorbiri, Beria a avut posibilitatea să ia cunoştinţă de unele grave deficienţe : nu existau servicii de legătură între organizaţiile de contraspionaj ale forţelor armate, nu exista colaborare între N.K.V.D. şi departamentele ştiinţifice importante ale guvernului. „Centrala" obţinea rapoarte secrete de la agenţii săi din străinătate, dar nu avea un aparat capabil să selecţioneze informaţiile, astfel că acestea rămîneau neexploatate. Lipseau cu desăvîrşire instrucţiuni corespunzătoare pentru instruirea agenţilor. Precursorul său Ejov ignorase, pur şi simplu, să organizeze şcoli de spionaj. Faptul că trebuia să opereze numai cu un număr relativ mic de agenţi calificaţi i-a provocat lui Beria în acel timp destul de multă bătaie de cap. Il neliniştea, de asemenea, lipsa unor oameni cu perspective, potriviţi pentru a lucra în serviciul secret. A emis în acest scop un ordin strict confidenţial către toate serviciile N.K.V.D. de a face cunoscute „Centralei" numele tuturor lucrătorilor cunoscători ai uneia sau mai multor limbi străine. Aceste liste de persoane trebuiau să fie însoţite de fişe personale cuprinzătoare, conţinînd date detaliate despre : situaţia familială, originea socială, evoluţia şi anturajul, modul general de comportare şi felul de a-şi petrece timpul liber. Existau rubrici speciale referitoare la trăsăturile morale ale bărbaţilor şi ale femeilor, la oamenii de ştiinţă, la cei care posedau temeinice cunoştinţe militare sau urmăreau cu atenţie evenimentele politicii mondiale şi, în sfîrşit, cu privire la cetăţenii sovietici care aveau rude în străinătate. Cînd aceste fişe personale au ajuns în „Centrală", ele au fost examinate şi selecţionate cu grijă.

Multe săptămîni după aceea Beria a meditat asupra materialului. In final, a selectat persoanele cele mai potrivite, le-a convocat la Moscova şi le-a mutat într-o nouă secţie a N.K.V.D. din Piaţa Dzerjinski, pe care a denumit-o „Secţia specială". In această secţie se prelucrau informaţiile primite de la agenţii din principalele state capitaliste. I-a convocat apoi pe cei mai capabili agenţi din străinătate la o conferinţă

în „Centrală" şi le-a dat însărcinarea de a organiza şcoli de spionaj, unde candidaţii care îndeplineau condiţiile de selecţionare urmau să fie instruiţi pentru a acţiona în afara graniţelor ţării. După cum reiese din informaţiile pe care le deţine serviciul secret britanic, Beria a procedat şi în acest caz cu obişnuita sa meticulozitate : a ordonat ca planurile de învăţămînt in şcoli să fie întocmite de către o comisie formată din consilierii de politică externă ai „Secţiei speciale" şi din agenţii de frunte rechemaţi din străinătate.

De cîţiva ani, agenţi camuflaţi în cadrul reprezentanţelor diplomatice sovietice înregistrau numele şi activitatea persoanelor care simpatizau cu comunismul, iar aceste caracterizări erau păstrate cu grijă în „Centrală". In perioada iniţială de realizare a planurilor lui Beria ei au fost, fără îndoială, utili. In tehnica infiltrării erau însă complet neexperimentaţi. Ştiau puţine lucruri despre posibilitatea folosirii ca agenţi a membrilor partidelor comuniste din celelalte ţări. S-au plîns faţă de conducătorii lor din Moscova că în încercările lor de a intra în contact cu locuitori din alte ţări au întîmpinat mari greutăţi, ca urmare a pregătirii necorespunzătoare. Beria a insistat ca în sistemul de învăţămînt din şcolile de spionaj să se acorde atenţie deosebită tehnicii adaptării : „Nici un amănunt, oricît de minor, în legătură cu modul de viaţă din celelalte ţări nu este atît de neînsemnat pentru a nu fi comunicat cadrelor care întocmesc planurile de învăţămînt în şcoli". Agenţii din exterior au primit, printre altele, şi indicaţia de a culege informaţii amănunţite în legătură cu personalităţile marcante politice, militare, culturale etc.

Durata acestor cursuri era de 6 luni — 2 ani. In primele 3 luni, elevilor din cele 5 şcoli înfiinţate atunci le era interzis să se depărteze mai mult de 5 km de sediu. Această restricţie nu a avut urmări negative, deoarece şi timpul liber era folosit pentru studiu. Una din principalele teme în pregătirea agenţilor era tehnica coruperii, introdusă la insistenţele lui Beria. Pe lîngă iniţierea tehnică în fotografiere, efracţie, cifrare şi radio emisie-recepţie, mult timp era rezervat dezbaterii metodelor de recrutare în re-

ţeaua de spionaj şi de creare în străinătate a grupărilor de spionaj politic şi militar.

Abia cu puţin timp în urmă, după cazul Vassall, contraspionajul britanic a constatat că sovieticii nu-şi precupeţesc eforturile de recrutare a trădătorilor, folosind orice mijloace de „convingere". Iscusinţa şi perseverenţa lor în această privinţă i-a determinat pe britanici să transmită tuturor birourilor guvernamentale o circulară, în care li se recomandă funcţionarilor să nu se lase antrenaţi cu nici un preţ în situaţii compromiţătoare.

In 1939 Beria şi cei mai apropiaţi colaboratori ai săi au trecut la reorganizarea serviciului sovietic de spionaj şi contraspionaj. Ca verigă de legătură între secţiile disparate de spionaj ale forţelor armate, în cadrul Ministerului Apărării a fost creat „Directoratul militar suprem" (G.R.U.), căruia îi era subordonată întreaga activitate de spionaj militar. Răspunderea pentru spionajul politic a preluat-o „Directoratul pentru securitatea statului" (G.U.G.B.), ca parte constitutivă a N.K.V.D. A fost atunci stabilită întreaga structură a sistemului informativ, care avea să se dezvolte ulterior din aceste două organizaţii. Acest nou sistem de organizare crea condiţiile preliminare pentru două categorii de grupe de spionaj: „aparatul legal" şi „aparatul ilegal", fiecare sub controlul unui „rezident". Aparatul legal a fost şi este încă condus de un membru al reprezentanţei sovietice din ţara în care acţionează respectiva reţea de spionaj. Conducerea aparatului ilegal o are un agent şef, stabilit pe teritoriul ţării în cauză. Aparatul legal a permis crearea de celule de spionaj în cadrul ambasadelor şi legaţiilor sovietice din toate ţările. Membrii acestor celule sînt numiţi „cadre", au funcţii diplomatice, bucurîndu-se astfel de privilegiile corespunzătoare, ceea ce le asigură — în cazul cînd sînt descoperiţi de contraspionajul inamic — plecarea nestingherită din ţară. „Cadrele" operează, de obicei, sub masca unui ataşat militar, de aviaţie sau de marină, a unui secretar sau consilier de ambasadă. Situaţia lor oficială le dă posibilitatea de a frecventa cercurile politice şi de a lua parte la diverse manifestări sociale, unde înregistrează fiecare cuvînt. Una din sarcinile lor principale constă în întocmirea de liste cu numele şi adresele membrilor partidului comunist din statul respectiv (în limbaj convenţional, un partid comunist poartă denumirea de „corporaţie", iar membrii de partid de „corporanţi"), însoţite de aprecierea dacă anumiţi „corporanţi" pot fi sau nu atraşi în activitatea de spionaj. Un alt scop principal este obţinerea de informaţii despre activitatea fiecărui funcţionar de stat care are acces la documente confidenţiale sau secrete, întocmirea unui dosar în legătură cu el, pentru a se confirma sau infirma posibilitatea de a-l determina să procure, voluntar sau silit, informaţii. Agentul care operează în străinătate trebuie, de asemenea, să aibă privirea permanent trează asupra emigranţilor din statele blocului răsăritean, pentru a-i determina să „colaboreze". Dacă refuză sînt ameninţaţi cu măsuri represive împotriva rudelor lor rămase în ţările răsăritene. Toate informaţiile sînt transmise „Centralei" prin telegrame cifrate, curieri diplomatici sau, în cazuri urgente, prin radio. La Moscova informaţiile sînt consemnate şi, dacă este necesar, retransmise la reprezentanţele sovietice din alte state.

In mica grupă de agenţi preluată iniţial de Beria a existat însă unul care nu avea egal în întreaga lume occidentală: dr. Richard Sorge. S-a născut în 1895 în oraşul Baku, ca fiu al unui german şi al unei rusoaice. Cînd a împlinit 8 ani, tatăl său, inginer constructor, s-a hotărît să se întoarcă în patrie. Familia s-a stabilit într-un cartier mărginaş al Berlinului. In timpul şcolii Sorge s-a făcut remarcat prin memoria sa fantastică şi prin calitatea de a înţelege probleme complicate cu o uşurinţă neobişnuită la un copil de vîrsta sa. In 1914, pe cînd era student în vîrstă de 19 ani, a plecat voluntar în război. Rănit de mai multe ori pe frontul de vest, după terminarea războiului şi-a reluat studiile şi a obţinut titlul de licenţiat în ştiinţe politice. A început să scrie articole politice, în calitate de corespondent voluntar al unor ziare germane. Părerile exprimate în articolele sale demonstrau o

influență marxistă. După înființarea Partidului Comunist din Germania, în 1919, și-a precizat deschis orientarea politică, devenind membru în secția din Hamburg a partidului. Gîndurile sale se îndreptau atunci cu curiozitate spre Orientul Indepărtat. Fiecare oră liberă și-o consacra studierii problemelor Japoniei și Chinei. A fost apoi trimis de o revistă în cele două țări, în calitate de corespondent de presă. La sfîrșitul deceniului al doilea a plecat în Rusia, unde a fost imediat abordat și atras la colaborare de către serviciul secret sovietic. In anul 1930 a plecat din nou la Șanghai ca corespondent de presă, dar în realitate cu scopul de a organiza în China o rețea comunistă de spionaj. Acolo a făcut cunoștință cu Osaki Hozumi, un ziarist japonez, care ulterior a devenit cel mai apropiat colaborator al său. După ce a recrutat în organizație mai mulți chinezi cu funcții diplomatice, s-a întors, în 1933, la Berlin. A intrat în rîndurile partidului nazist, primit cu brațele deschise de către național-socialiști, care erau convinși că adeziunea sa la comunism fusese un „păcat al tinereții". Frecventa zelos întruniri naziste, iar lucrările sale publicistice oglindeau elocvent „convingerile sale național-socialiste", fiind considerat un adept fanatic al lui Hitler. Faima profesională de ziarist, bun cunoscător al problemelor asiatice, s-a consolidat. Manifestîndu-și dorința de a pleca la Tokio, nu i-a fost greu să obțină numirea ca corespondent special al unor ziare germane. La Tokio, Sorge a închiriat o casă confortabilă și retrasă, unde organiza recepții la care luau parte diplomații acreditați în Japonia. In calitate de ziarist a făcut cunoștință cu lt. col. Eugen Ott, locțiitor al atașatului militar german, iar mai tîrziu ambasador german la Tokio. Ott și ceilalți funcționari ai ambasadei au fost în asemenea măsură induși în eroare de „național-socialistul" Sorge, încît i-au acordat permisiunea de a consulta documentele secrete ale ambasadei, iar în 1939 l-au numit atașat de presă. Acum avea posibilitatea să transmită în condiții ideale la Moscova rapoarte secrete despre planurile militare și politice ale celui de-al 3-lea Reich și despre intențiile și acțiunile guvernului japonez. In acest scop, a cerut ajutorul prie-

tenului său Osaki Hozumi, care se bucura de încrederea tuturor miniștrilor japonezi. Comunist ca și Sorge, Hozumi a aderat plin de entuziasm la organizația de spionaj și a recrutat el însuși cîțiva compatrioți care au activat fie din convingere, fie pentru sume foarte modeste.

In următoarele luni rețeaua de spionaj a lui Sorge s-a extins din ce în ce mai mult, reușind să procure informații de importanță covîrșitoare. A informat Moscova despre planul german de atacare a Uniunii Sovietice, a transmis amănunte despre forța primelor atacuri, precum și rapoarte documentate despre producția industriei japoneze de război. A făcut atent Kremlinul că nu există nici un indiciu privind un atac japonez asupra Uniunii Sovietice. Rușii au avut astfel mînă liberă să arunce pe frontul din vest diviziile siberiene și să salveze Moscova. Tot atît de importantă a fost descoperirea planului de atacare a orașului Pearl Harbour. Această comunicare importantă i-a parvenit lui Beria, care însă nu i-a avertizat pe americani.

Organizația lui Sorge a căzut în 1944 prin trădare. A fost trimis în fața justiției împreună cu Hozumi și cu încă alți 18 agenți. Sorge și Hozumi au fost executați prin spînzurare. Metodele de lucru ale lui Sorge au fost dezbătute, la îndemnul lui Beria, în toate școlile sovietice de spionaj.

Incă înaintea morții lui Sorge, deși Statele Unite intraseră în război ca aliați ai Uniunii Sovietice, Beria luase primele măsuri de creare a unor grupări de spionaj care urmau să furnizeze Moscovei după război informații secrete din America, Anglia, Australia și Canada.

In 1943 Beria a organizat rezidenturi legale în Anglia, Canada și Statele Unite. In acest timp a creat și Secția industrială a poliției sale politice, care avea menirea de a recruta mînă de lucru pentru exploatările miniere, pentru proiectele industriale și planurile de construcții. Era răspunzător, de asemenea, de deportarea în masă a populației civile dintr-un oraș în altul sau dintr-o republică sovietică în alta, corespunzător noilor cerințe ale industriei. Tot el răspundea și de securitatea internă a forțelor armate, de moralul po-

porului şi de întregul program de înarmări. Pentru realizarea cu succes a acestor sarcini, i-a fost decernat titlul de „Erou al muncii socialiste".

In acest timp, unul din agenţii din străinătate a făcut cunoscute „Centralei" progresele foarte rapide realizate de Marea Britanie şi Statele Unite în fabricarea bombei atomice. Agentul a putut procura numai date incomplete în ceea ce priveşte stadiul cercetărilor, dar amănuntele descoperite au convins pe savanţii atomişti sovietici că erau mult în urmă cu programul lor propriu de cercetări. Beria a organizat imediat o conferinţă cu fizicienii atomişti, funcţionarii superiori ai serviciului secret şi reprezentanţii conducerii militare supreme. In final a fost elaborat planul unui program de spionaj, care cuprindea 4 puncte :

1. Descoperirea datelor strict secrete privind bomba atomică, procurarea de informaţii despre dezvoltarea cercetărilor nucleare din Marea Britanie şi Statele Unite, precum şi obţinerea de informaţii cu privire la politica externă britanică şi americană.

2. Infiltrarea de agenţi în bazele navale britanice şi americane, în scopul sustragerii sau fotografierii documentelor secrete în legătură cu dezvoltarea armelor submersibile. In afară de acestea, culegerea de informaţii secrete despre bazele navale britanice şi americane din străinătate şi dotarea acestora.

3. Descoperirea rezultatelor secrete ale cercetărilor anglo-americane în domeniul proiectilelor teleghidate şi al explozivilor.

4. Crearea unei organizaţii de spionaj în Australia (avînd în vedere importanţa acestei ţări ca bază militară americană în cazul unui eventual război în Pacific), capabilă să comunice Moscovei informaţii despre viitoarele încercări ale noilor tipuri de rachete.

STATUL „LEZOVIA"

In 1942 a început masiva ofensivă de spionaj a sovietelor împotriva ţărilor occidentale. Ca urmare a progreselor Occidentului în domeniul cercetării nucleare, agenţii sovietici au luat sub observaţie pe toţi oamenii de ştiinţă care lucrau în reactoare atomice, laboratoare şi alte centre de cercetări din Anglia, Canada şi Statele Unite. Prin ambasada sovietică de la Londra, Moscova a aflat că cercetările atomice din diferitele universităţi britanice urmau să fie subordonate unei organizaţii camuflate, unice. După cum s-a transmis „Centralei", comitetul de conducere, care supraveghea întreaga muncă ştiinţifică şi administrativă, încheiase cu o serie de întreprinderi industriale acorduri strict secrete. Aceste întreprinderi trebuiau să producă piesele componente ale primei bombe atomice. Guvernul american fusese înştiinţat oficial despre noile măsuri ale guvernului britanic. După tratative îndelungate la cel mai înalt nivel, Statele Unite au hotărît să facă cunoscute Marii Britanii rezultatele propriilor cercetări nucleare şi să trimită în Anglia un număr de experţi pentru confruntarea reciprocă a datelor.

Cum a ajuns Uniunea Sovietică în posesia acestor informaţii ? Conducătorii serviciului secret britanic nu pot răspunde la această întrebare. Ei nu ştiu decît că anunţarea

schimbării strict secrete, a orientării în politica atomică trebuie să fi ajuns la Moscova printr-unul din multele canale existente în cele trei țări. In Canada (care în rapoartele secrete către „Centrală" era numită „Lezovia") Beria infiltrase încă din 1942 agenți în serviciile guvernamentale din Ottawa. Aceste servicii fuseseră fără îndoială înștiințate cu privire la schimbul de informații științifice. La Londra, aparatul legal din cadrul ambasadei sovietice îl contactase cu succes pe fizicianul atomist britanic dr. Klaus Fuchs. Fuchs lucra atunci în laboratorul nuclear al Universității Birmingham și era delegat în comitetul de conducere al institutului „Tube Alloys Research".

Contraspionajul britanic nu a făcut cunoscut numele agentului de legătură de la ambasadă, însă în actele F.B.I.-ului, Simon Kremer, atașat militar sovietic la Londra între 1937 și 1944, este considerat unul din conducătorii aparatului legal din Anglia. El este cu siguranță cel care a stabilit prima dată legătura cu Fuchs. Se presupune că Kremer lucra în Anglia sub numele conspirativ „Alexander". Incercînd cu insistență să descopere agenți potențiali, nu i-a fost greu să vină în contact cu Fuchs prin comuniștii de la Universitatea Birmingham. Fuchs era de părere că cunoștințele sale și ale colegilor săi trebuie să fie puse în slujba tuturor națiunilor. Aparatul legal din Londra a raportat „Centralei" din Moscova cu fidelitate această concepție. Dar nu numai Fuchs figura în documentele secrete trimise în Uniunea Sovietică prin poșta diplomatică. Și dr. Alan Nunn May a fost amintit ca agent potențial, pentru că avea aceleași păreri. Rezultatele cercetărilor pentru producerea bombei atomice nu trebuiau, după opinia sa, să figureze numai în documentele secrete ale unei națiuni sau ale unei alianțe occidentale. Amîndoi au fost considerați de către sovietici pretabili pentru recrutare. Nunn May a fost primul care a fost atras în uriașa rețea de spionaj a lui Beria în timpul cînd se afla în Canada.

In această țară exista din 1924 o grupare sovietică de spionaj, inițial slab organizată, dar care ulterior a devenit o organizație foarte puternică. Un rol important în secția din Canada a rețelei internaționale l-a jucat Shmil Kogan, născut în 1906 la Tomahpol, în Ucraina. Kogan a emigrat în 1924 în Canada, a adoptat numele de Sam Carr și s-a angajat ca muncitor sezonier. Un an mai tîrziu s-a mutat de la Winnipeg la Montreal, și-a schimbat numele în Sam Cohen, a intrat în Uniunea Tinerilor Comuniști, ajungînd în scurt timp secretar. In 1927 s-a mutat din nou, de data aceasta la Toronto, a devenit membru al Partidului Comunist Canadian, iar 12 luni mai tîrziu s-a căsătorit cu o evreică de cetățenie britanică. Potrivit documentelor pe care le-a sustras Igor Gusenko în septembrie 1945 din ambasada sovietică, Kogan a plecat în 1929 în Uniunea Sovietică, a învățat științele politice și istoria contemporană la Institutul Lenin și a urmat cursuri de spionaj și sabotaj. Pregătit pentru a prelua sarcina dublă de agitator politic și de recrutor, s-a întors în Canada în 1931, s-a naturalizat și a fost promovat secretar de organizație în partidul comunist. A trecut imediat la crearea în cadrul partidului a unei grupări de spionaj. Spre ghinionul sovieticilor, Kogan era însă foarte impulsiv și imprudent. A fost descoperit și condamnat în februarie 1932, conform articolului 98 al Codului penal canadian, la 10 ani închisoare pentru „apartenență și activitate într-o organizație ilegală". In luna decembrie a aceluiași an i s-a retras cetățenia și a fost îndepărtat din funcția sa în partid. A urmat apoi recunoașterea oficială a Partidului Comunist din Canada. După o ispășire de 2 ani și jumătate a pedepsei, a fost eliberat din detenție la 3 iulie 1934. In atitudinea sa nu se schimbase însă nimic, astfel că 14 zile mai tîrziu, la o ședință a „Ligii Canadiene a Apărării Muncii", a ținut o cuvîntare violentă și jignitoare la adresa primului ministru și a ministrului justiției. In 1937 a devenit din nou secretar de organizație, a condus la Toronto cursuri de pregătire pentru partidul comunist, a recrutat voluntari pentru războiul civil din Spania. Este demn de reținut amănuntul că toți canadienii și americanii care au luptat în Spania „și-au pierdut" pașapoartele. Astăzi se știe că aceste documente au fost, în realitate, trimise prin curieri diplomatici la cartierul general al lui Be-

ria de la Lubianka, în scopul folosirii lor ilegale de către alți „emigranți". Unele dintre aceste pașapoarte sînt și astăzi utile serviciului secret sovietic. In 1938 Kogan a fost eliberat din funcția sa organizatorică pentru a prelua postul de redactor șef al ziarului „Clarion", organul de presă al partidului comunist. Intre 1939 și 1941 Kogan a publicat o serie de articole în numeroase ziare comuniste din Europa, Canada și Statele Unite și în alte publicații din Anglia și Scoția. Toate aceste articole au fost scrise cu intenția de a discredita pregătirile de război ale Canadei. Impreună cu alți conducători ai partidului a dispărut în 1940 și se crede că multe din articolele sale, printre care și acelea în care caracteriza participarea Canadei la război drept „complicitate criminală a țării la măcelul imperialiștilor", le-a conceput într-o ascunzătoare din Philadelphia.

Cariera unui alt membru al aparatului ilegal din Canada, Fred Rosenberg, cunoscut ca Fred Rose, a evoluat aproape identic cu a lui Kogan. Rosenberg s-a născut în 1907, ca fiu al unei familii de evrei ruși, în orașul polonez Lublin. In octombrie 1920 a plecat în Canada, obținînd cetățenia în 1926. In 1924 a intrat în Uniunea Tinerilor Comuniști, iar mai tîrziu în Partidul Comunist Canadian. Rosenberg a vizitat în 1930 Rusia și a urmat acolo un curs de 6 luni, asemănător celui pe care îl absolvise Kogan. Un an mai tîrziu, din nou în Canada, a fost acuzat de instigare la revoltă și condamnat la un an închisoare. Pedeapsa nu l-a impresionat, astfel că în 1937 Rosenberg și-a reluat activitatea, fiind ales de către Comitetul Central al partidului comunist în Comisia centrală de revizie. In 1940 Rosenberg a intrat în ilegalitate și a rămas ascuns, împreună cu alți 14 comuniști de frunte, pînă în septembrie 1942, cînd întreaga grupă a ieșit din ascunzătoare și s-a prezentat poliției regale canadiene. Kogan și Rosenberg au fost imediat acuzați de răzvrătire. Amîndoi s-au postat pe aceeași poziție de apărare.

Kogan a calificat articolele sale antiguvernamentale drept „extravagante" și a declarat că îi este rușine de faptele sale, mai ales după atacul german din 1941 asupra Rusiei. A declarat în continuare că este animat de dorința de a face tot ce va corespunde eforturilor aliaților care, după cum spera, vor repurta victoria finală. Comisia de anchetă, care i-a interogat pe amîndoi, i-a pus în libertate cu condiția să renunțe la toate legăturile cu partidul comunist și să se prezinte în fiecare lună la cea mai apropiată secție de poliție. Kogan și Rosenberg au jurat solemn să respecte aceste condiții. Insă în iunie 1943 Rosenberg a intrat în legătură cu un anume maior Sokolov, care făcea parte din grupa de împuterniciți comerciali ai ambasadei sovietice, iar în octombrie al aceluiași an Kogan s-a întîlnit cu Serghei Kudriavțev, primul secretar al ambasadei și rezidentul secției canadiene a serviciului secret sovietic, și i-a înmînat o listă cu persoane care i-ar fi putut fi de folos. O notiță în actele sovietice, în care se relatează despre această întîlnire, demonstrează că Kogan era deja recrutat.

Maiorul Sokolov a venit în 1942 la Montreal pentru a reorganiza complet rețeaua de spionaj din Canada. Primise ordinul de a lucra sub conducerea unui agent șef, pe nume Mihailov. Acest Mihailov, funcționar al consulatului sovietic din New York, l-a ajutat pe Sokolov în realizarea planurilor de infiltrare în administrația de stat. La indicația „Centralei", Sokolov opera cu numele conspirativ „Davie". Făcea parte din ambasadă și era folosit ca observator în fabricile canadiene, conform tratatului de asistență mutuală existent atunci între Canada și Uniunea Sovietică. Sokolov a primit aprobarea „Centralei" de a-i numi pe Rosenberg și Kogan conducători a două grupări de spionaj.

Rosenberg și-a început activitatea de recrutor cu numele conspirative „Fred" și „Debus". Primele sale „achiziții" au fost: Harold Gerson (nume conspirativ „Gray"), un bărbat neidentificat cu numele conspirativ „Green" și profesorul Raymond Boyer, care apare în rapoartele ambasadei sovietice numai ca „profesor".

Gerson, născut în 1905 într-o familie de evrei ruși, era doctor în științe, specialitatea geologie. La sfîrșitul anului

1941 a fost angajat la „Allied War Supplies Limited" *, unde se ocupa de producerea de substanțe chimice și explozive. A primit acest post fiind recomandat de Boyer. A avut acces la informații secrete importante. Activitatea de spionaj i-a adus mai tîrziu o pedeapsă de 4 ani închisoare.

Boyer era chimist la Universitatea McGill și îl cunoștea pe Gerson de cîțiva ani. Fiind bogat și nu prea încîntat de rolul de agent, el i-a furnizat lui Rosenberg informații despre substanțele explozibile și unele întreprinderi chimice, dar nu a primit niciodată bani pentru asta. A fost condamnat la 2 ani închisoare.

Sarcina principală a grupei lui Kogan (nume conspirativ „Frank") consta în culegerea de informații despre comuniștii care erau ofițeri în armata canadiană. De asemenea, întocmea dosare despre inginerii și tehnicienii care lucrau la comenzi pentru stat. Kogan selecționa informațiile și le transmitea apoi lui Sokolov. La rîndul său, Sokolov îi era subordonat lui Kudriavțev („Leon"). „Porumbel călător" ** între Sokolov din Montreal și Kudriavțev de la Ottawa era doamna Sokolova și Krotov (nume conspirativ „Economistul"), însărcinatul comercial al ambasadei.

Beria nu a fost mulțumit de soții Sokolov și de activitatea lui Kudriavțev. La Moscova au fost considerate insuficiente „pătrunderile" efectuate. In consecință, Beria a ordonat în iunie 1943 intensificarea campaniei de spionaj și l-a trimis pe colonelul Nikolai Sabotin ca atașat militar la Ottawa. Inlocuindu-l pe Kudriavțev, Sabotin a trecut la reorganizarea organizației și după doi ani 23 de membri ai ambasadei sovietice lucrau, într-un domeniu sau altul, pentru serviciul secret. Sabotin a locuit la Ottawa în Range Road, nr. 14. Acolo i-a convocat pe Rosenberg și Kogan și i-a instruit cu privire la orientarea politică ce trebuia s-o adopte Partidul Comunist din Canada. Au discutat împreună măsurile necesare a fi întreprinse pentru ca partidul comunist să capete

* „Aprovizionarea în timp de război a trupelor aliate".
** Agent de legătură.

influență hotărîtoare asupra Asociației canadiene a oamenilor de știință, asupra sindicatelor și organizațiilor de tineret.

Anul 1943 i-a adus lui Rosenberg succese mari. A fost ales deputat comunist pentru circumscripția Montreal-Cartier, ceea ce îi oferea posibilitatea de a se mișca nestingherit în cercurile guvernamentale. Valoarea sa pentru Sabotin a crescut. Sovieticii au încercat să formeze în Canada o „coloană a V-a" unitară. In acest scop, Sabotin și-a concentrat eforturile pentru mărirea aparatului ilegal. A trimis la Moscova o listă a tuturor persoanelor pe care dorea să le recruteze. Acolo numele „candidaților" au fost comparate cu dosarele privind spionii potențiali, întocmite în decursul anilor.

La cei care aveau acces la documente secrete, dar care probabil nu ar fi acceptat de bună voie să colaboreze, erau menționate amănunte despre slăbiciunile lor morale sau dificultățile financiare. Metodele de atragere erau diferite, după poziția și înclinațiile persoanei în cauză. Dosarul fiecărui agent conținea : numele complet, numele conspirativ, adresa, locul de muncă, precum și date generale despre modul de viață și despre situația financiară. Data recrutării în rețea era menționată separat.

Sabotin încerca să creeze această „coloană a V-a" prin „atragerea" unor canadieni de origine rusă sau ucraineană, presupunînd că aceștia se vor hotărî să colaboreze cu organizația de spionaj de teamă ca, în caz contrar, să nu fie persecutate rudele lor din Uniunea Sovietică. Pentru a-i descoperi s-a anunțat în ziarele canadiene, și mai ales în cele ale emigranților ruși, că rușii și ucrainienii, care nu primiseră încă cetățenie, trebuie să se înregistreze la consulatul sovietic. Colonelul Vitali Pavlov, secretar II și conducător al rezidenturii N.K.V.D. de la ambasadă (organ secret paralel, care se ocupa cu culegerea informațiilor economice, de exemplu : amănunte despre zăcămintele minerale ale Canadei, despre amplasarea uzinelor de armament și potențialul în timp de pace al acestora), conducea aceste înregistrări din birourile pe care consulatul sovietic le închiriase, pentru un timp limitat, în cele mai mari orașe ale Canadei. Mulți oameni naivi s-au prezen-

tat și s-au văzut apoi siliți, sub amenințarea cu represalii împotriva rudelor care trăiau în Uniunea Sovietică, să lucreze pentru rețeaua de spionaj a lui Pavlov.

Intr-o parte izolată a clădirii ambasadei din Ottawa Charlotte Street 285, își aveau sediul specialiștii în cifru ai diferitelor secții ale reprezentanței sovietice. Existau în total 5 secții : grupa N.K.V.D., ambasada propriu-zisă, secțiile politică, comercială și militară. Toate erau subordonate organelor similare de la Moscova. Specialiștii în cifru lucrau independent unul de altul, fiecare folosindu-se de o anumită cheie de codificare, de care ceilalți nu aveau cunoștință. In această parte a clădirii se putea intra numai deschizîndu-se o ușă dublă de oțel, toate ferestrele aveau zăbrele și erau prevăzute cu obloane de oțel. In camera 12 exista un seif care conținea multe documente strict secrete și sisteme de codificare folosite de secția de spionaj militar a lui Sabotin. Acestea erau păstrate într-un sac sigilat, împreună cu telegramele schimbate între Sabotin și „Centrală". Jurnalul secret al lui Sabotin, precum și rapoartele agenților erau, de asemenea, depuse în acest seif. Din cînd în cînd, documentele compromițătoare clasate erau distruse prin ardere. Pe toate comunicările membrilor organizației era aplicată mențiunea : „se va arde după citire".

Cele mai multe întîlniri cu agenții aveau loc la colțurile străzilor și în mașini, iar faptul că și cei mai neînsemnați colaboratori ai organizației aveau nume conspirative dovedește că în toate acțiunile se păstra cel mai strict secret. In limbaj camuflat ambasada sovietică se numea „metro", iar organizația N.K.V.D. „vecinul". Pașapoartele erau denumite „pantofi", după cum persoanele care le procurau erau „cizmari". „Dubok" reprezenta o ascunzătoare, organizația de spionaj militar purta denumirea „Gisel", iar numele conspirativ „Grant" ascundea identitatea colonelului Sabotin în persoană.

In locuința lui Sabotin din Range Road exista aparatură fotografică, dotată cu toate accesoriile necesare pentru reproducerea documentelor. Agenții aveau la dispoziție aparate „Minox" și „Exakta" și filme, în scopul utilizării lor în fabrici și în centrele de cercetări. După ce rețeaua de spionaj

s-a extins, în laboratorul foto domnea mereu o vie agitație. Și pentru că intrau în acțiune tot mai mulți agenți, a început să se pună tot mai acut problema finanțării. Sabotin considera riscantă primirea din Uniunea Sovietică a banilor în numerar :

„9 septembrie 1945

Către director :

Ne trimiteți bani prin metro. Aceste sume trebuie totuși trimise prin bancă, căci altfel conspirativitatea este primejduită. Ne puteți expedia prin poștă dolari canadieni ? Astfel ar fi asigurată conspirarea absolută a circulației banilor. In momentul de față nu ar trezi nici o suspiciune dacă ne-ați remite sume mai mari, pentru că avem de făcut cîteva reparații, cumpărăm o mașină, vin și pleacă mereu oameni ș.a.m.d. In viitor însă, acest lucru va fi desigur suspect.

Grant"

In anumite perioade șeful „Centralei" din Moscova era extrem de generos în problemele pecuniare. Dintr-un document reiese că Sabotin a primit la un moment dat, printr-o firmă newyorkeză, o sumă foarte mare de bani. Totuși, uneori cerințele din Canada erau verificate cu minuțiozitate. Astfel, Kogan, care a primit pentru serviciile aduse în anul 1945 aproximativ 850 dolari, avea nevoie de 5000 de dolari pentru a mitui un funcționar al biroului pașapoarte (ceruse de la acesta un pașaport canadian fals pentru un nou agent sosit de la Moscova). „Directorul" de la Moscova a considerat această sumă neobișnuit de mare și a oferit maximum 3000 de dolari, sumă cu care Kogan a obținut pașaportul.

Sabotin îi îndemna tot timpul pe agenți să depună eforturi susținute. Tipică pentru indicațiile pe care le transmitea acestora este următoarea, adresată lui Kogan :

„Aveți posibilități de pătrundere în ministerele Apărării, Transporturilor Aeriene și Marinei sau în alte instituții militare ?

In momentul de față aceste domenii sînt pentru noi foarte importante și dorim ca să abordați de urgență această problemă."

Kogan a încercat într-adevăr să recruteze complici în serviciile ministeriale. In decursul anului 1945 organizația a cîștigat, în afară de Gerson și Boyer, următorii agenți importanți:

— Kathleen Wilsher — nume conspirativ „Ellie".

Absolventă a școlii comerciale din Londra, a venit în Canada în 1930, la vîrsta de 25 de ani. A fost angajată ca stenodactilografă în biroul înaltului comisar pentru Regatul Unit din Ottawa. Mai tîrziu a fost avansată, devenind în 1944 locțiitoare a șefului registraturii. In această calitate înregistra intrările și ieșirile poștale strict secrete ale numitului birou cît și schimbul de telegrame. Din 1935 pînă în 1939 a fost membră a partidului comunist, care se intitula atunci Partidul Progresist al Muncii. Făcea parte dintr-o grupă de studiere a literaturii marxiste. Acolo l-a cunoscut pe Fred Rosenberg. El i-a recomandat cu insistență să procure informații de orice fel, „care ar fi importante pentru partid". El intenționa să transmită aceste informații la Moscova. Prevăzător, nu i-a spus însă nimic domnișoarei Wilsher. După o scurtă chibzuire ea a acceptat propunerea lui și i-a procurat cu regularitate material pînă la începutul celui de-al doilea război mondial. In timp ce Rosenberg stătea ascuns, ea nu a mai avut nici o legătură cu el. In 1942, un alt comunist s-a prezentat la ea. I-a transmis acestuia informații care au fost apoi trimise lui Kudriavțev, iar mai tîrziu colonelului Sabotin. Cînd organizația a căzut, ea a fost condamnată, conform legii referitoare la apărarea secretului de stat, la 3 ani închisoare.

— Gordon Lunan — nume conspirativ „Back".

S-a născut în 1914 în Scoția. A venit în Canada în 1938 și s-a angajat la o agenție de publicitate din Montreal. In ianuarie 1943 s-a prezentat ca simplu soldat în armata canadiană, în luna aprilie a aceluiași an a devenit ofițer. Repartizat în 1944 serviciului de informații canadian, el a condus

ziarul militar „Canadian Affairs", al cărui birou redacțional se afla la Ottawa, în Sparks Street. Lunan era, de asemenea, membru al partidului comunist. In fișa de evidență de la ambasada sovietică erau trecute în legătură cu el următoarele date:

„Situație financiară: salariu lunar de cca 200 dolari. Are nevoie de avansuri suplimentare. Date biografice: manifestă un mare interes față de viața politică a Canadei. Simpatizează cu noi. Postul său este nesigur, poate fi demobilizat. Nu vrea să rămînă în armată, are intenția să lucreze după război ca ziarist la un ziar din Montreal sau Toronto."

La scurt timp după sosirea sa la Ottawa, Lunan a avut o discuție cu Rosenberg în tramvai. Acesta l-a întrebat despre activitatea sa și i-a spus că ar cunoaște o „personalitate foarte interesantă", cu care Lunan ar fi bine să colaboreze. In dimineața unei zile din martie 1945, nu mult timp după convorbirea cu Rosenberg, Lunan a găsit pe biroul său o scrisoare anonimă, în care i se fixa o întîlnire cu o persoană la colțul străzii Rideau din Ottawa. S-a întîlnit acolo cu un bărbat care nu și-a declinat numele, dar care cunoștea fiecare cuvînt schimbat între Lunan și Rosenberg. Intrevederea a durat aproximativ 20 de minute. Lunan s-a declarat de acord să lucreze pentru organizație. La aceasta străinul, care mai tîrziu a fost identificat drept locotenent major Rogov, colaborator al lui Sabotin la ambasadă, i-a recomandat ofițerului canadian ca pe viitor să se adreseze lui „Jan", adică lui însuși. Lunan a primit în organizație numele conspirativ „Back". Apoi lui Lunan i s-a trimis un ordin conceput în limba engleză, scris la mașină, de a prelua conducerea unei grupe de agenți, din care mai făceau parte omul de știință Ned Mazerall („Bagley") și Durnford Smith („Badeau"). Amîndoi trebuiau să procure date despre activitatea din Institutul de stat pentru cercetări, în care lucrau. Lunan a primit pentru activitatea de spionaj o pedeapsă de 5 ani închisoare. Fără îndoială că Rosenberg l-a recomandat sovieticilor. Il cunoștea pe canadian din 1943 și știa că acesta, ca și Durnford Smith, era membru al „Comitetului pentru victoria aliaților" din

Quebec, o organizaţie care se afla sub o puternică influenţă comunistă.

— Durnford Smith — nume conspirativ „Badeau".

S-a născut în 1912 la Westmount, provincia Quebec, din părinţi canadieni. A studiat la Universitatea McGill matematica şi fizica şi a obţinut titlul de licenţiat în ştiinţe cu lucrarea de diplomă despre radioactivitate. Cînd a fost atras în organizaţie, făcea parte din secţia radiotehnică (grupa microunde) a Institutului de stat pentru cercetări şi avea acces la informaţii foarte preţioase. A fost condamnat la 5 ani închisoare.

— Edward Mazerall — nume conspirativ „Bagley".

Canadianul Mazerall, născut la Fredericton, provincia New Brunswick, era profesor în specialitatea electrotehnică şi membru al Uniunii americane a inginerilor electrotehnici. In Institutul de cercetări s-a specializat în producerea aparatelor radar. A fost condamnat în 1946 la 4 ani închisoare

— Emma Woikin — nume conspirativ „Nora".

Născută în 1920 în Saskatchewan dintr-o familie de emigranţi ruşi, a fost singura agentă a organizaţiei care nu era membră a partidului comunist şi care lucra în afara grupei, subordonată direct maiorului Sokolov. Vorbea rusa tot atît de bine ca şi engleza. In 1943 a primit un post la secţia de paşaporte a Ministerului de Externe, unde, pentru cunoştinţele ei temeinice de limbă rusă, a fost folosită ca specialistă în cifru. In 1944 a luat parte împreună cu cîţiva prieteni, care erau membri ai Uniunii canadienilor ruşi, la un dineu într-o casă particulară. Acolo a făcut cunoştinţă cu maiorul Sokolov, care i-a raportat apoi lui Sabotin că ar fi util să cultive relaţiile cu domnişoara Woikin. In acelaşi an Emma Woikin i-a spus maiorului că o interesează postul de stenodactilografă sau secretară a ataşatului comercial sovietic. Solicitînd acest post, a fost invitată la o discuţie de către şeful N.K.V.D., Vitali Pavlov. Nu i s-a dat un răspuns precis. Sokolov i-a spus că ar putea fi de mai mult folos Uniunii Sovietice dacă ar rămîne în postul ei de specialistă în cifru. In această situaţie a fost foarte folositoare pentru organizaţie. Putea să-i informeze pe ruşi cu privire la conţinutul telegramelor ce-i treceau prin mînă şi la conţinutul corespondenţei dintre guvernul canadian şi guvernele altor state aliate. In sfîrşit, Sokolov a întrebat-o dacă vrea să lucreze ca agentă. Ea a fost de acord. S-a stabilit ca Emma Woikin să se întîlnească din cînd în cînd cu doamna Sokolov, pentru a-i preda acesteia materialul care îl sustrăgea de la Ministerul de Externe. In anul 1946 Emma Woikin a fost condamnată la 2 ani şi jumătate închisoare.

Astăzi este cunoscut că în marele program de spionaj al lui Sabotin (care cuprindea infiltrarea în obiectivele militare de toate felurile, intensificarea culegerii de informaţii despre situaţia economică a Canadei, despre potenţialul ei industrial, rezervele minerale şi măsurile ei politice) întîietate absolută o avea vînarea secretelor bombei atomice.

La 28 martie 1945, Lunan îi raporta lui Rogov :

„«Badeau» (Durnford Smith) mă anunţă că în acest moment cele mai severe măsuri de conspirativitate se iau pentru lucrările în domeniul fizicii nucleare (bombardarea radioactivă a elementelor pentru producerea de energie). Există o apărare mai severă a informaţiilor decît la radar! Aceste lucrări se efectuează la Universitatea Montreal şi la Universitatea McMasters din Hamilton. «Badeau» crede că achiziţionarea unei instalaţii de producere a radiumului de către guvern este în strînsă legătură cu aceste cercetări."

In aprilie Lunan a primit următorul ordin :

„...Intrebaţi-l pe «Badeau» dacă ar putea să procure Uraniu 235. Să fie prevăzător. Dacă e posibil, să ne procure un raport amănunţit despre instalaţia de producere a radiumului."

Din februarie pînă în iunie 1946, la Ottawa s-a întrunit Comisia regală de anchetă pentru a audia martori în legătură cu reţeaua de spionaj, descoperită la 5 septembrie 1945, cînd Igor Gusenko a fugit de la ambasada sovietică cu multe documente secrete. Din nici o declaraţie nu a reieşit că „Badeau" ar fi reuşit să procure informaţiile dorite la Moscova sau proba de uraniu cerută.

Gusenko era numai specialist în cifru dar el avea să aibă un rol hotărîtor în descoperirea organizației. In fața comisiei Gusenko a declarat că la venirea sa în Canada se stabilise ca el să rămînă la Ottawa 2—3 ani. In septembrie 1944 Sabotin a primit telegrafic de la Moscova ordinul ca Gusenko să se întoarcă în țară. Cu ajutorul lui Sabotin, Gusenko a reușit să obțină o prelungire a perioadei sale de serviciu, pînă în august 1945. Apoi Sabotin a primit ordinul definitiv să asigure călătoria de întoarcere a lui Gusenko și a familiei sale.

Gusenko s-a hotărît să nu se mai întoarcă în Uniunea Sovietică. In seara zilei de 5 septembrie a părăsit clădirea ambasadei cu buzunarele pline de documente secrete. S-a dus direct la redacția ziarului „Ottawa Journal" și a constatat cu surprindere că redactorii nu îi iau declarațiile în serios. A încercat să-i convingă că este refugiat politic, dar nu l-au crezut. Simțindu-se deja în pericol — nu știa dacă superiorii săi observaseră sau nu lipsa documentelor — el a alergat la locuința sa din Somerset Street 51, la soția sa Svetlana Borisovna și la fiul său Andrei.

A doua zi soția l-a însoțit, cu toate documentele în poșetă, în a doua vizită la redacție. Acolo a fost sfătuit să se adreseze poliției. S-a înapoiat din nou la locuința sa, dar de data aceasta tremurînd de frică. Cîteva ore după întoarcerea acasă, temerile i s-au confirmat. A văzut pe partea cealaltă a străzii doi bărbați care îi supravegheau locuința. Puțin timp mai tîrziu s-a auzit soneria și cineva — Gusenko l-a recunoscut : era sublocotenentul Lavrentiev, unul dintre șoferii lui Sabotin — l-a strigat. Nu a răspuns. Tocmai în acel moment micul Andrei a început să alerge prin cameră. Fără zgomot, Gusenko a părăsit încăperea pe ușa de serviciu și din balconul său a coborît în balconul apartamentului nr. 5, în care locuia un subofițer al Forțelor Aeriene Regale Canadiene. Gusenko i-a spus că se teme că îi vor omorî, pe el și pe soția sa. L-a rugat pe canadian să aibă grijă de Andrei în cazul cînd lor li se va întîmpla ceva. Văzînd un bărbat ce pășea peste peluza de iarbă din spatele casei, subofițerul și soția sa au hotărît să acorde adăpost familiei Gusenko. Apoi canadianul a chemat poliția. Cînd polițiștii au intrat în clădire, Vitali Pavlov, Rogov și Pavel Anghelov tocmai percheziționau locuința lui Gusenko. Pentru a putea pătrunde înăuntru, ei spărseseră broasca. Rușii și-au prezentat legitimațiile de ambasadă și au putut pleca nestingheriți. In fața ușii s-a așezat de pază un polițist. In dimineața zilei de 7 septembrie 1945, familia Gusenko a fost dusă la un post al poliției regale canadiene. Aici Igor Gusenko a prezentat documentele, și-a povestit biografia și a obținut, la cererea sa, o escortă pentru el și familia sa. Printre documente s-a aflat prima indicație în legătură cu rolul lui Nunn May și cu existența unei întinse rețele de spionaj.

In iulie 1944, dr. John Cockroft, ridicat mai tîrziu la rangul de nobil, era profesor de filozofie a naturii la Cambridge. Ca savant cu renume internațional, el a fost numit director al Institutului de cercetare a energiei atomice din Montreal și Chalk River. In laboratorul din Montreal al institutului, Cockroft lucra împreună cu fizicieni atomiști canadieni. Dintre cercetători făcea parte și dr. Alan Nunn May. Pe baza unui contract pe timp limitat, Nunn May lucra la Montreal sub numele de „John", avînd acces la material documentar foarte concludent. Sovieticii luaseră deja contact cu el în Anglia și astfel, la scurt timp după sosirea în Canada, fișa sa personală din centrala de spionaj a lui Sabotin purta mențiunea curentă : „In rețea".

Nunn May a primit numele conspirativ „Alek" și, în iulie 1945, conducătorul „Centralei" din Moscova i-a trimis lui Sabotin următoarea telegramă :

„Ref. la nr. 218... Incercați ca înainte de plecarea sa (este vorba de reîntoarcerea lui Nunn May în Anglia — N.A.) să obțineți date exacte despre progresele realizate în experiențele cu uraniu. Discutați cu el. Consideră util, pentru intențiile noastre, să rămînă în țară (dacă acest lucru este posibil) sau este mai bine și mai important să se reîntoarcă la Londra ?"

La 9 august Sabotin răspunse :

„Date pe care le-a anunțat Alek : Experiența cu bom-

ba atomică a fost realizată ca în New Mexico (cu 49, 94 şi 239). Bomba lansată asupra Japoniei conţinea uraniu 235. Este cunoscut că producţia zilnică în uraniu 235 a instalaţiei de separare izotopică din Clinton se ridică la 400 gr. Producţia de U 49 este aproximativ dublă (cîteva reactoare cu moderator de grafit sînt construite pentru 250 megawaţi, adică 250 gr pe zi) ...Alek ne-a predat o foiţă de platină cu 162 miligrame uraniu 233 sub formă de oxid... Grant."

Nunn May nu ştia că Moscova fusese între timp informată de către Klaus Fuchs despre amănuntele primei experienţe cu bomba atomică. Cercetările au arătat că May a procurat spionajului sovietic şi material privind alte domenii de cercetare decît energia atomică. O telegramă a lui Sabotin către superiorii săi are următorul conţinut :

„In legătură cu insărcinarea dată, Alek a trimis date succinte despre proiectilele dirijate electronic. Acestea sînt întrebuinţate de către marina de război americană, în primul rînd pentru combaterea aviatorilor japonezi kamikaze. In proiectil se găseşte un mic aparat de emisie, acţionat de baterii uscate. Proiectilul însuşi serveşte drept antenă. Prin acţiunea undelor reflectate de către avion spre emiţător, acesta explodează în imediata apropiere a avionului. Dificultăţile principale au fost : producerea de ţevi şi baterii care să suporte lansarea ; determinarea unei viteze de rotaţie a obuzului, la care nu este nevoie de o dispunere specială a dispozitivului de amorsare. Americanii au reuşit să facă acest lucru, dar, evident, ei nu au transmis rezultatele britanicilor. Americanii au folosit pentru bateriile de lansare un înveliş din plastic, care atenuează presiunea în timpul zborului proiectilului.

Grant"

Cînd Nunn May transmitea rapoarte în legătură cu bomba atomică locotenentului Pavel Anghelov („Baxter"), ruşii comparau datele trimise de el cu documentele strict secrete primite de la Klaus Fuchs, care fusese atunci

martorul primei explozii atomice. După o vizită în centrul de cercetări de la Chalk River, la 3 septembrie 1945, Nunn May şi-a făcut pregătirile pentru întoarcerea în Anglia.

„Către Grant :

Dispuneţi în legătură cu o întîlnire între Alek şi omul nostru de la Londra. Fixaţi parola şi raportaţi telegrafic.

Directorul"

„Către director :

Am stabilit amănuntele pentru o întîlnire cu Alek la Londra. El va lucra la «King's College» şi va putea fi găsit acolo prin telefon.

Intîlniri : 7, 17 şi 27 octombrie pe strada de lîngă British Museum, orele 23. Semne de recunoaştere : un ziar sub braţul stîng. Parolă : „salutări cordiale de la Mikel". Alek nu poate rămîne în Canada. La începutul lunii septembrie trebuie să plece cu avionul la Londra. Inainte de plecare va merge în staţia de uraniu din districtul Petawara, unde va rămîne aproximativ două săptămîni. A promis să ne anunţe înainte de plecare şi a spus că anul următor trebuie să vină în Canada pentru o lună. I-am înmînat 500 dolari.

Grant"

„Centrala" de la Moscova nu a fost de acord cu toate propunerile privind contactul de la Londra. La telegrama lui Sabotin, a venit următorul răspuns :

„Inţelegerile pentru întîlniri nu corespund vederilor noastre. Vă fac cunoscute altele.

1. Locul : în faţa lui British Museum din Londra, strada Great Russell, din direcţia Tottenham Court Road. Repet, Tottenham Court Road. Alek vine din Tottenham Court Road, omul de legătură din partea opusă, dinspre Southampton Row.

2. Timpul: cum ați indicat dv., dar ar fi mai bine ca întîlnirea să fie fixată pentru orele 20, dacă acest lucru este posibil pentru Alek. La orele 23 este prea întuneric. Înțelegeți-vă asupra timpului cu Alek și informați-mă. Dacă în octombrie este reținut, întîlnirile vor avea loc în aceleași zile și la aceleași ore în lunile următoare.

3. Semne de recunoaștere: Alek va purta sub brațul stîng ziarul „Times", omul de legătură va ține în mîna stîngă revista „Picture Post".

4. Parola. Omul de legătură: „Cum se ajunge mai repede la Strand?".

Alek: „Mergeți cu mine. Și eu mă îndrept într-acolo".

La începutul discuției, Alek spune: „Salutări cordiale de la Mikel".

Raportați despre înțelegerea cu Alek la 18.8.

Directorul"

La 17 septembrie 1945 — ziua în care a sosit în Anglia Nunn May — autoritățile canadiene, care se ocupau încă cu selecționarea maldărului de documente ce le primiseră la 7 septembrie de la Gusenko, i-au avertizat pe cei din MI-5 de la Londra: Alek este cu siguranță savantul dr. Nunn May.

Canadienii au mizat pe faptul că rușii probabil că încă nu știau cît material luase Gusenko de la ambasadă. De aceea au dispus interzicerea publicării oricăror știri în presă, sperînd că Sabotin și complicii săi nu vor mai avea timp să-i avertizeze pe toți agenții de pericolul ce îi amenința.

La Londra, comandorul Leonard Burt, conducătorul Secției speciale a Scotland Yardului, a fost convocat la o conferință în centrală. Secția specială face cercetări și arestări pentru contraspionajul britanic în legătură cu acțiunile subversive, ține evidența persoanelor suspecte din punct de vedere politic și supraveghează diferitele organizații. Burt a fost informat de întîmplările din Ottawa și a primit însărcinarea de a dispune supravegherea lui Nunn May. El a închiriat imediat o cameră de unde se putea observa punctul de

întîlnire indicat dintre Nunn May și agentul de legătură. A repartizat, de asemenea, cîțiva funcționari ai poliției pentru urmărirea fizicianului atomist.

May, un bărbat de 34 de ani, cu păr rar și mustață neagră, era urmărit cînd își părăsea dimineața locuința nouă din Stafford Terrace, în cartierul Kensington, pentru a ține la colegiu expuneri de fizică, precum și în fiecare seară cînd se întorcea acasă. Făcuse noi cunoștințe, părea însă că manifestă puțin interes pentru lucruri dinafara universității. Zilele fixate pentru întîlnirea sa cu agentul sovietic de legătură au trecut fără ca unul din cei doi să se fi arătat la locul stabilit. Cenzura presei a rămas în vigoare pînă la 15 februarie 1946, cînd premierul canadian Mackenzie King a anunțat formarea unei comisii regale de anchetă pentru a efectua cercetări privind divulgarea către o putere străină a unor informații secrete și confidențiale.

In februarie Sabotin părăsise deja Ottawa, fără a înștiința guvernul canadian, pe lîngă care era acreditat. La New York s-a îmbarcat la bordul vasului sovietic „Alexandrov". Acest vas nu trebuia să se supună obișnuitelor formalități vamale. Au dispărut, de asemenea, Motinov, locțiitorul atașatului militar, Pavel Anghelov, agentul de legătură al lui Nunn May, și Rogov.

Burt și cei de la MI-5 au căpătat convingerea că Nunn May a aflat la timp că organizația a fost descoperită prin fuga lui Gusenko. In timp ce poliția canadiană aresta persoanele suspecte, funcționarii Scotland Yardului l-au interogat pe Nunn May. La întrebările lui Burt savantul a contestat că ar fi știut de transmiterea unor informații atomice secrete și de a-i fi cunoscut pe Sabotin și Anghelov. A tăgăduit faptul că în Canada a fost atras la activitate de spionaj și că a transmis sovieticilor materiale secrete.

La 20 februarie Burt l-a vizitat din nou și, pe baza rapoartelor amănunțite din Ottawa, a putut să infirme declarațiile anterioare ale lui Nunn May. I-a arătat dovezile grăitoare care atestau că el s-a întîlnit cu membri ai ambasadei sovietice din Canada și că totul fusese pregătit ca

la întoarcerea sa în Anglia să poată lua legătura cu un funcționar al ambasadei sovietice de la Londra. După cîteva ezitări, fizicianul a recunoscut că se fixase o întîlnire și a declarat :

„Nu am respectat-o, pentru că după ce m-am întors nu am vrut să mai am nimic de-a face cu toată această poveste. Aproximativ cu un an în urmă, în Canada, m-am întîlnit cu o persoană, a cărei identitate nu vreau s-o dau în vileag. Persoana în cauză m-a vizitat în locuința mea din Swail Avenue. Știa că am lucrat în laboratorul din Montreal și dorea de la mine informații despre ultimul stadiu al cercetărilor nucleare. Mi-am făcut totdeauna multe scrupule în legătură cu posibilitatea de a se evita ca succesele obținute în domeniul energiei atomice să rămînă apanajul Statelor Unite. Am căpătat convingerea că este necesar ca datele generale privind energia nucleară să devină cunoscute tuturor țărilor și să fie tratate cu seriozitate. Datorită acestui motiv am acceptat propunerile vizitatorului.

După această primă vizită m-am întîlnit de mai multe ori cu el în timpul șederii mele în Canada. Avea preferință pentru unele informații... și a cerut de la mine probe de uraniu. La o nouă întîlnire i-am adus o cantitate microscopică de U 233 și U 235 (o probă din fiecare). Proba de uraniu 235 era concentrată și se găsea într-o mică fiolă de sticlă, conținînd aproximativ un miligram de oxid. U 233 era un precipitat subțire, în greutate de aproximativ o zecime de miligram, întins pe o foiță de platină înfășurată într-o bucată de hîrtie.

I-am dat și un raport scris despre cercetările nucleare, atît cît aveam cunoștință de ele. Aceste informații priveau în cea mai mare parte date care de atunci au devenit cunoscute și au fost publicate. Omul dorea de la mine comunicări în legătură cu proiectilele teleghidate antiaeriene americane. Știam puține lucruri și de aceea nu am putut să-i dau decît informații incomplete. In afară de aceasta, m-a rugat să-i fac cunoștință cu colegi de la laborator."

In acest context, Nunn May a recunoscut că a primit împotriva voinței sale o sumă de bani, ascunsă într-o sticlă de whisky. El a continuat :

„Inainte de plecarea mea din Canada s-a stabilit ca să mă întîlnesc la Londra cu un necunoscut. Am fost instruit cu exactitate în legătură cu felul luării legăturii, dar acest lucru nu m-a mai interesat. Nu am respectat termenul, pentru că ajunsesem la convingerea că acțiunile acestea secrete nu mai sînt utile, ca urmare a publicării informațiilor oficiale și a posibilităților controlului internațional corespunzător asupra energiei atomice. Toată chestiunea era pentru mine extrem de penibilă și am luat parte la ea numai cu convingerea că aș putea aduce astfel o contribuție la securitatea omenirii. Nu am făcut acest lucru pentru bani."

May a fost arestat la 4 martie 1946 de detectivul inspector William Whitehead de la Secția specială din Scotland Yard, în timp ce se afla la King's College. La 1 mai s-a recunoscut la Old Bailey * vinovat „de a fi transmis informații unei persoane necunoscute, între 1 ianuarie și 30 septembrie 1945, în scopul de a prejudicia securitatea și interesele statului, informații care, potrivit aprecierilor, au fost sau ar fi putut să fie de folos unei puteri dușmane".

Judecătorul Oliver l-a condamnat pe savant la 10 ani închisoare. E greu de imaginat o deosebire mai flagrantă între personalitatea lui Nunn May și alura enigmatică a unui spion. Pe banca acuzării de la Old Bailey el făcea și mai mult impresia unui om șters. Era într-adevăr un om mediocru, se născuse la 2 mai 1911 în Kings Norton, lîngă Birmingham, ca fiu al unui turnător în alamă. Avea o soră și doi frați. Nunn May fusese însă un elev excepțional de sîrguincios. De la 13 ani a urmat gratuit școala „King Edward" din Birmingham și a primit bursă. A avut posibilitatea să-și continue studiile la „Trinity Hall" din Cambridge. Nu îi plăceau sporturile. In 1931 a trecut cu succes examenul de absolvire la facultatea

* Reședința Tribunalului Suprem și închisoare. In trecut, locul de executare a condamnaților la moarte. (N.T.)

de matematică, obținînd în 1933 titlul de licențiat în specialitatea științe naturale. Totuși, a studiat în continuare și în 1936 a obținut la Cambridge titlul de doctor în filozofie.

In același an a făcut o călătorie la Leningrad, unde părerile sale comuniste au devenit convingeri ferme. După întoarcerea din Rusia a intrat în redacția ziarului „Scientific Worker", organul oficial al Uniunii naturaliștilor din Marea Britanie.

In ciuda convingerilor sale comuniste, Nunn May nu a fost niciodată membru de partid. Centrala MI-5 i-a eliberat fără ezitare un certificat de probitate, declarînd că este demn de încredere din punct de vedere politic (în ziua în care Nunn May a fost trimis la închisoare, autoritățile nu știau că alți doi atomiști, la fel de primejdioși, activau ca spioni : dr. Klaus Fuchs și prof. Bruno Pontecorvo. Și aceștia fuseseră verificați de către serviciul de informații și considerați ireproșabili !).

In 1952 Nunn May a fost eliberat din închisoarea Wakefield, după ce își ispășise 6 ani și 8 luni din pedeapsă. S-a întors în locuința sa din Chesterton Lane, de lîngă Cambridge, la soția sa, dr. Hildegard Broda, vieneză de origine și medic oficial al administrației universității, și la fiul său Johnny, pe atunci în vîrstă de 7 ani. In ianuarie 1962 a primit invitația de a deveni profesor de fizică la Universitatea din Ghana, unde se află și astăzi cu familia sa.

FERMECĂTORUL AGENT ȘEF

Pe scena agitată a recepțiilor diplomatice din New York a apărut un bărbat fermecător : generalul Anatoli Ananovici Iakovlev, noul viceconsul sovietic. Iakovlev era înalt, elegant, brunet, în vîrstă de aproximativ 30 de ani. Devenind în scurt timp favoritul soțiilor celorlalți diplomați, la recepțiile de la ambasadele și legațiile altor state era întotdeauna un oaspete dorit. Avea maniere ireproșabile, era vesel, lipsit de griji, spiritual. Pe covoarele moi ale sălilor de recepții se mișca cu dezinvoltură, ducînd cu gesturi elegante țigara sau cupa de șampanie la gură și avînd totdeauna pe buze observații măgulitoare la adresa celor prezenți sau a patriilor lor. Nici unul dintre politicienii occidentali nu-și putea însă imagina, nici măcar în vis, că Iakovlev trasa cu iscusință și energie punctele principale ale unui nou sector al marii rețele de spionaj. Era dificil de presupus că acest rus cu voce melodioasă, care, deși reprezenta un stat comunist și „simpatiza în particular Occidentul", își folosea poziția la New York numai ca o acoperire pentru activitatea sa reală. Iakovlev a început să joace rolul unui diplomat amabil, prevenitor, „neproletar", imediat ce a atins pămîntul american.

Era unul din colaboratorii cei mai apropiați ai lui Beria și, în același timp, capabil de a prelua importantul post de conducător al aparatului legal din America. Inainte de a apă-

rea la New York fusese şef al secţiei N.K.V.D. pentru Scandinavia, iar ulterior unul din conducătorii Secţiei a II-a a primului directorat de la Moscova. Această secţie controlează toate ramificaţiile serviciului secret sovietic din întreaga lume, recrutează agenţi şi verifică totodată structura grupărilor de spionaj. A fost trimis la New York, dîndu-i-se mînă liberă în acţiunile sale şi comunicîndu-i-se numele agenţilor pe care putea conta. A primit şi o listă cu numele persoanelor a căror orientare spre stînga era cunoscută sovieticilor şi care pentru aceasta au fost consideraţi de către „Centrală" pretabili la recrutare.

Printre agenţii încercaţi figura şi Harry Gold, elveţian de origine şi american naturalizat, din 1936 agent sovietic în Statele Unite. In timpul sosirii lui Iakovlev la New York, Gold lucra ca cercetător chimist la „Pennsylvania Sugar Company" din Philadelphia. La indicaţia rusului el s-a mutat la New York. Pentru marea ofensivă de spionaj, al cărei ţel principal era aflarea secretelor atomice ale Occidentului, erau pregătite alte trei grupe de agenţi din care, printre alţii, făceau parte: Julius Rosenberg, soţia sa Ethel şi Morton Sobell. Rosenberg fusese iniţial inginer civil în armata americană. Tehnician electronist foarte dotat, Sobell lucra în laboratoarele societăţii „General Electric", de unde îi transmitea lui Gold rapoarte secrete despre cercetările în domeniul rachetelor şi al radarului. La New York, Gold s-a întîlnit cu Iakovlev, pe care avea să-l cunoască numai ca „John Doe". Iakovlev l-a numit agent de legătură al organizaţiei. Rusul i-a vorbit despre soţii Rosenberg şi l-a însărcinat pe Gold să-i viziteze la locuinţa lor, cu o misiune specială: Iakovlev aflase că fratele lui Ethel Rosenberg, David Greenglass, era strungar în metale în uzina de armament de la Los Alamos, unde a fost asamblată prima bombă atomică. Greenglass era numai o rotiţă în acest angrenaj, totuşi Iakovlev a considerat util să se informeze mai îndeaproape de activitatea lui David de la Los Alamos. Gold i-a relatat faptul că Greenglass are acces la documente secrete şi le-a recomandat soţilor Rosenberg să-l „prelucreze" corespunzător. Asta au şi făcut. Zi de zi, soţii Rosenberg l-au vizitat pe David Greenglass şi pe Ruth, frumoasa lui soţie, inoculîndu-le prin aluzii inofensive şi observaţii întîmplătoare ideea că sistemul capitalist este singurul vinovat de regresul lor social. David, care avea încă vii în minte ororile războiului, a căpătat convingerea că nu poate exista un echilibru de forţe în lume dacă Occidentul ar rămîne singurul posesor al bombei. Greenglass era nu numai strungar în metale, ci şi un destul de talentat pictor amator. Soţii Rosenberg şi-au dat seama imediat cum ar putea fi folosit acest talent suplimentar... In decurs de două luni tînărul specialist a executat copii exacte după desenele reprezentînd părţile constitutive ale bombei atomice. Aceste desene veneau în atelierul său pentru prelucrare. In acelaşi timp Sobell a început să-i procure lui Gold primele amănunte despre noile instalaţii radar şi despre fabricarea rachetelor.

Intr-o seară, Gold şi-a părăsit locuinţa, a trecut repede pe sub labirintul strident al luminilor de neon şi a intrat într-un motel, unde la o masă îl aştepta Iakovlev, citind ziarul. Gold a comandat o băutură nealcoolizată şi s-a aşezat lîngă rus. Tonomatul se auzea cu putere, astfel că şoaptele lui Iakovlev nu puteau fi desluşite de la mesele învecinate. Gold asculta cu atenţie: vasul de transport britanic „Andes" ancorase la 3 decembrie 1943 în portul Norfolk din statul Virginia avînd la bord o grupă de cercetători din Anglia. Printre oamenii de ştiinţă care sosiseră în Statele Unite pentru a lucra la Los Alamos împreună cu cercetătorii canadieni şi americani la fabricarea bombei atomice se afla şi un fizician palid şi uscăţiv, în vîrstă de 30 de ani. Prin sticlele groase ale ochelarilor săi tînărul înregistra distrat primele impresii despre America. In această nouă ţară nu cunoştea decît pe sora sa, care trăia la Cambridge, în statul Massachusetts. In 1933, cînd Hitler a luat puterea, tînărul a fugit din Germania în Anglia, a fost internat pentru scurt timp într-un lagăr pentru străini şi apoi eliberat pentru uimitoarele sale calităţi de fizician şi matematician. A obţinut cu uşurinţă cetăţenia britanică, deoarece pregătirea sa era de o excepţională importanţă pentru cercetările nucleare din An-

glia. După ce țările occidentale au hotărît să pună în aplicare programul comun de fabricare a bombei atomice, emigrantul german a fost îmbarcat pe bordul vaporului „Andes", cu destinația Los Alamos. Iakovlev a terminat convorbirea cu Gold, spunînd : „Omul se numește Klaus Fuchs. Totul este pregătit. Veți face cunoștință cu el..."

Fuchs fusese bine verificat în Anglia și împotriva sa nu exista nici o suspiciune. Serviciul secret britanic nu știa nimic de întîlnirile tainice dintre comunistul Fuchs și un agent sovietic din Anglia. De la acest agent Fuchs aflase că după sosirea sa la New York se va întîlni cu „Raymond". Acesta era singurul nume sub care avea să-l cunoască pe Harry Gold.

Intr-o simbătă după-amiază, dr. Fuchs a ieșit din hotelul „Barbazon-Plaza", cu gulerul paltonului ridicat, și a luat metroul. După ce a coborît, a băgat mîna stîngă în buzunar și a scos o minge obișnuită de tenis. Ținînd-o în palmă, examina trecătorii. Un bărbat înalt, într-un costum cenușiu, cu o pereche de mănuși în mîna dreaptă și cu o carte de culoare verde în mîna stîngă, s-a îndreptat spre Fuchs. (Mănușile, cartea și mingea de tenis sînt accesoriile care au favorizat pierderea secretului bombei atomice, păzit cu atîta grijă...) După un salut schimbat în grabă, cei doi au intrat într-o cafenea. In ora următoare Fuchs i-a amintit lui „Raymond" despre întîlnirile sale cu misteriosul agent din Anglia, pe care autoritățile de contraspionaj britanice nu au reușit să-l identifice niciodată. I-a povestit apoi cum a fost verificat în Anglia și cum a obținut permisiunea să plece în Statele Unite pentru a participa, în laboratorul de fisiune din cartierul industrial al Manhattanului, la lucrările strict secrete care mai tîrziu au făcut posibilă crearea primei bombe atomice. Fuchs și alți fizicieni atomiști urmau să fie mutați la Los Alamos. Gold a intuit că Fuchs va deveni în scurt timp cel mai important personaj în rețeaua de spionaj pe care o constituise „John Doe"-Iakovlev. După ce s-au înțeles în privința termenelor pentru întîlnirile viitoare, Gold și Fuchs s-au despărțit.

Nu după mult timp, Iakovlev a comunicat la Moscova

amănunte despre ultimul stadiu al cercetărilor. Mutarea lui Fuchs la Los Alamos a decurs în bune condițiuni. La 2 iunie 1945 Gold a plecat cu automobilul său galben în orașul Santa Fé. Avea aici întîlnire cu Fuchs. Intr-un cartier periferic al orașului a oprit mașina și a așteptat pînă cînd silueta zveltă a lui Fuchs a apărut la locul de întîlnire convenit. Au schimbat numai cîteva cuvinte, căci la această a 8-a întîlnire cuvintele nu aveau importanță. Fuchs i-a predat lui Gold un plic cu documente care conțineau o descriere exactă a stadiului final al cercetărilor pentru producerea bombei atomice și data primei experiențe cu această bombă. Gold a șters toate urmele călătoriei sale la Santa Fé, dar a păstrat un plan al orașului pe care era însemnat punctul de întîlnire cu Fuchs.

La 16 iulie Fuchs a făcut parte din grupa de experți care, instalați pe o platformă de oțel înaltă de 30 m, au asistat în deșertul Alamogordo, de la 6 mile depărtare, la explozia primei bombe atomice. Această explozie nu mai constituia pentru sovietici nici o surpriză. Ei posedau deja informații prețioase de la Fuchs și și-au dublat eforturile pentru a-și produce propria bombă atomică.

Cîteva zile mai tîrziu, Harry Gold era un om fericit : Iakovlev îl lăudase foarte mult. In continuare trebuia să aibă grijă să primească de la Fuchs și, prin soții Rosenberg, de la Greenglass informații concrete despre cercetările ulterioare privind bomba atomică, iar de la Sobell rapoarte despre progresele tehnicii în domeniul rachetelor. Gold nu se îndoia de aptitudinile lui Sobell. Acesta era comunist, dar se ferea ca în discuțiile obișnuite să-și exprime cu voce tare părerile politice. Era destul de inteligent să nu-și arate deschis disprețul pentru modul de viață american.

Mulțumirea lui Gold avea să se transforme însă în curînd în consternare. Fuga lui Gusenko și arestarea lui Nunn May, care au avut ca urmare căderea rapidă a organizației canadiene de spionaj, au pus în primejdie și gruparea lui Iakovlev din Statele Unite. In carnetul de note pe care Gusenko l-a sustras din seiful lui Sabotin, în dreptul numelui „Alek" era următoarea însemnare : Klaus Fuchs, 84 George

4

Lane, Universitatea Edinburgh, Scoţia. Această notiţă nu spunea iniţial prea mult, dar un agent american care acţiona în Uniunea Sovietică transmise prin radio o comunicare cifrată către „Central Intelligence Agency"*: „Dovezi certe că secretele bombei noastre atomice au fost furate şi că bomba sovietică este gata". O copie a acestei comunicări a fost transmisă imediat Ministerului Justiţiei din Washington, lui Edgar J. Hoover, şeful F.B.I. Hoover a convocat funcţionarii superiori din F.B.I. pentru a examina situaţia şi a le da indicaţii asupra modului în care se vor efectua investigaţiile la centrul atomic de la Los Alamos din statul New Mexico şi în alte centre de cercetări. „Este vorba — le-a spus Hoover — de a descoperi şi aresta pe omul care a trădat cel mai însemnat secret al Occidentului."

Cîteva zile mai tîrziu, preşedintele Truman a făcut cunoscut că sovieticii au realizat în secret explozia unei bombe atomice. Conducători ai F.B.I. au plecat cu avionul la Londra la o conferinţă cu şefi din serviciul secret britanic. Agentul Statelor Unite din Uniunea Sovietică şi-a exprimat bănuiala că un membru al grupei de oameni de ştiinţă străini din Statele Unite ar fi putut sustrage documentele secrete. Ca urmare a convorbirilor de la Londra, au fost întreprinse investigaţii temeinice în legătură cu toţi oamenii de ştiinţă atomişti şi conferenţiarii străini, care în perioada 1943—1946 au întreprins călătorii în centrele secrete de cercetări din America. Concomitent s-au efectuat cercetări la centrala F.B.I. Unul dintre oamenii lui Hoover a descoperit numele lui Klaus Fuchs în documentele pe care ofiţerii aliaţi de contraspionaj le salvaseră din Germania, de la o secţie a cartierului general al Wehrmacht-ului. Printre alte nume se găsea însemnarea: „Klaus Fuchs, student la filozofie, născut la 29 decembrie 1911 la Rüsselsheim. R.S.H.A.-IV.A.2 — Gestapo Kiel". Data şi locul naşterii corespundeau cu cele ale fizicianului britanic provenit din Germania, care lucra la Los Alamos. R.S.H.A. însemna organul de siguranţă al Reichului,

* Agenţia Centrală de Informaţii (C.I.A.).

cifra romană indica secţia din R.S.H.A., iar A.2 era folosit de către Gestapo ca semn de recunoaştere pentru acei germani care erau cunoscuţi de către autorităţi drept comunişti.

F.B.I.-ul a trimis la Londra informaţii detaliate despre descoperirea făcută şi acestea au ajuns pe biroul detectivului superintendent Smith. In afară de numele lui Fuchs era menţionat şi numele unei alte rude a acestuia, de asemenea comunist. Iar dacă se puneau alături numele lui Fuchs şi însemnarea din carnetul de note al lui Gusenko, atunci lucrurile începeau să se clarifice. Ele au devenit şi mai evidente cînd Smith a constatat că cel în cauză revenise în 1946 în Anglia şi fusese numit şeful secţiei de fizică teoretică la Harwell, pe atunci singurul centru de cercetări nucleare, strict conspirat, al Marii Britanii. Superintendentul Smith a început să facă cercetări în legătură cu originea şi evoluţia lui Fuchs. Treptat el a construit, trăsătură cu trăsătură, imaginea personalităţii care în aptitudinile sale intelectuale a fost depăşită poate doar de Albert Einstein. Fuchs trăia izolat în lumea lui, iar viaţa sa particulară cunoştea numai două forme de manifestare: preferinţa tainică pentru beţii singuratice în locuinţa sa şi o tot atît de tainică dragoste către o femeie. De aceste lucruri ştiau numai puţini oameni. Se bănuia că bea mult, pentru că în diferite ocazii, după ce lucra pînă noaptea tîrziu la probleme complicate de matematică, el prezenta simptomele unei puternice indispoziţii. In ceea ce priveşte viaţa sa amoroasă, pentru cei din anturajul său — cu excepţia unui foarte mic cerc de cunoscuţi — trecea drept un celibatar asexuat. In realitate însă, Fuchs se întîlnea uneori cu o femeie. După cum a descoperit Smith, aceste relaţii nu puteau fi considerate o legătură amoroasă. Erau relaţii între un bărbat, care din cînd în cînd simţea nevoia prezenţei unei femei, şi o femeie care admira foarte mult capacitatea şi aptitudinile intelectuale ale lui Fuchs.

Şef al contraspionajului din Harwell era comandorul Henry Arnold, un fost ofiţer de aviaţie, care făcuse parte în timpul primului război mondial din serviciul secret britanic.

Arnold aprobase certificatul de probitate ce i se elibe-

rase lui Fuchs înaintea plecării în Statele Unite. Il cunoştea puţin pe savant pentru că îl vedea numai cu ocazia vizitelor obişnuite în biroul său sărăcăcios din Harwell, unde masa de lucru a lui Fuchs era întotdeauna acoperită de hîrtii cu calcule complicate. Fuchs mînca rareori la cantina instituţiei. Pentru el timpul nu însemna nimic altceva decît o alternare a zilei cu noaptea. Venea la lucru dimineaţa la 9,30 şi rămînea pînă în primele ore ale zilei următoare, mîncînd numai o franzelă cu brînză, trăind numai din statistici misterioase. Aceeaşi atmosferă de răceală din biroul său domnea şi în bungalowul din piese prefabricate, în care locuia singur. Această locuinţă conţinea numai strictul necesar : o masă, fotolii, un dormitor ieftin, mobila de bucătărie necesară şi cărţi. Cărţile reflectau lumea de viziuni glaciale în care trăia Fuchs. Toate tratau probleme de filozofie sau vorbeau despre viitoarele ramuri ale ştiinţelor naturii. Imbrăcămintea nu era pentru el decît o necesitate incomodă. Cumpăra costume şi cămăşi de calitate inferioară pe care le purta pînă deveneau complet uzate, roase şi murdare. Colegii săi aveau despre el o foarte bună părere, dar altfel nu-l luau în serios : părea un robot, un computer viu.

Treptat, Smith şi Arnold au reconstituit şi evoluţia acestui om. Klaus Fuchs fugise în 1933, la vîrsta de 22 de ani, de naţional-socialişti în Anglia. Logodnica unuia dintre verii săi trăia la o familie engleză de quakeri în Somerset. Aflînd despre Fuchs, l-au invitat la ei să-şi termine studiile de fizică la universitatea din Bristol. După ce Fuchs s-a înscris la universitate, consulul german a comunicat şefului poliţiei că este comunist. Este curios faptul că cei care l-au verificat pe Fuchs, înainte de a fi trimis în Statele Unite pentru cercetările strict secrete, nu ştiau nimic de această informaţie. Este şi mai surprinzător că nu au cercetat destul de temeinic şi le-a scăpat astfel amănuntul că familia care i-a oferit adăpost lui Fuchs fusese înainte de război de cîteva ori în călătorie în Uniunea Sovietică, nutrind pentru această ţară o mare admiraţie. Obţinînd o bursă pentru a-şi putea termina studiile de fizică, Fuchs a obţinut în 1937 titlul de licenţiat în fizico-matematici. A primit apoi o altă bursă, care i-a dat posibilitatea să-şi continue studiile cu profesorul Max Born la Universitatea din Edinburgh. La 17 iulie 1939 a solicitat cetăţenia britanică, dar, înainte ca cererea sa să fie rezolvată pozitiv, a izbucnit războiul. Patru luni mai tîrziu a fost invitat în faţa tribunalului pentru străini, pentru a i se verifica relaţiile personale. A fost internat, potrivit decretului special din mai 1940, mai întîi în insula Man, apoi dincolo de Atlantic, la Sherbrook Camp, lîngă Quebec. Profesorul Born şi alţi oameni de ştiinţă au intervenit pentru eliberarea lui Fuchs şi au avut succes. Autorităţile au apreciat că Fuchs nu este suspect de nazism şi au dispus în ianuarie 1941 eliberarea sa din lagăr. S-a întors la activitatea sa de cercetare de la Universitatea din Edinburgh.

După cîteva luni, profesorul Rudolf Peierls, care lucra în secret la producerea bombei atomice, l-a invitat ca asistent la Universitatea din Birmingham. Fuchs a acceptat şi a început, în mai 1941, să lucreze în noul domeniu de activitate. A părăsit acest post abia cînd a fost numit în funcţia strict secretă de la „Tube Alloys Directorate". Fără îndoială, prestigiul pe care i-l conferea această nouă poziţie a fost suficient pentru autorităţi : la 7 august 1942 a primit cetăţenia britanică. In momentul cînd a depus jurămîntul faţă de Coroană, el făcea deja parte din organizaţia de spionaj şi era în legătură cu Simon Kremer (nume conspirativ „Alexander"), secretarul ataşatului militar sovietic de la Londra. Kremer a fost cel care a anunţat „Centrala" din Moscova că Fuchs este recrutat.

In 1942 Kremer s-a întors în Uniunea Sovietică. Inainte de aceasta, a desemnat o funcţionară a ambasadei să aibă grijă de savant. Fuchs s-a întîlnit de cîteva ori cu această femeie şi de fiecare dată i-a predat rapoarte despre stadiul cercetărilor sale privind bomba atomică. Ea a rămas agenta sa de legătură în Anglia pînă în 1943, cînd el a plecat în America. Ea i-a comunicat că la New York urma să ia legătura cu Harry Gold. După întoarcerea sa în Anglia, în 1946, Fuchs a lansat printre prietenii săi zvonul că a renunţat la convinge-

rile sale de stînga. Dar el acceptase, la propunerea lui Gold, să lucreze în continuare pentru sovietici. Stabiliseră împreună ca după înapoierea în Anglia Fuchs să se afle în prima sîmbătă a lunii într-un loc de întîlnire din Paddington, avînd drept semne de recunoaștere 5 cărți legate în mîna dreaptă și două cărți în mîna stîngă. La început el nu a dat nici un semn de viață, dar în 1947 s-a adresat unui membru al Partidului Comunist din Marea Britanie. Acesta i-a aranjat o întîlnire cu un alt agent sovietic, care conducea aparatul legal din cadrul ambasadei sovietice de la Londra. Fuchs a primit indicația să vină, cu un număr al săptămînalului „Tribune" în mînă, la cîrciuma „The Nag's Head" din cartierul Wood Green. Rusul avea la el o carte roșie. Acest local a devenit punctul unor întîlniri frecvente, ca și localul „The Spotted Horse" din Putney, unde Fuchs i-a predat două copii ale calculelor pe care le elaborase la Harwell.

La 2 februarie 1950 Fuchs, în vîrstă de 38 de ani, a fost rugat să se prezinte la fostul sediu al Comisiei pentru energia atomică din Shell Mex House. Asemenea înștiințări nu însemnau pentru el nimic deosebit. Mai fusese invitat acolo pentru a lua parte la unele conferințe. De data aceasta a fost condus într-un mic birou în care se găseau superintendentul Smith și comandorul Leonard Burt. Imediat ce și-a declinat numele, Fuchs a înțeles de ce fusese chemat. Și-a amintit că în urmă cu cîteva săptămîni comandorul Arnold și Jim Skardon îi puseseră întrebări foarte neplăcute, care se refereau la trecutul său comunist și la activitatea sa din America. Și Fuchs, computerul călător, al doilea Einstein, a mărturisit cum a trădat lumea occidentală. Smith și Burt l-au condus la sediul poliției din Bow Street, unde a fost încarcerat.

In ciuda valorii incalculabile a informațiilor pe care Fuchs le-a furnizat sovieticilor, nu a primit pentru serviciile sale decît o sută de lire, ca o recompensă simbolică. A declarat că a acceptat acești bani numai pentru a-și dovedi devotamentul față de cauza comunismului. La 1 martie 1950 a fost condamnat la 14 ani închisoare. In celula sa i-a relatat lui

Jim Skardon cum a ajuns în rețeaua de spionaj a lui Iakovlev și cum, înainte de trimiterea lui în Statele Unite, un agent sovietic din Anglia a luat legătura cu el. Știa numai că misteriosul agent se numea „Alexander", dar nu-l putea descrie cu exactitate. Insă Smith și Skardon au ajuns la convingerea că trebuie să fi fost Kremer. Fuchs le-a furnizat astfel celor doi detectivi primele puncte de sprijin pentru descoperirea intinsei ramificații a spionajului sovietic. Fuchs le-a mai spus că omul căruia i-a dat la New York rapoartele secrete se numea „Raymond" și era de profesie chimist.

Sumarele informații în legătură cu „Raymond" au fost transmise imediat prin radio către centrala F.B.I. Agenții F.B.I. din New York, ajutați de cadrele de conducere din Washington, au început să caute acul în carul cu fîn: un bărbat în vîrstă de 40—45 de ani, de aproximativ 1,75 m înălțime, cu o față rotundă, de profesie chimist. Se poate imagina o descriere mai vagă? Pe atunci în New York existau peste 80.000 chimiști înregistrați. Cei de la F.B.I. au triat nume, adrese, semnalmente și orice alt amănunt care avea o cît de mică legătură cu misteriosul „Raymond". Treptat, această acțiune de triere fără precedent s-a apropiat de un rezultat. Incă 20 de bărbați, încă 10... și, în sfîrșit, un singur nume: Harry Gold. Un nume cunoscut. In luna mai 1947, pe baza declarațiilor unei femei, fostă curieră sovietică, fusese interogat chimistul Harry Gold, care însă fusese absolvit de vină.

Gold conducea centrul de cercetări cardiologice al spitalului general din Philadelphia. Funcționarii F.B.I. l-au vizitat și i-au arătat fotografii ale lui Fuchs. Gold l-a recunoscut dar, după cum a declarat, numai pentru că văzuse fotografia acestuia în ziare.

Mai mult de 1000 de fotografii reprezentîndu-l pe Gold au fost trimise pe calea aerului în Anglia. In închisoarea Brixton i s-au arătat lui Fuchs fotografiile și i s-a cerut să-l identifice, însă el a afirmat că nu poate spune cu certitudine dacă Gold și „Raymond" sînt într-adevăr una și aceeași persoană.

Abia după ce au fost proiectate cîteva secvențe filmate ce îl reprezentau pe Gold, Fuchs a confirmat: „Da, acum pot spune că este, fără îndoială, «Raymond»".

In ciuda declarației lui Fuchs, Gold a negat în continuare că s-a întîlnit vreodată cu fizicianul atomist. S-a declarat de acord cu o percheziție la domiciliul său din Kindred Street, Philadelphia. A stat indiferent într-un fotoliu, în timp ce agenții F.B.I. controlau fiecare sertar și fiecare raft. Deodată, unul dintre ei a scos din spatele unui raft cu cărți un plan turistic al orașului Santa Fé. Gold a înțeles atunci că totul e pierdut și a povestit despre întîlnirile sale cu Fuchs, Greenglass, soții Rosenberg, în sfîrșit, cu „John Doe" (Anatoli Iakovlev) și Sobell. Stăpînit de frică, l-a trădat și pe Alfred Dean Slack, care nu făcea parte din grupa lui Iakovlev. Slack, chimist în orașul Syracuse din statul New York, îi procurase lui Gold în 1943 și 1944 rapoarte secrete în legătură cu substanțe explozive de mare eficacitate. Acuzați de spionaj, Gold și Sobell au fost condamnați, în anul 1951, la 30 de ani închisoare, iar Greenglass și-a pierdut pentru 15 ani libertatea. Soții Rosenberg au murit în iunie 1953 pe scaunul electric la închisoarea Sing-Sing. Slack a fost condamnat la 15 ani închisoare. Harry Gold a fost eliberat înainte de termen din detenție, la 19 mai 1966. Deși Fuchs a „desertat" tot, pentru sistemul comunist el a rămas tot atît de valoros. La 29 iulie 1959 a fost eliberat din închisoarea Wakefield. Funcționari ai poliției l-au escortat la aeroport, unde s-a urcat într-un avion polonez cu destinația Schöneberg, Berlinul răsăritean. După cîtva timp a fost numit director adjunct la Institutul de cercetări nucleare de la Rosendorf, lîngă Dresda.

Pentru superintendentul Smith a început să se contureze mai clar structura spionajului sovietic. Intrînd în posesia unor rapoarte secrete privind dimensiunile secției americane a rețelei de spionaj, pe Smith nu-l părăsea gîndul că în Marea Britanie mai acționează poate grupe și avanposturi nedescoperite. Cît de îndreptățită era această presupunere, aveau să demonstreze întîmplările de mai tîrziu.

In timpul acțiunii fulgerătoare a F.B.I.-ului, Iakovlev a părăsit în mare grabă Statele Unite. Plecarea sa a coincis cu dispariția soților Morris și Lona Cohen, suspectați de a fi luat parte la activitatea grupării de spionaj. Cîțiva ani mai tîrziu, ei aveau să dea mult de lucru superintendentului Smith.

LEXICONUL CĂLĂTOR

Un italian brunet, de vîrstă mijlocie, sobru și prezentabil, dansa împreună cu soția sa în marea sală a Institutului de cercetări nucleare de la Dubna. Fiul lor, în vîrstă de 15 ani, cînta la baterie. Această reuniune a avut loc în aprilie 1961, iar dansatorul nu era altul decît savantul al cărui nume făcuse vîlvă cu 11 ani în urmă : profesorul Bruno Pontecorvo, cercetător atomist italian, care dispăruse împreună cu soția și copilul din Harwell.

Pentru serviciile secrete occidentale rolul lui Pontecorvo în uriașa rețea sovietică de spionaj rămîne încă o enigmă. Agenția americană C.I.A. și centralele britanice MI-5 și MI-6 nu au nici acum dovezi că Pontecorvo ar fi transmis Uniunii Sovietice secrete atomice. Dar motive puternice de suspiciune îndreptățesc presupunerea că a fost implicat în activitatea de spionaj, în timp ce lucra împreună cu Nunn May la Chalk River. Progresele realizate de Uniunea Sovietică în cercetarea atomică după fuga lui Pontecorvo au determinat Comisia pentru energia atomică din S.U.A. să conchidă că acesta a luat cu sine la Moscova formula secretă a tritiului, component esențial al bombei cu hidrogen, și că a comunicat oamenilor de știință sovietici amănunte în legătură cu metodele occidentale de producere a plutoniului.

Pontecorvo avea cunoştinţe exacte despre pila atomică pentru producerea apei grele de la Chalk River, socotită şi astăzi unul din cele mai moderne reactoare atomice din lume. Pentru sovietici, Pontecorvo era un om de ştiinţă de o valoare incomensurabilă. Bineînţeles că fizicianul a fost răsplătit corespunzător. La 21 aprilie 1963, „pentru merite deosebite în domeniul fizicii", i s-a acordat Ordinul Lenin, care este însoţit de un premiu de 7500 ruble. Cîteva luni mai tîrziu, Academia Sovietică de Ştiinţe i-a făcut onoarea de a-l alege membru permanent.

Pontecorvo locuieşte împreună cu Marianne şi cu cei trei fii ai săi — Gil, Tito Nils şi Antonio — într-o casă cu două etaje, simplă dar confortabilă, din colonia Centrului de cercetări de la Dubna, la 80 de mile de Moscova. Locuinţa sa de acum nu se deosebeşte prea mult de casa, văruită în galben deschis, ce o avea la dispoziţie în Letcombe Avenue din Abingdon, comitatul Berkshire, în cartierul pentru savanţii atomişti, pe care a părăsit-o la 25 iulie 1950, pentru a face cu maşina o călătorie de 6 săptămîni prin Italia.

Pontecorvo, cetăţean englez de origine italiană, a reapărut în faţa opiniei publice la 4 martie 1955, cînd a ţinut o conferinţă de presă în fosta sală de bal a Palatului de Iarnă al ţarilor de la Moscova, actualul sediu al Academiei Sovietice de Ştiinţe.

Era îmbrăcat într-un costum gri, de croială rusească, cu cămaşă albastră şi cravată roşie. In legătură cu sosirea sa în Uniunea Sovietică a declarat: „Mi s-au oferit diferite domenii de activitate legate de folosirea paşnică a energiei atomice. Şi pentru că mă interesează fizica energiilor înalte, am ales această specialitate. Nu am lucrat niciodată în sectorul folosirii energiei atomice în scopuri militare".

Intrebat dacă poate fi ferm convins că Uniunea Sovietică nu va folosi niciodată rezultatele cercetărilor sale în scopuri războinice, s-a arătat foarte indignat de această interpelare şi a răspuns: „Este o chestiune de interpretare. După război Uniunea Sovietică era rămasă în urmă. Totuşi, a reuşit să-şi construiască prima centrală atomică. Cred că astfel e lămurită şi problema interpretării de principiu. Uniunea Sovietică nu mai este acum în urmă în acest domeniu".

După 4 ani de la fuga sa, savantul a primit Premiul Stalin, clasa a II-a, pentru cercetările sale privind fizica energiilor înalte. In persoana lui Pontecorvo, după cum foarte bine s-a apreciat, sovieticii au de partea lor „un lexicon călător de cunoştinţe cu privire la proiectele atomice anglo-canadiene şi, pe deasupra, o capacitate ştiinţifică de prim rang".

Ca şi Klaus Fuchs, Pontecorvo a fost un adversar înverşunat al fascismului, iar amănuntele biografice ale celor doi, păstrate astăzi în tomuri groase la centrala MI-5 din Londra, confirmă teoria că savanţii atomişti, în timpul celui de-al doilea război mondial şi în perioada postbelică, au văzut în comunism singura garanţie împotriva unei noi concentrări a puterii în Germania, ce ar fi putut duce la un al treilea război mondial.

Deşi e cetăţean sovietic, se va mulţumi oare Pontecorvo să rămînă în ţara ce şi-a ales-o? Spre deosebire de Fuchs şi de orgoliosul Nunn May, fizicianul italian este un om nestatornic, plin de temperament, conştient de resursele sale intelectuale şi convins că aptitudinile sale îi vor aduce întotdeauna prestigiu şi bani. In caz că după o anumită perioadă se va îndoi de posibilităţile sale de dezvoltare în Uniunea Sovietică, atunci este de presupus că va încerca din nou să plece în altă ţară, dacă va socoti, bineînţeles, că astfel i se vor îndeplini noile planuri ambiţioase. Ca urmare a fugii sale în Răsărit, în 1955 i s-a retras cetăţenia britanică. Totuşi, dacă ar dori să plece în concediu în Anglia, nu ar exista nici un motiv să se ia vreo măsură împotriva lui. I s-ar refuza viza de intrare, pentru că ministrul de interne are pentru aceasta împuternicirile necesare, dar nu există nici o dovadă care să justifice o acţiune juridică împotriva sa. Acelaşi lucru este valabil şi pentru patria sa, Italia. Dacă ar avea dorinţa să se întoarcă, este foarte problematic că autorităţile italiene ar putea găsi motive întemeiate să-l împiedice să facă acest lucru.

Cînd a devenit clar că Pontecorvo nu avea intenţia să se întoarcă în Anglia din călătoria sa începută la 25 iulie 1950, agenţi ai serviciului de contrainformaţii, sub conducerea inspectorului W. Rydon de la poliţia din Berkshire, s-au deplasat la locuinţa savantului. Era o seară geroasă de octombrie. Rydon şi agenţii din MI-5 au stins felinarul din faţa casei şi au descuiat cu o cheie falsă uşa de la intrare. S-a deschis greu, pentru că în spatele ei se adunaseră, în timpul absenţei de trei luni a familiei, multe scrisori. Era ora 23,15. Agenţii care trebuiau să percheziţioneze casa lui Pontecorvo au tras draperiile şi au aprins luminile. Au scos din bibliotecă toate cărţile şi au răsfoit fiecare volum, în speranţa de a găsi ascuns un indiciu referitor la dispariţia savantului. Pe o masă au fost adunate teancuri de scrisori, cărţi poştale şi reviste, care au fost selecţionate cu atenţie. Cînd agenţii au plecat, au luat cu ei trei dosare pline cu toate documentele posibile.

Incă în seara percheziţiei au fost intervievaţi prietenii şi vecinii lui Pontecorvo cu privire la plecarea tainică a familiei. Rezultatele au fost destul de ciudate. Pentru lăptar şi pentru vînzătorul de ziare erau lăsate următoarele indicaţii: „Intrerupeţi livrarea pînă la noi dispoziţii". Soţia unui om de ştiinţă din Harwell a declarat: „In seara dinaintea plecării, doamna Pontecorvo mi-a spus că se va întoarce cu copiii, chiar dacă soţul ei nu va reveni la Abingdon". Unui vecin i-a dat două păsări, spunîndu-i: „Păstraţi-le sau tăiaţi-le. Nu ştim cînd ne vom întoarce".

E greu de imaginat că Pontecorvo nu a părăsit de bună-voie şi pentru totdeauna Marea Britanie. Soţia sa Marianne, dimpotrivă, nu a împărtăşit entuziasmul soţului ei pentru fuga în Rusia. Incidentul edificator a avut loc cu ocazia unei petreceri în casa soţilor dr. Henry Seligman. Pontecorvo şi Seligman se cunoşteau din timpul războiului, cînd lucraseră împreună la proiectul de la Chalk River. Seligman i-a invitat pe soţii Pontecorvo, în ajunul plecării lor, pentru a sărbători această despărţire. Inainte de aceasta doamna Seligman şi Pontecorvo au jucat tenis, iar cînd au părăsit terenul savantul a făcut o afirmaţie oarecum stranie: „Intr-o zi poate că vom mai juca împreună". Această remarcă este ciudată pentru că, practic, locuiau uşă în uşă. Marianne stătea retrasă într-un colţ al camerei şi răsfoia un jurnal de modă. Doamna Seligman s-a mirat puţin de atitudinea ei şi, cînd s-a îndreptat către dînsa, a văzut spre surprinderea ei că Marianne ţinea revista în faţa ochilor pentru a-şi ascunde lacrimile. Nu a vrut să spună de ce era tristă şi şi-a regăsit repede stăpînirea de sine. In ziua următoare soţii Pontecorvo au plecat din Abingdon în maşina lor „Standard Vanguard". Au lăsat în casa încuiată cea mai mare parte a garderobei şi aproape toate celelalte obiecte personale. Numai Gil, fiul mai vîrstnic, pe atunci de 12 ani, şi-a luat în călătorie bicicleta.

Chiar dacă autorităţile ar fi ştiut în acel moment că Pontecorvo intenţiona să plece din ţară, nu ar fi avut nici un motiv plauzibil să-l reţină. Potrivit aprecierilor serviciului de contrainformaţii, el era demn de încrederea ce i se acordase pentru a colabora la proiectele secrete. S-a născut la 22 august 1913 în oraşul Pisa, ca fiu al lui Massimo Pontecorvo. Părinţii erau evrei, proveniţi din burghezia înstărită. Massimo Pontecorvo era asociat la cîteva firme de produse textile. Bruno era unul din cei 8 copii care mai tîrziu au absolvit diferite facultăţi. Cînd fascismul a venit la putere şi cînd, la insistenţele lui Mussolini, au fost declanşate persecuţiile antisemite, a început şi declinul înstăritei familii.

In 1938 Guido, fratele mai mare, pe atunci în vîrstă de 32 de ani, biolog excepţional şi specialist în domeniul geneticii, a plecat în Scoţia. Imediat după război a solicitat cetăţenia britanică, pe care a şi obţinut-o. Un an mai tîrziu, cînd acţiunile antisemite ale lui Mussolini au căpătat forme tot mai ascuţite, un alt frate (Giovanni David) a plecat şi el în Marea Britanie. Şi-a terminat studiile agricole la Worcester, s-a căsătorit cu o englezoaică şi în 1948 a primit cetăţenia britanică.

Cele două surori, Laura şi Anna, i-au urmat pe fraţi.

Anna avea abia 15 ani și frecventa școala din Tunbridge Wells, în comitatul Kent. Ca și ceilalți frați, era și ea foarte inteligentă. Și-a luat licența la Glasgow. Laura, ceva mai în vîrstă decît sora ei, a primit în Anglia diploma de asistentă medicală și a lucrat în diferite spitale pînă cînd, o lună după dispariția lui Bruno (1950), a părăsit și ea țara, pentru a nu se mai întoarce niciodată.

Bruno a mai rămas cîtva timp în Italia, împreună cu frații săi Paul (care a emigrat mai tîrziu în America și s-a angajat la un centru de cercetări în tehnica radar), Gilberto (ziarist și membru al unei organizații a tineretului comunist) și sora sa Giuliana. Aceasta s-a căsătorit cu biologul Duccio Tabet, care a deținut o funcție în Comisia agricolă a Partidului Comunist Italian.

In 1934 Bruno a obținut doctoratul în fizică și a lucrat apoi ca cercetător și asistent la Universitatea din Roma cu profesorul Enrico Fermi, unul dintre cei mai de seamă savanți atomiști ai lumii.

Doi ani mai tîrziu, Pontecorvo a primit o bursă de stat, a plecat la Paris și s-a înscris la „Collège de France". Acolo a făcut cunoștință cu Hélène Marianne Nordblom. Bruno avea pe atunci 23 de ani, iar Marianne 19. S-au căsătorit, iar în 1938 Marianne a adus pe lume primul copil, pe Gil.

Aveau perspective strălucite, pentru că Bruno lucra pe atunci cu profesorul Frédéric Joliot-Curie, la Institutul „Radium". La izbucnirea războiului, datorită aptitudinilor sale de-a dreptul fantastice pentru munca de cercetare, a fost numit conducător științific al laboratorului de chimie nucleară de la „Collège de France". Cînd germanii au invadat Franța, tinerii soți, împreună cu copilul, au luat drumul pribegiei, ca atîția alți refugiați din acea vreme. După ce Franța a capitulat, Pontecorvo și-a procurat un pașaport pentru Statele Unite. In prima etapă a călătoriei lor au ajuns la Toulouse, au trecut apoi prin Spania și Portugalia, de unde, la 9 august 1940, au traversat oceanul la bordul vaporului „Oranza".

In S.U.A., Pontecorvo a reușit să obțină o slujbă de consultant în fizică în industria petrolului. A început să frecventeze cercurile oamenilor de știință și curînd profesorul Fermi, care emigrase în America, a aflat și el de sosirea lui Pontecorvo. I-a propus să lucreze împreună în fizica nucleară. In același timp, Nunn May a fost repartizat în grupa de cercetători anglo-canadieni din Montreal. Amîndoi au lucrat la proiectul de producere a apei grele de la Chalk River, unde Pontecorvo a rămas șase ani. Acolo s-au născut și ceilalți doi fii ai săi.

Spre deosebire de taciturnul Fuchs și de arogantul Nunn May, Pontecorvo era un om vesel, totdeauna pus pe glume, căruia nu-i venea greu să lase la o parte problemele științifice, după ce închidea ușa laboratorului. Dansa cu plăcere, frecventa cu preferință serate și îi plăcea să fie înconjurat de femei frumoase. Ceilalți cercetători au observat curînd că Marianne Pontecorvo era geloasă pe soțul ei și încerca de multe ori să-l țină între cei patru pereți ai casei.

La intervale regulate Pontecorvo era supus obișnuitelor verificări, dar autoritățile nu au descoperit niciodată nici cel mai mic indiciu privind legăturile comuniste ale fraților și surorilor sale.

Spirit nestatornic, Pontecorvo se interesa frecvent de alte posibilități de angajare. In repetate rînduri a plecat în Statele Unite și se bănuiește că a intrat, cu ocazia acestor călătorii, în contact cu organizația de spionaj creată de Iakovlev.

La începutul anului 1950 a încercat să se intereseze de posibilitatea obținerii unui post la Universitatea din Liverpool, dar înainte de a se fi hotărît definitiv a fost arestat Fuchs. Cazul Fuchs nu l-a lăsat, desigur, indiferent pe Pontecorvo. Colegii, care inițial nu au făcut nici o legătură între atitudinea sa și această întîmplare, și-au amintit, după dispariția lui Pontecorvo, că în timpul procesului Fuchs el nu mai era atît de exuberant și lipsit de griji ca odinioară și că uneori trecea prin depresiuni sufletești.

Cînd a început procesul, Pontecorvo l-a vizitat pe comandorul Henry Arnold și i-a declarat că fratele său Gilberto e comunist, iar cîteva din rudele sale simpatizează cu comuniștii.

Arnold nu a fost entuziasmat de această comunicare, iar la centrala MI-6 au fost și mai puține motive de bucurie, după ce unul din agenții din Italia, însărcinat să cerceteze relațiile personale ale Mariannei Pontecorvo, a relatat că cei doi soți dovedesc puternice tendințe de stînga și că vărul lui Pontecorvo, Emilio Sereni, este membru al Comitetului Executiv al Partidului Comunist Italian. O examinare a documentelor ce treceau prin mîinile lui Pontecorvo la Harwell a dus la concluzia că acestea puteau fi de un mare folos altei țări, care nu era atît de avansată în cercetările nucleare.

In iunie 1950 Pontecorvo a plecat împreună cu familia, fratele său Guido și soția acestuia într-un scurt concediu în Cornwall. La întoarcere a spus prietenilor din institut că la 25 iulie va pleca cu mașina în concediu în Italia, împreună cu soția, copiii și sora sa Anna.

Mulți dintre prietenii lui Pontecorvo i-ar fi împrumutat cu plăcere echipamentul de camping, dar el a vrut neapărat să-și cumpere unul nou.

La 26 iulie soții Pontecorvo au sosit cu mașina în Franța, pe care au traversat-o pînă în Elveția. După un popas de 3 zile în Elveția au plecat la Menaggio, lîngă lacul Como, unde au rămas pînă la 4 august. Acolo Anna Pontecorvo s-a despărțit de grup pentru a face o vizită părinților ei, la Milano. In acest timp Marianne a trimis unor prieteni cîteva ilustrate, comunicînd că „în două-trei săptămîni" se vor întoarce în Anglia.

Apoi au plecat cu mașina la Ladispoli, unde își dăduseră întîlnire cu sora lui Bruno, Giuliana Tabet, și familia ei. Soții Tabet veniseră din Statele Unite și închiriaseră pentru vară o casă în această localitate. Inainte de plecarea într-o nouă etapă, Bruno și Marianne s-au hotărît să-l lase pe fiul lor mai mic, Antonio, la Giuliana, iar ei și-au continuat drumul, de-a lungul coastei, pînă la Sircio. Acolo a avut loc din nou o întîlnire de familie, și anume cu Gilberto și cu soția de origine franceză a acestuia, Henriette, precum și cu Anna Pontecorvo, care sosise din Milano.

După plecarea celorlalți, Bruno Pontecorvo împreună cu Marianne și cei doi copii au mai rămas cîtva timp la Sircio, apoi s-au întors la Ladispoli pentru a-l lua pe Antonio. Traseul călătoriei lor pînă la 29 august este greu de reconstituit. In acea zi un bărbat, identificat mai tîrziu ca fiind Pontecorvo, a apărut în biroul de voiaj al societății italiene de aviație S.A.S. și s-a interesat de data cursei spre Stockholm. A reținut cinci locuri : patru obișnuite, pentru Marianne și cei trei copii, sub numele Nordblom-Pontecorvo și un loc dus-întors pentru sine.

După miezul nopții au început călătoria spre Stockholm, apoi pînă la Helsinki, unde la cîteva ore după sosire au fost luați într-o mașină mare. De atunci nu s-a mai auzit nimic de ei, pînă cînd Pontecorvo a apărut la conferința de presă amintită, care a avut loc la Moscova.

„TOVARĂȘUL PETROV" RĂMÎNE ÎN AUSTRALIA

In anul 1943 Beria l-a trimis la Canberra pe Zaițev, un bărbat mic de statură dar viguros, unul din cei mai capabili lucrători din serviciul secret militar. Zaițev părea blîndețea întruchipată — vorbea cu un glas liniștit, reținut și nimeni nu îi remarca prezența de spirit. Jucase un rol activ în organizația de spionaj, extrem de eficace, a lui Richard Sorge din Japonia și fusese rechemat la Moscova pentru a prelua oficial funcția de secretar II la ambasada sovietică din Canberra. In realitate, el urma să devină rezidentul principal al G.R.U. în Australia, deci organizatorul spionajului militar în această țară.

Impreună cu Zaițev a venit și Makarov, un alt cadru bine pregătit, care deținea funcția de secretar III, mai tîrziu secretar I. El era răspunzător de îndeplinirea misiunilor de spionaj civil. Imediat după sosire Makarov l-a activizat pe Nosov, reprezentantul agenției T.A.S.S. în Australia.

Ei au sosit în această țară în momentul în care rușii erau priviți, ca aliați în luptă, cu admirație și stimă, iar industriașii, oamenii de știință, politicienii și funcționarii de stat australieni erau extrem de receptivi la tot ce privea Uniunea Sovietică. Cei doi emisari ai Moscovei aveau, așadar, toate posibilitățile să intre în contact cu australienii, să învețe en-

gleza și să adune o mulțime de informații despre modul de viață și metodele de administrație din Australia.

Celor care au primit funcții-cheie în aparatul legal din Australia, Moscova le-a dat o serie de norme precise, de la care nu aveau voie să se abată. Rolul principal revenea „Centralei", rezidenții locali dispunînd de puteri minime. Numai cu aprobarea acesteia puteau fi duse la îndeplinire diferitele acțiuni de spionaj.

Spionajul militar viza procurarea de informații despre armata de uscat, marină și aviație, despre înarmare, cercetări militare privind construcția de rachete, precum și despre efectivele potențiale ale forțelor armate. Spionajul civil urmărea obținerea de informații tehnico-științifice, economice și politice. In sfera sa de acțiune intra și supravegherea emigranților din Uniunea Sovietică și din alte țări socialiste, precum și „vînarea" refugiaților care se făcuseră vinovați de „acțiuni trădătoare" împotriva orînduirii sovietice. De asemenea, membrii delegațiilor economice sovietice, toți cetățenii sovietici care soseau în Australia erau urmăriți pentru a se preveni încălcarea, într-o formă sau alta, a legilor sovietice.

După ce sovieticii au creat în Australia primele lor capete de pod, au instaurat legile de fier ale unei stricte conspirativități. Ambasadorul însuși nu cunoștea nimic despre misiunile secrete ale unor colaboratori ai săi, despre care credea că își îndeplinesc într-adevăr îndatoririle ce le reveneau conform funcțiilor lor oficiale la ambasadă. Numai rezidenții care conduceau grupările de spionaj cunoșteau adevărata identitate a „diplomaților". Aceștia aflau abia la sosirea în Australia cine erau rezidenții. Legătura se realiza printr-un sistem extrem de complicat de parole, sub forma unor întrebări și răspunsuri prestabilite. Toți agenții primeau la plecarea din Moscova nume conspirative, care erau comunicate la timp rezidenților.

Printre cadrele pe care „Centrala" din Moscova le-a repartizat ambasadei se aflau și următorii :

— Vîsilski (nume conspirativ „Vasili"), atașat de presă, mai tîrziu secretar III.

— Gubanov („Santo"), funcționar, a cărui sarcină concretă consta în supravegherea rușilor stabiliți în Australia — inclusiv a personalului ambasadei — și raportarea la „Centru" a informațiilor obținute.

— Krutikov, atașatul comercial.

A fost creat astfel în Australia un aparat legal, care se bucura de imunitate diplomatică și care a activat pînă în 1954. G.R.U. nu avea nici o legătură cu aparatul M.V.D. In afara faptului că Zaițev a fost primul rezident, s-au descoperit puține lucruri în legătură cu activitatea acestui grup de agenți, iar cînd Zaițev a părăsit în 1947 Australia, nu s-a putut stabili cu precizie cine l-a înlocuit. Cert este numai faptul că grupa G.R.U. era încă activă în 1951, căci în acest an a sosit locotenentul major Gordeev, pentru a prelua funcția de rezident. Mai tîrziu i-a fost trimis în ajutor lt. col. Vitali Pavlov. Nu se cunosc amănunte din care să se poată deduce că activitatea secției G.R.U. a fost încununată de succes sau a suferit eșecuri.

Aparatul legal al M.V.D. se afla sub conducerea a mai multi rezidenți care — cu excepția reprezentantului agenției T.A.S.S. — ocupau posturi diplomatice și se bucurau de avantajele și imunitatea proprii acestor funcții. Rezidentul M.V.D. și specialistul său în cifru aveau la dispoziție o cameră specială a secției cifru de la etajul ambasadei. La această secție, care era sever păzită, aveau acces numai funcționarii superiori. Biroul rezidentului și specialistului în cifru era dotat cu instalația necesară reproducerii și prelucrării fotografice a documentelor. Intr-un colț se afla un seif pentru documente, tabele de cifrare și bani în numerar. Acești bani nu intrau în fondul ambasadei, ci erau întrebuințați numai în scopuri ce priveau M.V.D. Cheile de la seif erau păstrate într-o casetă de metal, în fișetul șefului secției cifru a ambasadei. După întrebuințare, cheile se păstrau în această casetă, care era apoi sigilată de către specialistul M.V.D. cu un clește special.

Comunicările între „Centrală" și rezidenți se făceau prin telegrame și curieri diplomatici, aceștia din urmă fiind fo-

losiţi, mai ales, pentru a transporta la Moscova filmele nedevelopate ale unor documente secrete. Pachetele cu filme purtau un semn special, astfel că erau transmise „Centralei" întotdeauna închise.

Telegramele „Centralei" către rezidenţii din Canberra aveau aspectul unor comunicări cifrate normale, ce se schimbau frecvent între Ministerul de Externe şi ambasadă şi care erau compuse din grupe de cite 5 cifre. Specialistul ambasadei descifra numai ultimele 5 cifre, care indicau dacă cablograma era sau nu destinată rezidenţilor. In primul caz, el trebuia s-o predea pentru descifrare specialistului M.V.D., care avea la dispoziţie tabele de cifru corespunzătoare. In principiu, fiecare cheie de cifrare era întrebuinţată numai o singură dată, apoi era distrusă. De aceea, fiecare telegramă era concepută în alt sistem de cifrare.

Cele mai multe rapoarte ce se refereau la aparatul M.V.D. erau păstrate în „Centrala" din Moscova. Puţine rămîneau în Australia. Toate telegramele primite de la Moscova, precum şi copiile celor transmise „Centralei" trebuiau distruse imediat. Celelalte documente erau distruse anual, prin ardere.

Scopul aparatului legal consta în procurarea de informaţii despre întregul complex al vieţii publice, economice şi sociale a australienilor.

Moscova punea mare preţ pe toate informaţiile confidenţiale, provenind din Ministerul de Externe australian, deoarece prin miinile funcţionarilor acestui minister treceau comunicări secrete cu privire la politica externă a Australiei şi planurile politice ale aliaţilor ei.

Makarov a reuşit să străpungă sistemul ermetic de securitate al Ministerului de Externe. Un membru al Partidului Comunist Australian îşi crease acolo legături, iar informaţiile obţinute îi erau transmise lui Makarov. Intre 1945 şi 1949 sovieticii au folosit nestingheriţi această sursă. Guvernul australian a început să aibă bănuieli tîrziu de tot.

Situaţia internaţională se înrăutăţise simţitor, războiul rece atinsese un punct culminant. In atitudinea oficială a Australiei faţă de Uniunea Sovietică s-a conturat o cotitură evidentă. Cînd i s-a confirmat faptul că M.V.D. acţiona în ţară, guvernul australian a dispus, de urgenţă, cele mai riguroase măsuri de securitate.

In 1949 a fost înfiinţat serviciul de contrainformaţii australian, care a început imediat cercetări cuprinzătoare şi temeinice cu privire la activitatea diplomaţilor sovietici şi a tuturor persoanelor care se puteau afla în legătură cu ei. „Izvorul" de la Ministerul de Externe a secat brusc. Omul de legătură al lui Makarov a intrat în ilegalitate, iar Makarov însuşi a fost rechemat în Uniunea Sovietică în luna iunie a aceluiaşi an, deoarece devenise suspect.

Succesorul său, Sadovnikov, îşi luase în primire serviciul la ambasadă cu cîteva luni înainte de plecarea lui Makarov, avînd funcţia de secretar II. După rechemarea lui Makarov la Moscova, Sadovnikov l-a înlocuit în dubla funcţie de secretar I şi de rezident. Nu a dus-o însă atît de bine ca predecesorul său, activitatea fiindu-i îngreuiată de vigilenţa serviciului australian de contraspionaj. Agenţii lui s-au dovedit — cel puţin după aprecierea Moscovei — „obosiţi", nefiind în stare să preia şi să ducă la îndeplinire acţiuni importante. In general, nu erau capabili să procure informaţii cu adevărat valoroase. „Centrala" din Moscova şi-a exprimat nemulţumirea în legătură cu aceasta într-o scrisoare către Vladimir Petrov, unul din succesorii lui Sadovnikov, şi i-a atras atenţia să recruteze agenţi mai capabili.

In iunie 1950 Nosov, corespondentul agenţiei T.A.S.S., a fost înlocuit cu Pahomov, care, de asemenea, nu se bucura de imunitate diplomatică. Energicul Pahomov a pornit cu elan la lucru, şi-a creat foarte multe legături cu ziarişti şi politicieni din Sydney şi Canberra şi părea că se bucură de simpatia tuturor.

Intre 1950 şi 1951 au mai fost cîteva schimbări în aparatul M.V.D. din ambasadă, dar nici una nu avea să aibă consecinţe atît de grave ca numirea lui Vladimir Petrov şi a soţiei sale Evdokia. Ei au fost trimişi în Australia pentru a ocu-

pa funcțiile de secretar III și, respectiv, secretară la secția financiară.

Ambasadorul, care nu aprecia tactica lui Sadovnikov, a trimis la Moscova un raport foarte defavorabil acestuia, cerînd rechemarea lui.

In aprilie 1951 Sadovnikov a plecat. Pentru Pahomov, care era în pericol de a fi ridicat oricînd de serviciul secret australian, au început timpuri grele. Una din sarcinile sale principale consta în menținerea legăturii cu o franțuzoaică care lucra la ambasada franceză din Canberra. Cu cîtva timp înainte, Sadovnikov încercase, fără rezultat, să o determine pe „doamna O." să-i dezvăluie cheia cifrului pe care îl întrebuințau francezii în schimbul de telegrame cu ministerul lor de externe.

Pentru a ajunge în posesia materialului secret pe care franțuzoaica îl păzea cu atîta grijă, Pahomov nu precupețea nici un efort. In intenția de a o compromite, el i-a făcut cadou un ceas de aur, cumpărat din fondurile M.V.D. La toate încercările de apropiere, „doamna O." părea că răspunde pozitiv, dîndu-i mereu speranțe. Toate acestea au rămas însă simple promisiuni.

Moscova a constatat că timp de doi ani această legătură a dat rezultate foarte slabe și a apreciat că Sadovnikov și Pahomov au lucrat ca niște diletanți. Mai mult succes a avut Pahomov în contactarea unui ziarist, membru al Uniunii corespondenților politici din Canberra, care făcea parte din comitetul de redacție al ziarului „Sydney Morning Herald". Pahomov l-a convins să-i furnizeze informații despre alți 45 de ziariști, cu privire la tendințele politice, convingerile religioase și eventualele lor legături cu serviciul australian de contraspionaj. Aceste informații au constituit baza pentru studierea în continuare a ziariștilor despre care se putea presupune că aflau diferite informații nedestinate publicității de la politicieni și personalități de frunte ale vieții publice.

Un raport predat lui Pahomov de către redactorul de la „Sydney Morning Herald" a fost fotografiat pe un microfilm

și transmis „Centralei". La Moscova s-a apreciat că ziaristul „a mușcat" momeala. Au început să se intereseze mai îndeaproape de el și au formulat noi cerințe. I s-a cerut să strîngă informații despre delegația australiană la O.N.U. și — ceea ce era de maximă importanță — date care se refereau la interesele militare, economice și politice ale Statelor Unite în Australia. „Domnul S.", ziaristul, a fost retribuit corespunzător pentru serviciile aduse. Mai tîrziu s-a aflat că Moscova a făcut despre el investigații amănunțite și în Anglia (el și tatăl său lucraseră acolo ca ziariști). Prevăzători ca întotdeauna, sovieticii nu au precupețit nimic pentru a-l verifica corespunzător.

In schimbul de scrisori cu Moscova sînt amintiți, de asemenea, doi membri în parlament de care s-a ocupat Pahomov. Unul dintre ei făcea parte din partidul laburist. După afirmațiile lui Pahomov, acesta își exprimase dorința de a vizita Uniunea Sovietică. Pahomov voia să și-l apropie, dar nu putea ști că avea de-a face cu un anticomunist convins care vorbise astfel numai din politețe. Celălalt cunoștea, potrivit aprecierilor lui Pahomov, foarte puțin interesele sovieticilor și avea tendința de a afla cît mai multe despre oamenii sovietici. La întrebările lui Pahomov el dădea uneori răspunsuri care vizau anumite aspecte asupra politicii externe a Australiei. De aceea, s-a recomandat să fie în continuare ținut sub observație, sperîndu-se că australianul va dezvălui involuntar secrete de stat. Dar din nou Pahomov s-a dovedit un prost cunoscător al oamenilor. Nu a mai aflat nimic interesant de la politician, pentru că acesta nu i-a mai oferit ocazia să stea de vorbă cu el. Abia la întoarcerea sa în Uniunea Sovietică l-a mai întîlnit o dată, pe bordul vaporului „Orion".

Nu este de mirare deci că Pahomov nu a rămas mult timp rezident. Pe neașteptate a fost înlocuit. Cînd, în decembrie 1951, Petrov și-a luat în primire postul, nu se gîndea cu prea mult optimism la viitor. El considera că nu era indicat pentru noul său rol. Toată pregătirea lui de spionaj consta în activitatea pe care o desfășurase în Suedia ca specialist în

cifru. In afară de aceasta, lucrase contrainformativ ofiţerii şi echipajele unor nave sovietice.

In iulie 1952, într-o scrisoare din Moscova, lui Petrov i s-a recomandat „să ia personal legătura cu rezidentul G.R.U., Gordeev, în scopul combaterii contraspionajului advers". In acelaşi timp, i s-a comunicat că este strict interzis să-i comunice lui Gordeev date privind personalul M.V.D., agenţii, planurile de acţiune sau liniile directoare trasate de „Centrală".

„Contraspionajul advers" a dat într-adevăr de lucru secţiei australiene a reţelei de spionaj. El a devenit mai vigilent, în primul rînd ca urmare a dezvăluirilor din procesele canadiene de spionaj, a arestării lui Nunn May şi Klaus Fuchs şi a proceselor din S.U.A. împotriva lui Gold, Greenglass şi a soţilor Rosenberg.

Informaţiile se scurgeau acum cu zgîrcenie la Moscova. Intr-o scrisoare din 1952, „Centrala" reproşa că între 1951 şi 1952 activitatea de spionaj nu a dat rezultate şi aceasta pentru că nu se lucrase conform planului. Moscova a subliniat încă o dată că sînt necesare eforturi mai mari ale rezidenţei M.V.D. din Australia, îndemnîndu-l pe Petrov să „reactivizeze" şi să pună pe picioare spionajul, ca în timpul lui Makarov.

„Centrala" a hotărît totodată crearea unui aparat ilegal. Avantajul unei grupe ilegale consta în faptul că îşi putea continua activitatea şi după ruperea relaţiilor diplomatice sau în caz de război.

In acel timp, Coreea şi China deveniseră focare ale unei crize internaţionale în continuă creştere, iar Australia putea să devină adversarul Uniunii Sovietice într-un conflict armat. De aceea, pentru Moscova era de mare importanţă existenţa unei „coloane a V-a" în această ţară. Acest aspect a fost subliniat într-o scrisoare a „Centralei" adresată lui Petrov. Se poate presupune că rezidenţii din celelalte state occidentale au primit, cam în acelaşi timp, scrisori cu un conţinut asemănător. Această scrisoare a fost prezentată în original în faţa Comisiei regale australiene de anchetă şi publicată în raportul Comisiei în 1955. Conţinutul scrisorii a confirmat că spionajul sovietic în Australia trecea printr-o perioadă critică. Din scrisoare rezulta, de asemenea, că Moscova nu-l făcea pe Petrov răspunzător de această situaţie, trimiţîndu-i chiar două ajutoare.

La 30 iunie 1952, zece zile după plecarea lui Pahomov, locul său l-a luat Antonov, în calitate de corespondent T.A.S.S. şi ajutor al lui Petrov. Acesta a continuat tactica lui Pahomov de a descoperi diplomaţii şi politicienii ce puteau prezenta interes pentru M.V.D.

Caracterologic, Antonov se deosebea de predecesorul său. Părea timid — prea timid chiar pentru a conduce o maşină pe străzile oraşului Sydney — din care cauză Moscova i-a ordonat să urmeze o şcoală de conducători auto. Conform ordinului, grupa M.V.D. plătea pentru aceasta 15 lire din fondurile proprii. Deoarece ca ataşat de presă nu se bucura de privilegiul imunităţii diplomatice, Antonov trăia cu o frică continuă de a nu fi descoperit de serviciul australian de contrainformaţii. Şi-a consolidat însă relaţiile cu un ziarist comunist, astfel că a putut să pretindă de la acesta să-i furnizeze informaţii despre următoarele probleme:

1. Interesele japoneze în Australia, împreună cu indicarea surselor de procurare a informaţiilor.

2. Eventuale relaţii despre spionajul american în Australia.

3. Amănunte privind industria de armament.

4. Toate informaţiile posibile despre sindicatele australiene.

5. Informaţii amănunţite despre dr. Evatt, pe atunci lider al opoziţiei.

Antonov dorea, de asemenea, informaţii despre un mare număr de politicieni, proprietari de ziare, oameni de afaceri, ziarişti. Publicistul australian a procurat acest material şi i l-a transmis lui Antonov, primind pentru aceasta 30 lire din fondul M.V.D., administrat atunci de doamna Petrov.

Conţinutul materialului era interesant, chiar dacă cuprindea şi multe calomnii. Ingrijorător era însă faptul că erau nominalizaţi şi unii agenţi ai contraspionajului australian.

Autorul raportului a numit și două dintre sursele sale: un membru al secretariatului doctorului Evatt și „domnul S.", același care îi procurase și lui Pahomov informații utile.

Legătura cu „domnul S." o ținea Petrov, deoarece Antonov locuia la Sydney iar „domnul S." la Canberra. Moscova i-a recomandat cu insistență lui Petrov să nu piardă legătura cu ziaristul, pentru că acesta urma să preia curînd o funcție importantă în partidul de opoziție a dr. Evatt.

Al doilea cadru M.V.D., anunțat de „Centrală" în scrisoarea din iunie, era Filip Kislițin. „Centrala" l-a informat pe Petrov că misiunea lui Kislițin consta în „a descoperi persoane care ne-ar putea ajuta în acoperirea agenților noștri din aparatul ilegal". La sosirea sa, Kislițin a fost numit secretar II. Lucrase la Londra în timpul activității de spionaj a lui Burgess. După trei ani petrecuți în Anglia a revenit la Moscova, unde a urmat apoi un curs de pregătire. Vorbea însă prost engleza și era nervos ca și Antonov. Totuși, a fost considerat destul de potrivit pentru a-l sprijini pe Petrov în crearea mult doritului aparat ilegal din Australia.

Munca a continuat folosindu-se metodele obișnuite. „Centrala" selecta cu grijă informațiile cu privire la acei australieni care prezentau interes pentru M.V.D. și ținea o strictă evidență, dîndu-le tuturor nume conspirative. Se adunau amănunte din viața particulară a turiștilor australieni care vizitaseră Uniunea Sovietică. Atenția specială a „Centralei" se îndrepta către membrii organizațiilor ce simpatizau U.R.S.S., presupunîndu-se că aceștia pot fi atrași în activitatea de spionaj.

Se folosea, ca și în Canada, metoda șantajului. Foștii cetățeni sovietici stabiliți în Australia erau amenințați cu represalii împotriva rudelor lor din Uniunea Sovietică, dacă nu consimțeau să colaboreze. O altă metodă era infiltrarea cetățenilor sovietici în Australia. La un asemenea caz a participat și Petrov.

Doamna Kazanova, o femeie în vîrstă, care trăia de mulți ani în Australia, devenise văduvă. In repetate rînduri scrisese rudelor să o viziteze. Toate rugămințile ei au rămas însă

fără rezultat, fie că rudele nu voiau să-și părăsească țara, fie că nu primeau actele necesare. Pentru că doamna Kazanova simțea că mai are puțini ani de trăit, s-a gîndit să-și facă testamentul, prin care numea moștenitor unic pe fiul ei din Uniunea Sovietică.

Sadovnikov a ajutat-o să redacteze testamentul în acest spirit și a sfătuit-o să apeleze la serviciile unui notar. Apoi a raportat la Moscova posibilitatea trimiterii unui agent în Australia, care să treacă drept rudă a doamnei Kazanova. Aceasta depindea, în orice caz, de declarațiile bătrînei doamne. Petrov a primit ordinul să o viziteze și să o întrebe de situația și adresele rudelor ei, să cerceteze dacă se află cu cineva în corespondență, care este frecvența scrisorilor, ce fotografii de familie are și pe care dintre rudele sale le-ar recunoaște după înfățișare.

Petrov a descusut-o amănunțit pe bătrînă și a putut să constate că nu avea decît o fotografie a fiului ei, altceva nimic. Ea i-a spus că dintre nepoți nu ar mai putea recunoaște pe nici unul. Petrov a comunicat la Moscova rezultatele cercetărilor sale, afirmînd că, dacă fiul ei ar păstra tăcerea, ar putea fi trimis un agent care să apară cu unul din nepoții doamnei Kazanova. Petrov nu a mai auzit apoi nimic de acest caz, dar „Centrala" a acționat probabil după recomandarea sa.

Exista și o altă metodă de a strecura agenți în Australia. Multe persoane, care în Europa și în Uniunea Sovietică erau în serviciul M.V.D., aveau rude pe cel de-al 5-lea continent. Unii s-au lăsat convinși de a-și „vizita" rudele și de a lucra astfel pentru M.V.D. Erau abordați, de asemenea, și emigranții ruși, în speranța de a-i recruta pentru aparatul ilegal M.V.D. Pentru a-l ajuta pe Petrov în această acțiune, a fost trimis la ambasadă, ca atașat militar, un anume Plaitkais, expert în acțiuni în rîndul emigranților.

Un alt agent, venit în 1952 în Australia, era lt. col. Vitali Pavlov. Oficial el a fost mutat la Canberra pentru a-l ajuta pe Gordeev în îndeplinirea „programului de repatriere". O funcție camuflată asemănătoare avusese și în Canada.

Planurile de creare a unui aparat ilegal au devenit actuale abia în 1952. Moscova vizase încă din 1949 un om cu numele de Divisek pentru postul de rezident ilegal. Vincens Divisek, cetățean cehoslovac, făcuse parte în timpul războiului din armata slovacă, pe frontul de răsărit. Nu a vrut să lupte pentru dușmanii patriei sale și a trecut în Armata Roșie.

După ce a stat cîtva timp într-un lagăr pentru prizonierii de război, sovieticii și-au dat seama că ar putea deveni un agent util. A fost eliberat, trimis într-o școală de spionaj și, un an mai tîrziu, lansat cu parașuta pe teritoriul protectoratului Boemiei și Moraviei, unde a preluat conducerea unei grupe cehe de rezistență. Divisek a cîștigat foarte multă experiență și rușii aveau intenția să-l folosească ca agent și după război. In 1948 și-a exprimat dorința să emigreze din Cehoslovacia în Australia, unde avea rude.

Pentru Divisek era foarte dificil să primească de la autoritățile cehoslovace actele necesare. Dar cînd pierduse aproape orice speranță, a apărut deodată Medvedev, cadru al M.V.D., care îl recrutase în timpul războiului. L-a întrebat pe Divisek dacă ar fi de acord să lucreze din nou, în eventualitatea că ar primi pașaport pentru Australia. Divisek s-a declarat de acord, promițîndu-i că va respecta instrucțiunile ce le va primi înaintea plecării. S-au făcut pregătiri temeinice ca la o anumită dată Divisek să se poată întîlni în grădina botanică din Sydney cu un reprezentant al M.V.D. A emigrat în Australia și sovieticii erau încredințați că se va ține de cuvînt.

Divisek însă nu se gîndea la asta. Imediat după sosirea la Sydney, în anul 1949, a adus întreaga poveste la cunoștința serviciului de investigații al Commonwealthului, care pe atunci avea deja bănuieli în legătură cu ambasada sovietică de la Canberra și luase măsuri contrainformative. Divisek a indicat locul și timpul întîlnirii. Sub ochii atenți ai autorităților, a apărut, punctual, în grădina botanică din Sydney. Dar nu a venit nimeni la întîlnire. Cehul și australienii au mers în

altă zi încă o dată la locul convenit, dar nici de această dată nu a apărut nici un rus.

In seiful M.V.D. de la ambasadă se păstrau însă documente în legătură cu acest caz. Cînd Petrov a devenit rezident, a găsit întreaga corespondență referitoare la Divisek. In 1952 urma să fie organizat aparatul ilegal și „Centrala" i-a ordonat lui Petrov să se intereseze de Divisek. Pahomov, corespondentul T.A.S.S., a fost trimis într-un restaurant din Sydney unde lucrase cehul. Dar Divisek își schimbase slujba cu luni în urmă. S-a trimis, la o adresă unde se aflase că locuiește, o scrisoare în care i se comunica un loc de întîlnire. Divisek însă n-a venit. A dispărut fără urme și tuturor, inclusiv cadrelor de frunte din Moscova, le-a devenit clar faptul că el s-a arătat atît de binevoitor la început pentru a avea cale liberă în Australia. Moscova nu intenționa însă să-l uite.

Diferitele comunicări către ambasada din Canberra dovedesc că din 1948 au fost folosiți și atașații comerciali pentru a lua legătura cu persoane care participaseră din partea Australiei la schimburile comerciale cu Uniunea Sovietică sau cu alte țări din blocul răsăritean. Ordinele Moscovei către acești atașați comerciali țintеau „stabilirea de contacte cu toți australienii care nutresc simpatie față de socialism, în scopul de a-i recruta pentru spionaj".

Din februarie 1950 pînă în februarie 1952, atașatul comercial a fost Galanin. Succesorul său se numea Kovalev, care a venit în Australia în anul 1952. Inainte de plecarea din Moscova a fost racolat de M.V.D.

Intr-o scrisoare din Moscova din 2 ianuarie 1952 Petrov a fost informat că Kovalev se află în drum spre Australia pentru a prelua funcția de atașat comercial :

„Inainte de plecare a fost convins să lucreze pentru noi și a primit numele conspirativ «Grigoriev». Kovalev are studii superioare și vorbește engleza. A mai fost în străinătate. Din 1949 pînă în 1951 a lucrat într-un post de răspundere la misiunea comercială sovietică din Danemarca și a primit o bună caracterizare de serviciu.

6

A acceptat să colaboreze cu noi, declarînd că ar fi o mare bucurie şi satisfacţie pentru el dacă ar putea să ne fie de folos. Kovalev a fost instruit în detaliu cum să-i supravegheze pe străini şi să procure informaţii utile. In afară de aceasta, trebuie să ne raporteze atitudinea cetăţenilor sovietici din străinătate. I s-a recomandat păstrarea unei stricte conspirativităţi a activităţii sale.

Omul nostru i se va adresa cu formula: «Salutări de la Vladimir Pavlovici din Moscova». Kovalev va întreba: «Cum merge cu studiul ?». I se va răspunde: «Bine».

Vă cerem să luaţi legătura cu Kovalev, să-l familiarizaţi cu situaţia şi să-i orientaţi eforturile în stabilirea de legături de perspectivă în cercurile politice, economice şi în birourile guvernamentale. Ca urmare a faptului că Kovalev nu are experienţă în activitatea secretă, este important să discutaţi cu el mijloacele şi căile prin care îşi poate îndeplini misiunea şi să-l sprijiniţi la timp."

Parolele constituiau o metodă obişnuită. Totuşi, e de mirare că Moscova a considerat necesar ca Kovalev şi Petrov să se identifice unul pe altul. Motivul este însă evident: Kovalev era numai „voluntar" în M.V.D., şi nu un cadru de bază. Dacă ar fi rămas în Australia sau dacă ar fi divulgat secretul, nu ar fi putut relata contraspionajului advers numele real al rezidentului de la ambasadă. Petrov a respectat aceste instrucţiuni şi s-a întîlnit cu Kovalev, fără a bănui că ataşatul comercial va adopta în zilele următoare o atitudine prea puţin prietenească.

Printr-un alt ordin al Moscovei, Petrov a fost îndemnat să se ocupe în continuare de „doamna O." de la ambasada franceză. Moscova obiecta că ea nu a devenit „o agentă valoroasă". Intr-o scrisoare în legătură cu această problemă, i s-a cerut lui Petrov să obţină conţinutul telegramelor ambasadei franceze şi sistemul de cifrare.

„Spuneţi-i că poate aduce servicii importante cauzei păcii. Are acces la documente secrete şi ne poate informa despre maşinaţiunile îndreptate împotriva Uniunii Sovietice şi a ţărilor de democraţie populară de către politicienii din Marea Britanie, Statele Unite, Franţa şi Australia. Sîntem de acord cu propunerea dv. de a-i plăti o sumă anumită şi vă acordăm împuternicirea să-i înmînaţi la timpul potrivit 75 de lire, motivînd că Pahomov v-a povestit despre dificultăţile ei financiare, iar dv. aţi hotărît să o ajutaţi, ca urmare a atitudinii ei pozitive faţă de noi şi a serviciilor ce ni le-a adus."

La o recepţie a ambasadei indoneziene din august 1952, Petrov a intrat în legătură cu „doamna O.", dar la scurt timp după această întîlnire ea a plecat la Paris, revenind abia în ianuarie 1953. Petrov a convenit cu ea să se întîlnească în taină o dată pe lună, dar prima întîlnire nu a avut loc înainte de luna iunie a anului 1953. Uneori ea venea la întîlniri, alteori nu. Informaţiile ei, trimise apoi la Moscova, erau fără valoare. Cînd i s-a cerut să comunice conţinutul tuturor telegramelor, s-a eschivat. „Aceste telegrame se referă exclusiv la probleme de protocol şi sînt pentru dumneavoastră cu totul neinteresante". Materialul la care se referea Moscova, sistemul francez de cifrare, a rămas inaccesibil. Petrov a pretextat că ea nu era în stare să-l procure. El bănuia că această doamnă nu era în nici un caz ceea ce dorea să pară, ci probabil o agentă a serviciului secret francez, care voia să-i inducă în eroare.

„Doamna O." i-a povestit, printre altele, că guvernul australian a promis să livreze arme forţelor armate franceze din Indochina. Petrov a întrebat-o ce fel de arme doresc australienii să trimită şi cum se numesc navele de transport. „Doamna O." s-a eschivat însă din nou. Un timp nu a mai respectat termenele convenite. Cînd s-au întîlnit din nou, ea i-a adus informaţiile dorite, pe care Petrov le-a transmis imediat Moscovei, însă după cîteva zile aceste informaţii au fost date publicităţii...

In ciuda insistenţelor Moscovei de a procura informaţii mai utile şi de a crea aparatul ilegal, Petrov şi colaboratorii săi au obţinut succese minore. Din scrisorile ulterioare a reieşit cu claritate că „Centrala" era nemulţumită de eforturile lui Petrov şi ale ajutoarelor sale. Petrov

și soția sa nu s-au simțit niciodată bine la ambasada din Canberra. In afară de greutățile cu care aveau de luptat în activitatea lor, nu erau agreați de ambasadorul Lifanov și de ceilalți diplomați sovietici. Atașatul comercial Kovalev s-a arătat deosebit de ostil. Existau în permanență fricțiuni pentru motive neîntemeiate, iar cei doi soți erau criticați cu fiecare ocazie.

Lifanov și Kovalev au trimis la Moscova aprecieri negative în legătură cu soții Petrov. Lifanov a recomandat chiar rechemarea lui Petrov.

La 5 martie 1953, Uniunea Sovietică a făcut cunoscută moartea lui Stalin și s-a observat imediat că în ierarhia politică se pregăteau schimbări profunde. Locul lui Stalin a fost luat de un triumvirat compus din Malenkov, Beria și Molotov.

In mai 1953, conducerea M.V.D. din Moscova a hotărît să-l înlocuiască pe Petrov cu un agent mai încercat. El și soția sa trebuiau să se înapoieze la Moscova. „Centrala" optase pentru Kovalenok. Acesta provenea din „al patrulea directorat" al M.V.D., care pregătea agenți pentru aparatul ilegal din străinătate și îi infiltra, pe căi ocolite, în țările respective. Alegerea acestui rezident a demonstrat cu claritate că pentru Moscova crearea mult doritului aparat ilegal constituia problema nr. 1.

Petrov a fost înștiințat de rechemarea sa. A început să-și facă bagajele. Iși făcea griji pentru viitor. Știa că nu cucerise lauri în activitatea sa de rezident M.V.D. și bănuia că „Centrala" primise rapoarte defavorabile în ceea ce-l privea. De un timp se afla în tratament medical pentru un defect de vedere. Moscova i-a permis să amîne călătoria de întoarcere pînă la terminarea tratamentului.

In luna iunie 1953, Petrov și soția sa erau gata să plece definitiv, dar în ajunul plecării a sosit o telegramă cu indicația de a rămîne în Australia și de a aștepta noi ordine. In iulie a apărut o veste senzațională : arestarea lui Lavrenti Beria, șeful suprem al soților Petrov. Pentru ei, precum și pentru întreaga grupă M.V.D. de la ambasadă, aceasta a fost un șoc puternic. Un timp a domnit o confuzie totală și nimeni nu știa ce efecte va avea această schimbare în conducere.

A venit apoi știrea că Serghei Kruglov fusese numit succesorul lui Beria. Rămînea de văzut dacă Kruglov va face sau nu schimbări radicale.

O perioadă de timp toți au așteptat fără a întreprinde nimic, dar apoi Lifanov a cîștigat o anumită ascendență în evoluția evenimentelor. El a exploatat căderea lui Beria și a trimis un raport la Moscova în care îl acuza pe Petrov de a fi încercat să creeze în cadrul ambasadei un curent de opinie în favoarea lui Beria. Atașatul comercial Kovalev a trimis la Comitetul Central al Partidului o comunicare cu un conținut asemănător. Un specialist în cifru al ambasadei, pe nume Prudnikov, era prieten cu soții Petrov și i-a prevenit. Speriat, Petrov a început să se gîndească la posibilitatea unei rupturi cu sistemul sovietic și la stabilirea legăturii cu serviciul australian de contrainformații.

La sfîrșitul anului 1953 Lifanov a fost rechemat la Moscova, iar succesorul său a devenit Gheneralov. Petrov spera că va găsi mai multă înțelegere la noul ambasador. Gheneralov fusese însă informat cu exactitate, înainte de plecarea din Moscova, despre soții Petrov și cunoștea toate reclamațiile predecesorului său și ale lui Kovalev cu privire la cei doi soți. I-a tratat cu și mai multă asprime ca Lifanov, trimițînd la Moscova un raport nimicitor împotriva rezidentului și a soției sale. A schimbat-o pe Petrova din funcția de secretară, motivînd că ar fi incapabilă. Această apreciere era evident eronată, dar suficientă pentru a i se micșora acesteia salariul.

Alți funcționari, în special atașatul comercial Kovalev, căutau ceartă pentru fiecare lucru mărunt, iar în ședințele de partid de la ambasadă soții Petrov erau în permanență supuși unor critici severe.

Scrisorile incendiare ale lui Gheneralov nu au rămas fără efect. Petrov a primit din nou ordinul să se înapoieze la Moscova. Succesorul său Kovalenok era deja pe drum și urma să sosească la 3 aprilie 1954 pe aeroportul din Sydney. Petrov

avea misiunea de a-l primi și de a-l conduce la avionul de Canberra.

In ajunul plecării spre Sydney, unde urma să se întîlnească cu Kovalenok, Petrov a luat cu sine o geantă de voiaj, motivînd că va înnopta la un prieten în acest oraș. A umplut-o cu scrisori, documente și liste cu numere de telefon și nume conspirative. Acest material l-a sustras atunci cînd a rămas singur în clădirea ambasadei.

In dimineața următoare și-a luat rămas bun în treacăt de la soția sa, neștiind dacă o va mai vedea vreodată, a luat avionul spre Sydney unde, conform planului, l-a primit pe Kovalenok și escorta sa, însoțindu-i în sala de așteptare. Pînă la plecarea avionului de Canberra Kovalenok a reușit să rămînă cîteva minute singur cu Petrov. I-a spus că la Moscova nu va avea de ce să se teamă, dar Petrov nu s-a lăsat înșelat. Era convins că în patrie nu i se va face o primire triumfală.

Kovalenok i-a făcut totodată o comunicare interesantă: un funcționar de frunte din G.R.U., al cărui nume nu îi era cunoscut, urma să fie mutat la ambasadă. Pentru Petrov era clar că noul agent era trimis pentru a activiza spionajul militar. Nu s-a aflat nici pînă astăzi identitatea acestui om.

Petrov i-a condus pe Kovalenok și pe însoțitorii săi la avionul de Canberra. Apoi s-a îndreptat direct către mașina în care îl aștepta d-l Richards, funcționar al serviciului de contraspionaj australian, care făcuse toate pregătirile pentru fuga lui Petrov. Rusul a fost condus la un punct de întîlnire, unde a predat colonelului Spry, șeful serviciului de contrainformații, toate documentele.

Petrov a făcut cunoscut acest detaliu în cartea „Imperiul fricii", pe care a scris-o împreună cu soția sa și în care ea relatează, printre altele, întîmplările prin care a trecut la ambasadă după fuga soțului. Arată cum a fost rechemată la Moscova, cum a fugit de sub escortă la 19 aprilie 1954, cînd a fost dusă la aeroport.

Pentru că se răspîndise știrea că doamna Petrov va fi

dusă în Uniunea Sovietică, pe aeroport s-a adunat o mulțime de demonstranți. Aceștia îi strigau să nu se întoarcă dacă viața îi este în primejdie. Demonstrația a tulburat-o mult, dar cei din escortă au apucat-o de brațe și au tîrît-o la avion. Căpitanul a transmis la Canberra o radiogramă în care își exprima convingerea că doamna Petrov este scoasă din țară împotriva voinței ei, că dorește să rămînă la soțul ei dar se teme de însoțitorii înarmați.

Poliția australiană a așteptat avionul la Darwin și le-a dat de înțeles agenților sovietici că portul armelor în avion contravine legilor australiene. A urmat o scurtă încăierare, apoi sovieticii au fost nevoiți să se predea. După ce li s-au luat armele, au fost imediat eliberați. Nu au părăsit-o însă nici o clipă pe Evdokia Petrov. Cînd d-l Leydin, guvernatorul Australiei de Nord, a întrebat-o dacă vrea să rămînă în Australia, ea era atît de înfricoșată încît cu greu a reușit să pronunțe cîteva cuvinte. Se temea că soțul ei e mort și că rudele ei vor avea aceeași soartă dacă va rămîne în Australia.

Ca urmare, d-l Leydin a informat autoritățile din Canberra în legătură cu îndoielile doamnei Petrov cu privire la soarta soțului ei. La ora 7 dimineața, cu puțin înainte de plecarea avionului, doamna Petrov a fost chemată la telefon de soțul ei, care se afla la Sydney. Acesta i-a spus că e sănătos și liber și a rugat-o să rămînă în Australia. In timpul convorbirii Kislițîn și însoțitorii ei au stat în permanență lîngă dînsa. Pentru a-i deruta și a-i face să creadă că nu este de acord cu propunerile soțului, a strigat: „Nu, nu!" și a închis telefonul. Apoi l-a întrebat pe Leydin dacă îi poate vorbi între patru ochi. Agenții sovietici au încercat s-o împiedice, dar în zadar. Doamna Petrov și Leydin au mers într-o cameră alăturată și imediat ce ea s-a convins că sînt singuri a spus: „Rămîn...".

★

Petrov a predat conducătorilor serviciului australian de contrainformații o listă cu cca 300 agenți activi și potențiali. Mulți dintre aceștia erau trecuți cu nume conspirative. Unii

erau australieni, cîțiva foști cetățeni sovietici, alții — de naționalități diferite. Folosirea numelor conspirative demonstra că persoanele în cauză intraseră din diferite motive în atenția M.V.D. Autoritățile australiene au hotărît să descopere aceste motive.

Intre timp, sovieticii au încercat să obțină extrădarea lui Petrov acuzîndu-l de furt. In nota din 21 aprilie 1954, adresată guvernului australian, se arăta că în urma „verificării amănunțite" se descoperise că Petrov delapidase importante sume de bani din fondurile sovietice. Se cerea „să fie predat ambasadei sovietice, deoarece este pasibil de pedeapsă". Se arăta, de asemenea, că Petrov luase cu sine documente „redactate, respectiv falsificate, de către persoane interesate în prejudicierea relațiilor sovieto-australiene...".

Declarațiile lui Petrov au fost considerate însă de guvernul australian reale și demne de încredere. Primul ministru Menzies a declarat că Petrov a prezentat serviciului de contrainformații o cerere redactată în limbile rusă și engleză, în care solicita azil politic, fiind pe deplin conștient de consecințele unei asemenea hotărîri. In afară de aceasta, directorul general al serviciului secret, colonelul C. C. F. Spry, l-a supus pe Petrov unor interogatorii severe și a putut constata că el a acționat din proprie inițiativă. Nota sovietică nu a fost luată în seamă. Guvernul australian nu intenționa să dea curs cererii de extrădare. Relațiile diplomatice cu U.R.S.S. au fost rupte, iar membrii ambasadei expulzați. S-a hotărît constituirea unei comisii regale de anchetă pentru examinarea, pe baza declarațiilor lui Petrov, a întregii activități de spionaj desfășurate de sovietici.

Comisia a audiat 119 martori, inclusiv persoanele pe care sovieticii le-au „botezat" cu nume conspirative : deputați în parlament, membri ai partidului comunist australian, cîțiva ziariști, printre care și cei ce au furnizat informații lui Pahomov și Antonov. O martoră a fost audiată fără participarea publicului : „doamna O.", frumoasa franțuzoaică cu tabelele ei misterioase de cifrare. Petrov nu a uitat-o, astfel că guvernul australian a înștiințat ambasadorul Franței. A fost mutată în altă secție a ambasadei, unde nu mai avea acces la documente secrete. După audierea temeinică a tuturor martorilor și examinarea documentelor lui Petrov, comisia a constatat cu surprindere că, din punctul de vedere al legilor australiene, nu existau suficiente probe pentru urmărirea judiciară a persoanelor implicate. Mulți dintre martori au recunoscut că în convorbirile cu agenții sovietici au vorbit uneori mai mult decît era necesar, dar avocații au anihilat acuzațiile, susținînd că a fost vorba de chestiuni cu totul inofensive. Ziaristul care a fost informatorul lui Antonov a motivat că s-a lăsat antrenat în toată această istorie în scopul de a-i determina pe alți ziariști să dea mai mare atenție problemelor sovietice, să publice în ziarele lor mai multe articole despre Uniunea Sovietică. Totuși, el a transmis informații secrete corespondentului T.A.S.S. și a primit bani de la acesta. Confidentul lui Pahomov a susținut că nu a bănuit că reprezentantul agenției T.A.S.S. lucrează pentru M.V.D. Comisia i-a dovedit însă că a transmis totuși secrete, a căror divulgare a pus în pericol securitatea Australiei. Dacă Petrov nu s-ar fi predat, zădărnicind astfel planurile sovieticilor, atunci ziaristul ar fi devenit o importantă sursă de informații. In timpul lui Makarov, înainte de reorganizarea serviciului secret, multe informații au fost transmise la Moscova prin intermediul unui comunist australian, care avea legături la Ministerul de Externe. Este de presupus că acesta nu era unicul informator al lui Makarov. Numele altor persoane nu au mai ieșit însă la iveală.

După ce au fost rupte relațiile diplomatice cu Uniunea Sovietică, iar membrii ambasadei au fost invitați să părăsească țara, aparatul legal M.V.D. s-a destrămat. Nu se știe dacă exista atunci și un aparat ilegal. In orice caz, materialul aflat în posesia Comisiei regale a dovedit că rezidența sovietică de spionaj își crease multe legături. In ceea ce privește aparatul G.R.U., fuga lui Petrov a făcut inutilă sosirea unui rezident legal, despre care vorbise Kovalenok. Nu se poate spune însă cu certitudine că nu exista deja un aparat G.R.U. ilegal.

Australia a devenit ulterior o importantă bază de experimentare și producere a proiectilelor teleghidate. Deși Petrov nu știa nimic despre structura și atribuțiile G.R.U., el a subliniat cu fermitate că ar fi un naiv — cunoscînd metodele serviciului secret sovietic — dacă ar ignora posibilitatea existenței unui aparat ilegal de spionaj militar. Era convins că o asemenea rezidență acționează în Australia. Un fapt ieșit la iveală în cursul cercetărilor l-a surprins probabil pe Petrov. Încă înainte de a se gîndi la fugă, fusese supravegheat o vreme de către contraspionajul australian. Devenise suspect, pentru că avea mai multă libertate de mișcare decît ceilalți diplomați sovietici. Dacă nu ar fi cerut azil politic, ar fi fost expulzat împreună cu ceilalți membri ai ambasadei, aceasta depinzînd desigur de însemnătatea descoperirilor făcute de serviciul de contrainformații.

Descoperirea rețelei sovietice de spionaj din Australia ridică mai multe probleme interesante :

— Australienii au constatat că printre ei nu au fost trădători de talia lui Maclean, Nunn May, Rosenberg, Sam Carr sau Gold, care au lucrat pentru sovietici.

— Ca națiune, australienii au fost mai fermi decît britanicii, americanii sau canadienii, ceea ce s-a dovedit atunci cînd sovieticii au început să recruteze agenți.

Care au fost cauzele greșelilor comise de către sovietici, cu toată imensa forță ce caracterizează serviciul lor secret ?

După plecarea lui Makarov, angrenajul aparatului M.V.D. a început să scîrțiie. Sadovnikov era incapabil să se comporte cum era de așteptat din partea unui funcționar al ambasadei. Pahomov era vulnerabil, nepotrivit și, în plus, nu avea nici imunitate diplomatică. Petrov nu avea experiență în activitatea concretă, iar Kislițin și Antonov erau prea timorați și, în afară de aceasta, cunoșteau insuficient limba engleză. Fricțiunile meschine dintre personalul ambasadei, ambasador și cadrele M.V.D. nu au contribuit, desigur, la ridicarea capacității de acțiune. Este, de asemenea, posibil ca agenții lui Beria din Australia să-și fi pierdut orientarea în confuzia

politică ce a luat naștere după arestarea și împușcarea acestuia. Petrov constată în cartea sa că a avut „cîteva succese", dar în scrisorile „Centralei" se resimte prea puțin entuziasm pentru materialul trimis la Moscova între 1949 și 1951. Rămîne fără răspuns și o altă întrebare : de ce sovieticii, care aveau la dispoziție aproape 300.000 de agenți calificați, au așteptat pînă în 1954 pentru a-l trimite în locul lui Petrov pe Kovalenok ?

MOARTEA LUI BERIA

După sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, Beria a fost cooptat în „Comitetul pentru noua ordine în regiunile eliberate". In unele ţări ca Ungaria, Polonia, Lituania şi Albania a început să acţioneze „grupa de şoc" a lui Beria — poliţia secretă.

Succesele i-au adus între timp lui Beria o altă răsplată: titlul de mareşal al Uniunii Sovietice. In 1946 a devenit membru cu puteri depline al Biroului Politic. S-a creat apoi impresia că Beria a renunţat la o parte din răspunderea sa asupra N.K.V.D. A împărţit „Comisariatul poporului" în două ministere: Ministerul de Interne (M.V.D.) şi Ministerul Securităţii Statului (M.G.B.). Conducerea M.G.B. i-a fost încredinţată lui Abakumov, unul din colaboratorii săi cei mai apropiaţi, care comandase pînă atunci Direcţia de contrainformaţii a Armatei Roşii (G.U.K.R.). Funcţia de comisar al poporului pentru afaceri interne a predat-o lui Serghei Kruglov. Beria şi-a păstrat însă comanda supremă.

Serghei Kruglov era cunoscut opiniei publice de cînd condusese măsurile de securitate la conferinţele de la Teheran, Yalta şi Potsdam. Pentru activitatea sa la Yalta, regele George al VI-lea i-a decernat Ordinul „Knight of the British

Empire"*. Generalul britanic Ismay, care i-a înminat însemnele Ordinului, a relatat atunci că Kruglov, deşi a fost întrucîtva stingherit, totuşi şi-a manifestat satisfacţia cuvenită cu ocazia decorării.

Din Directoratul pentru străinătate al Ministerului Securităţii Statului şi din conducerea supremă a Direcţiei de contraspionaj a Forţelor Armate (G.R.U.) s-a format, în 1947, Comitetul informaţiilor. Acest comitet de informaţii era răspunzător în faţa Consiliului de Miniştri, iar şefi au fost alternativ: Molotov, Malik, Vişinski şi Zorin.

Beria nu a pierdut în nici un caz din prestigiu prin această nouă reorganizare. Stalin i-a încredinţat noi sarcini importante: proiecte uriaşe în domeniul dezvoltării energiei nucleare şi construcţii gigantice, cum au fost canalul Moscova-Volga, canalul Marea Albă etc.

La Congresul Partidului Comunist din 1952 s-a hotărît elaborarea unei noi linii de partid. Beria făcea parte dintr-o comisie compusă din 10 membri, sub conducerea lui Stalin, care a fost însărcinată de congres să stabilească noua orientare politică. Fără îndoială, rapoartele lui Beria despre creşterea capacităţii atomice au determinat congresul să-l numească în această comisie. De cîţiva ani era unul dintre cei mai puternici oameni de stat ai Uniunii Sovietice şi se ştia prea bine că Stalin avea în el o încredere oarbă.

Ura înverşunată a lui Beria împotriva ţărilor occidentale şi greutatea cu care a trebuit să le recunoască drept aliate în război s-au manifestat în ardoarea cu care a pornit împotriva lor ofensiva de spionaj, chiar în timpul cînd U.R.S.S. şi aliaţii ei luptau împotriva unui duşman comun. Existau însă şi comunişti cu funcţii de conducere care credeau că o politică mai conciliantă faţă de Occident ar putea da un timp roade.

In decursul anilor Armata Roşie devenise un duşman înverşunat al lui Beria. Cu mult timp înainte de război, Stalin îşi dăduse consimţămîntul pentru crearea unei organizaţii de

* „Cavaler al Imperiului Britanic".

contraspionaj în cadrul armatei. In timpul războiului această organizaţie era camuflată la Ministerul Apărării. In realitate însă, ea făcea parte din serviciul de contrainformaţii al lui Beria. Această formă de supraveghere internă a declanşat în Armata Roşie (mai tîrziu Armata Sovietică) ostilitate împotriva lui Beria şi a oamenilor săi. Animozităţile dintre conducerea militară şi Beria aveau să aibă urmări profunde.

In ianuarie 1953 a făcut mare vîlvă „complotul medicilor din Moscova". Conspiraţia respectivă era opera mai multor medici care, se spune, au aplicat cu premeditare tratamente greşite unor membri ai Biroului Politic. Mulţi dintre complotişti au fost arestaţi şi au făcut „mărturisiri", smulse cu ajutorul obişnuitelor metode de interogare ale poliţiei secrete.

După descoperirea acestui „complot", lui Beria i s-a reproşat neglijenţa în luarea măsurilor de securitate cuvenite. Presa sovietică l-a condamnat în cuvinte aspre şi l-a acuzat de lipsă de vigilenţă. Acesta a fost primul semn că steaua sa începea să apună. Beria îl avea însă în spate pe Stalin.

La 5 martie 1953 a murit Stalin. La funeralii Beria a făcut parte din cei 6 purtători ai sicriului. După înmormîntarea lui Stalin, el l-a propus pe Malenkov pentru funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri, dar mai tîrziu s-a stabilit ca toate problemele politicii interne şi externe sovietice să fie hotărîte şi rezolvate de un comitet, astfel ca niciodată un singur om să nu mai poată acapara toată puterea, aşa cum a făcut Stalin. S-a stabilit, de asemenea, ca acest comitet să ia forma unui triumvirat compus din Malenkov, Molotov şi Beria. Malenkov conducea Partidul Comunist al Uniunii Sovietice şi politica internă, Molotov era răspunzător de orientarea politicii externe, iar Beria controla aparatul de securitate din ţară şi străinătate.

Beria şi-a restructurat din nou organizaţia. A reunit M.V.D. şi M.G.B., l-a scos pe generalul Kruglov din funcţia sa, preluînd, ca la început, conducerea singulară a serviciului secret. Una din primele acţiuni ale lui Beria ca membru al triumviratului a constat în aceea de a-şi crea adepţi în poziţiile-cheie din cîteva republici, ca Georgia şi Ucra-

ina. Georgia era patria lui Beria și era de așteptat că se va interesa în mod deosebit de această republică. In luna aprilie, Bakradze, primul ministru georgian, l-a lăudat în public pe Beria „pentru serviciile extraordinare aduse Georgiei și Uniunii Sovietice în general".

Beria și Malenkov aveau însă în multe privințe păreri diferite. După moartea lui Stalin, Malenkov și Molotov au adoptat o atitudine mai binevoitoare față de Occident. Beria s-a opus cu înverșunare acestei orientări. Era, de asemenea, împotriva ridicării restricțiilor în interiorul țării și s-a opus măsurilor partidului și guvernului de a garanta poporului depline drepturi cetățenești. Beria avea bănuieli cu privire la unele intervenții în sfera sa de influență. Pe de altă parte, Malenkov știa că Beria era prea puternic. Serviciul său secret devenise stat în stat și Malenkov se temea că, mai devreme sau mai tîrziu, Beria va încerca să preia conducerea unică. Malenkov se bucura de sprijinul Armatei Sovietice, care îl ura pe Beria și aparatul său de represiune. La rîndul său acesta se putea bizui pe poliția secretă, excelent organizată. Existau astfel două tabere adverse. Malenkov a început să torpileze multe din dispozițiile lui Beria, totuși conducătorul serviciului secret își strecurase în cea mai mare taină adepții săi în guvern și era pregătit pentru noi măsuri.

In iunie, curentul de opinie împotriva lui Beria a atins punctul culminant. Dușmanii săi au adus din nou în discuție complotul medicilor din Moscova. Malenkov a dispus eliberarea medicilor închiși. Au fost publicate declarații potrivit cărora depozițiile fuseseră smulse cu „metode ilegale". M.V.D. a fost criticat pentru folosirea unor asemenea procedee. Toate aceste reproșuri îl vizau pe Beria, ca fiind răspunzător de aceste acțiuni. Conducerea militară i-a înmînat lui Malenkov un raport, din care reieșea că Beria plănuiește să preia puterea în întreaga Uniune Sovietică, să-i înlăture pe Malenkov și Molotov și că a chemat sub arme unități ale poliției, gata să intervină în momentul hotărîtor. Dar, înainte de a putea da semnalul de trecere la acțiune, planurile i-au fost zădărnicite. La 10 iulie 1953, ziarul „Pravda" a comunicat lumii că omul cel mai temut și poate cel mai mult urît din Uniunea Sovietică a fost eliberat din funcție și arestat. Impotriva lui au fost aduse 5 acuzații. Două dintre ele erau susținute cu dovezi convingătoare, iar celelalte nu erau decît exagerări propagandistice. Cele două învinuiri grave constau în faptul că încercase să acapareze puterea și să situeze ministerul pe care îl conducea deasupra partidului comunist și a guvernului. Aceasta dovedea că Beria a creat poliția secretă în scopul de a o folosi drept instrument pentru a putea domina Uniunea Sovietică. Celelalte puncte de acuzare erau : Beria devenise mercenar al puterilor imperialiste străine (era vorba de S.U.A. și Marea Britanie), pusese în pericol dezvoltarea agricolă și aprovizionarea națiunii cu alimente și încercase să prejudicieze prietenia între popoarele sovietice.

A fost arestat cu două sau trei săptămîni înainte de comunicatul oficial în care s-a anunțat înlăturarea sa. La o recepție la Teatrul Mare din Moscova, la care luaseră parte ceilalți membri ai Prezidiului și cei doi triumviri, i s-a făcut remarcată absența. In legătură cu arestarea sa circulau versiuni diferite. Este însă sigur că a luat parte la ședința plenară a Comitetului Central din 26 iunie 1953, în care Malenkov l-a învinuit de încercarea de a doborî triumviratul și a dispus fără multe vorbe arestarea sa. La orele 11,45 a fost dus la închisoare. In afara Moscovei două divizii de poliție înarmate așteptau ordinul de atac. Cu ajutorul lor Beria intenționa să cucerească puterea.

La 11 iulie 1953 „Pravda" a declanșat un atac masiv împotriva lui Beria și a metodelor acestuia, subliniind că eliberarea sa din funcție în urmă cu 24 de ore a găsit în Uniunea Sovietică deplină aprobare. In locul lui Beria a fost numit generalul Kruglov, pe care el îl îndepărtase cu cîteva săptămîni în urmă. Kruglov fusese, de asemenea, un favorit al lui Stalin. La vîrsta de 18 ani a devenit bolșevic. In 1934, după numirea sa ca șef al gărzii personale a lui Stalin, a fost ales în Comitetul Central. In anul 1936 a devenit membru al Biroului Politic și a jucat un rol de seamă în poliția secretă, cu ocazia valului de epurări în rîndu-

rile populației. In 1938 a fost numit locțiitor al comisarului poporului pentru afacerile interne, sub comanda lui Beria. In 1946 Beria l-a numit iar comisar al poporului, în 1951 l-a destituit, mai tîrziu l-a făcut ministru de interne, iar în martie 1953, după moartea lui Stalin, l-a îndepărtat din nou. Kruglov a fost decorat și de către guvernul Statelor Unite, care i-a acordat pentru activitatea sa la conferințele de la Teheran, Yalta și Potsdam Ordinul „Legion of Merit". A fost decorat și cu Ordinele Lenin, Suvorov și Kutuzov. Era greoi, grosolan, cu o altă ținută decît Beria, dar în esență un urmaș demn al acestuia.

In septembrie 1953, în timp ce Beria aștepta începerea procesului, s-a făcut auzit zvonul că ar fi fugit în străinătate. Se spunea că fusese văzut în țări ca Spania, Patagonia, Argentina, Persia și că ar fi intrat în legătură cu senatorul McCarthy, oferindu-i acestuia, în schimbul azilului politic, rapoarte secrete de la Kremlin. Senatorul McCarthy a declarat însă că niciunul dintre colaboratorii săi nu l-a văzut pe cel care trecea drept Beria. In octombrie 1953 serviciile de contrainformații ale aliaților au primit confirmarea că cel în cauză nu este Beria, evadat din închisoare, ci un fugar georgian. Beria se afla încarcerat la Serogavsk, la 650 km nord de Moscova. Era păzit de mai multe divizii, deoarece garda sa personală încercase de trei ori să-l elibereze.

La 17 decembrie 1953, procuratura sovietică a dat publicității un lung și amănunțit act de acuzare cu privire la crimele lui Beria. Au fost relatate evenimente ce avuseseră loc cu mulți ani în urmă, inclusiv tendințele sale de acaparare a puterii și intrigile împotriva cumnatului lui Stalin și a lui Sergo Ordjonikidze. In afară de acuzația de lovitură de stat, i s-au mai imputat printre altele: spionaj pentru o putere străină, încercarea de restaurare a capitalismului, acțiuni subversive împotriva procesului de colectivizare și, prin aceasta, sabotarea dezvoltării agriculturii în Uniunea Sovietică. Șase dintre subordonații lui Beria au fost acuzați împreună cu el de înaltă trădare, terorism, complot contrarevoluționar și alte crime.

Procesul a avut loc cu puțin înainte de sfîrșitul anului 1953 și, conform unei legi promulgate în 1934, acuzații nu aveau voie să fie prezenți. Nu fusese numit nici un apărător, recursurile erau excluse, iar eventualele sentințe de condamnare la moarte trebuiau executate cît mai repede după pronunțarea lor. Dezbaterile au constituit o pură formalitate, deoarece Beria, împreună cu ceilalți acuzați, fuseseră declarați vinovați încă înainte de proces. La 21 și 22 decembrie „Izvestia", „Pravda" și celelalte ziare au publicat lungi articole, în care se cerea executarea lui Beria și a complicilor săi. Publicarea oficială a sentinței a avut loc la 23 decembrie. Beria a fost găsit vinovat de toate acuzațiile aduse împotriva sa, condamnat la moarte și împușcat imediat de către un pluton de execuție. Cei șase oameni ai săi au avut aceeași soartă.

Nu există nici o îndoială că unele acuzații împotriva lui Beria erau inventate și că Malenkov era hotărît să-l înlăture cu orice preț. Cel puțin o acuzație a fost fantezistă: aceea de spionaj în favoarea unor țări ca Marea Britanie și S.U.A., deci în favoarea capitaliștilor, împotriva cărora era îndreptată ura lui organică. Intr-un proces normal el s-ar fi putut apăra, probabil, convingător împotriva unor acuzații.

Dar, chiar dacă Beria nu a fost supus unei proceduri conforme principiilor de drept, el tot și-a meritat soarta. După domnia teroristă a lui Iagoda și Ejov, el a încercat să treacă drept tolerant, dar nu a avut scrupule în lichidarea adversarilor săi politici și în nimicirea pretinșilor dușmani ai poporului. Este răspunzător de moartea a sute de mii de oameni ce au intrat, într-un fel sau altul, în ghearele poliției secrete.

Beria a fost 15 ani șeful suprem al serviciului secret, menținîndu-se în funcția sa mai mult decît oricare altul. Pentru membrii de rînd el reprezenta o noțiune mai mult sau mai puțin abstractă, dar se spunea că se interesa personal

de colaboratorii săi mai apropiaţi. Astăzi toate relatările în legătură cu el sînt şterse din enciclopedia sovietică. Numele i-a fost, de asemenea, şters de pe tabelele de onoare şi pietrele comemorative şi toate cărţile în care era amintit au fost retrase din biblioteci. Beria a murit pentru că era mult prea puternic şi pentru că reprezenta o ameninţare pentru Malenkov şi Molotov. Dacă ar fi rămas în viaţă şi-ar fi îndeplinit poate visul tainic de a deveni urmaşul lui Stalin.

UN OM CU MULTE NUME

In 1948, în timp ce Harry Gold îi transmitea rapoarte secrete lui Anatoli Iakovlev la New York, un „emigrant" a trecut, venind din Canada, granița Statelor Unite cu un paşaport pe numele Andrew Kayotis. A cutreierat doi ani ţara în lung şi în lat şi s-a stabilit apoi la New York. A deschis un atelier fotografic la etajul V al unei case de cărămidă din Fulton Street, în cartierul Brooklyn. Pe firma prinsă deasupra uşii era scris : „Emil R. Goldfus — fotograf".

Nimeni nu bănuia că această firmă inofensivă ascundea activitatea unui maestru spion... Căci Andrew Kayotis, alias Emil R. Goldfus, era în realitate Rudolf Ivanovici Abel — rus şi colonel în serviciul secret sovietic. Spre deosebire de Iakovlev, care conducea din ambasadă aparatul legal, Abel îndeplinea funcţia de rezident al unei organizaţii ilegale de spionaj militar în Statele Unite.

Rudolf Abel s-a născut în 1902 într-o familie bogată şi a primit o educaţie aleasă. A fost un elev foarte sîrguincios, a absolvit facultatea de limbi străine şi a devenit profesor la Moscova. In timpul unei vizite în Germania a făcut cunoştinţă cu Helga Polzener, fiica unui comunist de frunte din Leipzig. Helga era şi ea foarte inteligentă şi adaptabilă. Calităţile ei l-au impresionat pe Abel, care era, de asemenea, extrem de dotat. S-au plăcut şi după scurt timp s-au

căsătorit. La înapoierea sa în Uniunea Sovietică, Abel s-a hotărît să intre în O.G.P.U. A fost astfel trimis într-o școală de spionaj ca profesor de engleză. Vorbea curent engleza și, dintr-un motiv inexplicabil, avea un ușor accent irlandez. Această calitate i-a fost mai tîrziu de folos. Stăpînea la perfecție și germana, franceza și italiana. Pe baza acestor cunoștințe de limbi străine a fost trimis pentru prima dată în străinătate. In anul 1945 a fost decorat pentru participarea sa, ca ofițer de informații, pe frontul german. După război a trăit doi ani în zona de răsărit a Germaniei, preocupat de pregătirile pentru călătoria sa în Canada, unde urma a se stabili pentru scurt timp sub numele Andrew Kayotis. In 1947 a plecat în Canada cu un pașaport german, iar de acolo, în Statele Unite. In peregrinările sale s-a familiarizat cu principalele caracteristici ale diferitelor regiuni ale țării și în 1950 a putut să renunțe la numele de Kayotis și să apară la New York cu un alt nume. Și-a procurat actul de naștere al unui copil mort la New York în vîrstă de două luni, care se numea Emil R. Goldfus, după care a început să-și creeze o acoperire nevinovată pentru activitatea sa de spionaj. In afară de faptul că trecea drept fotograf, juca și rolul de pictor și avea destul talent pentru a fi considerat ca atare în cercurile boemilor, pe care le frecventa. Și-a făcut apoi cîțiva prieteni care îl apreciau ca un om sociabil, multilateral. Era un bun fotograf, radioamator iscusit, muzician, mare admirator al literaturii simboliste și un desăvîrșit cunoscător de limbi străine. Era, de asemenea, priceput și în executarea unor lucrări de mecanică fină. Toate aceste talente i-au fost de mare folos în meseria sa reală, aceea de spion. Cunoștea în amănunțime sistemul complicat al aparatelor de emisie pe unde scurte, fotografia planuri, hărți și notițe pe microfilme pînă la dimensiunile cele mai reduse (un întreg raport secret era micșorat pînă la suprafața unui punct). Iscusința sa în mecanică s-a materializat în găurirea șuruburilor, butonilor de manșetă și monezilor, pe care le folosea ca ascunzători secrete.

Abel, alias Goldfus, era pentru vecinii săi un om politicos, reținut, de o inteligență remarcabilă și dotat cu capacitatea de a-și însuși cu o repeziciune de-a dreptul fantastică cunoștințe din toate domeniile științei. Ținea foarte puțin la aspectul său exterior, se purta degajat și era îmbrăcat, de cele mai multe ori, cu haine uzate. Era văzut cel mai mult într-un sacou și pantaloni de lînă. Nu dorea să atragă atenția prin îmbrăcăminte, prin discuții politice sau prin tablourile pe care le picta. Se puteau spune foarte puține lucruri despre el. Artiștii care îl cunoșteau vedeau în el un boem de aceeași condiție ca și ei, care își ducea viața așa cum se întîmpla. Dacă vreodată lipsea de acasă, nimeni nu părea surprins. Sub aparența ocupațiilor sale inofensive, acest om — unul dintre cei mai atrăgători spioni din cîți a cunoscut istoria — recruta informatori, pentru că o latură importantă a muncii lui au fost recrutările. Această sarcină Abel a îndeplinit-o cu mult succes.

Cu un aparat pentru unde scurte, transmitea din atelierul său din Brooklyn comunicări în limbaj cifrat către „Centrala" din Moscova și primea de acolo instrucțiuni. A pus la punct un sistem complicat de codificare, separat pentru fiecare agent. Organizarea ascunzătorilor și a stațiilor de semnalizare, precum și repartizarea curierilor cereau solicitarea deplină a spiritului său metodic și complex. In anumite seri, între orele 22 și 23, aștepta în atelierul său comunicări de la Moscova. O singură dată a fost surprins asupra faptului. Unul dintre prietenii săi cei mai apropiați, de altfel puțini la număr, a intrat în camera sa tocmai cînd se transmitea de la Moscova o comunicare cifrată. Abel a închis liniștit aparatul, mînios în sinea sa de propria-i lipsă de atenție : uitase să încuie ușa. I-a interzis cu desăvîrșire prietenului să vorbească de acest incident. Abia după arestarea lui s-a putut deduce cu ce se ocupa atunci.

Abel și tovarășii săi foloseau în activitatea lor metode clasice. Introduceau comunicări înregistrate pe microfilme în șuruburi găurite pe care le ascundeau sub suportul unui felinar, bucăți subțiri de hîrtie care conțineau rapoarte secrete erau lăsate la garderobele teatrelor, fixau în pioneze comu-

nicări pe spătarele băncilor din parcuri sau le ascundeau în crăpăturile zidurilor, printre cărămizi. Abel se opunea cu hotărîre oricărui contact personal cu agenţii sau curierii săi. Oamenii de legătură îi cunoşteau numai numele conspirativ. Nu şi-a spus nici unui colaborator numele adevărat. Folosirea acestei metode severe avea o mare utilitate: dacă unul dintre agenţi se preda, era demascat sau arestat, riscul ca întreaga organizaţie să fie descoperită era minim, atîta timp cît agenţii se cunoşteau numai cu nume conspirative. Aparatul ilegal al lui Abel a funcţionat pînă în 1957 ireproşabil iar informaţiile secrete pe care le-a cules au fost extrem de preţioase. Este deci lesne de înţeles de ce el nu dorea ca acest sistem creat cu atîta trudă să fie descoperit.

In februarie 1950 a apărut primul semn că organizaţia lui Abel ar putea fi descoperită. In Anglia a fost arestat Klaus Fuchs şi după cîtva timp a căzut şi Harry Gold, identificat de către Fuchs. Gold a declarat tot ce ştia şi, ca urmare, au fost arestaţi apoi Ethel şi Julius Rosenberg, Greenglass şi Sobell. Abel luase măsurile necesare, astfel ca să nu poată fi descoperiţi agenţii de legătură între grupa sa şi organizaţia de spionaj a lui Iakovlev. Agenţii în cauză erau soţii Cohen, care lucrau împreună cu Gold şi erau prieteni cu Abel (îl cunoşteau numai sub numele „Milt"). Ei au dispărut pe neaşteptate. Fără îndoială că plecaseră la îndemnul lui Abel. Au lăsat în urmă o locuinţă complet mobilată. Pentru a camufla fuga lor, Abel a plătit în secret timp de 12 luni chiria pentru această locuinţă şi a vîndut apoi mobila pe un alt nume. Abel ştia că ei făceau parte din cercul intim al soţilor Rosenberg, că erau comunişti convinşi şi erau urmăriţi de F.B.I. pentru a fi interogaţi. Dacă legătura cu ei ar fi devenit cunoscută într-un fel, chiar întîmplător, aceasta ar fi însemnat o mare primejdie pentru organizaţia sa de spionaj.

Imediat după arestarea grupului Rosenberg — Greenglass — Sobell, Abel a raportat la Moscova despre acţiunea fulgerătoare a F.B.I.-ului, comunicînd „Centralei" că va întrerupe pentru un timp legătura prin radio şi va sista operaţiile pînă cînd, după aprecierea sa, lucrurile se vor linişti. Anatoli Iakovlev îşi făcuse între timp bagajele şi plecase în grabă la Moscova.

In timpul procesului intentat soţilor Rosenberg, lui Gold, Greenglass şi Sobell, Abel s-a consacrat exclusiv picturii şi profesiunii de fotograf, păstrîndu-şi intactă organizaţia. In februarie 1951, după pronunţarea sentinţei, s-a simţit iar în siguranţă, astfel că a intrat în acţiune şi a început din nou să transmită în eter un mare volum de informaţii. La începutul anului 1952 Moscova a hotărît să întărească grupa lui Abel. Arestarea soţilor Rosenberg şi a agenţilor Gold, Fuchs şi Greenglass, precum şi plecarea lui Iakovlev şi a colaboratorilor săi „legali", au avut ca urmare o slăbire a organizaţiei din Statele Unite.

In vara anului 1952, la Moscova a avut loc o consfătuire importantă. Au luat parte: colonel Vitali Pavlov din G.R.U., Alexander Korotkov şi Reino Haihanen, locotenent colonel în K.G.B., care fusese desemnat agent de legătură al organizaţiei lui Abel. Vitali Pavlov fusese oficial secretar II al ambasadei sovietice din Ottawa şi, înainte de a fi înlocuit cu colonelul Sabotin, crease împreună cu Kudriavţev marea grupare de spionaj din Canada. In 1945, după fuga lui Gusenko, se înapoiase cu Sabotin şi Kudriavţev în Uniunea Sovietică. Alexander Korotkov era colonel în K.G.B. şi locţiitor al şefului serviciului de informaţii sovietic pentru străinătate.

Reino Haihanen era însă nemulţumit. După părerea sa, cariera lui în serviciul secret nu îi adusese şi consacrarea corespunzătoare. La 32 de ani a fost încadrat în N.K.V.D. pentru că vorbea bine limba finlandeză. A plecat în Finlanda ca traducător, unde a rămas şi după sfîrşitul războiului sovieto-finlandez, îndeplinind misiuni speciale. La sfîrşitul celui de-al doilea război mondial era şef în Ministerul Securităţii Statului, unde s-a dovedit foarte capabil. In 1948 i s-a comunicat că va trebui să se despartă de familie pentru a absolvi un curs de un an într-o şcoală de spionaj. A învăţat acolo engleza şi s-a specializat în tehnica ci-

frului și a microfotografiei. După absolvirea școlii a primit ordinul să plece în Canada cu numele Eugen Maki, un finlandez născut în America care emigrase din Statele Unite în deceniul al treilea împreună cu familia. Adevăratul Eugen Maki murise la Estland. Haihanen a avut nevoie de 4 ani pentru a se acomoda cu țara. Deși căsătorit o dată, a luat pentru a doua oară în căsătorie o finlandeză. In 1951 a solicitat, la ordinul Moscovei, pașapoarte americane pentru el și soția sa, pe care le-a obținut fără dificultate. A prezentat pentru aceasta actul de naștere al lui Eugen Maki, născut în Idaho, S.U.A. In octombrie 1952 a sosit la New York la bordul transatlanticului „Queen Mary". Soția sa a venit mai tîrziu.

Motivul principal al nemulțumirii lui Haihanen era că încercase mereu, dar în zadar, să fie primit în serviciul diplomatic pentru a putea activa legal. După părerea lui, îndeplinirea misiunilor de spionaj era astfel mai comodă și mai sigură. Superiorii săi i-au promis deseori că vor ține seamă de dorința sa. De aceea, în sinea lui era acum furios că trebuie să lucreze din nou într-un aparat ilegal și, pe deasupra, într-un post obscur dintr-o fabrică.

La consfătuirea de la Moscova cu Pavlov și Korotkov s-a stabilit ca Haihanen să se pună mai întîi în legătură cu Zvirin. Acesta și-a luat în primire funcția în cadrul delegației sovietice la O.N.U., în timp ce Haihanen traversa Atlanticul. Haihanen a lucrat cu Zvirin („Mihail") doi ani, pînă cînd, în primăvara anului 1954, a primit ordinul să intre în contact cu „Mark". Astfel l-a întîlnit pe Abel.

Nu formau un cuplu potrivit. Incă de la prima întîlnire s-a născut între ei o antipatie reciprocă. Haihanen îl ura pe Abel, care îl solicita mult și pe care nimic nu-l putea mulțumi. Haihanen a închiriat pentru el și soția sa o locuință la o depărtare de cca 20 km de New York City. Prin aceasta colaborarea cu Abel a devenit și mai incomodă. Nu se înțelegea prea bine nici cu soția sa, care începuse să devină geloasă, pentru că nu cunoștea adevărata față a activității soțului ei și nu pricepea de ce el trebuia, din cînd în cînd, să se întîlnească

cu femei. Haihanen a început să bea. La aceasta au contribuit sentimentul chinuitor că este desconsiderat, căsătoria nu prea fericită și aversiunea sa pentru Abel.

La rîndul său, Abel îl disprețuia pe Haihanen pentru bețiile, aventurile cu femei și, în primul rînd, pentru neglijența sa inadmisibilă. Acesta uita întîlnirile, ascunzătorile și nu-și putea aminti informațiile pe care trebuia să le transmită. Momentul critic în relațiile dintre ei s-a declanșat cînd Abel a plecat, la sfîrșitul anului 1955, pentru 4 luni la Moscova, pentru a-și vizita familia. Cînd s-a înapoiat a constatat că la Haihanen totul mergea anapoda, era mereu beat și furase bani din fondurile K.G.B. Abel se temea de ceva mai rău: Haihanen îi punea în pericol organizația și această amenințare trebuia îndepărtată. A insistat față de subordonatul său să-și ia concediu, arătînd că o scurtă călătorie în Uniunea Sovietică i-ar prinde bine. Haihanen însă nu era prea entuziasmat de asta, știa prea bine ceea ce făcuse. Era convins că Abel transmisese la Moscova aprecieri grave în legătură cu comportarea sa și că „vacanța" nu i se va sfîrși cu bine. Pînă în aprilie 1957 a ignorat propunerea lui Abel. Abia cînd s-a scîrbit el însuși de viața dezordonată pe care o ducea în America, i-a declarat lui Abel că se va întoarce la Moscova pentru a se prezenta la „Centrală". Intr-o zi de mai a anului 1957 a dispărut, fără să-și ia rămas bun de la soția sa finlandeză. Prima sa escală a fost Paris. De acolo trebuia să ia avionul spre Moscova. După două zile de la plecarea lui Haihanen din New York, Abel și-a părăsit brusc atelierul din Fulton Street, pentru un motiv cunoscut numai de el. Anticipat plătise chiria pentru două săptămîni, motivînd că pleacă în concediu. Probabil că a simțit primejdia. Fără să știe, cercul se strîngea tot mai mult în jurul său și ca urmare a unei întîmplări petrecute în 1953, cu 4 ani în urmă...

Din greșeală, unul din agenții lui Abel cheltuise o monedă găurită de 5 cenți, care a ajuns în posesia unui vînzător de ziare. Acestuia i-a căzut o dată banul din mînă și, spre surprinderea lui, moneda s-a desfăcut în două. A ieșit la iveală un microfilm, pe care se vedeau cîteva rînduri de cifre.

Băiatul, pe care îl interesa foarte mult ciudata monedă, a arătat-o mai multor oameni. Unul dintre aceștia, un detectiv, a predat-o la F.B.I. Moneda și conținutul ei însemnau, fără îndoială, spionaj. Totuși, F.B.I.-ul nu a reușit să descopere cine o pusese în circulație. Nu a putut fi descifrat nici textul de pe microfilm. Această probă a fost păstrată 4 ani, în timp ce F.B.I.-ul făcea cercetări în continuare, dar fără succes.

Abel a plecat în Florida și a stat acolo 3 săptămîni. Il suspecta pe Haihanen de trădare și, cînd s-a întors la New York, prevederea l-a oprit să revină la vechea locuință. Și-a închiriat o cameră la hotelul Latham din Manhattan, cu ajutorul unui pașaport fals, pe numele Martin Collins. Temerile și îndoiala sa în legătură cu Haihanen erau întemeiate: la 4 mai, Haihanen a intrat la ambasada americană din Paris și și-a exprimat dorința de a vorbi cu un funcționar al Agenției Centrale de Informații (C.I.A.). S-a intîlnit cu acesta într-o cafenea și „a deșertat" tot ce știa. A povestit de „Mihail" și de „Mark", și-a exprimat teama de reîntoarcerea la Moscova și nu a ascuns faptul că în timpul celor 5 ani petrecuți în Statele Unite participase el însuși la activitatea de spionaj.

Haihanen a fost transportat imediat pe calea aerului la New York, unde l-a identificat pe „Mihail" după o fotografie. Era Mihail Zvirin, secretar I al delegației sovietice la O.N.U., care se întorsese deja în Uniunea Sovietică. „Mark" era însă în Statele Unite. Nu exista nici un indiciu potrivit căruia un om cu înfățișarea sa — înalt, uscățiv, cu ochelari și părul cărunt și rar — ar fi părăsit în ultimele luni țara. Acțiunea pentru descoperirea lui „Mark" a început. I s-a arătat lui Haihanen moneda de 5 cenți. A recunoscut-o ca unul din mijloacele folosite în sistemul de legătură al lui Abel. A reușit, de asemenea, să descifreze comunicarea de pe microfilm. A povestit celor de la F.B.I. despre ascunzătorile din care agenții își ridicau instrucțiunile. Intr-una din acestea a fost descoperită într-adevăr o comunicare, pe care Haihanen a descifrat-o. A declarat apoi că „Mark" este un radiotehnician încercat și un iscusit fotograf. Și-a amintit că l-a intîlnit la niște antrepozite, în apropiere de strada Fulton. Aceste informații i-au condus pe funcționarii de la F.B.I. la atelierul lui Emil R. Goldfus.

Domnul Goldfus nu era însă în oraș și F.B.I.-ul a avut nevoie de două săptămîni pentru a putea reconstitui drumul lui Abel pînă la hotelul Latham. Acolo s-a constatat că înfățișarea lui Martin Collins corespunde întrutotul cu descrierea făcută de Haihanen despre „Mark". Intr-o seară Haihanen, care stătea la pîndă împreună cu agenți ai F.B.I., l-a văzut pe „Mark" părăsind hotelul și l-a identificat. In dimineața următoare a lunii iunie 1957 Abel a fost arestat și învinuit de intrare ilicită în Statele Unite. A fost internat într-un lagăr pentru străini din statul Texas.

In Brooklyn polițiștii au percheziționat între timp camerele lui Abel. Au găsit întreaga instalație de care are nevoie un spion în activitate: planuri, aparate și obiective fotografice, aparate de radio pentru unde ultrascurte. Printre actele sale personale — scrisori de la rude și prieteni — au găsit o fotografie care reprezenta două persoane urmărite de 7 ani: soții Morris și Lona Cohen, pe care maestrul spion i-a ajutat să fugă după ce soții Rosenberg au fost arestați. Haihanen a descifrat apoi un alt microfilm, care conținea cuvîntul „Quebec". Acesta era numele conspirativ al unui subofițer american, pe nume Roy Rhodes. El furnizase informații sovieticilor în timpul șederii sale la Moscova în 1951. Abel intenționa să ia din nou legătura cu el. Pentru aceasta îi ordonase lui Haihanen să-l găsească pe Rhodes.

Abel a fost transportat cu avionul la New York. I s-a adus următoarea învinuire: „Incercarea de a recruta ca agent, în interiorul Statelor Unite, un membru al forțelor armate, care putea furniza informații militare". Alexander Korotkov, Mihail Zvirin și Vitali Pavlov au fost declarați complici ai lui Abel, dar aceasta a fost numai o simplă formă juridică, deoarece ei se aflau deja în Uniunea Sovietică. Intre 1953 și 1957 cei trei se întîlniseră doar întîmplător cu Abel. Nu au fost descoperite dovezi concrete ale activității lor în America. Pavlov stătuse un timp în Australia. Intre octombrie 1952 și

februarie 1953 făcuse parte din ambasada de la Canberra, contribuind la organizarea grupării de spionaj a G.R.U.

James Donovan, apărătorul lui Rudolf Abel, era unul dintre cei mai buni avocați ai Americii. Abel și-a putut permite să-i plătească fără dificultate un onorariu destul de mare (pe care Donovan, după cum s-a auzit mai tîrziu, l-a folosit în scopuri filantropice). După ce a fost arestat, s-a descoperit că Abel dispunea de mari sume de bani în numerar și avea conturi importante la diferite bănci. Apărarea avea la dispoziție argumente foarte slabe. Abel își recunoscuse naționalitatea rusă, precum și intrarea ilegală în țară, cu un pașaport fals. Au fost singurele lucruri pe care le-a declarat. F.B.I.-ul l-a interogat pe serg. Roy Rhodes, iar procurorul l-a prezentat ca martor-surpriză. Rhodes se declarase probabil de acord să facă spionaj pentru sovietici și după întoarcerea sa de la Moscova. Nu a luat însă nici o măsură de a intra în legătură cu vreun agent sovietic din Statele Unite. Abel trebuia să-l caute, dar el a transmis acest ordin lui Haihanen, care nu a reușit să facă nimic în acest sens. Declarația lui Rhodes a întărit, pînă la un anumit punct, acuzațiile aduse împotriva lui Abel în procesul judecat de Curtea federală din New York. Subofițerul a recunoscut fățiș că în timpul serviciului său la Moscova, ca șef al parcului de mașini al ambasadei americane, căzuse în capcană, trecînd prin paturile a două rusoaice.

Declarațiile lui Haihanen împotriva fostului său șef au inclus și recunoașterea faptului că el însuși era bețiv, hoț și bigam. Cu accentul său grosolan și înfățișarea puțin atrăgătoare a făcut o figură jalnică. A povestit despre monezi găurite, baterii de buzunar, șuruburi și stilouri, care serveau drept ascunzători pentru microfilme și alte materiale. A vorbit de întîlnirile din garderobele teatrelor, din W.C.-uri, cinematografe și baruri.

In timpul procesului Abel a avut o atitudine pasivă. Nu a declarat nimic. Numai o singură dată s-a trezit din letargie: atunci cînd procurorul a dat citire unor scrisori cu conținut familial, pe care maestrul spion le primise tot pe microfilm. Acestea îl arătau într-o cu totul altă lumină: aceea de soț credincios și tată iubitor. Scrisorile fiicei sale dovedeau o afecțiune și o admirație profundă. Familia îi simțea foarte mult lipsa și aștepta cu nerăbdare reîntoarcerea sa în patrie. Apărătorul și-a dat toată osteneala să-i discrediteze pe Rhodes și Haihanen, cei doi martori principali, referindu-se la trăsăturile lor îndoielnice de caracter. Dovezile împotriva lui Abel au fost însă prea concludente și, după o dezbatere de 5 ore și jumătate, tribunalul l-a găsit vinovat de toate acuzațiile aduse. Abel nu și-a manifestat în nici un fel emoția. Numai pe obrajii săi s-au făcut observate ușoare pete de roșeață, atunci cînd a părăsit sub escortă sala de ședințe.

In luna noiembrie a compărut din nou în fața tribunalului pentru a afla sentința. Procurorul a cerut pedeapsa cu moartea și Abel a fost la un pas de a avea aceeași soartă ca și soții Rosenberg. A fost însă condamnat la 30 de ani închisoare. Apărătorul său a recomandat tribunalului să-i fie cruțată viața, „căci într-o zi s-ar putea ca Statele Unite să-l schimbe pentru un agent american capturat în Uniunea Sovietică". Patru ani mai tîrziu, lucrul acesta s-a și întîmplat. In iulie 1960, avionul american de spionaj U.2 a încercat să survoleze teritoriul sovietic și a fost doborît. Pilotul Powers a fost prins și închis în faimoasa închisoare Lubianka. Hrușciov a folosit acest zbor de spionaj ca pretext pentru a părăsi cu mare zgomot conferința la nivel înalt de la Paris.

In august 1960, Powers a fost trimis în fața tribunalului și condamnat la 10 ani închisoare. Sovieticii au exploatat această hotărîre judecătorească în scopuri propagandistice: Hrușciov a comparat pedeapsa blîndă aplicată pilotului cu groaznica condamnare la moarte a soților Rosenberg. Aproape imediat după aceea, s-au făcut auzite zvonuri că sovieticii intenționează un schimb cu americanii: Powers contra Abel. La începutul anului 1962 s-au făcut primele tatonări. La începutul tratativelor sovieticii au prezentat o femeie care vorbea germana. Aceasta a declarat că e soția lui Abel. Conducerea sovietică nu a recunoscut niciodată că Abel a fost spion. Nu a fost de acord nici măcar că este rus, susținînd insistent că în realitate este german din R.D.G. Tratativele au

fost încheiate între autoritățile americane și reprezentanții guvernamentali ai R.D.G. La 10 februarie 1962, Gary Powers a trecut pe jos din Berlinul răsăritean în cel occidental, unde a fost primit de funcționarii americani. Colonelul Abel luase cu trei zile înainte avionul spre Berlinul de est. Știrea cu privire la acest schimb a fost publicată în „Izvestia". Astfel poporul sovietic a aflat pentru prima dată de existența colonelului Abel. A fost publicată și o scrisoare deschisă a rudelor lui Abel, în care acestea îi mulțumeau lui Hrușciov pentru înțelegerea și bunăvoința de a-l elibera pe Powers, astfel ca Abel să se poată întoarce în Uniunea Sovietică. Sovieticii nu au făcut astfel o afacere proastă: Powers era numai pilot, în timp ce Abel era un agent de frunte, unul din cei mai inteligenți membri ai serviciului lor secret. Mai tîrziu s-a zvonit că, după întoarcerea sa, Abel a fost avansat la gradul de general. In acel timp șeful serviciului secret era Vladimir Semiciastnii.

Abel este astăzi conducătorul secției anglo-americane în „Centrala" din Moscova. A reorganizat complet întreaga rețea de spionaj și a inițiat măsuri mai eficace de siguranță pentru a se evita descoperirea vreunei grupări. Sistemul său de lucru — acela al anonimatului — ar fi camuflat probabil încă mult timp activitatea organizației sale, dacă Haihanen nu ar fi trădat și puținele lucruri ce le cunoștea despre acțiunile lui Abel. Serviciile secrete occidentale au intrat în posesia unor informații potrivit cărora Abel ar fi înființat noi școli de spionaj, pentru a mări astfel numărul agenților calificați. De altfel, el nici nu se numea Abel. Numele său adevărat nu a fost niciodată cunoscut. Șefii serviciilor secrete din Occident nu și-au ascuns admirația pentru Abel, pentru spiritul sclipitor al omului care a rezistat 9 ani într-o meserie dificilă și primejdioasă fără a fi descoperit. Mulți americani simpli, care l-au cunoscut, nu le-a venit să creadă că în realitate era un dușman. Cunoștințele sale din Brooklyn îl simpatizau. Și sovieticii nutreau admirație pentru maestrul spion. S-a spus atunci în Uniunea Sovietică că Abel nu ar fi fost niciodată arestat de F.B.I., că acest lucru s-a întîmplat numai datorită trădării și mistificărilor unui bețiv netrebnic. Guvernul american l-a tratat pe Reino Haihanen în același mod cum au făcut australienii cu Vladimir Petrov.

Abel nu a dat nimic în vileag despre agenții săi. Singurul indiciu cu privire la identitatea colaboratorilor săi, găsit asupra sa, a fost fotografia soților Morris și Lona Cohen. Imediat după arestarea lui în 1957, F.B.I.-ul a intrat în legătură cu centrala MI-5 din Londra. In lumea occidentală a început urmărirea soților care dispăruseră de 7 ani. Fotografii și semnalmente i-au fost transmise superintendentului George Smith, însă cazul Cohen a rămas învăluit în cel mai adînc mister. Amîndoi păreau dispăruți de pe suprafața pămîntului. Nu existau dovezi că ar fi plecat din S.U.A. Erau morți sau mai trăiau? Se făceau cercetări amănunțite în toate regiunile Canadei și Statelor Unite, pentru orice sinucidere misterioasă și nemotivată a unui bărbat sau a unei femei.

Dar, în următorii ani, George Smith a reușit să găsească rezolvarea enigmei. El a aflat că soții Cohen trăiau și aveau de îndeplinit o nouă misiune, din însărcinarea serviciului secret sovietic...

FRAȚII SOBOLEVICIUS

Inainte ca Anatoli Iakovlev să fi sosit în S.U.A. pentru a reorganiza rețeaua din New York, un alt diplomat sovietic conducea în acest oraș o organizație ilegală : Vasili Zubilin, fost general în N.K.V.D. și secretar III al ambasadei sovietice de la Washington. Colaboratoarea care trebuia să-l sprijine în recrutarea de agenți se numea Martha Stern și era fiica fostului ambasador american la Berlin, dr. Wilhelm E. Dodd. Inainte de începerea celui de-al 2-lea război mondial a simpatizat național-socialismul. După ce a trăit un an sub dictatura lui Hitler și a constatat urmările persecuțiilor naziștilor asupra unor prieteni și cunoscuți, a devenit o antifascistă înverșunată. Prietenii de la ambasada sovietică i-au înlesnit o călătorie în Rusia, de unde s-a întors în 1938 entuziasmată și cu ferme convingeri comuniste. Conducătorii aparatului sovietic de spionaj, de existența căruia Martha Dodd nu avea pe atunci cunoștință, au hotărît să o atragă la munca de recrutări.

După căsătoria cu industriașul american Alfred Stern, Martha și-a determinat soțul să renunțe la convingerile sale conservatoare și să devină comunist. El și-a pus banii și numele în slujba cauzei, astfel că în curînd amîndoi erau adînc implicați în activitatea de spionaj.

Dintre oamenii de legătură ai soților Stern făceau parte George și Jane Zlatovsky. George Zlatovsky, de origine rusă, născut în 1910, emigrase în 1922 cu părinții în orașul Duluth, statul Minnesota. In timpul studiilor universitare a devenit adept al marxismului, fiind poreclit „Troțki". A studiat apoi la Universitatea din Minnesota, la secția construcții de mașini și a luptat în războiul civil din Spania în brigada internațională „Abraham Lincoln". Cînd Statele Unite au declarat război Germaniei, s-a prezentat voluntar în armata americană, unde a ajuns în scurt timp locotenent. A făcut în 1943 cunoștință cu Jane Foster, fiica unui medic șef pensionar. După terminarea studiilor la colegiul Mills, Jane a intrat în partidul comunist și s-a căsătorit cu un olandez, cu care a trăit un timp în India. Cînd căsătoria ei s-a destrămat, s-a întors la Washington și s-a angajat la Oficiul Serviciilor Strategice (O.S.S.). Aici l-a cunoscut pe Zlatovsky cu care s-a căsătorit. Au făcut apoi cunoștință cu Martha Stern. Relațiile dintre ei au evoluat cu rapiditate și după scurt timp soții Zlatovsky au fost recrutați pentru gruparea condusă de Zubilin. In 1945 Zlatovsky, fiind ofițer, a fost mutat la o secție americană de contraspionaj în Austria. El și soția sa au primit o locuință rezervată trupelor de ocupație. Au folosit acest prilej pentru a culege informații privind viața sexuală și consumul de alcool al militarilor americani din Austria. Materialul ajungea în mîna sovieticilor, care astfel îi șantajau pe americanii considerați pretabili a fi folosiți în scopuri de spionaj.

Prin intermediul soților Zlatovsky sovieticii au intrat în posesia unor informații foarte prețioase. Ei lucrau împreună cu un regizor de la Hollywood, originar din Rusia, pe nume Boris Morros. Fusese recrutat în 1942 de către Elena, soția lui Zubilin. Boris Morros se afla în legătură cu soții Jack și Myra Soble, care veniseră în S.U.A. în 1941. Jack Soble — pe numele său adevărat Abramos Sobolevicius — era fiul unui negustor lituanian înstărit, care se ocupa cu comerțul de păr de animale. Primise în 1925, împreună cu fratele său, cetățenia sovietică. Lavrenti

Beria personal îi recrutase pe cei doi frați. Le-a promis plecarea în America împreună cu alte 13 rude, dacă se vor declara de acord ca imediat ce vor ajunge pe pămînt american să transmită Moscovei informații care puteau fi de folos. Jack Soble s-a căsătorit cu rusoaica Myra Perskaia. In 1940 ea a născut un băiat. Insoțiți de Robert, fratele lui Jack, toți membrii familiei au plecat la 20 octombrie 1941 în Statele Unite. In orașul japonez Kobe, Jack și Myra Sobolevicius și-au schimbat numele în Soble, iar Robert în Soblen. Zubilin i-a pus imediat în temă și au început să lucreze după indicațiile sale împreună cu Morros, care era curier. Pentru a-și camufla activitatea de spionaj, Jack Soble a înființat o firmă comercială fictivă. In 1944 Zubilin a fost rechemat și Soble a preluat, la ordinul direct al lui Beria, conducerea organizației. F.B.I.-ul era însă pe urmele lor, pentru că Zubilin devenise suspect și se făcuseră investigații cu privire la activitatea sa de la New York. Deși el părăsise S.U.A., cercetările au continuat pînă cînd Boris Morros, care lucra încă cu soții Zlatovsky și Soble, s-a prezentat la F.B.I. și a făcut declarații în propria-i cauză.

Șeful F.B.I., Edgar J. Hoover, a luat singura hotărîre corespunzătoare : a fost de părere că e mai important să se obțină o imagine clară a activității grupei, a planurilor și legăturilor ei, decît ca Morros să fie arestat imediat. I s-a propus să colaboreze cu F.B.I.-ul și a acceptat fără ezitare. Așadar, Morros a activat în continuare în calitate de agent de legătură, făcînd deseori curse între Europa și America. Soții Zlatovsky, care se aflau încă în Europa, primeau rapoartele și le transmiteau prin radio la Moscova.

In acest timp, Martha Dodd-Stern făcea legătura între S.U.A. și Mexic, unde exista o puternică grupare de șoc a serviciului secret sovietic. Pentru a masca motivele deselor ei deplasări în această țară și a se sustrage severului control al bagajelor de la graniță, Alfred Stern a înființat în Mexic o firmă fictivă.

In 1947 organizația a recrutat un nou agent. Se numea Iacob Albam, venise în vizită în America din orașul litua-

nian Vilkoviskis (orașul natal al lui Soble) și fusese atras în activitatea de spionaj de Jack Soble. In 1948 Albam s-a căsătorit cu o americană, solicitînd cetățenia. I s-a respins cererea, dar a reușit să găsească o slujbă în Brooklyn, ca șef de echipă la o firmă de ceai și mirodenii. Astfel și-a camuflat activitatea de agent sovietic.

In anul 1953, cînd erau în curs cercetările inițiate de senatorul McCarthy, Martha Stern și soțul ei au fost chemați în fața „Comitetului McCarthy" pentru a da relații cu privire la legăturile lor cu comuniștii. Pentru a scăpa de eventualele consecințe, soții Stern și-au vîndut averea din S.U.A. și s-au stabilit definitiv în Mexic.

Trei ani mai tîrziu, la 26 ianuarie 1957, F.B.I.-ul — ca urmare a materialului obținut prin intermediul lui Morros despre activitatea grupării create de Zubilin — a intervenit, arestînd pe Jack și Myra Soble, precum și pe Iacob Albam. Deși dr. Soblen, pe atunci psihiatru la spitalul „Rockland State" din Orangeburg (statul New York), participase la activitatea de spionaj a fratelui său, el nu a fost arestat. Morros a rămas în libertate și a fost folosit în continuare de F.B.I. pentru a-i procura lui Soblen informații fictive. Concomitent cu arestarea soților Soble și a lui Iacob Albam, autoritățile americane au expulzat doi diplomați sovietici : pe maiorul Iuri Krilov, loctiitor al atașatului militar la Washington — pentru încercarea de a cumpăra documente secrete, și pe Vasili Molev, care fusese surprins primind de la Boris Morros un raport întocmit de Jack Soble. Soții Soble și Albam au fost acuzați de procurarea ilegală de documente și fotografii secrete privind instalațiile de apărare ale S.U.A. Soble a mai fost învinuit că a predat două rapoarte secrete agenților sovietici. Edgar J. Hoover a declarat că soții Soble au fost reținuți tocmai cînd voiau să părăsească țara.

In timpul dezbaterilor, reprezentantul procuraturii a declarat că F.B.I.-ul ținea de zece ani sub observație organizația de spionaj, dar se poate deduce că ea activa de mai mult timp. In timpul procesului împotriva lui Soble și Albam, Boris Morros a fost audiat ca martor principal. Jack și Myra Soble

s-au recunoscut vinovați de acuzațiile aduse. Albam a negat la început că ar fi luat parte la activitatea de spionaj, dar mai tîrziu și-a recunoscut și el vina.

Incă înainte de pronunțarea verdictului, la 8 iulie 1957, tribunalul din New York i-a acuzat de spionaj pe Jane și George Zlatovsky, care se aflau atunci la Paris. Soții Zlatovsky au refuzat să părăsească Franța pentru a compărea în fața tribunalului. In iulie 1957 William Tompkins, procurorul general adjunct, care insista ca cei doi soți să fie aduși în fața Curții, a plecat în Franța. Dar între S.U.A. și Franța nu exista o convenție de extrădare pentru crime politice și Tompkins nu a reușit să-i convingă pe francezi să-i predea pe soții Zlatovsky, care se baricadaseră în locuința lor din Cartierul Latin.

Soții Soble și Iacob Albam au fost condamnați în octombrie 1957. Jack Soble, care ajutase autoritățile în timpul procesului, a primit o pedeapsă de 7 ani închisoare. Soția sa Myra a scăpat cu 4 ani și jumătate, iar Iacob Albam a dispărut pentru 5 ani între zidurile închisorii.

Intre timp, Alfred și Martha Stern au fost invitați să compară în fața unei comisii speciale, care făcea investigații în legătură cu amploarea spionajului sovietic în S.U.A. Au promis că se vor întoarce din Mexic și se vor prezenta. Și-au vîndut însă în taină, pentru 500.000 de dolari, actele de valoare, au luat sub nume fals avionul pînă la Montreal, de acolo la Amsterdam și apoi la Zürich, unde li s-a pierdut urma. Cîtva timp după aceea, autoritățile au primit înștiințarea că au fugit la Praga. Acolo se află probabil și acum.

Dr. Soblen a fost urmărit în continuare. F.B.I.-ul a făcut să-i parvină material fictiv, pe care acesta l-a predat sovieticilor. La 30 noiembrie 1960 a fost și el arestat — după aproape 4 ani de la arestarea fratelui și cumnatei sale. A fost acuzat de participarea la acțiuni subversive, în scopul de a sustrage din S.U.A. documente militare și a le vinde Uniunii Sovietice. Spre deosebire de fratele său Jack, care a făcut mărturisiri imediat după arestare, Soblen a tăcut și a refuzat să facă declarații cu privire la activitatea sa. La proces, Jack

Soble a fost scos din închisoare pentru a face depoziţii împotriva fratelui său. A povestit, printre altele, că acesta i s-a plîns mereu că ruşii plăteau puţin pentru informaţiile furnizate. Deşi dr. Soblen făcuse spionaj încă de la sosirea sa în Statele Unite, fiind învinuit de a fi transmis informaţii şi după război, actul de acuzare se referea numai la activitatea sa din timpul războiului. Autorităţile americane nu doreau să se afle că după arestarea fratelui său i-au strecurat informaţii false. In afară de aceasta, dovezile probatorii în legătură cu activitatea de spionaj din timpul războiului erau suficiente pentru condamnarea sa. Aceste dovezi le-a procurat doamna Joanna Becker, agentă sovietică, care se predase de bună voie. Ea a declarat că Elena Zubilina, soţia secretarului III al ambasadei sovietice din Washington, i-a mijlocit legătura cu dr. Soblen, căruia i-a predat documente secrete. Cîteva dintre ele conţineau importante secrete militare, iar un document predat în iunie 1945 conţinea date despre crearea bombei atomice.

Soblen a fost condamnat la închisoare pe viaţă, deşi suferea de leucemie şi mai avea numai un an de trăit. La începerea dezbaterilor a fost pus în libertate pe cauţiune. Cauţiunea a fost depusă de un ziar şi de o americană bogată. In iunie 1962 a avut loc procesul. Dr. Soblen nu a apărut în ziua procesului şi astfel ziarul şi americana au pierdut suma depusă drept cauţiune. A doua zi dr. Soblen cobora din avion la Tel-Aviv, păşind pe pămîntul Israelului cu un paşaport fals. A cerut azil politic, dar a fost imediat arestat pentru intrare ilegală în ţară. După ce autorităţile americane au aflat de aterizarea şi arestarea sa, guvernul S.U.A. a cerut extrădarea lui. Deşi între cele două state nu exista o convenţie în acest sens, Israelul s-a declarat de acord. Trei zile mai tîrziu era, escortat de un poliţist american şi de un medic, la bordul unui avion cu reacţie „Boeing“ cu destinaţia : New York şi închisoare pe viaţă. In timpul prînzului Soblen a ascuns un cuţit sub pătura ce i s-a întins peste genunchi şi, înainte ca avionul să aterizeze pe aeroportul din Londra pentru a se aproviziona cu combustibil, s-a rănit la stomac şi şi-a tăiat venele. Dorea astfel să împiedice retrimiterea lui în S.U.A. A fost internat în spitalul Hillington, iar după o săptămînă, la 6 iulie, a fost transportat la închisoarea Brixton. A cerut azil în Marea Britanie. Cererea sa a găsit un puternic sprijin în opinia publică. Toţi erau de părere că în cazul unui muribund condamnarea la închisoare pe viaţă este o cruzime inutilă, cu atît mai mult cu cît fratele său, Jack Soble, fusese condamnat la numai 7 ani, probabil pentru că se arătase mai docil faţă de autorităţi.

In ciuda apelurilor opiniei publice, ministrul de interne s-a pronunţat pentru expulzare.

In timpul detenţiei Soblen şi-a susţinut mereu nevinovăţia. Intr-o scrisoare, adresată ministrului de interne britanic Henry Brooke, el spunea : „S-ar putea pune întrebarea de ce eu, un muribund, mă străduiesc cu atîta disperare să-mi dovedesc, înainte de a muri, nevinovăţia. Motivul : nu vreau ca vreodată, cînd se va scrie istoria epocii noastre, să fiu etichetat drept unul care a trădat ţara ce i-a acordat lui şi familiei sale ospitalitate în vremuri de restrişte“. Dar dovezile împotriva lui cîntăreau prea greu, astfel că nimeni nu a văzut în lamentările sale decît simple mistificări. Totuşi, opinia publică pleda în favoarea doctorului. Mulţi au apelat la ministrul de interne, pentru a-l determina să-şi schimbe hotărîrea, dar acesta a rămas neînduplecat. Cu toate eforturile avocaţilor lui Soblen, care au încercat să obţină pentru clientul lor azil politic în Marea Britanie, şi în ciuda expertizei medicale de 20 de pagini care confirma boala sa incurabilă, ministrul a aprobat ordinul de expulzare, în vigoare de la 2 septembrie 1962.

Insă dr. Soblen nu s-a dat bătut. Urmărind să împiedice cu orice preţ trimiterea sa în Statele Unite, a reuşit să-şi procure într-un fel misterios o mare cantitate de somnifere, sub formă de tablete, pe care le-a înghiţit pe drumul dintre închisoarea Brixton şi aeroportul londonez. Incă înainte de a ajunge la bordul avionului, a intrat în agonie şi a fost transportat din nou la spitalul Hillington. Medicii au încercat totul pentru a-l salva. A căzut în comă şi după o săptămînă

a fost clar că pentru el nu mai exista scăpare. Doamna Dina Soblen a sosit cu avionul de la New York, astfel că la 11 septembrie 1962, cu două zile înainte de deces, se afla la căpătîiul său. Pentru scurt timp Soblen și-a revenit, a recunoscut-o, dar a luat cu el în mormînt secretul procurării somniferelor.

Jim McKay, detectiv-superintendent la Scotland Yard, a făcut investigații amănunțite pentru a descoperi sursa somniferelor, dar nu a reușit să stabilească de unde proveneau și unde le ascunsese Soblen. Trupul lui a fost incinerat în Ruislip, comitatul Middlessex. Urna cu rămășițele sale pămîntești a fost expediată pe calea aerului în America. In ziua morții sale, Ministerul de Justiție american a comunicat că lui Jack, fratele doctorului Soblen, i s-a suspendat pedeapsa și a fost eliberat, după o detenție de 5 ani, din închisoarea Danbury.

Doamna Soblen s-a înapoiat îndoliată la New York. In Anglia mulți și-au exprimat regretul că guvernul britanic nu a găsit nici o posibilitate să-și arate clemența față de un muribund.

DRAGOSTE LA VARȘOVIA

Un englez prezentabil, de vîrstă mijlocie, ședea într-o cafenea mizeră și plină de fum din Varșovia, la o ceașcă de cafea. Ușa localului s-a deschis brusc și în cafeneaua cu muzică stridentă și-a făcut apariția o fată zveltă, atrăgătoare, de 20 de ani. Și-a scos baticul, și-a scuturat părul blond. Era palidă, cu ochi albaștri și nas cîrn, obraznic. Surîzind, l-a sărutat pe englez pe frunte, apoi s-a așezat în fața lui, picior peste picior. Bărbatul o mîngîia cu o privire plină de satisfacție. A apucat apoi, peste masă, mîna fetei. Gălăgia polonezilor care cîntau și dansau nu părea să-i deranjeze. Englezul s-a ridicat și i-a adus o ceașcă cu cafea. După ce s-a întors la masă, au început să vorbească de dragostea lor. Englezul se numea Harry Houghton. Fusese subofițer în marina regală, iar acum, în iarna anului 1951, era angajat civil în biroul atașatului naval britanic de la Varșovia. Iubirea aceasta — așa cum o gusta el — îl costa scump. Cei doi au părăsit apoi cafeneaua și au ieșit în lumina lunii, sub cerul cu puzderie de stele. Le era frig în aerul rece, dar după ce s-au îmbrățișat cu pasiune... li s-a făcut mai cald.

Dacă Lavrenti Beria, care în acel timp conducea la Moscova activitatea serviciului secret, ar fi asistat la întîlnirea dintre cei doi îndrăgostiți, nu și-ar fi putut ascunde un zîmbet de satisfacție. Și-ar fi dat seama că acesta era începutul fazei

a doua a unei acțiuni, pregătită cu grijă, care avea ca scop străpungerea sistemului de apărare a secretelor privind bazele navale occidentale.

Atrăgătoarea poloneză Katrina servea ca momeală pentru ochii plini de dor ai lui Houghton. Era o iubită pătimașă și vanitatea lui era flatată de faptul că această fată zveltă, ce îi cădea în brațe cu devoțiune, îi acorda fără rezerve favorurile. La cîteva săptămîni după prima întîlnire, vesela Katrina și prietenii ei polonezi l-au atras pe englez într-o vîltoare amețitoare de petreceri. Funcționarul ambasadei abia putea să țină pasul cu acest ritm îndrăcit. Nopțile treceau ca în delir, cu alcool și dragoste, și cînd se trezea dimineața, obosit și mahmur, simțea, în locul banilor foșnitori, buzunarul gol. Nu bănuia că, fără voia lui, era atras într-un mod de viață ce îl ducea inevitabil la trădare și pentru care erau necesare sume mari de bani. Fostul subofițer nu avea însă de unde să facă rost de atîția bani, pentru că nu era decît un om mediocru. In 1945 fusese eliberat din serviciu cu o pensie onorabilă. Fiind încă destul de tînăr și capabil să muncească, acceptase fără rezerve postul de angajat civil la baza maritimă din Portland. Șase ani mai tîrziu a fost trimis ca funcționar administrativ în secția atașatului naval de la ambasada britanică din Varșovia. După cum prevăzuseră agenții lui Beria, chefliul și afemeiatul Houghton a început să participe din cînd în cînd la tranzacții ilegale, aducătoare de cîștiguri. Pentru a putea lua parte în continuare la agitata viață de noapte a Varșoviei, avea nevoie de bani. Prietenii Katrinei l-au sfătuit să facă comerț negru cu cafea, care îi putea aduce venituri suplimentare. Cîștigul era totuși neînsemnat, de aceea Houghton a urmat cu interes recomandarea de a face contrabandă cu penicilină și streptomicină între Londra și Varșovia. Funcționari guvernamentali polonezi, specializați în mituire și corupere, plăteau gras pentru medicamentele pe care le procura fostul marinar. Houghton cheltuia acum 50 de lire pe săptămînă. Dimineața se așeza deseori nedormit și palid la biroul său. Avea 45 de ani și lipsa de somn se făcea simțită. In afară de aceasta, relațiile cu soția sa Peggy erau extrem de încordate. In setea sa de tot mai mulți bani, el a determinat-o să-i trimită cu regularitate prin poștă produse britanice, pe care le putea vinde cu suprapreț polonezilor amatori de articole de lux. In timpul celor 15 luni petrecute la Varșovia a cîștigat prin afaceri frauduloase cca 4000 de lire. Șefilor săi nu le-a plăcut acest fel de viață, astfel că după 15 luni de la sosirea sa în capitala Poloniei, ambasadorul a recomandat Amiralității într-un raport confidențial ca Houghton să fie rechemat la Londra.

Houghton i-a relatat Katrinei noua situație, iar aceasta a raportat imediat șefilor ei. Agenții sovietici i-au indicat atunci numele unor „prieteni" polonezi, care vor avea la Londra grijă de el. Unul dintre ei se numea Tadeus. Katrina i-a dat iubitului ei numărul lui de telefon. Tadeus făcea parte din gruparea poloneză de spionaj, care colabora cu sovieticii. După cîteva luni de la întoarcerea sa în Anglia, Houghton i-a telefonat lui Tadeus și au fixat o întîlnire într-un local din Earls Court. S-au înțeles ca Houghton, care prin relațiile sale putea procura antibiotice, să-i dea polonezului periodic pachete cu medicamente. Amiralitatea l-a mutat pe Houghton la centrul de fabricare a armelor submersibile din Portland. Locuia cu soția sa în Dorset, dar și-a păstrat legăturile londoneze, continuînd contrabanda cu medicamente. Datorită deselor deplasări la Londra, pentru a se întîlni cu Tadeus și a se distra în renumitul cartier West End, contradicțiile dintre el și soție au devenit tot mai pronunțate. S-a împrietenit apoi cu Ethel (Bunty) Gee, care lucra într-un birou învecinat la aceeași bază navală.

Ethel Gee avea atunci 38 de ani și, spre deosebire de Katrina, se comporta mai rezervat ; avea însă o fizionomie plăcută. Pe Houghton l-a atras la ea, în special, faptul că era ușor impresionabilă. In urma veniturilor suplimentare rezultate din comerțul cu medicamente, Houghton a putut să-și cumpere o mașină. Nu constituia nici o greutate pentru el să cheltuiască cîteva lire pe seară. O lua cu sine pe Bunty Gee la chefurile pe care le făcea în împrejurimi. Deși trecuse în război prin cîteva situații deosebite, pînă cînd a făcut cunoș-

tință cu Houghton viața lui Ethel Gee a fost foarte monotonă. Locuia, împreună cu două bătrîne octogenare — mama ei și mătușa Elisabeth, bolnavă la pat — și cu un unchi de 76 de ani, într-o casă simplă de cărămidă din str. Hambro.

Unul din localurile preferate ale celor doi era modernul restaurant „Elm Tree Inn" din Langton Herring, comitatul Dorsetshire. Obișnuiții localului vorbeau de existența unui „colț al lui Houghton".

Ca urmare a creșterii prețurilor la medicamente, s-au mărit treptat și veniturile lui Houghton. Își putea permite să ducă o viață tot mai extravagantă. Nu e de mirare că relațiile sale matrimoniale se înrăutățeau tot mai mult. După timpul petrecut la Varșovia și după romanța pasională cu Katrina și Bunty Gee, Houghton nu se mai putea obișnui cu viața alături de soția sa. A vorbit prietenilor polonezi despre relațiile sale familiale puțin îmbucurătoare și despre obligațiile ce și le asumase prin cumpărarea unei case în Weymouth. Acești „prieteni" au relatat rușilor toată povestea, care au apreciat că a venit momentul pentru lovitura hotărîtoare.

Intr-o seară, la sfîrșitul anului 1953, cu ocazia unei petreceri într-un club din West End, Tadeus i-a comunicat englezului că afacerile la negru s-au terminat, deoarece medicamentele ajungeau acum pe cale legală în Polonia. A fost o mare surpriză pentru Houghton. Aceasta însemna că trebuia din nou să trăiască numai din salariul său de 15 lire pe săptămînă. In acea seară Tadeus venise însă însoțit de un alt polonez. Cînd au observat disperarea și spaima lui Houghton, au aruncat momeala. I-au spus că ar putea cîștiga o mulțime de bani, dacă le-ar furniza informații despre activitatea din Portland și amănunte despre aparatele pe care le vedea acolo. Voiau, de asemenea, să afle numele oamenilor de știință care lucrau la acest centru de cercetări. Ochii lui Houghton au început să strălucească de lăcomie... O triplă stringere de mînă a pecetluit înțelegerea.

Cîtva timp, Houghton nu a mai primit nici o veste. A început să se neliniștească, deoarece se adunau datoriile neplătite, iar de la Tadeus nu mai primise nici un penny. Intr-o dimineață a fost chemat la telefon la birou. Interlocutorul s-a prezentat, cu un accent străin, ca prieten al Katrinei și i-a spus că dorește să se întîlnească cu el în ziua următoare în fața galeriei de artă din Dulwich. Houghton trebuia să aibă la el un exemplar al ziarului „Times" și mănuși maro. La întîlnire străinul s-a recomandat doar „Niki". I-a spus că e rus și că îi va plăti bine pentru rapoartele despre activitatea sa la Portland sau pentru orice altă informație. Era în deplină cunoștință de cauză cu relațiile de familie ale lui Houghton, cunoștea legătura sa cu Ethel Gee și i-a numit chiar hotelurile în care au locuit, dîndu-se drept soți. I-a arătat apoi prospectul unui aspirator de praf. I-a spus că atunci cînd vor avea nevoie de el îi vor trimite prin poștă acest prospect. Totodată, „Niki" i-a predat un aparat de fotografiat „Minox", pentru reproducerea documentelor de la baza maritimă. I-a ordonat lui Houghton să vină în prima sîmbătă după primirea prospectului la cîrciuma „Toby Jug" în apropiere de Kingston și să aducă filmele cu fotografiile acestor documente.

Intr-o zi din toamna anului 1957 poștașul a aruncat în cutia de scrisori din fața casei lui Houghton din Weymouth prospectul care reprezenta semnalul pentru următoarea întîlnire. Houghton le-a transmis atunci rușilor informații care nu erau însă secrete. „Niki" i-a spus că dorește date despre torpilele teleghidate. Mai tîrziu, în iarna anului 1957—1958, rusul i-a indicat să aducă materialul la localul „Maypole".

Houghton, care era încă începător, nu știa că în calitate de agent trebuia să fie mereu prevăzător. Era neglijent. Intr-o zi a uitat pe masa din dormitorul său un pachet înfășurat în hîrtie de ambalaj, pe care l-a găsit soția sa Peggy. Deoarece aceasta îl suspecta de legături extraconjugale, a deschis pachetul și a găsit în el, spre mirarea ei, acte secrete de la Amiralitate. Gîndindu-se să ascundă faptul că-l spiona, ea a împachetat în grabă totul la loc și nu i-a spus nimic de această descoperire. In săptămînile următoare întîmplarea nu i-a putut ieși însă din minte.

A vorbit cu soțiile altor funcționari ai bazei și acestea, la rîndul lor, au povestit mai departe. Istoria a ajuns, în sfîrșit, la urechile ofițerilor de contrainformații. Pentru că era în general cunoscut faptul că mariajul lor se putea destrăma în fiecare zi și că doamna Houghton trecea printr-o puternică criză de nervi, relatările ei au fost considerate himere ale unei femei surescitate. Totuși, autoritățile navale au hotărît ca Houghton să fie mutat la atelierele de reparații, unde nu avea acces la documente secrete. A fost o grea lovitură pentru el.

Houghton nu era însă un om sfîrșit. Cînd i-a relatat lui „Niki" despre activitatea prietenei sale, Ethel Gee, la bază, a căpătat din nou credit. Îi povestise amantei sale despre căsătoria sa nefericită și într-o seară, la o întîlnire, i-a spus că nu mai poate suporta viața conjugală și că are intenția să se despartă de soție. Ethel Gee i-a împrumutat 200 de lire (pe care el i-a restituit mai tîrziu în rate lunare de 10 lire), pentru cumpărarea și amenajarea unui automobil-locuință, pe care inițial l-a parcat pe un teren din Warmwell lîngă Dorchester, iar mai tîrziu în apropierea unui hotel din Portland. Această locuință a devenit cuibul lor de dragoste. Cînd nu se aflau acolo, își închiriau, dîndu-se drept domnul și doamna Houghton, camere în cele mai bune hoteluri ale Londrei și își petreceau nopțile în West End.

În anul 1958, după o căsătorie de 23 de ani, soția lui Houghton a divorțat invocînd „cruzimea sufletească a soțului". Houghton s-a întors în casa sa cu 4 camere, iar Ethel Gee l-a ajutat să o mobileze. Capitalul pe care el îl economisise s-a epuizat. A început să bea, a devenit capricios și ursuz și uneori izbucneau certuri între el și Ethel. Motivul real al neînțelegerilor era pentru ea necunoscut. Nu știa ce se întîmplase la ultima întîlnire care avusese loc între Houghton și „Niki" la Londra. Rusul s-a purtat ca un dictator și i-a pretins lui Houghton să-i procure, cum va ști, informații strict secrete cu privire la apărarea submarină britanică. Pretextele lui Houghton, care a ezitat să accepte această misiune, după el irealizabilă, au fost complet ignorate de „Niki".

La cîteva zile după această discuție, un străin a bătut la ușa lui Houghton. Era Gordon Arnold Lonsdale. S-a recomandat prieten al lui „Niki" și agent sovietic, după care i-a spus că are nevoie urgentă de informații privind experiențele cu armele submersibile. Houghton i-a răspuns că nu mai lucrează la biroul de documentare. Lonsdale i-a amintit de Ethel Gee și și-a exprimat convingerea că va putea totuși intra în posesia actelor dorite. Houghton a propus atunci să o aducă pe Ethel la Londra, iar Lonsdale să se recomande atașatul naval american Alex Johnson.

Houghton i-a povestit iubitei sale despre vizita lui Johnson, „un vechi prieten", și a convins-o să-l însoțească la Londra pentru a face cunoștință cu acesta (primise de la Lonsdale trei bilete pentru un spectacol al baletului sovietic de la „Teatrul Mare"). Ethel a acceptat și a fost, evident, impresionată de Johnson, care vorbea cu atîta afecțiune de familia sa „rămasă în America". Astfel a fost recrutată Ethel Gee. Houghton i-a promis lui Lonsdale că o va determina pe Ethel să scoată acte secrete din secția de documentare unde lucra. A pus însă o condiție : Lonsdale să nu-l zorească.

În această fază, Lonsdale a dat, în mod inexplicabil, o tentă melodramatică legăturilor sale cu Houghton. I-a trimis o comunicare cifrată ca în sîmbăta următoare să vină la Ladbroke Grove, în Kensington. Cînd a primit această știre, Houghton a deschis o cutie de chibrituri, a îndepărtat fundul dublu și a scos un plan minuscul pe care era marcată o poartă între strada Westbourne Park și Blenheim Crescent. Lonsdale îi indica lui Houghton să scrie cu creta pe această poartă, vopsită în cafeniu, literele „OX", în cazul că îl poate întîlni sîmbătă la 18,30, 19,30 sau 20,30 la „Toby Jug". Dacă Houghton scria pe poartă „OXO", aceasta însemna că Lonsdale trebuie să vină la Weymouth, iar Houghton să-l aștepte în fiecare seară la 18,30 și 19,30 la gară, pînă la sosirea sa. Houghton însă nu a procedat astfel. S-a mirat numai că sovieticii au devenit atît de prevăzători...

La cîteva zile după seara de balet, Houghton și-a atins scopul în ceea ce o privea pe Ethel : la propunerea

lui, ea a reacționat așa cum se aștepta el. Nu i-a fost greu să o facă să creadă povestea naivă că Johnson îl are la mînă din cauza afacerilor la negru făcute la Varșovia și că îi cere informații despre centrul de cercetări al armelor submersibile, „pentru ca americanii să poată verifica dacă Marea Britanie își respectă obligațiile luate în cadrul N.A.T.O. și dacă trimite Statelor Unite date exacte despre lucrările efectuate la Portland". Fără ezitare, ea s-a declarat de acord să procure documentele. Houghton și prietena sa au primit recompense bănești. Și-au făcut mari provizii de alcool și nimic nu era prea scump pentru amenajarea locuinței lui Houghton. Fostului marinar îi plăcea să pozeze, era flatat cînd clienții obișnuiți ai localurilor sale preferate îl considerau petrecăreț și chefliu.

Oamenii din Portland, care este de mulți ani bază militară, sînt foarte vigilenți. Unui vecin al lui Houghton i s-a părut curioasă această bunăstare. Știa că Houghton nu își putea permite, în mod normal, să cheltuiască asemenea sume în restaurante de talia lui „Elm Tree". Proprietarul acestui local a povestit că încasa de la Houghton trei-patru lire într-o seară. Vecinul a relatat poliției bănuiala sa. In același timp, un polițist atent din docuri, pe nume Fred Hosking, a prezentat șefilor săi un raport cu un conținut asemănător.

Detectivul superintendent Bert Smith a ordonat după o discuție cu ofițerii de contraspionaj ai bazei și ai centralei MI-5 urmărirea severă a lui Houghton. L-a desemnat pentru aceasta pe Leonard Burt, un tînăr cu perspective. Toate informațiile pe care le-a cules Burt au fost predate lui Jim Skardon de la MI-5. Houghton însuși nu mai prezenta nici un pericol, dar cînd s-a descoperit că întreține relații intime cu Ethel Gee, domnii din centrala MI-5 au devenit neliniștiți.

In primăvara anului 1960 Houghton a plecat la Londra. A fost urmărit cînd s-a întîlnit cu Lonsdale, care trecea atunci drept proprietar al unei societăți de desfacere a mașinilor și a siguranțelor pentru uși. Cei din MI-5 au crezut la început că vizita lui Houghton are vreo legătură cu activitatea sa extraprofesională, dar sîmbătă 9 iulie el și Ethel Gee au părăsit

din nou orașul și au plecat la Londra cu mașina lor „Dauphine". Cînd au ajuns la drum liber, după ei s-a luat un „Jaguar" negru. După 45 de mile, în locul „Jaguar"-ului a apărut o mașină neagră, marca „Humber". La 20 de mile de Londra a dispărut și „Humber"-ul, fiind înlocuit de două mașini de culoare roșie, marca „M.G.", conduse de doi tineri cu alură sportivă, care i-au urmărit pe Houghton și Ethel Gee pînă la intrarea hotelului „Cumberland". Alți urmăritori au fost dirijați prin radio spre hotel și au aflat că Houghton închiriase o cameră cu două paturi. Cei doi au plecat apoi spre metrou și au cumpărat două bilete pînă la gara Waterloo. Nu au observat lîngă ei un om în costum închis, cu pălărie tare și umbrelă, după cum nu au remarcat un bărbat îmbrăcat cu un fulgarin pătat, de culoare deschisă, cu o pălărie uzată pe cap. Nu au observat nici cele trei mașini care îi urmăriseră pînă la Londra. Cînd cei doi trădători au coborît la gara Waterloo, funcționarii din MI-5 i-au auzit spunînd : „Să mergem la trenurile de cursă lungă, apoi vom vedea ce va fi". De acolo au luat metroul spre strada Waterloo, unde Houghton a spus : „De aici am plecat ultima dată". S-au îndreptat apoi spre teatrul „Old Vic". Acolo a apărut la orele 16 Lonsdale. S-au așezat toți trei pe o bancă, într-un mic parc de lîngă teatru și după cîteva minute Lonsdale i-a predat lui Houghton un plic alb și a primit în schimb un pachet înfășurat în hîrtie de ambalaj. La orele 17 Lonsdale s-a despărțit de cei doi, a făcut un mare ocol prin cartierul Waterloo și a plecat apoi cu mașina sa, „Vanguard", pe care o parcase la numai 150 m depărtare.

Misteriosul „Niki" nu a mai apărut niciodată în calea lui Houghton. Lonsdale le-a spus, lui și lui Ethel, că numai de la el vor primi în viitor instrucțiuni. Au discutat împreună modul în care urma să acționeze Houghton și au stabilit ca următoarea întîlnire să aibă loc la 6 august.

ORGANIZAȚIA PORTLAND

La 6 august, orele 15,40, Houghton a coborît din trenul de Westengland cu o geantă de voiaj cafenie în mînă. Doi agenți din MI-5 l-au urmat către „Old Vic", unde s-a întîlnit la orele 16 cu Lonsdale. De data aceasta, cei doi au pornit pe drumul spre cartierul Lower Marsh. S-au oprit deodată pe șosea, discutînd despre un document pe care-l avea Lonsdale. Apoi au intrat în restaurantul „Steves", s-au așezat la o masă și au comandat ceai. Doi agenți s-au așezat și ei la o masă alăturată, înarmați cu magnetofoane miniaturale. După cîteva minute Lonsdale a arătat spre geanta de voiaj a lui Houghton, spunînd :

— Aveți desigur multe lucruri în ea.

Houghton a dat din cap :

— Nu, numai pijamaua și aparatul de ras...

Lonsdale și-a scos din buzunar carnetul de note.

— Putem să ne înțelegem, dacă vă convine, asupra viitoarelor noastre întîlniri. Notați-le, ca să nu fie neînțelegeri din cauza datelor. Desigur că nici unul dintre noi nu vrea să facă eforturi zadarnice.

— In regulă, răspunse Houghton, mi le scriu, pentru că se rețin greu.

Lonsdale i-a dictat cîteva date, apoi a spus :

— Orice s-ar intîmpla, trebuie să ne întîlnim în prima sîmbătă a lunii octombrie și noiembrie.

— Ne vom întîlni ! i-a promis Houghton.

Privind din nou geanta, Lonsdale remarcă :

— Voi avea mult de lucru în această seară...

Houghton îi răspunse, rîzînd :

— Da !... Va trebui pentru cîteva ore să vă alungați somnul, dacă doriți să terminați totul în seara aceasta.

Lonsdale și Houghton au părăsit localul și au pornit încet pe străzi, pînă la o cabină telefonică de pe Bayliss Road. Lonsdale a ținut ușa ca să poată intra Houghton. De la un alt colț de stradă, la mai puțin de 25 de metri depărtare, unul din cei doi agenți a observat cum omul de la Amiralitate s-a aplecat și a scos din geanta sa un pachet și un plic, le-a împachetat pe amîndouă într-un ziar și le-a lăsat în cabină. Apoi s-a îndepărtat. Lonsdale a intrat în cabină, a luat pachetul și a plecat în urma lui Houghton. Urmăritorii au fost contrariați de modul pueril în care s-a făcut schimbul de informații secrete. Cei doi au mers împreună pînă la strada Waterloo, unde s-au despărțit. S-a auzit cum Houghton a spus : „Pentru aceasta nu doresc bani. S-o lăsăm pe data viitoare".

Cîteva săptămîni mai tîrziu, superintendentul George Smith a fost chemat în biroul șefului Secției speciale a Scotland Yardului, comandorul Evans Jones. Se aflau acolo alți trei șefi din MI-5, pentru a discuta situația. Erau convinși toți că Houghton făcea spionaj, dar nu știau de unde venea acest Lonsdale. Trebuiau, de asemenea, să afle dacă era un agent solitar sau membru al unui grup. Smith a primit misiunea să afle cît mai multe lucruri despre activitatea acestor două personaje și să pregătească un material pentru procurorul general, sir Theobald Mathew.

A început supravegherea, pas cu pas, a lui Lonsdale. Cînd spionul a ajuns la biroul său, în str. Wardour din cartierul Soho, doi dintre subordonații lui Smith au intrat într-un hotel de peste drum, numit „Șoimul". Au discutat cu proprietarul, maiorul Brian Mattocks, fost ofițer de gardă.

S-au legitimat ca detectivi la Scotland Yard, fără a aminti însă că sînt de la Secția specială. Au declarat că îi interesează un bărbat care are biroul peste drum și au întrebat dacă pot închiria o cameră. Maiorul Mattocks le-a arătat camerele și a fost de acord să le pună la dispoziție dormitorul fiului său Scott. Două ferestre de mansardă deschideau o perspectivă ideală asupra biroului lui Lonsdale. În dimineața următoare două femei au adus o cutie neagră de lemn, care conținea un aparat de emisie-recepție. Una s-a așezat în fața aparatului, cealaltă privea cu un binoclu în camera lui Lonsdale. Știrile în legătură cu venirea și plecarea sa erau transmise la Scotland Yard și de acolo unor agenți ai Secției speciale, dotați cu receptoare de buzunar. Ei îl urmau pe Lonsdale, imediat ce acesta își părăsea biroul. Cînd pleca cu automobilul, pe urmele sale se aflau întotdeauna mașini echipate cu aparate de radio emisie-recepție.

Treptat, urmăritorilor li s-a conturat imaginea unui om, evident bogat, dar care rămînea puțin timp în biroul său din str. Wardour. Frecventa cu predilecție cluburile nobile din West End și avea slăbiciune pentru femeile frumoase. La 26 august, agenții care îl urmăreau l-au observat intrînd cu mașina pe str. Craven din Paddington. A parcat-o în str. Great Portland, a coborît și s-a îndreptat către banca Midland. Într-o mînă avea o valiză mică, în cealaltă o casetă neagră. După zece minute a revenit cu mîinile goale, iar după 48 de ore a luat de pe aeroportul din Londra un avion spre continent. Era extrem de important ca Smith și oamenii săi să afle ce conțineau valiza și caseta. Tranzacțiile între instituțiile bancare și clienți sînt desigur strict secrete, chiar dacă poliția bănuiește că în spatele lor se ascund crime grave. În urma descoperirii faptului că Houghton cheltuia în Weymouth 15 pînă la 20 de lire pe săptămînă și pentru că fusese văzut în repetate rînduri cu Lonsdale, existau motive întemeiate de suspectare. Ca urmare, Smith a putut obține împuternicirea corespunzătoare, prin care banca avea latitudinea să predea poliției valiza și caseta. În ziua următoare Smith a dus cele două obiecte la labora-

tor. In prezența altor funcționari ai Secției speciale, el a deschis cu o cheie falsă valiza. In timp ce despacheta cu grijă conținutul, fiecare din mișcările sale erau fotografiate, astfel ca lucrurile să poată fi puse la loc așa cum fuseseră. A găsit în valiză o brichetă de masă „Ronson", în stare de funcționare, un aparat de fotografiat cu obiectiv special și instalații suplimentare pentru reproduceri, o foaie de hîrtie cu nume de străzi și numere scrise la mașină, precum și un sac portabil, folosit drept cameră obscură. Caseta conținea actele personale ale lui Lonsdale. Ele nu ofereau nici un indiciu pentru aflarea adevăratei sale identități. Reieșea că este canadian de origine și director al unei firme de vînzări-cumpărări. In dimineața următoare valiza și caseta au fost depuse din nou la bancă.

Lonsdale a apărut din nou în fața ochilor atenți ai urmăritorilor cînd a ridicat cele două obiecte. A fost supravegheat pînă la biroul său din str. Wardour nr. 19, unde a lăsat lucrurile. A mers apoi cu metroul din stația Piccadilly pînă la Ruislip Manor. Cînd a părăsit această stație, a simțit probabil că e urmărit. A făcut un ocol prin mai multe străzi, întorcînd deseori capul, după care s-a întors. In sfîrșit, a dispărut pe Cranley Drive. Vizita surprinzătoare în acest cartier al Londrei, în imediata apropiere a unei baze americane de aviație, a fost desigur un semnal de alarmă pentru Smith și oamenii săi. Știau acum că Lonsdale era un spion capabil, care era în stare să scape cu ușurință de urmăritori.

Grupa de urmărire a fost întărită cu 20 de femei, care au luat parte voluntar la această acțiune. Se plimbau deghizate în gospodine. Era foarte important ca Lonsdale să fie urmărit fără întrerupere, să nu fie scăpat.

Prima sîmbătă a lunii noiembrie a sosit — și o dată cu ea data următoarei întîlniri între Lonsdale și Houghton. Agenții care îl urmăreau pe fostul marinar l-au văzut plecînd cu mașina în direcția Londra, prin comitatul Dorsetshire. S-a oprit la Ringwood și cu această ocazie i s-a percheziționat automobilul. Avea cu el o mapă și o cutie de carton. De la Ringwood a plecat spre Kingston unde a sosit cu puțin timp

înaintea lui Lonsdale. Acesta a apărut la punctul de întîlnire la 18,30. Fiecare dintre ei avea o servietă. S-au urcat în mașina lui Houghton, au mers puțin și s-au oprit într-un loc foarte întunecos de pe stradă, unde au discutat pînă la 19,10. Au intrat apoi în localul „Maypole" din Ditton Road. Au stat un timp la o masă, au băut whisky și au discutat cu voce coborîtă. Cînd au părăsit împreună localul, schimbaseră servietele. S-au urcat din nou în mașina lui Houghton și au plecat. După o oră, s-au despărțit. Lonsdale a fost apoi văzut conducînd cu viteză maximă mașina sa albă pe șoseaua spre Kingston. Il urmăreau trei automobile ale poliției. Seara, la 21,45 a cotit spre Willow Gardens, la o depărtare de cca 25 m de Cranley Drive. Dacă polițiștii l-ar fi urmărit mai departe pe jos atunci s-ar fi trădat. De aceea nu l-au urmat, dar întreaga noapte nu au pierdut din vedere mașina și au patrulat prin împrejurimi. In ziua următoare, dis-de-dimineață, Lonsdale a fost observat cînd a părăsit casa din Cranley Drive 45. La scurt timp după ce s-a îndepărtat, din casă a ieșit o femeie și a plecat cu o mașină Ford. După cîteva minute a părăsit clădirea și un bărbat. O zi mai tîrziu s-a descoperit că cei doi erau proprietarii casei : soții Peter și Helen Kroger.

La Portland, serviciul de contrainformații începuse să-i strecoare lui Ethel Gee informații secrete fictive. Primiseră de la MI-5 confirmarea bănuielii că cei doi funcționari ai bazei fac spionaj. Smith și oamenii săi știau prea puține lucruri despre Lonsdale și complicii săi pentru a putea efectua o percheziție în biroul său ori în casa din Cranley Drive 45. Trebuiau să aibă răbdare pînă îi puteau prinde pe toți membrii grupului.

La 10 decembrie, Houghton și Ethel Gee au venit din nou la Londra. Inainte de sosirea lor la gara Waterloo, Lonsdale a fost văzut mergînd încet cu mașina și căutîndu-i cu privirea. La 15,40 a parcat automobilul și a pornit pe jos, cu un sac alb de hîrtie în mînă. A luat-o întîi spre portalul de la „Old Vic", s-a oprit puțin, apoi a pornit-o înapoi spre gara Waterloo. S-a oprit în fața panoului cu anunțuri, pe care era specificat că trenul de Westengland avea 20 de minute întîr-

ziere. La 16,15 Houghton a ieşit din gară, urmat de Ethel Gee care avea cu ea o poşetă. Probabil că Lonsdale i-a pierdut din vedere, deoarece a părăsit în grabă peronul şi s-a îndreptat spre locul de întîlnire: banca din micul parc, unde se înţeleseseră să se vadă. Lumina proastă şi perspectiva nefavorabilă au împiedicat urmărirea. Smith şi grupa sa nu au putut observa dacă Lonsdale a primit sau a predat ceva, dar la 20,05 maşina sa era parcată în Willow Gardens din Ruislip. A intrat apoi în casa soţilor Kroger.

Investigaţii amănunţite în legătură cu cei doi soţi au dovedit că aceştia închiriaseră în anul 1955 o mică librărie. Trei ani mai tîrziu au mutat sediul magazinului în casa lor. Peter Kroger lua deseori parte la diferite sesiuni comerciale. S-a descoperit că ei călătoriseră prin întreaga lume. Nimic nu demonstra însă că ar avea vreo legătură cu Houghton şi Ethel Gee sau că ar şti ceva de existenţa perechii din Portland. Totuşi, condiţiile de viaţă ale soţilor Kroger nu erau prea clare. Apăruseră brusc în 1954 într-o casă mică din cartierul londonez Catford. Cercetările discrete printre foştii lor vecini nu au dus la concluzii satisfăcătoare. Vecinii povesteau că Peter şi Helen Kroger nu vorbeau niciodată despre viaţa lor anterioară, în afară de faptul că sînt canadieni. Cînd s-au mutat la Ruislip, liniştitul şi prietenosul librar şi atrăgătoarea sa soţie s-au plîns vecinilor că le va veni greu să plătească ratele de împrumut pentru noua lor casă. Veniseră în Anglia numai cu trei valize şi o ladă. In prima lor casă îşi procuraseră numai strictul necesar pentru un confort modest.

Cînd Kroger a devenit independent, s-a lovit în cercurile sale profesionale de o rezervă hotărîtă. In decurs de cîteva luni a învins însă toate greutăţile, datorită farmecului său personal. Alţi librari care îl vizitau în mica lui librărie se mirau de vechiturile pe care le avea în rafturi. Funcţionarii Secţiei speciale se întrebau: cum au putut soţii Kroger, străini fiind, să-şi procure banii pentru cumpărarea casei pe care au amenajat-o foarte confortabil, reuşind în acelaşi timp să plătească şi chiria ridicată pentru librărie?

Acum, cînd MI-5 dezlegase cîteva enigme în legătură cu soţii Kroger, a început să se intereseze cu şi mai multă intensitate de ei.

Pentru soţii Kroger crăciunul anului 1960 a trecut fără evenimente deosebite. A fost însă extrem de agitat pentru detectivul superintendent Smith, precum şi pentru o grupă aleasă de agenţi ai Secţiei speciale de la Scotland Yard.

Ferguson Smith a fost însărcinat să facă investigaţii secrete, pentru a aduna material cu privire la casa, aparent inofensivă, din Cranley Drive. In decurs de cîteva zile a constatat că soţii Kroger făcuseră din această casă o adevărată fortăreaţă, prevăzută cu siguranţe de rezervă la toate uşile exterioare şi cu gratii la toate ferestrele.

Potrivit planului, Houghton, Ethel Gee şi Lonsdale trebuiau să se întîlnească din nou sîmbătă 7 ianuarie. Cu o zi înainte, detectivul Smith obţinuse ordine de arestare pentru Lonsdale şi Kroger. In acelaşi timp locţiitorul său, Ferguson Smith, a plecat de la Dorsetshire spre Dorset, pentru a avea o discuţie cu şeful poliţiei, detectivul Bert Smith de la C.I.D., un criminalist uns cu toate alifiile. Bert Smith, în colaborare cu ofiţerii de contraspionaj de la MI-5, condusese toate cercetările cu privire la activitatea profesională şi viaţa particulară a lui Houghton şi Ethel Gee. El îl ţinea de multe luni sub observaţie pe fostul subofiţer de marină.

In seara de 6 ianuarie a fost stabilit planul de acţiune pentru ziua următoare, care trebuia să ducă la arestarea celor doi. George Smith s-a trezit, la locuinţa sa din Hounslow (Middlesex), la orele 6 dimineaţa. După 30 de minute a sunat telefonul. Unul dintre subordonaţii săi, care veghease toată noaptea în faţa unui aparat de radio, i-a raportat: „In dormitorul lui Houghton s-a aprins lumina". Această ştire a transmis-o şefului C.I.D. din Dorset, care stătea la pîndă, înarmat cu un aparat de emisie, în faţa casei lui Houghton de pe Broadwey. La 7,45 a venit o nouă comunicare: „Houghton pleacă chiar acum cu maşina sa roşie". La 8, alte comunicări: „Houghton se apropie de locuinţa lui Ethel Gee", „Houghton şi Ethel Gee traversează drumul spre Portland şi merg în direcţia Salisbury. Ii urmează inspectorul-şef Fer-

guson Smith și grupele din MI-5". La 9 dimineața George Smith și-a părăsit locuința plecînd spre Scotland Yard, unde a putut asculta în continuare. La 10,05 : „Direcția Whitepa-rish, strada e alunecoasă". 10,20 : „Houghton este nervos din cauza drumului alunecos". 11,00 : „Se apropie de Salisbury". 11,50 : „Houghton pierde trenul spre gara Waterloo". 12,50 : „Sînt în trenul care ajunge la 14,45 la gara Waterloo".

La orele 13 grupa lui Smith, compusă din 12 oameni, printre care și două femei, s-a adunat în biroul său pentru a discuta situația. El i-a informat pentru prima dată în legătură cu toate amănuntele acțiunii. Totul trebuia să meargă strună și fără incidente. Smith nu își putea permite erori. După ce a făcut o scurtă trecere în revistă a cazului, declarînd că suspecții se găsesc undeva pe distanța între Andover și gara Waterloo, el a spus : „Dacă totul decurge conform planului, Lonsdale și ceilalți doi se vor întîlni la 16,30 în fața teatrului „Old Vic". Vreau ca voi să vă împrăștiați imediat ce ajungem pe strada Waterloo. Nu mă pierdeți din ochi. Cînd voi face semn cu batista, să veniți la mine ! Apucați-i pe arestați de mîini și împiedicați-i cu orice preț să distrugă ce au asupra lor. Ethel Gee să nu-și deschidă poșeta ! Îi veți lăsa numai după ce vor fi transportați la Scotland Yard".

El a avut, de asemenea, grijă ca grupa să ia legătura cu agenții de la MI-5, care îi cunoșteau pe Houghton, Lonsdale și Ethel Gee. A mai rămas un lucru de făcut : pregătirea mijloacelor de transport pentru cei arestați. Trebuiau să plece din fața teatrului „Old Vic" direct spre Lower Marsh, unde există o piață care în după-amiezele de sîmbătă era foarte populată. Apariția a trei sau patru mașini mari în apropierea pieței și în plus atîtea fețe străine, ar fi trezit atenția multora. Problema a fost rezolvată, parcîndu-se automobilele la ieșirea din gara Waterloo și avîndu-se în vedere să se dea alarma prin radio la sosirea lui Lonsdale.

Trenul urma să sosească cu punctualitate la 14,45. Întîmplarea însă a făcut ca abia 35 de minute mai tîrziu să cadă cortina după acest act : o alunecare de teren a provocat deraierea trenului. Smith se plimba nervos prin spațiosul hol al gării

și arunca priviri scurte unuia sau altuia dintre oamenii săi. Toți erau prezenți — și nici unul nu arăta ca un polițist. Unii purtau costume peticite și roase, alții vindeau chibrituri și șireturi, cîțiva treceau drept oameni de afaceri, îmbrăcați ireproșabil cu melon și umbrelă, iar doi dintre ei se deghizaseră chiar în hamali. Nici ei nu erau însă mai puțin surprinși de deghizarea neobișnuită a șefului lor : masivul superintendent purta o bască neagră și un fulgarin împrumutat, de o evidentă croială răsăriteană.

La 15,20 Smith se afla în fața peronului nr. 14, cînd uriașa locomotivă s-a apropiat încet de capătul liniei. În timp ce mulțimea călătorilor se împrăștia, el l-a zărit pe colegul său, inspectorul-șef Ferguson Smith, apropiindu-se de peron în spatele lui Houghton și Ethel Gee, care mergeau ținîndu-se de braț. Ethel Gee purta o sacoșă în care se afla un pachet. La început Houghton și partenera sa au părut nehotărîți, apoi au coborît agale treptele ce duceau la ieșirea spre str. York. Au schimbat cîteva cuvinte între ei, apoi s-au îndreptat spre stația din fața clubului „Union Jack" și s-au urcat într-un autobuz nr. 68. Cîțiva agenți de la Scotland Yard și-au făcut loc pe platformă, în timp ce ceilalți îi urmau într-o mașină obișnuită. Au mers pînă în str. East din cartierul Walworth, au coborît și au trecut prin piața care mișuna de cumpărători. Houghton părea foarte atent față de Ethel Gee. S-a oferit de mai multe ori să-i ducă sacoșa, dar ea l-a refuzat.

La orele 16,15 au părăsit piața, au luat din nou autobuzul 68 și s-au întors în str. Waterloo. De data aceasta au coborît lîngă „Old Vic". S-au plimbat pe Lower Marsh, ca și cum doreau să piardă timpul, au luat-o apoi pe ramificația Waterloo-The Cut, iar la 16,30 s-au oprit în fața teatrului. În același moment, de ei s-a apropiat Lonsdale. Smith a observat că mașina sa era parcată la cca 50 de metri. Imediat ce Houghton și Ethel Gee l-au zărit pe Lonsdale, au luat-o din nou pe strada Waterloo. Lonsdale și-a accelerat mersul, i-a ajuns din urmă și i-a cuprins cu brațele de umeri. După cîțiva pași și-a schimbat locul și a luat sacoșa din mîna lui Ethel

Gee. Smith și-a scos imediat batista și a făcut semn în spatele său. I-a depășit apoi repede pe cei trei, s-a întors, i-a privit și a spus: „Sînteți arestați. Poliția!".

Ingălbenind, Ethel Gee a exclamat: „Oh!". Și Houghton s-a făcut palid și a spus încet: „Cum...?" Fața rotundă a lui Lonsdale a rămas impasibilă. Smith a apucat sacoșa și în același moment oamenii săi s-au apropiat în trei mașini. Lonsdale a fost luat de prima mașină, în timp ce sergenta Anne Winterbottom și încă o detectivă au urcat cu Ethel Gee în a doua mașină. Ferguson Smith și oamenii săi l-au îndesat pe Houghton în a treia. Cînd mica coloană de mașini s-a îndreptat spre Scotland Yard, din aparatul de emisie s-a auzit: „Ochi de sticlă, proteză și picior de lemn". Pentru cei trei asta nu însemna nimic, însă pentru oamenii lui Smith aceste cîteva cuvinte convenționale însemnau că acțiunea a reușit și că cei suspecți fuseseră arestați.

Fiecare arestat a fost dus într-un alt birou, la etajul III al clădirii. In sacoșa lui Ethel Gee, Smith a găsit un pachet foarte mare, care conținea 4 dosare cu acte ale Amiralității și o casetă sigilată. Presupunînd că înăuntru se găsește material fotografic nedevelopat, Smith a dus-o la laborator. Rezultatul: 310 fotografii ale unor documente confidențiale și secrete ale Amiralității. George Smith avea acum dovezile necesare. El i-a spus lui Lonsdale: „Vă țin aici sub pază, deoarece sînteți suspectat că ați încălcat legile cu privire la apărarea secretelor de stat. Aceasta este necesar, deoarece trebuie să fac cercetări". Potrivit uzanțelor justiției britanice, el l-a avertizat astfel pe Lonsdale că toate declarațiile sale vor fi folosite în procesul intentat împotriva lui și l-a întrebat apoi care îi este numele și adresa. Cu desăvîrșire calm, spionul i-a răspuns: „La toate întrebările dumneavoastră voi răspunde: Nu! Așadar, nu vă mai osteniți".

Smith a examinat în tăcere obiectele găsite asupra lui Lonsdale la percheziția corporală: un plic închis cu 125 lire în bancnote de 5 lire, dintre care majoritatea erau fără îndoială destinate lui Houghton și Ethel Gee. Intr-un plic asemănător, de asemenea închis, se aflau 15 bancnote americane a cîte 20 de dolari.

Cînd Smith a părăsit biroul, Lonsdale i-a spus: „V-aș ruga să-mi trimiteți un partener, bun jucător de șah, deoarece va trebui probabil să-mi petrec aici toată noaptea". Cu sau fără voia lui, Smith a zîmbit și i-a răspuns: „Voi vedea ce se va putea face". A făcut un schimb printre oamenii de pază, și a repartizat pentru supravegherea spionului un polițist care era un foarte bun jucător de șah. Apoi a intrat în camera în care se afla Houghton și a repetat în fața acestuia formula de avertizare. Houghton a spus numai atît: „Am fost un nebun blestemat!". Ethel Gee, care era păzită de Anne Winterbottom, a reacționat cam acru la comunicarea lui Smith că va rămîne închisă: „Nu am făcut nimic rău!".

Deoarece Smith nu știa încă totul despre această organizație (în primul rînd dacă nu existau și alți spioni, care i-ar fi putut înștiința pe soții Kroger de arestarea celor trei), a fost nevoie ca grupa de la Scotland Yard să-și respecte cu exactitate planul de acțiune. Următorul punct în acest plan îl constituia percheziția în casa soților Kroger, la orele 7,15 dimineața. Se presupunea că ei îl așteptau la această oră pe Lonsdale. Smith și oamenii săi au parcat mașinile în imediată apropiere și au înconjurat casa. Insoțit de Ferguson, detectivul s-a îndreptat spre ușa de la intrare și a sunat. A auzit imediat pași. Zăvoarele au fost trase și în deschizătura strîmtă a ușii s-a arătat Peter Kroger. „Sînt de la poliție și trebuie să fac anumite cercetări. Pot să intru?", a întrebat superintendentul cu un surîs amabil, ce contrasta cu mișcarea piciorului său stîng, cu care blocase ușa. Kroger nu a avut nici o bănuială, pentru că i-a răspuns: „Desigur". I-a condus printr-un vestibul acoperit cu covoare într-o cameră mare, mobilată confortabil, și s-a așezat într-un fotoliu. Oamenii de la Scotland Yard au rămas în picioare. Kroger s-a mirat văzînd că aceștia refuză să ia loc. Nu își putea explica această tăcere severă. S-au auzit apoi în liniștea camerei cuvintele lui George Smith: „Aș dori să vorbesc și cu soția dumneavoastră". Aceasta a apărut, ca la comandă. Smith s-a legiti-

mat și a cerut celor doi soți să-i spună numele și adresa „acelui domn, care petrece la dumneavoastră fiecare sfîrșit de săptămînă, dar mai ales prima sîmbătă a fiecărei luni. Vine, de obicei, la 7,15". Doamna Kroger, care pînă atunci stătuse în picioare, s-a așezat pe marginea unei canapele. Ea și soțul ei au făcut un schimb fugar de priviri, dar nici unul din ei nu a răspuns. Smith a repetat întrebarea, accentuînd: „Vreți să aveți bunătatea să-mi povestiți mai în amănunțime despre această problemă ?" Intrebarea a fost pusă pe un ton prietenesc. Kroger și-a trecut ușor mîna prin părul cărunt și a răspuns, eschivîndu-se : „Avem foarte mulți prieteni". Intrebat care este numele acestora, el a amintit cîteva persoane, dar nu și pe Lonsdale.

Smith le-a comunicat apoi soților Kroger că sînt arestați și i-a prezentat lui Peter Kroger ordinul de percheziție, pe care acesta l-a citit cu voce tare soției sale. Se aflau acum în cameră și Anne Winterbottom, și alți funcționari de poliție. După ce Smith a pronunțat formula de avertizare și le-a comunicat celor doi că vor fi transportați la Scotland Yard, a rugat-o pe doamna Kroger să se pregătească. La un semn al șefului, Anne Winterbottom a însoțit-o în dormitorul de lîngă vestibul. Doamna Kroger a intrat în dormitor închizînd ușor ușa. Smith a deschis-o din nou și a văzut că și-a luat din dulap un mantou pe care l-a îmbrăcat. S-a întors apoi cu spatele la Anne Winterbottom și la Smith, s-a aplecat repede peste un scaun, s-a întors din nou în vestibul și s-a îndreptat spre Smith. „Deoarece voi fi mai mult timp plecată, pot să opresc gazul la bucătărie ?". Smith a observat că ținea cu mîna dreaptă partea din față a mantoului, iar mîna stîngă, în care avea poșeta, o ascundea sub haină. „Desigur, i-a răspuns Smith, dar mai întîi aș dori să văd ce aveți în poșetă" — și i-a luat-o din mînă. A scos din ea un plic alb, care conținea o foaie cu numere (o comunicare cifrată), apoi o foaie de hîrtie cu nume de străzi și cu numere scrise la mașină (o hîrtie asemănătoare Smith văzuse la percheziționarea geamantanului lui Lonsdale). In sfîrșit, trei

microfilme așezate între plăcuțe de sticlă și o scrisoare de cinci pagini în limba rusă.

Scrisoarea, datată 7 ianuarie 1961, începea astfel : „Draga mea Galiușa... Chiar acum am primit prima scrisoare. Mă bucur foarte mult...". Era o scrisoare a lui Lonsdale către soția sa din Uniunea Sovietică, care urma să fie transmisă prin radio la Moscova. După traducerea textelor reproduse pe microfilme s-a constatat că era vorba de scrisori ale soției și fiicei lui Lonsdale.

De la Galiușa către Lonsdale :

„9 decembrie 1960

Dragul meu !

Felicitări cordiale cu ocazia celei de a 43-a aniversări a Revoluției din Octombrie. Am așteptat vești de la tine dar ele au sosit abia la sfîrșitul lunii. In ceea ce privește munca mea, totul e în ordine. Printre elevii noștri sînt fete din România, în vîrstă de 7 și 8 ani și eu am primit sarcina să le predau alfabetul cirilic. Progresul este colosal (acesta este, natural, meritul fetelor). In același timp ele mă inițiază în limba română. In timpul vizitei lui..., ele au citit atît de bine, că m-au emoționat.

Acum mă întreabă de fiecare dată dacă le voi preda mai departe. La 3 noiembrie a fost o mică serbare la locul meu de muncă. Am cîntat «Cocorii» și alte cîntece. Aceasta mi-a amintit de vizita noastră la Praga și m-am întristat foarte, foarte tare. Totdeauna cînd ne întîlnim avem atît de puțin timp unul pentru celălalt. Mi-am adus aminte de penultima noastră zi petrecută în acest oraș. Cîntecul m-a întristat și a trebuit să fac eforturi ca să-l pot cînta. Acasă totul este ca înainte. In acest semestru Liza m-a dezamăgit. Pentru prima dată în acești șase ani de școală are patru note de «3» și anume : la geometrie, algebră, engleză și gimnastică. La celelalte materii are nota «4». Iți poți închipui cît m-am agitat, mai ales că în curînd trebuie să treacă în anul următor. Dina

a venit cu note și mai proaste, chiar și la purtare și sîrguință. La 7 decembrie am fost la Rima și Igor. Seara a fost foarte veselă. Erau acolo 14 persoane, printre care și familia Tromkin. Am băut în sănătatea ta. Toți vorbesc frumos despre tine..."

Către Lonsdale, de la fiica sa Liza, cu un post scriptum de la fiul său Trofim :

„6 decembrie 1960

Dragă tată !

Felicitări cu ocazia aniversării Revoluției din Octombrie. Cum îți merge ? Nouă ne merge bine. Mîine o vizităm pe tanti Vera. Mama este invitată. Primul semestru s-a sfîrșit prost : patru medii de «3». Mă voi strădui ca în semestrul al doilea să meargă treaba mai bine. Mediile de «3» le-am primit la materiile la care avusesem și nota «2». Aici este deja iarnă. Tanti Vera a căzut și și-a rupt un picior. O mai doare încă. Bunicii îi merge bine. Dragă tată, noi toți te așteptăm. Vino repede acasă. Nu de mult, Trofim ți-a «scris», șoptind mereu : «dragă tată, vino acasă».

Multe, multe sărutări,

A ta fiică, Liza.

P.S. : Tată, vino acasă. Trofim."

Aceste scrisori exprimă un contrast inedit între activitatea de spion a lui Lonsdale și viața sa ca tată și soț. Pentru cititorul de romane de aventuri această secvență familială din activitatea unui agent sovietic de frunte este emoționantă. Este aproape incredibil faptul că Lonsdale primea scrisori, în care soția sa îi transmitea că ar dori o rochie de brocart și bani mai mulți pentru cheltuielile ei personale, în care îi relata greutățile ce le întîmpina în viața de toate zilele. Tot atît de puțin obișnuite, în comparație cu atmosfera romanelor captivante, par comunicările lui Lonsdale, că doarme prost

și că are o locuință cu o bucătărie mică, în care nu poate pune nici măcar un scaun. Descoperirea și traducerea acestor scrisori a fost un intermezzo neașteptat în această acțiune de mare anvergură a poliției.

După ce i-a dus la închisoare pe soții Kroger, Ferguson Smith a rămas în casa lor din Cranley Drive 45. George Smith, împreună cu o grupă de agenți, a plecat spre casa lui Lonsdale din str. Albany 634. A descuiat ușa cu cheia pe care i-a luat-o la percheziție. Au găsit o mașină de scris portabilă, la care fuseseră scrise comunicările cifrate din poșeta d-nei Kroger. Au fost examinate cu atenție și două carpete chinezești. Una se afla pe peretele camerei și în partea de jos avea ca greutate o țeavă îmbrăcată în brocart. La capătul țevii se afla un dispozitiv secret, pe care au reușit să-l deschidă introducînd un ac foarte subțire într-un mic orificiu și ridicînd un cîrlig minuscul ce închidea țeava. In acest conteiner cilindric, superintendentul Smith a găsit trei suluri de dolari americani, în total 1800. A doua țeavă era goală. Au găsit apoi o brichetă de masă, pe care Smith o văzuse în valiza lui Lonsdale în luna septembrie a anului precedent. In această brichetă erau ascunse textele imprimate pe hîrtie fotografică pentru cifrarea comunicărilor și trei tabele de cifru pentru folosire unică. Toate acestea erau impregnate cu o substanță ușor inflamabilă, care lua foc și la o temperatură moderată. Asemenea tabele sînt folosite de spioni pentru a cifra comunicările înainte de emisie. Se mai afla în cameră un radio cu lungimi de undă normale, dar care cu ajutorul unor aparate suplimentare putea recepționa și emisiuni de la Moscova. Caseta pe care detectivul o scosese din bancă era păstrată pe un raft din dulapul cu haine. Smith a găsit în ea un pașaport canadian, eliberat la 21 ianuarie 1955 pe numele Gordon Arnold Lonsdale, și un act de naștere emis la 7 decembrie 1954 în provincia Ontario, în care se confirma că Gordon Arnold Lonsdale se născuse la 7 august 1924 la Cobalt, în districtul Temiskaming. Din cordonul de piele al unui pantalon, un subordonat al lui Smith a scos 300 de hîrtii de cîte un dolar.

Cînd Smith a luat din garderobă o cutie cu pudră de talc și a deșurubat-o, au ieșit la iveală două deschizături secrete. Intr-una se afla un aparat de citit microfilme (un microscop miniatural, construit după principiul telescopic) și trei negative ale semnalelor radiofonice de recunoaștere. In acest dulap se mai afla o lanternă obișnuită de buzunar cu două baterii, fiecare dintre acestea purtînd însemnul unei binecunoscute firme producătoare britanice. O baterie era normală, cealaltă însă era o ascunzătoare pentru microfilme. Printre alte descoperiri interesante a fost și o cutie cu fixativ fotografic, care se afla în bucătărie. Cînd a fost deșertată într-o farfurie, din ea a căzut chitanța unui magazin renumit, eliberată pentru d-na Kroger din Ruislip, Cranley Drive 45.

Detectivul a plecat după aceea la casa soților Kroger, unde percheziția era în toi. Abia după o săptămînă au putut descoperi în această casă, care era evident centrala radiofonică a organizației de spionaj, aparatul de emisie căutat.

Printre codurile din locuința lui Lonsdale s-au găsit următoarele apeluri de la Moscova : „Lena, sînt Amur", „Volga, sînt Azov", „Esteo", „Roza, sînt Filka". Aceleași apeluri au fost găsite și la soții Kroger, ascunse în orificiile secrete ale unei brichete și în cutii cu pudră de talc, marca „Three Flowers". Centrala MI-5 a lansat în eter aceste apeluri. De la Moscova a venit răspunsul : „Recepție bună".

In casa din Cranley Drive 45, agenții Secției speciale de la Scotland Yard au răsfoit pagină cu pagină sute de cărți, pentru a vedea dacă se ascunde ceva în ele. S-au făcut două descoperiri : într-o biblie era ascunsă hîrtie fotografică, special preparată pentru microfilm, iar într-un catalog de licitații se aflau trei bilețele cu numere scrise de Peter Kroger. Aceste numere proveneau din tabelele cu semnale radiofonice de recunoaștere și fuseseră, fără îndoială, folosite în timpul celor trei săptămîni ce au precedat arestarea. In spatele cărților se aflau două pașapoarte neozeelandeze în vigoare, pe numele Peter John Kroger și Helen Joyce Kroger. Intr-un pachet cu material izolant (vată de sticlă) s-a găsit

o pungă din plastic cu mai multe sute de dolari americani și cecuri britanice de călătorie. O altă dovadă, care nu a trebuit căutată prea mult, a fost un aparat mare de radio, asemănător cu cel din locuința lui Lonsdale. Cu el se puteau recepționa emisiuni din toate colțurile lumii. Instalația era completată de o antenă lungă de 22 m, căști și un magnetofon. Magnetofonul era pus în funcțiune în timpul recepționării emisiunilor de la Moscova. In acest fel, Kroger avea în permanență o imprimare pentru cazurile cînd emisiunea nu era clară datorită condițiilor atmosferice nefavorabile. Au mai fost descoperite : o lanternă de buzunar cu baterie falsă (asemănătoare celei descoperite la Lonsdale), un microscop „Britex" cu plăcuțe de sticlă pentru conservarea microfilmelor, 4 tabele de cifru pentru folosire unică, un aparat de citit microfilme ascuns într-o cutie cu pudră de talc, aparate de fotografiat „Minox", „Exakta" și „Kodak", 6000 dolari, mari cantități de material fotografic. In sertarul unei măsuțe de toaletă se afla o mapă de scris foarte scumpă, legată în piele, pentru păstrarea a două pașapoarte canadiene. Unul era înregistrat pe numele James Wilson și purta fotografia lui Peter Kroger, iar celălalt, pe numele Jane Smith, conținea fotografia Helenei Kroger. Aceste pașapoarte, inclusiv hîrtia, erau falsuri evidente. In cameră se aflau și două suporturi de lemn pentru cărți. După o examinare mai atentă, ele s-au dovedit a fi ascunzători secrete pentru bani lichizi și conțineau nu mai puțin de 400 dolari americani. Nu exista nici o îndoială că cele două pașapoarte erau rezervate pentru fuga soților Kroger.

Smith și oamenii săi au întors totul pe dos în casa lui Kroger, pentru a găsi aparatul de emisie al organizației. Podeaua casei se afla la cca 1 m deasupra fundației de beton. Dacă se îndepărta linoleumul din mijlocul bucătăriei, ieșea la iveală un chepeng, care ducea într-o încăpere situată între podea și fundație. Prin deschizătură se putea vedea întregul subsol al casei. Cu patru ani în urmă fusese instalată încălzirea centrală și mulți pereți despărțitori fuseseră perforați. Lucrătorii nu îndepărtaseră molozul. Oamenii lui Smith

au scos afară acest moloz și au pornit la lucru cu un căutător de mine. Fără succes. Un detectiv a propus ca toate părțile bazei de beton să fie controlate cu ciocanul. Ideea sa a dat roade: abia începuseră, cînd o lovitură fericită a provocat o crăpătură în beton, iar la a doua lovitură a apărut o deschizătură în formă de unghi drept. Aceasta era marginea unei plăci de beton așezată deasupra unei gropi. Groapa era prevăzută cu un alt capac de lemn. Cînd a fost îndepărtat și acesta, a apărut un pachet voluminos, care se potrivea exact în deschizătură. Pachetul conținea un aparat de emisie ultrasensibil și puternic, instalat într-o cutie de oțel, o instalație morse de transmitere accelerată, tabele de cifrare, piese de rezervă și două obiective speciale de reproducere pe microfilm. Un expert a constatat că cu această instalație de transmitere rapidă era posibilă emisia unor comunicări cu o viteză de 240 cuvinte pe minut. Această transmitere era astfel mai puțin riscantă. Ca măsură suplimentară de siguranță și pentru a nu trezi curiozitatea vecinilor, soții Kroger își procuraseră un capac de lemn pentru cadă și perdele pentru fereastra camerei de baie, cu scopul de a folosi această încăpere drept cameră obscură.

Scrisorile găsite au dezvăluit legăturile multiple ale soților: corespondau cu persoane din America, Canada, Franța, Germania și Italia. Fiecare dintre acești corespondenți, indiferent din ce țară, putea constitui pentru autorități un indiciu, chiar dacă conținutul scrisorilor era complet inofensiv.

Un șifonier plin cu haine strălucitoare de seară făcea vizibilă contradicția profundă din viața celor doi soți. Helen — sau „Cookie", cum era numită — purtase aceste haine la diferite recepții literare și fiecare exala un miros de parfum scump parizian. Interiorul casei era expresia unei bogății considerabile, de care soții Kroger nu au făcut totuși niciodată caz. Dimpotrivă, aveau grijă să se comporte amabil față de vecinii lor, pentru a le da senzația că fac parte din aceeași categorie socială. Se dădeau drept librari, cărora veniturile le ofereau posibilitatea să ducă o viață lipsită de griji. Helen Kroger iubea mult copiii și îi invita la

mici serbări în casa ei. Cunoscuții îi considerau pe soții Kroger o pereche fericită, cu o singură decepție: nu aveau copii.

In acest timp, Bert Smith din Dorset a făcut percheziții la Houghton și Ethel Gee. In locuința lui Houghton a făcut o descoperire interesantă: o cutie de chibrituri englezească, obișnuită dar cu fund dublu. Inăuntru se afla un bilet scris de mînă cu un plan al unui cartier al Londrei. Pe acest plan era consemnată o întîlnire de rezervă a lui Houghton, în cazul cînd Lonsdale nu s-ar fi putut întîlni cu el. Tot pe acest plan figura și cuvîntul „Punch". Polițiștii au găsit în mașina lui, atunci cînd au percheziționat-o la Salisbury, un exemplar al revistei „Punch" din ianuarie 1960, împăturit cu grijă, pe care Houghton urma să-l ia cu sine ca semn de recunoaștere. In afară de aceasta, în casa lui s-au descoperit trei rapoarte ale Amiralității, hărți ale instalațiilor portuare, un plan al clădirilor Amiralității, precum și un aparat de fotografiat „Exakta" pe care, așa cum a declarat Houghton mai tîrziu, îl primise de la Lonsdale. In șopronul din curtea casei sale construită în stil victorian se aflau două cutii de vopsea, introduse una în alta. In cea mai mică au fost ascunse 650 de lire, în hîrtii de cîte o liră.

Locuința lui Ethel Gee era mai modestă decît cea a amantului ei. Era o casă de cărămidă, iar ușa de la intrare dădea direct în stradă. Dar din această casă-tip, una din miile de case englezești de acest fel, multe secrete de stat de cea mai mare importanță au luat drumul Uniunii Sovietice. La percheziție poliția din Dorset a găsit un bilet cu numerele a 18 rapoarte privind unele experiențe secrete și un formular cu întrebări, scris de Ethel Gee. Mai tîrziu, în decursul procesului, ea a mărturisit că a copiat aceste întrebări de pe o listă care i-a dat-o Lonsdale.

Căpitanul Symonds de la Amiralitate, care în timpul procesului a depus mărturie, a declarat că șapte documente se refereau la anumite arme de apărare de pe submarinele britanice. Dintre acestea, patru fuseseră predate de către Ethel Gee lui Lonsdale, iar trei au fost găsite în casa lui Houghton. Unul din aceste documente, care purta mențiunea „confiden-

țial", era de o deosebită importanță pentru un viitor adversar. Căpitanul Symonds a arătat în continuare că și cele 18 rapoarte se refereau la armele submersibile britanice. Patru dintre ele purtau mențiunea „secret". Ethel Gee a avut acces la o mare parte din materialele secrete, astfel că a putut răspunde la întrebările pe care i le dictase Lonsdale. Symonds a adăugat : „Răspunsurile la aceste întrebări erau de o valoare excepțională pentru dușman, deoarece ele puteau reda imaginea întregii instalații de apărare folosită în prezent pe submarinele britanice, precum și toată munca noastră de cercetare în acest domeniu". Fotografiile de pe filmul pe care Smith îl găsise în poșeta lui Ethel Gee au fost mărite. Ele reproduceau a doua jumătate a unei broșuri secrete a Amiralității cu date amănunțite despre vapoare, precum și structura flotei de război și desene tehnice ale submarinului atomic „Dreadnought".

La 8 ianuarie cei cinci arestați au fost puși sub acuzare pentru „conspirație, avînd ca efect încălcarea prevederilor privind apărarea secretelor de stat". La întrebarea dacă sînt de acord să li se ia amprentele, Houghton, Ethel Gee și Lonsdale au răspuns afirmativ. Soții Kroger au refuzat. In ziua următoare, sir Robert Blundell de la tribunalul din Bow Street a dispus să li se ia și lor amprentele. Aceste dovezi dactiloscopice i-au fost transmise imediat lui Edgar J. Hoover și după cîteva ore F.B.I.-ul i-a transmis prin radio detectivului superintendent George Smith : „Amprentele sînt ale lui Morris și Lona Cohen, care în ziua arestării lui Julius și Ethel Rosenberg au dispărut din New York. Urmează amănunte".

In timpul detenției preventive Houghton și-a exprimat dorința să vorbească cu superintendentul Smith. Acesta a venit în celula sa de la închisoarea Brixton. Houghton era distrus. L-a rugat pe Smith să-i aducă la următoarea vizită fotografiile unor ruși și polonezi pe care MI-5 îi suspecta de spionaj. La a doua vizită a lui Smith, Houghton a părut ceva mai sigur și a formulat chiar unele pretenții. In atmosfera tristă a încăperii cenușii, Smith a scos din mapa sa

mai mult de o duzină de fotografii și le-a așezat în fața lui Houghton pe masă :

— Un moment, vă cam grăbiți, l-a întrerupt Houghton. Aș dori să știu ce răsplată voi primi, dacă vă ajut ?

— Răsplată ? Nu vă înțeleg.

— Ba da, mă înțelegeți foarte bine. Dacă vă spun totul, cred că voi putea fi citat ca martor.

Era rîndul lui Smith să-l întrerupă :

— Nu am calitatea să tratez cu dumneavoastră.

Smith și-a dat seama că Houghton, spre deosebire de complicii săi, era gata să facă totul pentru a-și salva pielea. De aceea l-a părăsit și l-a lăsat să se frămînte. La proces, toți cinci s-au declarat nevinovați.

Ethel Gee a declarat că a fost de față cînd Houghton a primit la 10 decembrie 1960 aparatul „Exakta" de la Lonsdale. A mărturisit că la insistențele lui Houghton a sustras din biroul ei documente ale Amiralității și la 6 ianuarie 1961 le-a luat acasă. Dintre acestea, patru au fost găsite în poșeta ei cu ocazia arestării (celelalte trei au fost duse în casa lui Houghton). Ea a adăugat : „Le-am ascuns într-un plic oficial, pe care l-am luat sub braț, și am părăsit biroul. Harry m-a așteptat în mașină, a pus plicul pe bancheta din spate și l-a lăsat acolo". In timpul procesului ea a contestat că ar fi primit vreodată recompense bănești pentru materialul procurat.

Houghton a încercat să demonstreze că sovieticii l-au obligat să lucreze pentru ei, brutalizîndu-l. Astfel, în timpul primelor sale întîlniri cu misteriosul „Niki" în fața galeriei de artă din Dulwich, acesta l-ar fi amenințat. Tribunalul nu a luat însă în serios această istorie inventată.

In cuvîntul său, Lonsdale a încercat să-i absolve de orice vină pe Helen și Peter Kroger. El a susținut că întregul material găsit în casa lor a fost dus acolo fără știrea acestora, că el este posesorul aparatului de emisie, el a săpat groapa în fundația casei, pentru a ascunde acolo aparatul, în timp ce soții Kroger erau în concediu. Lonsdale a spus : „Imi asum întreaga răspundere pentru toate acțiunile mele, fără a lua în considerare urmările ce privesc persoana mea".

Peter Kroger s-a limitat să-și relateze biografia, începînd cu anul 1954. A spus că este renumit în lumea întreagă ca anticar și bibliofil. A declarat că Lonsdale e un bun prieten, cu care el și soția sa au făcut cunoștință în 1955. A subliniat apoi că bricheta „Ronson" și suporturile de cărți sînt daruri de la Lonsdale, spunînd : „Nici eu, nici soția mea, nu am făcut vreodată spionaj sau alte acțiuni care ar putea fi caracterizate drept ilegale". Nu se poate considera legală activitatea multilaterală a soților Kroger. Au putut să călătorească nestingheriți în toată lumea, deoarece posedau nu mai puțin de 7 pașapoarte false : britanice, neozeelandeze, americane și australiene. In 1955, la Viena, au depus la societatea „American Express Company" cecuri de călătorie pentru Tokio. Se presupune că după fuga lor din New York au plecat în Canada, apoi la Singapore. Au adoptat identitatea lui Peter și Helen Kroger (soții cu aceleași nume muriseră în Noua Zeelandă), procurîndu-și, în afară de pașapoartele false, acte de naștere și un act de căsătorie.

Morris Cohen s-a născut în 1910 în cartierul newyorkez Bronx, ca fiu al unui comerciant de legume, de origine evreu rus. A frecventat „Monroe High School", a trecut apoi la „Mississippi State College" și mai tîrziu la Universitatea din Illinois, pe care a absolvit-o ca licențiat în științe. In timpul studiilor a devenit comunist. In 1937 a luptat împotriva lui Franco în războiul civil din Spania. In anul următor, cînd s-a întors în S.U.A., a acceptat la New York un post de meditator pentru studenți. In acest răstimp s-a logodit cu Lona Petka născută la 11 ianuarie 1913 în orașul Adams din statul Massachusetts, într-o familie de emigranți austrieci. S-au căsătorit în 1941 la New York, iar un an mai tîrziu Cohen a fost chemat sub arme, fiind soldat pînă în 1944. Abia cînd numele său a fost pus în legătură cu cazul Abel, el și soția sa au fost bănuiți de apartenență la rețeaua de spionaj organizată de Iakovlev.

In fața Curții, Helen Kroger (Lona Cohen) a făcut o declarație asemănătoare cu cea a soțului ei. A încercat să motiveze convingător existența microfilmelor și a scrisorii găsite

în poșetă, afirmînd : „Simbătă 7 ianuarie am fost cu Lonsdale să fac cumpărături. La ora 1 am mers la un restaurant. După ce am mîncat, ne-am îndreptat spre mașina mea, parcată în apropiere. Cînd am deschis portiera, el a scos un plic mare din buzunar și mi l-a dat cu cuvintele : «Vrei să păstrezi aceste scrisori pînă vin din nou la voi ?» Am spus O.K., am pus plicul în poșetă și am plecat. Am venit acasă, am aruncat poșeta, mi-am prins un șorț în față și i-am pregătit soțului meu mîncarea. Cînd superintendentul Smith a întrebat de omul care petrecea fiecare sfîrșit de săptămînă la noi, nu m-am gîndit la Lonsdale, căci el era ultimul despre care aș fi putut presupune că e în conflict cu poliția. In afară de aceasta, îl văzusem cu mai puțin de trei ore în urmă".

Soții Kroger s-au străduit să nu se manifeste, dar în această fază a procesului trebuie să fi fost apăsați de o tensiune sufletească aproape insuportabilă. Erau clarificați în legătură cu perspectivele lor : dacă erau găsiți vinovați, porțile închisorii se închideau în spatele lor pentru mult timp. Dacă erau declarați nevinovați, puteau fi totuși din nou arestați și trimiși în fosta lor patrie, unde trebuiau să răspundă acuzațiilor în legătură cu activitatea în rețeaua lui Iakovlev, în care Harry Gold jucase un rol atît de important. Iar dacă tribunalul american i-ar fi declarat culpabili, atunci ar fi avut probabil aceeași soartă ca și prietenii lor, soții Rosenberg.

Procesul a durat șapte zile. In a opta zi judecătorul suprem și-a început cuvîntul de încheiere astfel :

„Acest caz este, după cum veți recunoaște, de o mare importanță, nu numai pentru acuzații în cauză, ci și pentru stat... Este un caz care stimulează fantezia prin particularitatea sa. Se poate spune că el are caracteristicile unui thriller * și cu toții sîntem tentați să ne gîndim la firele invizibile care ne duc în necunoscut, să ne transformăm în detectivi amatori și să facem tot felul de presupuneri. Să ne păzim însă de acest lucru."

* Thriller = roman polițist de succes, bestseller.

Vestita sală de judecată nr. 1 de la Old Bailey era plină pînă la refuz. Toate privirile erau îndreptate spre judecătorul suprem, lordul Parker. Acesta și-a îndreptat privirea spre banca acuzaților și a spus: „Gordon Arnold Lonsdale! Sînteți, evident, un spion de profesie. Este o carieră primejdioasă și trebuia de la început să țineți seama de faptul că veți avea de suferit cînd veți fi prins. Fără îndoială că sînteți pregătit. Sînt de părere că dumneavoastră ați fost instigatorul. Sînteți condamnat la 25 ani închisoare". Lonsdale a schițat un zîmbet. Sentința nu l-a surprins.

Lordul Parker i-a privit apoi cu asprime pe soții Kroger și a continuat: „Peter John Kroger și Helen Joyce Kroger! Amîndoi sînteți adînc implicați în această crimă. Amîndoi sînteți spioni de profesie. Intre dumneavoastră și Lonsdale văd numai o singură deosebire: dacă îmi dau bine seama, dumneavoastră nu ați fost instigatorii și sînteți mai în vîrstă decît el. Pentru amîndoi sentința este: 20 de ani închisoare". Soții Kroger au ascultat pronunțarea sentinței tot atît de calmi ca și Lonsdale. Peter Kroger a devenit doar mai palid, s-a întors și a părăsit cu pași siguri banca acuzaților, urmat de soția sa, care și-a ascuns surpriza sub masca unui zîmbet cinic.

In timp ce Peter și Helen Kroger părăseau sala, judecătorul s-a adresat lui Houghton: „Harry Frederick Houghton! Comportarea dumneavoastră a fost, în multe privințe, cea mai reprobabilă. Ați trădat secrete de stat ale patriei dumneavoastră, transmițînd informații secrete în legătură cu flota de război a Majestății Sale Regina. M-am gîndit mult cum trebuie procedat în cazul dumneavoastră. Sînteți însă acum în vîrstă de 56 de ani — de altfel, acest lucru se și observă — și contravine tuturor principiilor noastre să vă dăm o pedeapsă care ar putea avea ca urmare moartea dumneavoastră în închisoare. Dacă nu ar exista acest considerent, v-aș da o pedeapsă mai mare... 15 ani". Houghton s-a întors clătinîndu-se și a coborît treptele cu greutate, după Lonsdale și soții Kroger. Ultimei acuzate lordul Parker i-a spus: „Ethel Elizabeth Gee! Ați nesocotit încrederea ce vi s-a acordat. Nu îmi pot închipui că v-ați făcut vinovată numai datorită unei pasiuni oarbe. Deoarece v-am ascultat și am putut să observ comportarea dumneavoastră pe banca acuzaților și ca martoră, înclin să cred că dumneavoastră ați fost o personalitate mai puternică decît Houghton. Cred că ați acționat din dorința de cîștig. Sînteți, de asemenea, condamnată la 15 ani". Ethel Gee nu a schițat nici un gest cînd a auzit sentința, fața îi era împietrită. A coborît treptele cu mîinile în buzunarele mantoului. Judecătorul a apreciat, fără îndoială, corect caracterul lui Ethel Gee. Era o femeie „între două vîrste", cu perspectiva sigură de a deveni domnișoară bătrînă. Cînd Houghton a intrat în viața ei și i-a oferit iubirea, ea s-a prins de el cu amîndouă mîinile. Nu a îndrăznit niciodată să-l indispună printr-un refuz, pur și simplu din teama de a nu-l pierde.

Cu acest proces a luat sfîrșit activitatea uneia dintre cele mai mari grupări din organizația internațională de spionaj creată de Beria. Ce se mai poate spune despre cei cinci oameni, care de pe banca acuzaților au plecat să-și ispășească pedepsele?

Lonsdale e rus, se numește în realitate Konon Trofimovici Molodîi și s-a născut la 17 ianuarie 1922. Tatăl său a fost naturalist sovietic de frunte. Identitatea lui Lonsdale a fost dezvăluită de F.B.I. la 24 noiembrie 1961, la opt luni după proces. In 1929, o mătușă din Statele Unite l-a luat la ea, deoarece îl înfiase și-i procurase viza de intrare. A locuit în orașul Berkeley din California, unde a mers și la școală. In 1938 mătușa i-a spus să se hotărască dacă se întoarce în Uniunea Sovietică sau dacă acceptă cetățenia americană. El a optat pentru întoarcere. La 16 martie 1938 a plecat la Moscova. In timpul războiului s-a înrolat în Armata Roșie. Mai tîrziu a absolvit un curs intensiv într-o școală militară de spionaj, specializîndu-se în tehnica militară și navală. S-a împrietenit cu colonelul Rudolf Abel, pentru care nutrea o mare admirație. La începutul anului 1954 a plecat în Canada cu un pașaport fals. Și-a procurat apoi actul de naștere al unui canadian pe nume Gordon Arnold Lonsdale și a folosit

acest document pentru a solicita un pașaport canadian veritabil. La 22 februarie 1955 a părăsit teritoriul Canadei și a plecat cu noul său pașaport in S.U.A., via Niagara Falls. La New York l-a vizitat pe Abel, a cumpărat un bilet de vapor spre Anglia, iar la 3 martie 1955 a sosit la Southampton. In următoarele 18 luni a studiat la Institutul londonez de limbi orientale, apoi s-a dedicat, aparent în exclusivitate, comerțului. A devenit reprezentant pentru automate muzicale, iar mai tîrziu director al unei firme în branșa mașinilor pentru producerea gumei de mestecat. Acest divertisment comercial a fost desigur numai o acoperire pentru activitatea sa de spionaj. Lonsdale avea totuși mult talent ca om de afaceri și ar fi devenit cu siguranță un mare businessman.

Soții Kroger, sau Cohen, au cumpărat casa lor din Cranley Drive 45 cu bani lichizi primiți de la Lonsdale, care a instalat acolo cartierul general al grupării de spionaj, cunoscută mai tîrziu sub denumirea „organizația Portland". După proces li s-au oferit 20.000 de lire pentru a-și descrie viața și activitatea ca spioni. Au respins însă aceste oferte și nu au dezvăluit niciodată identitatea altor agenți cu care, fără îndoială, luaseră legătură în călătoriile lor prin străinătate.

In ceea ce îi privește pe Ethel Gee și Houghton, ei au fost unelte docile în miinile sovieticilor. Petrecărețul și afemeiatul Houghton, care ducea mereu lipsă de bani, a fost ușor de momit. El și amanta sa au făcut cunoștință cu soții Kroger abia în dimineața de duminică a lunii ianuarie 1961, cînd au fost transportați la secția de poliție din Bow Street. Ethel Gee se află în închisoarea Holloway. Fosta prietenă a lui Houghton lucrează în legătoria de cărți a închisorii.

La anunțarea sentinței, Lonsdale avea 40 de ani. A ispășit din pedeapsă numai 3 ani și o lună. La 22 aprilie 1964 a fost eliberat, fiind schimbat cu Greville Wynne *. Wynne, în vîrstă de 45 de ani, fusese acuzat de spionaj și condamnat în Uniunea Sovietică la 8 ani închisoare, din care a făcut numai 11 luni. La 21 aprilie, orele 10,30, funcționarii poliției din

* Implicat în cazul Penkovski.

Birmingham au plecat spre Winson Green, o închisoare foarte sever păzită, de unde l-au ridicat pe Lonsdale. Acesta a fost condus la un aeroport al Forțelor Aeriene Regale și trimis cu avionul în Berlinul occidental. In ziua următoare, la 4,30, poliția populară * de la punctul de control de pe Heerstrasse a oprit circulația între sectorul răsăritean și occidental. In același timp, poliția din Berlinul de vest a oprit traficul în direcția Berlinului de est. După 45 de minute două „Mercedes"-uri negre au părăsit baza aeriană de la Gatow, îndreptîndu-se spre punctul de control. In prima mașină se afla Lonsdale, împreună cu trei polițiști, iar în a doua doi agenți din MI-6 și unul de la MI-5. La punctul de control mașinile au întors și s-au oprit. A apărut un „Mercedes" galben cu număr sovietic și s-a oprit la barieră. Din această mașină a coborît un agent sovietic, care s-a îndreptat către un agent britanic. Cîteva secunde mai tîrziu la barieră s-au întîlnit doi ruși, avîndu-l între ei pe Greville Wynne, și doi englezi care îl escortau pe Lonsdale. Astfel a avut loc schimbul.

Primul ministru neozeelandez, Keith Hoyoake, și-a exprimat neliniștea în legătură cu faptul că soții Kroger au putut să-și procure fără prea mare greutate pașapoarte neozeelandeze și a dispus efectuarea unor cercetări cu privire la această stare de lucruri. La scurt timp după această declarație, în iulie 1962, serviciul de contraspionaj neozeelandez, aflat sub conducerea brigadierului H. R. Gilbert, a descoperit un aparat legal la Wellington.

După fuga lui Petrov și expulzarea diplomaților sovietici din Canberra, ambasada sovietică din Wellington a început să-și mărească simțitor personalul. Atașatul comercial Vladislav Andreev a trezit atenția autorităților. Venit în țară în martie 1961, dădea recepții fastuoase pentru oameni de afaceri, ziariști și politicieni și părea superior celorlalți membri ai ambasadei prin inteligență și sociabilitate. Pentru a-și ascunde adevăratul scop — culegerea de informații cu caracter

* Volkspolizei = miliția din R.D.G.

acest document pentru a solicita un pașaport canadian veritabil. La 22 februarie 1955 a părăsit teritoriul Canadei și a plecat cu noul său pașaport în S.U.A., via Niagara Falls. La New York l-a vizitat pe Abel, a cumpărat un bilet de vapor spre Anglia, iar la 3 martie 1955 a sosit la Southampton. In următoarele 18 luni a studiat la Institutul londonez de limbi orientale, apoi s-a dedicat, aparent în exclusivitate, comerțului. A devenit reprezentant pentru automate muzicale, iar mai tîrziu director al unei firme în branșa mașinilor pentru producerea gumei de mestecat. Acest divertisment comercial a fost desigur numai o acoperire pentru activitatea sa de spionaj. Lonsdale avea totuși mult talent ca om de afaceri și ar fi devenit cu siguranță un mare businessman.

Soții Kroger, sau Cohen, au cumpărat casa lor din Cranley Drive 45 cu bani lichizi primiți de la Lonsdale, care a instalat acolo cartierul general al grupării de spionaj, cunoscută mai tîrziu sub denumirea „organizația Portland". După proces li s-au oferit 20.000 de lire pentru a-și descrie viața și activitatea ca spioni. Au respins însă aceste oferte și nu au dezvăluit niciodată identitatea altor agenți cu care, fără îndoială, luaseră legătură în călătoriile lor prin străinătate.

In ceea ce îi privește pe Ethel Gee și Houghton, ei au fost unelte docile în mîinile sovieticilor. Petrecărețul și afemeiatul Houghton, care ducea mereu lipsă de bani, a fost ușor de momit. El și amanta sa au făcut cunoștință cu soții Kroger abia în dimineața de duminică a lunii ianuarie 1961, cînd au fost transportați la secția de poliție din Bow Street. Ethel Gee se află în închisoarea Holloway. Fosta prietenă a lui Houghton lucrează în legătoria de cărți a închisorii.

La anunțarea sentinței, Lonsdale avea 40 de ani. A ispășit din pedeapsă numai 3 ani și o lună. La 22 aprilie 1964 a fost eliberat, fiind schimbat cu Greville Wynne *. Wynne, în vîrstă de 45 de ani, fusese acuzat de spionaj și condamnat în Uniunea Sovietică la 8 ani închisoare, din care a făcut numai 11 luni. La 21 aprilie, orele 10,30, funcționarii poliției din Birmingham au plecat spre Winson Green, o închisoare foarte sever păzită, de unde l-au ridicat pe Lonsdale. Acesta a fost condus la un aeroport al Forțelor Aeriene Regale și trimis cu avionul în Berlinul occidental. In ziua următoare, la 4,30, poliția populară * de la punctul de control de pe Heerstrasse a oprit circulația între sectorul răsăritean și occidental. In același timp, poliția din Berlinul de vest a oprit traficul în direcția Berlinului de est. După 45 de minute două „Mercedes"-uri negre au părăsit baza aeriană de la Gatow, îndreptîndu-se spre punctul de control. In prima mașină se afla Lonsdale, împreună cu trei polițiști, iar în a doua doi agenți din MI-6 și unul de la MI-5. La punctul de control mașinile au întors și s-au oprit. A apărut un „Mercedes" galben cu număr sovietic și s-a oprit la barieră. Din această mașină a coborît un agent sovietic, care s-a îndreptat către un agent britanic. Cîteva secunde mai tîrziu la barieră s-au întîlnit doi ruși, avîndu-l între ei pe Greville Wynne, și doi englezi care îl escortau pe Lonsdale. Astfel a avut loc schimbul.

Primul ministru neozeelandez, Keith Hoyoake, și-a exprimat neliniștea în legătură cu faptul că soții Kroger au putut să-și procure fără prea mare greutate pașapoarte neozeelandeze și a dispus efectuarea unor cercetări cu privire la această stare de lucruri. La scurt timp după această declarație, în iulie 1962, serviciul de contraspionaj neozeelandez, aflat sub conducerea brigadierului H. R. Gilbert, a descoperit un aparat legal la Wellington.

După fuga lui Petrov și expulzarea diplomaților sovietici din Canberra, ambasada sovietică din Wellington a început să-și mărească simțitor personalul. Atașatul comercial Vladislav Andreev a trezit atenția autorităților. Venit în țară în martie 1961, dădea recepții fastuoase pentru oameni de afaceri, ziariști și politicieni și părea superior celorlalți membri ai ambasadei prin inteligență și sociabilitate. Pentru a-și ascunde adevăratul scop — culegerea de informații cu caracter

* Implicat în cazul Penkovski.

* Volkspolizei = miliția din R.D.G.

militar — a perfectat un nou tratat comercial între Noua Zeelandă și Uniunea Sovietică. Ajutorul său era secretarul II al legației, un oarecare Nikolai Știkov, care se afla în Noua Zeelandă din octombrie 1960. Impreună au folosit toate mijloacele pentru a-și asigura colaborarea acelor persoane din Wellington care simpatizau U.R.S.S. Au încercat să recruteze agenți de legătură, să corupă anumite persoane cu bani și bijuterii și astfel să le compromită. Știkov și Andreev se interesau în special de centrul de cercetări pentru armele submersibile al marinei neozeelandeze din Auckland unde, ca și la Portland, erau realizate multe proiecte secrete. Sovieticilor le parveneau deja informații despre manevrele S.E.A.T.O. și despre experiențele cu arme nucleare din Pacific. La începutul lunii iulie 1962 serviciul de informații neozeelandez, care după procesul Portland devenise mai vigilent, a intervenit arestîndu-i pe informatori. Aceștia au acceptat imediat să colaboreze cu autoritățile, pentru că scăpau astfel de urmărirea judiciară.

Ulterior, premierul Hoyoake a declarat în parlament că Andreev și Știkov au fost expulzați, avîndu-se în vedere relațiile cu Marea Britanie și Statele Unite. Insărcinatul cu afaceri sovietic din Wellington și-a exprimat regretul în legătură cu această „neînțelegere". Dar în ciuda tuturor protestelor sale, Știkov și Andreev au fost conduși la un avion care și-a luat zborul spre Uniunea Sovietică. Ei și-au susținut cu glas tare „nevinovăția"...

AGENTUL DUBLU

In celula sa, Harry Houghton a povestit funcționarilor din MI-5 despre misteriosul „Niki", un rus pe care l-a intîlnit pentru prima dată în fața galeriei de artă din Dulwich. Inițial nu a fost crezut, dar mai tîrziu MI-5 l-a identificat pe „Niki" în persoana lui Nikolai B. Korovin, membru al aparatului legal din Londra și atașat la ambasada sovietică din Kensington Gardens.

„Niki" a rămas totuși o enigmă pentru MI-5, mai ales după aterizarea, la 3 aprilie 1961, pe aeroportul din Londra, a unui avion „BOAC", de tipul Comet.

George Blake a traversat pista de aterizare, purtînd în mînă un fulgarin și o servietă. In ziua următoare trebuia să se prezinte la Ministerul de Externe, la „mister J." — șeful centralei MI-6, care controla acțiunile din străinătate ale agenților britanici. George Blake, în vîrstă de 38 de ani, din 1944 pînă în 1947 ofițer de contraspionaj în Marina Regală, iar din 1948 agent secret, era foarte curios de ce fusese chemat printr-o radiogramă la Londra de la Colegiul de Arabistică din Beirut unde fusese trimis la studii. La intrarea principală a Ministerului de Externe și-a prezentat pașaportul și a urcat în lift, preocupat, fără îndoială, de întrebarea: ce misiune secretă i se va încredința din nou? Agentul dublu George Blake nu era însă pregătit pentru ce îl aștepta. Secretara lui

„J." l-a condus în biroul şefului. Acolo Blake l-a găsit pe conducătorul din MI-6 la masa de scris, împreună cu doi necunoscuţi. Primul dintre aceştia, un bărbat de 40 de ani, avea părul blond şi ochi albaştri, pătrunzători. Celălalt era ceva mai în vîrstă, brunet, cu ochii negri şi avea o privire nu mai puţin ageră decît blondul. O tăcere apăsătoare s-a lăsat în cameră. Trei priviri aspre îl cercetau pe Blake. „J." a continuat să stea jos, fără a-i întinde mîna. Cei doi străini s-au recomandat: detectivul inspector-şef Ferguson Smith şi detectivul superintendent Louis Gale, amîndoi de la Secţia specială a Scotland Yardului. In discuţia scurtă care a urmat, Blake a fost învinuit de trădare a Marii Britanii şi a aliaţilor ei. Nu a făcut nici o obiecţiune cînd Smith şi Gale i-au comunicat că va fi transportat într-o maşină la secţia de poliţie din Bow Street, unde va fi pus sub stare de arest.

Nici un poliţist din Bow Street nu avea cunoştinţă de această arestare. Maşina a intrat în curtea din spatele clădirii, după care Blake a fost condus direct în biroul particular al judecătorului de pace din Londra, sir Robert Blundell. Acesta ştia deja despre ce este vorba şi îşi planificase timpul astfel ca după obişnuitele şedinţe zilnice să poată avea posibilitatea să-l interogheze imediat pe Blake, aşa cum cerea legea.

S-a aşternut o tăcere adîncă, apoi sir Robert Blundell i-a comunicat lui Blake că va fi ţinut o săptămînă în stare de arest preventiv.

Transportarea lui a avut loc tot atît de tainic ca şi arestarea sa. In registrul de procese verbale nu a fost consemnată arestarea, cum se procedează de obicei la toate secţiile de poliţie, unde este înregistrată orice întîmplare petrecută în timpul celor 24 de ore de serviciu. Nu s-a comunicat nimic nici presei în legătură cu această acţiune a poliţiei. Blake a fost dus la închisoarea Brixton. Numele său îi era cunoscut numai directorului. Acesta nu era informat însă de acuzaţiile ce i se aduceau lui Blake. Deţinutul a fost închis într-o celulă separată. Timp de o săptămînă această cameră a fost

scena unor interogatorii epuizante, înainte ca presa, şi prin ea opinia publică, să afle de existenţa lui George Blake.

La 22 aprilie sir Robert Blundell a făcut o declaraţie laconică marilor ziare, prin care s-a comunicat că George Blake, funcţionar de stat, va fi adus în faţa instanţei pentru încălcarea prevederilor privind apărarea secretului de stat, iar prezentarea dovezilor probatorii va avea loc fără participarea publicului. Reporterii şi redactorii au presupus că Blake era un funcţionar neînsemnat, care încercase, ca un diletant, să vîndă informaţii fără importanţă. In trecut se întîmplase ca, din cînd în cînd, unor asemenea funcţionari să li se intenteze procese pentru delicte de mică importanţă, despre care se scriau apoi în presă articole laconice. In acest caz purtătorii de cuvînt ai autorităţilor de contraspionaj, care altădată erau dispuşi să-i informeze în detaliu pe reporterii acreditaţi la Scotland Yard, s-au arătat deodată foarte ostili. Ei nu procedau astfel ca urmare a unui ordin sever primit în acest sens, ci pur şi simplu pentru că în afară de şase funcţionari de frunte ai serviciului de contrainformaţii, printre care Ferguson Smith şi Louis Gale, nimeni nu avea cunoştinţă de crimele lui Blake.

Era greu de crezut că o nouă afacere de spionaj putea fi mai senzaţională decît cea privind organizaţia din Portland. S-a aflat din Germania că Blake fusese odinioară repartizat la secţia serviciului secret britanic din Berlinul occidental. Numele lui Blake căpăta astfel o cu totul altă rezonanţă. Blake a devenit şi mai interesant cînd, cu cîteva zile înainte de începerea procesului la Old Bailey, George Pirie Thomson, amiral în rezervă şi secretar al comitetului de presă şi radio al Forţelor Armate Britanice, le-a transmis reporterilor rugămintea de a se abţine de la publicarea tuturor datelor culese personal despre Blake, care ar putea fi în contradicţie cu versiunea oficială. Reporterii şi redactorii au înţeles că organele de contrainformaţii vor să ascundă unele lucruri, pentru a preîntîmpina un scandal şi aceasta cu atît mai mult, cu cît trecuse puţin timp de la dezvăluirile şi concluziile rezultate din procesul Portland. De data aceasta însă, ziarele nu au

mai fost de acord să tacă. Grupele de reporteri, care făceau deja cercetări pentru a afla noi amănunte despre Blake, au fost mărite și au cules material, în scopul de a-l publica la sfîrșitul procesului.

La 3 mai 1961, orele 10, Blake ședea pe aceeași bancă a acuzaților pe care o ocupaseră cu cîteva săptămîni în urmă membrii grupării Portland. Sala de judecată era pregătită din nou pentru un proces senzațional. Paloarea lui Blake nu provenea, în nici un caz, de la scurta detenție din închisoarea Brixton, ci de la incordarea nervoasă și frica de care era stăpînit: îi devenise clar faptul că va primi o pedeapsă aspră. Intr-un costum gri închis, cu cămașă cadrilată și cravată bleumarin, Blake aștepta în picioare în timp ce secretarul dădea citire actului de acuzare care cuprindea cinci puncte. Era învinuit de a fi transmis informații ce puteau fi de folos unei puteri adverse și care puneau în pericol interesele și securitatea statului. Intervalele de timp, stabilite cu exactitate, erau: noiembrie 1951; 1 septembrie 1953 — 13 aprilie 1955; 14 aprilie 1955 — 3 aprilie 1959; 4 mai 1959 — 12 iunie 1959; 14 iunie 1959 — 17 septembrie 1959. Cînd a fost întrebat dacă se consideră vinovat sau nevinovat, Blake a înclinat ușor capul și a răspuns, aproape șoptind: „Vinovat, sir". Această recunoaștere a exclus perspectiva desfășurării dramatice a procesului. Lordul Parker, judecătorul suprem al Angliei, l-a invitat pe procurorul general, sir Reginald Manningham-Buller, să-și susțină acuzarea.

Sir Reginald s-a ridicat și și-a așezat cu o mișcare scurtă faldurile robei. Cu însemnările în mîna stîngă, i-a privit pe deasupra ochelarilor mai întîi pe acuzat, apoi pe lordul Parker. După aceasta și-a început expunerea:

„Acuzațiile de care s-a recunoscut vinovat inculpatul sînt foarte grave. Mă voi referi mai îndeaproape la ele. Inainte ca faptele sale să iasă la lumină, se poate afirma pe bună dreptate că Blake se bucura de un bun renume. In octombrie 1943 acuzatul, care este cetățean britanic, s-a prezentat voluntar în Marina Regală, din care a făcut parte pînă la demobilizarea sa, în anul 1948. De atunci și pînă la arestare

a fost în serviciul guvernului, pe continent și dincolo de ocean. După cum reiese din depozițiile martorilor, el a făcut mărturisiri complete și amănunțite, care se găsesc în anexa nr. 1. Fără îndoială că le-ați citit. Conținutul lor trebuie să rămînă secret, în afară de acele la care mă pot referi. Dacă va fi nevoie să vorbesc și de mărturisirile cu caracter secret, atunci vă rog, mylord, să continuați dezbaterile cu ușile închise. In declarația sa Blake a afirmat că, în urmă cu 10 ani, concepțiile sale politice au cunoscut o schimbare, iar în toamna anului 1951 a căpătat convingerea fermă că sistemul comunist este mai bun decît oricare altul și că merită victoria. Citez propriile sale cuvinte: «m-am hotărît să mă dedic comunismului și să contribui la instaurarea unei orînduiri sociale mai evoluate și mai drepte».

Luînd această hotărîre, Blake s-a oferit voluntar să lucreze pentru sovietici. Oferta sa a fost acceptată. Din declarația sa rezultă că în decursul ultimilor nouă ani și jumătate, cît a fost în serviciul guvernului și a primit salariu de la stat, a fost spion sovietic, trădîndu-și fără întrerupere țara! Nu pot preciza în fața publicului informațiile pe care le-a transmis, dar e suficient să-l citez: «Trebuie să declar deschis că fiecare document de o oarecare însemnătate, la care aveam acces, l-am transmis omului meu de legătură sovietic»."

Sir Reginald a făcut o pauză, l-a privit din nou pe Blake, a examinat rîndurile de ascultători din sala de judecată, a aruncat o scurtă privire judecătorului și a spus rar și cu circumspecție: „...Și trebuie spus că a avut acces la informații de foarte mare importanță. Deși a ocupat funcții de conducere, acestea, din fericire, nu i-au înlesnit și accesul la documente cu privire la armele secrete sau la energia atomică. Rămîne însă faptul că a lezat foarte grav interesele țării sale." Procurorul general a vorbit apoi de procesul în care au fost implicați Lonsdale, soții Kroger, Houghton și Ethel Gee, pe care l-a condus lordul Parker, subliniind că față de afacerea Portland cazul Blake este mult mai grav.

După ce sir Reginald a terminat, judecătorul a dispus

evacuarea sălii pentru ca avocatul Jeremy Hutchinson să aibă posibilitatea ca, în scopul apărării, să aducă în discuție fapte care, din motive de securitate, trebuiau dezbătute fără prezența publicului. Pledoaria lui Hutchinson a durat exact o oră, apoi sala de judecată a fost din nou deschisă presei și publicului.

Blake, care în timpul cuvîntului apărătorului său a avut voie să stea jos, a trebuit să se ridice din nou. L-a privit cu încordare pe secretar, care i-a spus: „Sînteți învinuit de trădare. Puteți invoca ceva, ca să nu fiți condamnat după toată asprimea legii?" Blake a clătinat din cap, buzele sale au pronunțat un „nu" mut. Il privea fascinat pe lordul Parker, care i s-a adresat astfel:

„Declarația dumneavoastră scrisă arată că ați lucrat cîțiva ani fără întrerupere ca agent al unei puteri străine. Informațiile transmise au fost, fără echivoc, de cea mai mare importanță pentru acea putere străină. In acest fel, multe eforturi ale țării noastre au devenit fără valoare. Ați recunoscut chiar că ați transmis omului de legătură sovietic fiecare document oficial ce vă trecea prin mîini și care prezenta un oarecare interes... Ar contraveni intereselor Marii Britanii dacă la pronunțarea sentinței m-aș referi la întregul conținut al declarației dv. Am ascultat toate argumentele ce au fost aduse de apărare și sînt complet edificat asupra faptului că sînteți dezavantajat, deoarece multe circumstanțe atenuante nu pot fi dezbătute în mod public. Știu că nu ați acționat din sete de cîștig, ci ca urmare a unui impuls spiritual, care s-a transformat într-o credință adevărată în sistemul comunist. Fiecare om are dreptul la convingerile sale personale, dar în cazul dumneavoastră rezultă circumstanța agravantă că nu ați demisionat, ați rămas în serviciu, în funcții de încredere. Sînteți în vîrstă de 38 de ani și vă dați desigur seama de gravitatea crimelor de care v-ați recunoscut vinovat. In multe alte țări faptele dumneavoastră ar fi pedepsite cu moartea. După legile noastre însă, nu am altă posibilitate decît să vă condamn la închisoare. Sentința trebuie să fie însă foarte aspră. Pentru o singură crimă de acest fel pedeapsa

maximă este de 14 ani închisoare. Există cinci capete de acuzare. Pedepsele care se referă la punctele 1, 2 și 3 se cumulează, iar cele care se referă la punctele 4 și 5 sînt incluse în primele trei, astfel că rezultă o pedeapsă totală de 42 de ani închisoare".

Blake s-a clătinat ușor. Un freamăt a trecut prin sala de judecată cînd lordul Parker a anunțat cea mai lungă pedeapsă la detenție din istoria justiției engleze. Buimăcit, sprijinit de braț de un aprod, Blake s-a întors și a coborît treptele, de la banca acuzaților spre celulele de sub sala de ședințe. Astfel s-a încheiat cel mai secret proces de spionaj care a avut loc în Marea Britanie în timp de pace.

★

Care au fost evenimentele ce l-au dus pe Blake la Old Bailey? Ce rol a jucat el în labirintul organizației internaționale de spionaj?

Blake se numea în realitate George Behar și era fiul lui Albert Behar, urmașul unei vechi și avute familii de evrei de cetățenie britanică. Albert Behar conducea cu succes un magazin la Rotterdam și era căsătorit cu Katharina Beiiderwellen, o olandeză atrăgătoare, de familie bună. George era unul din cei trei copii. Au rămas orfani în 1936, cînd a murit Albert Behar. Datorită situației materiale bune, George a putut să frecventeze la Haga o școală renumită. Mai tîrziu a plecat pentru un timp la rudele din Cairo și a urmat acolo o școală engleză. Și-a luat bacalaureatul la Rotterdam. Cînd în mai 1940 germanii au ocupat fulgerător Olanda, George a fost arestat și internat într-un lagăr. Mama și cele două surori ale sale au fugit din țară cu un vapor britanic. La scurt timp a fugit și George și, deși avea abia 18 ani, a devenit unul din conducătorii mișcării de rezistență. A luat parte neobosit la multe acțiuni ale luptătorilor din rezistență, înainte ca încercuirea gestapoului să-l oblige să fugă. După o călătorie periculoasă prin Franța și Spania, a ajuns în primăvara anului 1943 la Londra, unde îl așteptau mama și surorile. Cîteva luni mai tîrziu s-a prezentat voluntar în Marina Regală. A

solicitat mereu mutarea sa la contraspionaj, unde își putea pune în valoare mai bine experiența dobîndită în activitatea clandestină. După ce a obținut mutarea, a intrat într-o grupă olandeză pentru acțiuni speciale din cartierul general de la Londra. Acolo a urmat un curs special al serviciului secret și a devenit un agent multilateral, capabil să îndeplinească orice misiune. In 1944 George Blake-Behar a fost din nou mutat într-o unitate specială a trupelor aliate de ocupație. La șase săptămîni după debarcarea in Normandia s-a întors pe continent. După capitularea germanilor a fost mutat la Hamburg, avansat la gradul de locotenent și numit apoi comandantul unei unități de contrainformații a Marinei Regale. In lunile următoare a interogat ofițeri ai marinei militare germane și a adunat dovezi împotriva comandanților de submarine care erau suspectați de a fi săvîrșit crime de război și care urmau să apară în fața justiției la Nürnberg.

Blake și colegii săi nu știau că, încă de pe atunci, tentaculele organizației de spionaj a lui Beria ajungeau pină în orașele germane distruse. Agenți ai organizațiilor serviciului secret sovietic încercau să recruteze ca spioni cetățeni germani care urmau să acționeze împotriva englezilor și americanilor. In 1945 Beria a înființat „sucursale" la Berlin și Viena. Biroul din Berlin era condus de generalul Ivan Alexandrovici Serov, un bărbat masiv, de 40 de ani, cu obraji trandafirii. In martie 1956 a organizat măsurile de securitate în vederea vizitei în Anglia a lui Bulganin și Hrușciov.

Serov și-a început cariera în deceniul al treilea. In 1939 a fost numit comisar de rangul III. In acest an a plănuit acțiunea care a fost denumită pompos și eufemistic „reintegrarea elementelor anticomuniste din statele baltice". Mai simplu spus, Serov a avut conducerea execuțiilor în masă și a deportării în Siberia a mii și mii de adversari ai lui Stalin. Aceste acțiuni i-au adus porecla de „măcelarul". In timpul șederii sale în Berlinul în ruine, Serov a creat nucleul aparatului de spionaj din zonele de ocupație britanică și americană. Acțiunea s-a dovedit extrem de eficace și mulți germani din cele două sectoare au fost recrutați. Astăzi, în Ger-

mania apar anual peste 1.000 de agenți. Printre ei există un mare număr de agenți dubli. Ei înoată în „apele tulburi" ale spionajului internațional, în vîltoarea cărora a intrat și Blake.

Impreună cu alți ofițeri de contrainformații din armată, aviație și marină, Blake a fost repartizat după demobilizare la MI-6. Astfel, în primăvara anului 1947 a fost mutat la Londra. După o discuție la Ministerul de Externe a fost numit la serviciul consular, dar condiția prealabilă era absolvirea unui curs de limba rusă la Cambridge. Blake a devenit așadar student la colegiul „Downing". A parcurs cu ușurință materia și în anul următor a dat examen. La următoarea sa vizită la Ministerul de Externe i s-a comunicat că înainte de mutarea sa dincolo de ocean va lucra mai întîi la Departamentul pentru Orientul Indepărtat. In luna septembrie a aceluiași an a fost numit oficial viceconsul la legația britanică din Seul. Blake era un bărbat prezentabil, căruia îi plăcea rolul de agent secret. In Germania și-a amuzat camarazii, deghizîndu-se în refugiat sau soldat german. Fără îndoială că și-a dorit o funcție mai bună, dar s-a adaptat cu ușurință și a reușit să intre în grațiile coreenilor.

Influența crescîndă a sovieticilor și chinezilor în Coreea de Sud i-a dat mult de lucru. S-a împrietenit cu numeroși intelectuali și a luat parte frecvent la discuțiile politice. A fost oare acesta impulsul în orientarea lui către comunism? In iunie 1950 orașul Seul a fost cucerit de trupele nord-coreene. După 7 zile George Blake și superiorii săi — însărcinatul cu afaceri britanic, sir Vyvyan Holt, între timp decedat, și consulul Norman Owen — au fost închiși într-o școală. Au fost eliberați abia în aprilie 1953. S-au înapoiat în Anglia la 21 aprilie. După cum a declarat Blake, în toamna anului 1951 convingerile sale politice și noțiunea de loialitate au cunoscut o cotitură hotărîtoare și a început să aibă convingeri comuniste. Cauzele acestei schimbări radicale au rămas un secret. MI-6 a constatat că în timpul detenției Blake nu a fost supus nici unei „spălări a creierului", iar colegii săi au declarat că nu ar fi observat la el nici un simptom al vreunei schimbări. Totuși, într-un anumit moment al prizo-

nieratului său și-a oferit serviciile sovieticilor. După întoarcerea sa în Anglia s-a întîlnit de cîteva ori cu un agent de la ambasada sovietică.

După un concediu mai îndelungat și-a reluat activitatea la Ministerul de Externe, apoi a primit un post în centrala MI-6. Din acest moment a fost unul dintre cei mai importanți agenți ai organizației sovietice de spionaj. In octombrie 1954, cînd avea 31 de ani, s-a căsătorit cu o secretară din secția sa, miss Gillian Allan, frumoasa fiică a unui ofițer de rezervă. In orele de liniște Blake nu s-a simțit probabil prea bine în situația de soț și agent, mai ales cînd, după cîteva luni, a primit ordinul să plece în sectorul britanic din Berlinul occidental, unde a preluat conducerea grupei MI-6. Tînăra pereche s-a mutat în luna mai într-o locuință modernă din Berlinul de vest, într-un bloc folosit în exclusivitate de ofițeri și înalți funcționari civili. Un an mai tîrziu, a venit pe lume primul copil — un băiat, care a fost botezat Anthony. Blake părea că își petrece cea mai mare parte a timpului său liber cu soția și micul său fiu. Lucra pînă seara tîrziu în clădirile stadionului olimpic unde-și avea sediul comandatura britanică, dar în unele seri în care soția sa îl credea la birou, se întîlnea cu agenți sovietici. Pleca, de asemenea, cu plăcere după cumpărături în Berlinul răsăritean și folosea desigur asemenea escapade pentru a transmite informații.

In timpul activității din Germania, Blake și-a dat seama cu rapiditate că unul dintre cei mai primejdioși oameni ai spionajului postbelic era generalul-locotenent Reinhard Gehlen, care se bucura acum de protecția lui Adenauer. Gehlen a recomandat întotdeauna necesitatea unei vigilențe extreme, dorind să împiedice cu orice preț ca sovieticii să-și infiltreze agenții în sistemul occidental de contraspionaj. Era tot atît de proamerican pe cît era de anticomunist. Era foarte apreciat de C.I.A., cu care lucra în strînsă legătură. In timpul războiului fusese luat prizonier de către americani, care și-au dat seama în curînd că aveau în mînă un atu considerabil. Ca ofițer în Abwehr, Gehlen adunase mult material despre serviciul secret sovietic. Imediat ce a fost reabilitat de către

Konrad Adenauer, americanii l-au finanțat fără ezitare și i-au dat deplină libertate, pentru a crea în Germania răsăriteană o grupă independentă de agenți secreți. Cu o pedanterie tipic germană, Gehlen a înființat o rețea a serviciului secret în toată Europa răsăriteană și în Balcani, chiar pînă în Siberia. Conducătorul serviciului secret al Republicii Federale fusese la început dr. Otto John Leiter. Cînd în anul 1954 acesta a fugit la sovietici, Adenauer l-a numit pe Gehlen succesorul său.

In funcția sa oficială, Blake era obligat să ia legătura cu agenți din grupa lui Gehlen. In anul 1956 s-a întîlnit în repetate rînduri cu Horst Eitner, pe care fostul general, acum șeful Departamentului Federal pentru Apărarea Constituției, îl considera un agent de mare talie. Totuși, la începutul anului 1959, Blake și Eitner au descoperit fiecare că celălalt este agent dublu. Blake a început să se teamă pentru soția și copilul său. Era un om prudent și de aceea bănuia că descoperirea lui Eitner îi amenința familia. Nu a vrut să-l irite pe Eitner prin întreruperea legăturilor de prietenie ce se statorniciseră între ei, dar a solicitat centralei MI-6 mutarea sa, fără a comunica germanului ceva despre asta. După cîteva luni Blake a primit indicația să se mute împreună cu soția și copilul la Beirut, pentru ca, înainte de a acționa ca agent în Orientul Apropiat, să studieze la Colegiul de Arabistică din acest oraș. Și-a luat „cu regret" rămas bun de la Eitner. Acesta și-a continuat jocul dublu, pînă cînd unul din oamenii de încredere ai lui Gehlen din sectorul răsăritean a transmis că Eitner a furnizat „Centralei" din Moscova rapoarte secrete despre contraspionajul german. A fost arestat în octombrie 1960, acuzat la 30 noiembrie 1961 de spionaj și condamnat la 3 ani închisoare. In timpul detenției preventive Eitner s-a hotărît să spună tot și în februarie 1961 l-a demascat pe Blake ca agent dublu. Acuzațiile sale au fost întărite de informațiile unui rus care se afla în serviciul C.I.A.

Gehlen a raportat cancelarului federal Adenauer și la C.I.A. acest caz. Reprezentanți ai celor două organizații au venit la secția din Berlin a centralei MI-6 și au prezentat o

copie a declarației lui Eitner. Conducătorii din MI-6 au rămas stupefiați. A fost transmisă imediat o telegramă cifrată la centrala MI-6 de la Londra, în care se relata că există suspiciuni că Blake a trădat agenții britanici și americani din străinătate și a divulgat felul în care el și ceilalți agenți trebuiau, potrivit ordinului, să interogheze pe fugarii sovietici pentru a scoate de la aceștia anumite informații. Superiorii lui Blake din Beirut au fost neintîrziat puși în stare de alarmă și au fost luate măsuri ca el să nu mai aibă acces la documente secrete. Blake urma să fie rechemat abia după cîteva săptămîni.

După arestarea lui Blake au fost descoperite și alte acțiuni trădătoare ale sale. In aprilie 1956 colonelul Ivan Kociuba, șeful secției de informații a comandaturii sovietice din Berlinul răsăritean, a invitat la o conferință de presă ziariști din Est și din Vest și i-a condus apoi în cartierul Alt-Gliencke, unde le-a arătat o gaură adîncă în pămînt, acoperită cu scînduri. In prezența reporterilor scîndurile au fost îndepărtate și la o adîncime de aproape 8 metri a ieșit la iveală un tunel, întărit prin tuburi cilindrice de fontă, cu un diametru de cca 1,80 m. Ziariștii au fost rugați să coboare în tunel. Ei au văzut că această galerie, ce avea forma unei vizuini, se ramifica în mai multe camere, pline cu aparate electronice care ofereau posibilitatea de a asculta toate convorbirile telefonice ale trupelor sovietice. MI-6 a fost informat de către agenții vest-germani că Blake a trădat serviciului secret sovietic existența acestui tunel, care corespundea în sectorul american al Berlinului. Puternice note sovietice de protest au fost adresate guvernului american, care a fost pus în mare încurcătură.

Blake a adus prejudicii și mai mari. Cunoștea numele unor agenți ai centralei MI-6, care fuseseră instruiți în Anglia și primiseră funcții camuflate în străinătate. A transmis unui agent sovietic de legătură o listă cu aceste nume, împreună cu descrieri ale agenților. Ca urmare, această acțiune nu a mai avut nici o valoare și serviciul secret britanic a trebuit, astfel, să suporte consecințe nu tocmai îmbucurătoare.

Efectul publicistic al cazului Blake a provocat în Camera Comunelor scene furtunoase. Opoziția laburistă a atacat guvernul din cauza „cenzurării" presei britanice, în timp ce ziare germane și americane au publicat nestingherite detalii cu privire la informațiile pe care Blake le-a furnizat sovieticilor. Harold Macmillan, pe atunci prim-ministru, și-a asumat răspunderea pentru tutelarea presei britanice și a făcut cunoscut că amînarea publicării a avut efecte favorabile. El a spus: „In 1947 Blake a fost trimis temporar ca viceconsul la Seul, unde a fost internat de către chinezi și ținut prizonier aproape trei ani. Deși a fost fără îndoială expus, ca și ceilalți deținuți, vicisitudinilor prizonieratului, el nu a fost supus operațiunii de «spălare a creierului», pe care prizonierii militari trebuie, de obicei, să o suporte fără excepție. După eliberarea sa și după cercetări amănunțite ale organelor de contrainformații, Blake a fost repartizat pentru scurt timp în conducerea militară britanică din Berlin și a făcut apoi serviciul la Ministerul de Externe. In luna septembrie a anului 1960 a fost mutat în Liban pentru a învăța limba arabă... Nu există nici o îndoială că pînă în 1951 și-a servit cu credință țara. Abia în timpul internării sale în Coreea s-a hotărît să treacă în lagărul comunist. Se pare că s-a hotărît de bună voie pentru o orientare politică care este considerată de către majoritatea membrilor acestei Camere ca o rătăcire reprobabilă. Oricît de mult am regreta această convertire, ea nu are în sine un caracter criminal. Dar, în afară de aceasta, Blake a comis și crima de înaltă trădare".

Trebuie spus că, în schimbul trădării sale, Blake nu a primit niciodată compensații bănești. Cînd a fost interogat după proces de către funcționari din MI-5 și MI-6, la închisoarea Wormwood-Scrub, trecea printr-o foarte puternică stare de încordare nervoasă. Părea că nu este pe deplin conștient de gravitatea faptelor comise. Se poate trage concluzia că — la fel ca și la Fuchs, Pontecorvo, Burgess, Maclean și, pînă la un anumit grad, la Nunn May — o credință puternică în comunism umbrea toate celelalte convingeri.

In timpul procesului s-a amintit că nu a existat nici cea

mai mică legătură între cazul Blake și organizația Portland. Acest lucru este adevărat. Percheziționarea efectelor lui Blake în timpul detenției preventive din Bow Street a scos la iveală un carnet de însemnări de culoare neagră, care conținea o listă cu nume și numere de telefon. Apărea aici numele de „Niki", iar în dreptul lui numărul de telefon : Kensington 8955 !

La MI-5 s-a crezut inițial că aceasta a fost o greșeală a serviciului secret sovietic, de obicei atît de prudent. S-a presupus că omul de legătură londonez al lui Blake a fost fără îndoială Nikolai Korovin și că Blake nu a aflat că acesta plecase, cu trei luni în urmă, în mare grabă în Uniunea Sovietică, după descoperirea grupării Portland. In decurs de cîteva ore MI-5 a aflat însă că postul lui Korovin fusese preluat de un al doilea „Niki" : Nikolai Karpekov, de asemenea rezident sovietic, care se afla în Anglia din 1958 și care era o altă figură importantă în organizația internațională sovietică de spionaj.

SPIONUL HOMOSEXUAL

Documentele contraspionajului britanic despre William John Christopher Vassall dovedesc convingător cît de eficace a fost principiul lui Beria, de a exploata în scopuri de spionaj slăbiciunile morale ale oamenilor. Redens, cumnatul lui Stalin, a fost prima victimă a acestei tactici. Dacă zveltul și femininul Vassall nu ar fi fost homosexual, poate nu ar fi căzut niciodată în capcana marii organizații sovietice de spionaj. El avea toate defectele de caracter care îl predestinează pe un asemenea om să devină trădător. Poate că nu ar fi avut niciodată curajul să-și trădeze țara, dacă nu ar fi fost șantajat, așa cum a subliniat, de altfel, în cadrul procesului. Arestarea sa la 12 septembrie 1962 și procesul ce a urmat au declanșat în Anglia una dintre cele mai puternice furtuni politice din ultimii ani.

Vassall s-a născut în dimineața zilei de 20 septembrie 1924 la spitalul „Saint Bartholomew" din Londra, la nici o sută de metri de Old Bailey, unde mai tîrziu s-a pronunțat sentința în procesul intentat împotriva sa. Tatăl său, reverendul William Vassall, un om drept și mîndru, era preot la „Saint Bartholomew" și primise pe atunci postul de vicar al bisericii „Saint-Peter" din cartierul londonez Stepney. Mama, Mabel Vassall, o femeie veselă, simpatică și foarte atrăgătoare, cu păr lung și blond, era soră de caritate iubită și pre-

ţuită de toată lumea. Amîndoi şi-au dorit cu ardoare o fiică, dar cînd s-a născut băiatul nu au fost mai puţin fericiţi. Nici un alt copil nu ar fi putut să aibă părinţi mai tandri. A fost crescut într-o atmosferă de afecţiune şi tandreţe. Nimeni nu putea bănui atunci înclinaţia sa înnăscută, care avea mai tîrziu să-i distrugă viaţa, să pună în pericol alţi oameni şi să aducă mari prejudicii ţării sale. Vassall era încă în scutece, cînd a venit pe lume fratele său Richard. Au crescut împreună şi semănau atît de mult unul cu altul că după fotografii abia puteau fi deosebiţi. Amîndoi erau zvelţi, îmbrăcaţi îngrijit, bine educaţi. Totuşi, într-o fotografie se poate observa că fratele mai tînăr avea personalitatea mai puternică.

John Vassall a fost întotdeauna foarte mîndru că s-a născut în cartierul City din Londra. Tatăl lor le spunea mereu că moştenesc un lucru important, de care trebuie să fie mîndri şi de care să se arate demni : numele care îl poartă. Numele Vassall avea o veche istorie. Celor doi fii li s-a recomandat să venereze sfintele tradiţii de familie. Familia Vassall era de origine hughenotă. Primul John Vassall a fost un îndrăzneţ aventurier. A înarmat pe spezele sale două vase, „Samuel" şi „Micul Toby", pe care le-a condus personal în bătălia împotriva „Armadei" spaniole în anul 1588. De la regina Elisabeta I John Vassall a primit dreptul de a purta blazon. Deviza familiei Vassall este : „Deseori pentru tron, totdeauna pentru patrie". După arestarea sa de către Smith, în timp ce aştepta în închisoarea Brixton începerea procesului, John Vassall şi-a aşternut pe hîrtie cu multă sinceritate amintirile din copilărie. Autorităţile i-au permis să folosească zilnic o coală de hîrtie, pe care consemna evenimentele ce îl preocupaseră mai mult. A relatat că mama sa a trecut în 1931, cînd el avea 7 ani, la religia romano-catolică ; atunci nu ştia, în orice caz, nimic de convertirea ei. Din acel timp a început să-şi petreacă vacanţele mai mult la mănăstiri, printre prietenii catolici ai mamei sale. Micul John Vassall a frecventat scurt timp la Hampstead o şcoală monahală, apoi la vîrsta de 11 ani a fost trimis într-o altă şcoală din Seaford, comitatul Sussex, unde a învăţat să cînte

la pian. La 13 ani, cu puţin timp înainte de izbucnirea războiului, a intrat într-un internat ce se afla ascuns în frumoasa vale Wye din Monmouth. Acolo a avut loc un incident, care a demonstrat pentru prima dată înclinaţia spre desfrînare a lui Vassall şi a însemnat începutul unei vieţi de ruşine, dezonoare şi trădare. John trebuia, de fapt, să meargă la o altă şcoală din Perthshire, dar părinţii săi au considerat că de acolo drumul spre casă, în timpul vacanţelor de vară şi al sărbătorilor, ar fi fost prea lung şi prea costisitor. De aceea a fost trimis la Monmouth, în internatul renumit prin jucătorii săi de rugby şi echipele sale de canotaj. In afară de aceasta, şcoala se afla într-o regiune ferită, la distanţă suficientă de oraşul Bristol, atacat mereu de bombardierele germane.

John Vassall era un copil palid şi bolnăvicios, cu o voce subţire, în contrast deplin cu ceilalţi tineri robuşti. Totuşi, a fost primit în grupa de cercetaşi a internatului, iar mai tîrziu a intrat în corul bisericii. Intr-o zi cînta la pian într-o sală de clasă, crezînd că e singur. Unul dintre îndrăzneţii jucători de rugby ai internatului a intrat în sală şi l-a ascultat pe tînărul pianist. După ce a închis uşor uşa, s-a îndreptat spre Vassall şi, ajungînd în spatele său, i-a pus mîinile pe umeri. Un sentiment ciudat l-a cuprins pe Vassall. „A fost pentru prima dată că trăiam o asemenea senzaţie", scria el mai tîrziu. „Ştiam că îl mîna instinctul şi această dorinţă insistentă m-a cuprins şi pe mine...". Această întîmplare, care nu era decît prima manifestare sexuală a unui elev de şcoală la vîrsta pubertăţii, scuzabilă dacă nu s-ar mai fi repetat, l-a compromis pe Vassall. Ştirea despre înclinaţia sa a făcut repede înconjurul internatului. A fost tachinat şi batjocorit, fiind poreclit „odorul mamei". Vassall era un copil nefericit, complet pierdut fără dragostea şi grija mamei sale, căreia îi scria aproape în fiecare seară. Ea îi răspundea la epistole cu afecţiune şi înţelegere, dar, ca orice mamă care tinde să dea fiului ei cea mai bună pregătire, îi considera rugăminţile stăruitoare drept manifestări ale dorului de casă. Bineînţeles că nu avea cunoştinţă de pericolele morale la ca-

12

re era expus fiul ei. Intr-una din acele seri Vassall a făcut, fără să-și dea seama, pasul hotărîtor pe drumul desfrînării. Pentru colegii săi nu era un secret că regreta lipsa mamei sale. Intr-o seară, cînd în dormitor ardea numai lampa de noapte, un băiat mai în vîrstă s-a strecurat la el în pat pentru a-l consola și a-l dezmierda. Vassall a relatat în închisoare: „Atunci nu am putut să înțeleg de ce cineva voia să procedeze cu mine în acest fel". Dar a adăugat: „Nu m-am apărat". După cîțiva ani și-a amintit de această întîmplare, cînd i-a destăinuit lui George Smith, la interogatoriu, că a fost punctul de atracție a două orgii homosexuale cu rușii. Din toate faptele pe care detectivul Smith a putut să le scoată de la el în cursul lungilor interogatorii de la Scotland Yard, numai una este în favoarea lui Vassall: s-a prezentat voluntar ca pilot în Forțele Aeriene Regale.

In cererea sa, depusă la 25 noiembrie 1942, a declarat că vrea să devină pilot. Totuși nu a făcut o impresie deosebită asupra membrilor comisiei de selecționare. Acestora nu li s-a părut că Vassall este bun pentru a deveni aviator, căci pentru această meserie trebuiau aleși oameni energici, plini de vitalitate. Aveau în fața lor un tînăr șters, timid, slăbuț și neîndeminatic, căruia îi lipsea temperamentul necesar unui conducător de avion de vînătoare sau bombardier. A fost respins, fără a se specifica motivele.

Cu un an înainte Vassall părăsise internatul și se înapoiase la părinții săi în Londra. In acel timp aviația germană arunca mari cantități de bombe asupra orașului. Ca majoritatea familiilor, ei își petreceau nopțile într-un adăpost antiaerian dintr-o pivniță întărită cu plăci de beton, de sub parohia bisericii din Hendon, un cartier nordic al Londrei.

Dezamăgit de faptul că nu a putut deveni pilot, Vassall a discutat cu mama sa posibilitățile de a-și alege o profesiune civilă, cel puțin pînă va fi recrutat în armată. Vorbea cu mama sa mult mai ușor decît cu tatăl său. In multe privințe se asemănau, ceea ce îi lega și mai mult. Aveau aceleași păreri neconvenționale, erau la fel de impulsivi și aveau amîndoi talentul de a discuta dezinvolt cu oameni din diferite straturi sociale, de la aristocrați pînă la hamali. „Mama mea mă înțelegea în întregime", a scris Vassall în celula închisorii. „Credea întotdeauna că am stofă de om mare". Pentru această femeie ar fi fost sfîrșitul lumii dacă ar mai fi trăit să vadă cum fiul ei a fost arestat ca spion și cum a declarat că este homosexual. Dar ea a murit în octombrie 1960, în timp ce Vassall fura documente secrete de la Amiralitate.

Un prieten al familiei a intervenit pentru a fi angajat pe un termen limitat ca funcționar civil la Amiralitate, unde John Vassall a intrat în ultimele zile ale anului 1942. I s-a cerut imediat să semneze angajamentul pentru păstrarea secretului de stat. A citit cu seriozitate documentul, care în cuvinte clare enumera consecințele grele ce le avea de suportat în cazul că ar fi transmis informații ce puteau fi de folos, direct sau indirect, unei puteri adverse. Apoi a semnat. Dar abia s-a uscat cerneala pe acest document și Vassall a primit ordinul de chemare, cu indicația să se prezinte la o unitate a Forțelor Aeriene Regale din Cardington, comitatul Bedfordshire. Deși lucrase puțin timp la Amiralitate, colegii săi au strîns bani și i-au dăruit la despărțire un foarte elegant toc rezervor de argint. Cu acest stilou și-a scris mai tîrziu rapoartele către sovietici și îl mai folosește și astăzi în închisoare.

Din clipa în care a devenit soldat, pentru el au început vremuri de suferință și deznădejde. Dacă ar fi avut calități evidente de conducător, cu siguranță ar fi fost propus pentru cariera de ofițer, ca urmare a pregătirii și originii sale. In loc de aceasta a fost numai recrut de rînd și a trebuit să mărșăluiască săptămîni întregi prin noroi împreună cu ceilalți. De obicei, viața spartană dintr-un internat îl face pe un tînăr apt să trăiască pe propriile picioare. La John Vassall nu a fost cazul. Invinuia în taină Forțele Aeriene de a-l fi obligat să trăiască împreună cu o ceată de bădărani. Ii repugna totul: situația sa de recrut, șicanele serviciului, întreaga viață de cazarmă. A început să aibă unele satisfacții abia cînd a fost mutat la secția foto și apoi repartizat într-o unitate din nordul Europei Occidentale, la Escadrila 137. Sim-

ţea ca şi înainte că este talentat din punct de vedere artistic şi spera că schimbarea respectivă îi va oferi posibilitatea să demonstreze acest lucru făcînd fotografii, developîndu-le şi copiindu-le. Superiorii săi au fost foarte mulţumiţi de munca sa. Desigur că nu bănuiau în ce fel avea să-şi întrebuinţeze mai tîrziu iscusinţa.

Cu mult timp înainte ca Vassall să se dedea la perversiuni sexuale cu ruşii, el s-a încurcat la Antwerpen cu un soldat american. Aceasta s-a întîmplat în iunie 1945, la o lună după terminarea războiului. Americanul i-a spus că felul său de a fi face impresie asupra bărbaţilor şi asta a fost de ajuns: Vassall a intrat cu el într-o locuinţă particulară.

La 16 mai 1947 a fost eliberat din armată şi s-a întors în noua casă a părinţilor. In aceeaşi seară, din nou împreună cu mama sa, şi-a rezumat astfel părerile despre război: „Pentru mine războiul reprezintă o chestiune tragică şi înspăimîntătoare. Nu pot nici măcar să suport cînd în prezenţa mea oamenii vorbesc despre acesta". Inainte de demobilizare luase hotărîrea să participe la manifestări religioase, căci îşi dădea seama că alunecă în mocirla homosexualităţii şi era convins că există numai un drum pentru a-şi purifica conştiinţa — drumul credinţei. Spera că va putea găsi în religie rezolvarea problemelor sale de viaţă.

Acestea erau gîndurile şi starea de spirit a lui John Vassall cînd a început să se adapteze din nou vieţii civile, ca angajat al Amiralităţii. A început să se intereseze de politică şi a intrat în asociaţia „Young Conservative".

In 1954, după şapte ani monotoni, rutina serviciului de stat începuse să-i calce pe nervi. Avea 29 de ani, salariul său era mic, iar funcţia nu îi aducea nici o recunoaştere socială deoarece nu era considerat decît un băiat de alergătură. Amiralitatea i se părea o închisoare şi el era blestemat să-şi petreacă aici restul vieţii. Il stăpînea dorinţa arzătoare de a evada, dar încă nu ştia cum s-o facă. Işi petrecea serile răsfoind broşuri şi prospecte colorate ale agenţiilor de turism. Deplasările din timpul războiului îi treziseră curiozitatea de

a vedea locuri noi. Cea mai mare parte a salariului îl folosea pentru ceea ce considera „necesar". Făcea parte din clubul „Bath" din Mayfair, îşi comanda la croitor costume scumpe şi paltoane foarte strînse în talie, cu guler de mătase, ducînd în multe privinţe o viaţă mai degrabă de amiral decît de simplu funcţionar. De două-trei ori pe săptămînă dispărea în cartierul West End, la punctele de întîlnire ale homosexualilor. Alerga după favorurile oamenilor bogaţi şi accepta cu bucurie invitaţii de a petrece week-endul la ţară. După asemenea zile lipsite de griji, îi venea tot mai greu să se adapteze lunea dimineaţa existenţei cenuşii a unui mărunt funcţionar.

Aceasta îi era viaţa cînd Vassall a aflat întîmplător că printre posturile rămase vacante se afla şi unul la ambasada britanică din Moscova. Acest lucru i-a atras imediat atenţia, căci asemenea ocazii erau neobişnuite şi aveau loc o dată la cîţiva ani. Fără un sfat străin Vassall nu putea lua nici o hotărîre, de aceea i s-a adresat, ca întotdeauna, mamei sale. Ea şi-a dat seama de posibilitatea unei promovări şi a insistat pe lîngă fiul ei să solicite acest post. Tatăl său i-a dat acelaşi sfat. In decurs de 10 zile de la înaintarea cererii, Vassall se afla deja în drum spre Moscova.

In seara zilei de 3 martie a coborît din avion la Moscova. Il aştepta un şofer cu maşina. John s-a simţit deodată o persoană foarte importantă. Era mîndru de noul său statut de diplomat britanic, iar în faţa ochilor minţii i se deschidea perspectiva unui viitor strălucit. Călătoria rapidă de la aeroport în oraş, printre valurile uriaşe de zăpadă de la marginea străzilor, a fost ca o aventură. Vassall a privit pentru prima dată Kremlinul şi l-a rugat pe şofer să oprească: dorea să înregistreze imaginea fantastică a uriaşului zid cu stelele roşii strălucitoare din vîrfurile turnurilor sale.

Vassall scria mai tîrziu în închisoare: „La această privelişte neobişnuită am avut simţămîntul că am fost trimis cu cîteva secole înapoi. Era magnific!" — Au plecat apoi mai departe prin Piaţa Roşie, pe lîngă mausoleul lui Lenin, pînă la un bloc din Uliţa Narodnaia nr. 13, rezervat diplomaţilor străini. Acolo funcţionarii sovietici i-au urat un cordial bun

venit. Timiditatea l-a părăsit repede. „In decurs de cîteva ore am fost cucerit de vraja Rusiei", a scris Vassall în prima scrisoare către mama sa. Avea o locuinţă mică, împreună cu alţi doi funcţionari ai ambasadei, cu care însă venea foarte puţin în contact. In dimineaţa următoare, pe o furtună puternică de zăpadă, a pornit la drum spre magazinul „G.U.M." unde, după cum aflase, sosise un nou transport de căciuli de blană. Dorea să-şi cumpere o căciulă din blană de biber şi o pereche de pantofi îmblăniţi. După ce a terminat cumpărăturile s-a simţit îmbrăcat corespunzător şi s-a prezentat la ambasada britanică, pe celălalt mal al rîului Moscova, peste drum de fostul palat al ţarilor.

In primele luni Vassall s-a adaptat cu greu noilor împrejurări. Sovieticii îi ţineau pe diplomaţii străini sub un control sever. Aceştia aveau voie să se mişte numai într-un perimetru restrîns al oraşului şi nu aveau acces în unele cartiere ale Moscovei. Vassall spune : „Ei au fixat reşedinţa diplomaţilor străini. Trei blocuri mari le-au fost puse pentru aceasta la dispoziţie, iar în camere au fost instalate microfoane camuflate. Chiar şi femeile de serviciu aveau misiunea să ne spioneze. Poliţişti înarmaţi păzeau intrarea acestor imobile şi de fiecare dată, cînd plecam sau veneam, ne salutau şi telefonau apoi şefilor, pentru a raporta locul unde ne aflam". Viaţa de noapte a Moscovei l-a despăgubit însă pe Vassall de toate restricţiile. Nu trecea o seară în care să nu aibă loc o recepţie la una din ambasade sau legaţii. Vassall s-a împrietenit cu diferiţi ataşaţi străini. Treptat a fost prezentat şi unor diplomaţi de rang mai înalt şi soţiilor acestora şi în curînd cu mulţi dintre ei era în relaţii atît de apropiate încît îşi spuneau pe nume. Deseori, la recepţii era singurul englez şi se credea o mare personalitate. „John — i se spunea mereu — tu nu eşti atît de rezervat şi de rigid ca ceilalţi englezi, pe care îi întîlnim de obicei." In curînd la ambasada britanică a început să se spună că John Vassall — un funcţionar de rînd — frecventează cercuri înalte, ceea ce nu era socotit tocmai corespunzător. Pe Vassall însă nu îl incomodau aceste aprecieri şi îi asculta mai degrabă pe prietenii săi, care îl asigurau că pentru ei el reprezintă englezul tipic, în înţelesul bun al cuvîntului.

Nu a observat în primele luni ale şederii sale la Moscova că serviciul secret sovietic infiltrase în ambasada britanică un om pe nume Szygmunt Mihailski, polonez şi, pe deasupra, homosexual. Acesta l-a studiat un timp pe noul şi micul secretar şi l-a caracterizat apoi pe Vassall ca „agent potenţial". Mihailski a fost repartizat ambasadei britanice ca traducător şi administrator. In documentele centralei MI-5 el este caracterizat ca „un om plăcut şi simpatic". Mai tîrziu s-a constatat că el l-a „convins" pe Vassall. Sovieticii au început, la sfatul lui Mihailski, să ridice restricţiile de mişcare pentru Vassall. Inchideau ochii cînd el părăsea oraşul şi îi permiteau să fotografieze unde dorea. Vassall însuşi nu a găsit nimic curios în faptul că i se acordau asemenea privilegii personale. Abia mai tîrziu şi-a dat seama că toate acestea făceau parte din tactica sovieticilor, în scopul de a-l atrage în capcana spionajului.

Intr-o dimineaţă, ataşatul naval i-a ţinut o predică aspră : acţiunile sale nu corespund aşteptărilor şi trebuie să ţină seamă de acest lucru : dacă nu se va cuminţi, va fi destituit. Orice alt tînăr din serviciul diplomatic ar fi plecat supărat. John Vassall a considerat această atenţionare ca un simplu act de invidie pentru succesele sale în societate. Avertismentul era însă îndreptăţit. Vassall avea în minte numai reuniuni şi recepţii, în loc să lucreze cu conştiinciozitate. In afară de aceasta, nu dorea să se schimbe. Se mîngîia cu gîndul că el este adevăratul reprezentant al Marii Britanii printre toţi diplomaţii străini, iar cînd soseau invitaţii la dineuri, deschideri de expoziţii, spectacole la operă sau seri de balet — în multe din aceste cazuri invitaţia o făceau ruşii — el accepta cu plăcere. Nu ştia că unii dintre „oaspeţi" făceau parte din poliţia secretă sovietică. Cu cît el vorbea mai mult, cu atît îl încurajau şi îi făceau mai multe complimente. Cu cît bea mai mult, cu atît mai mult îi turnau în pahar. După ce votca îi dezlega limba şi lăsa cale liberă pornirilor, Vassall trăia sentimentul fericirii de a fi punctul de atracţie al

celorlalţi. Vanitosul tînăr nu şi-a închipuit niciodată că sovieticii acţionau după o tactică veche şi verificată. In centrala M.V.D. i s-a întocmit un dosar, iar cînd materialele s-au înmulţit, sovieticii şi-au văzut confirmată presupunerea : Vassall era un agent în devenire. El se ataşase încă de atunci de Mihailski şi nu a durat mult timp pînă ce prietenia intimă a degenerat în relaţii homosexuale.

Una din obligaţiile lui Mihailski consta în aceea de a procura diplomaţilor bilete de teatru şi de a le asigura alte asemenea avantaje. Intr-o seară, cînd mînca într-un restaurant cu Vassall, la masa lor s-au aşezat doi ruşi care-l cunoşteau pe Mihailski. I-au spus lui Vassall că îl invită cu plăcere la un restaurant, pentru că îl apreciază ca un fermecător om de societate. Măgulit, el a acceptat. Acest dineu a avut loc cu puţin timp înainte de sărbătorile de crăciun, în anul 1954. Cei doi ruşi au mai adus cu ei un al treilea, un actor vesel şi amabil, cu o faţă feminină de păpuşă pe care erau vizibile urme de fard. Vassall l-a caracterizat astfel : „Era, dacă se poate spune astfel, o pasăre de noapte. Au fost foarte drăguţi cu mine. Poate prea drăguţi. Aveam impresia că totul este artificial". După cocteil, au plecat la un mare hotel, cu restaurante la mai multe etaje, din apropierea Teatrului Mare. Toţi erau foarte veseli şi Vassall nu avea nici cea mai mică bănuială cînd au intrat într-un apartament separat. Acolo era pregătită o masă cu vin, brandy, votcă, caviar, salate şi preparate din carne. Vassall se simţea ca un oaspete de onoare ! A fost o petrecere mare. Din minut în minut, Vassall se vedea silit să golească paharul, ca răspuns la toasturile entuziaştilor săi prieteni. S-au închinat toasturi reciproce în cinstea Marii Britanii şi a poporului englez şi în cinstea Uniunii Sovietice şi a poporului sovietic. Aşa a mers, pahar după pahar, pînă cînd tînărului englez a început să i se învîrtă totul în cap. La miezul nopţii era beat şi nu mai ştia ce face. Mai tîrziu, şi-a amintit că în aerul înăbuşitor şi plin de fum de ţigară şi-a dat jos sacoul şi s-a întins, complet dezbrăcat, pe o sofa lîngă un rus, de asemenea gol. A apărut apoi un tînăr cu un aparat de fotografiat şi a făcut mai multe fotografii. Vassall declară că nu-şi amintea atunci prea multe despre întîmplările acelei nopţi. După cîteva zile ruşii i-au prezentat cîteva fotografii. Una dintre ele îl arăta cum, cu un rînjet de om beat, ţinea în mînă o pereche de chiloţi bărbăteşti, iar într-alta putea fi văzut gol pe sofa, alături de un rus.

„Prietenii" săi i-au spus fără rezerve că este în mîna lor şi l-au ameninţat că îl vor demasca, dacă va refuza să colaboreze cu ei. Vassall, îngrijorat, dorea să-şi ascundă destrăbălarea şi de aceea a acceptat totul fără obiecţii. Făcuse primul pas spre activitatea de spionaj. Aproape trei luni l-au lăsat într-o nesiguranţă chinuitoare. Apoi, în ziua de 17 martie 1955, doi dintre ruşii cu care petrecuse în acea noapte de pomină l-au invitat din nou la restaurant. Nu i-au luat în seamă pretextele, l-au condus în salonul unui restaurant din Piaţa Gorki şi s-au aşezat la o masă din colţ, izolată printr-un paravan. Un „ziarist" s-a aşezat lîngă ei. După un prînz excelent toţi au plecat într-o locuinţă din Moscova pentru a mai bea ceva. Aici i-au făcut cunoştinţă lui Vassall cu un tînăr ofiţer prezentabil al armatei sovietice şi au dispărut, lăsîndu-i singuri. In mijlocul unui act sexual cu acest ofiţer, s-au auzit deodată paşi. Uşa s-a deschis şi s-au aprins luminile. Cei care au intrat au avut în faţa ochilor imaginea englezului dezbrăcat. Printre noii veniţi se afla şi „ziaristul", cu care Vassall făcuse deja cunoştinţă. L-au aşezat pe un scaun, i-au pus în faţă lumina unui reflector şi au început să-l bombardeze cu întrebări : unde locuieşte în Anglia, ce părere are despre viaţa sexuală, de ce a venit în Uniunea Sovietică, cu care americani este prieten. I-au arătat alte fotografii, luate la orgia nocturnă. Asta a fost prea mult pentru Vassall. A leşinat. A fost dus acasă, în orice caz nu înainte de a fi promis să se întîlnească cu ei în seara următoare, într-o gară. L-au ameninţat că dacă nu va veni, nu va primi viza de ieşire din ţară. Tremurînd de frică, Vassall s-a prezentat punctual la întîlnire. Nu a trebuit să aştepte mult. Dintre coloanele clădirii gării au apărut doi oameni care l-au condus la o maşină. In timpul drumului spre hotelul Soviet-

kaia nu au schimbat nici un cuvînt. Acolo a fost dus într-o cameră şi a văzut din nou în faţa sa agenţi din M.V.D. Mai mult de o oră l-au prelucrat, ameninţîndu-l şi subliniind situaţia serioasă în care se afla. L-au făcut să înţeleagă că informaţiile pe care le aveau de la el, împreună cu fotografiile compromiţătoare, vor fi suficiente pentru a provoca un scandal internaţional. Vassall nu a întrevăzut nici o altă posibilitate decît să facă ceea ce i se cerea. Doreau informaţii despre funcţionari ai ambasadei britanice şi îi interesau în special trăsături neobişnuite de caracter. Erau, de asemenea, foarte interesaţi să afle ce ştia Occidentul despre liniile de cale ferată, aerodromurile, hidrocentralele, oraşele şi şoselele sovietice.

In toamna anului 1955, la 6 luni după prima încercare de şantaj, Vassall a primit ordinul să scoată documente din ambasada britanică. Iniţial, le-a dat sovieticilor informaţii fără importanţă. Pentru a-i verifica buna credinţă, ei au comparat aceste informaţii cu materialele pe care le posedau deja. Incepînd din septembrie 1955, Vassall şi-a pus la punct o metodă proprie de a scoate documente din biroul ataşatului naval, un sistem pe care avea să-l păstreze în timpul anilor următori de activitate. Noii săi stăpîni i-au fixat termene pentru diferite întîlniri la Moscova, uneori cu trei săptămîni sau cu o lună întreagă înainte. La aceste întîlniri Vassall aducea documente care erau imediat fotocopiate şi care îi erau apoi restituite. Nu i se aduceau mulţumiri pentru procurarea anumitor informaţii, însă sovieticii îi comunicau de fiecare dată dacă erau sau nu satisfăcuţi de materialele pe care le aducea. Mai tîrziu, înainte de întoarcerea sa în Anglia, a fost instruit cu privire la informaţiile pe care le dorea serviciul secret sovietic.

Pentru un om cu funcţia lui Vassall era destul de uşor să sustragă documente. Primejdia consta numai în aceea că, dacă ele lipseau prea mult, se putea observa lipsa lor. De aceea respecta întotdeauna cu stricteţe regula ca a doua zi după întîlnirea cu agentul de legătură documentul să fie din nou la locul său.

Sovieticii au fost extrem de mulţumiţi de primele sale acţiuni şi l-au răsplătit cu 2000 de ruble. Intenţionau însă mult mai multe în legătură cu el. Se puteau baza pe faptul că era mult prea înfricoşat ca să întrerupă legătura cu ei sau să se prezinte autorităţilor britanice, chiar dacă părăsea Uniunea Sovietică. Şi au avut dreptate ! Vassall a avut de două ori şansa să scape, dar de fiecare dată i-a lipsit curajul. La 12 octombrie 1955 a avut loc vizita unor nave britanice la Leningrad. Vassall s-a urcat la bordul acestora pentru a schimba în ruble banii echipajelor. Poliţia secretă sovietică închiriase desigur camere în hotelul din Leningrad unde locuia Vassall, însă el ar fi putut fără greutate să rămînă pe unul din vapoare. In acelaşi an, cu puţin timp înaintea crăciunului, a obţinut de la ambasador permisiunea să plece la Roma la Vatican. Numai el însuşi cunoştea scopul real al acestei călătorii. Trimisese o scrisoare cu antetul ambasadei, solicitînd o audienţă. Numele său fusese trecut pe lista acelor persoane cărora le fusese aprobată o discuţie semioficială cu papa. Dorea să se spovedească. Dar cînd se afla pe treptele însorite ale bazilicii Sf. Petru, a observat că este urmărit. „Nu era nici o îndoială, omul nu a întors privirea de la mine, era cu siguranţă de la M.V.D. Nici măcar în această călătorie de pelerinaj nu au avut încredere în mine." A întors spatele Vaticanului şi a plecat.

La începutul anului 1956, cînd s-a sfîrşit serviciul său la Moscova, sovieticii l-au convocat la o întîlnire secretă într-o locuinţă din Moscova. Acolo a primit ordine pe care urma să le execute imediat ce îşi relua activitatea la Amiralitatea din Londra. A fost condus într-o cameră slab luminată. Un străin şedea la masă şi îl măsura pe Vassall de sus pînă jos, cu o privire dispreţuitoare. Era „Gregory", cel care controla secţia londoneză a reţelei sovietice de spionaj din Europa. In realitate se numea Nikolai Korovin şi venise de la Londra special pentru a-l vedea pe tînărul englez. Korovin avea cunoştinţă, pînă în cele mai mici amănunte, de acţiunile din emisfera occidentală. La întîlnirile următoare a devenit ceva mai prietenos şi l-a iniţiat pe Vassall în secretele

semnelor de recunoaştere, prin care urmau să țină legătura la Londra. Aceste semne corespundeau în principiu limbajului cifrat al vagabonzilor, aşa cum obişnuiesc aceştia să-l scrie pe zidurile caselor, pentru a comunica între ei. Semnele urmau să fie scrise cu creionul — de către Korovin sau de către Vassall — într-un loc anumit de lîngă o cabină telefonică stabilită anterior, de obicei la sfîrşitul unei străzi şi înaintea unei stații de metrou. Cifra 1 într-un cerc însemna că în seara următoare, la timpul stabilit, Vassall trebuia să fie la punctul de întîlnire convenit. Cifra 2 într-un cerc însemna că întîlnirea urma să aibă loc în ziua de luni a săptămînii următoare, iar cifra 3 indica o întîlnire în prima zi a celei de-a doua săptămîni. Un „x" într-un cerc însemna că timp de o lună legătura trebuia întreruptă. Paranteze desenate cu creionul urmau să-l avertizeze pe Vassall, în cazul cînd sovieticii observau că era urmărit de oamenii lui Smith. Vassall a găsit copilăresc acest fel de comunicare, dar mai tîrziu avea să-şi dea seama cît de necesar era.

Prima sa întîlnire cu Korovin la Londra a avut loc într-o zi de luni, la orele 19,30, în stația Frognal din Finchley Road. Cînd Korovin s-a apropiat, Vassall l-a recunoscut abia cînd a început să vorbească. De la întîlnirea din Moscova rusul se schimbase complet. Nimic nu mai amintea de agentul secret dur şi periculos. Intr-un costum foarte scump, cu o pălărie elegantă şi umbrelă, ar fi putut fi luat drept un director de bancă din City. Intr-un local Korovin l-a întrebat pe Vassall despre munca sa la Amiralitate şi despre oamenii cu care intra zilnic în contact. Dorea să ştie ce fel de documente secrete îi erau încredințate şi ce şanse existau să le sustragă pe neobservate din clădire. Cînd i-a comunicat că lucrează în biroul directorului adjunct al contraspionajului maritim, Korovin s-a aprins imediat. L-a instruit pe Vassall cum să sustragă cu cea mai mare siguranță rapoarte secrete şi i-a spus că cel mai mare pericol de a fi prins există cînd aceste rapoarte sînt scoase într-o servietă, deoarece la un control al autorităților de contrainformații servieta este în primul rînd vizată. A fost instruit ca dimineața să cumpere ziare şi reviste, ca cei mai mulți dintre funcționari, iar cînd părăseşte seara clădirea să aşeze documentele între paginile lor. Korovin i-a dat şi cîteva plicuri mari şi i-a arătat cum să pună în ele, într-un moment cînd nu putea fi observat, documentele respective. A discutat cu Vassall despre întîlnirile următoare: în fiecare luni la 19,30, întotdeauna în alt loc. De fiecare dată se stabilea şi întîlnirea următoare. Dacă data fixată trebuia schimbată, urmau să se anunțe reciproc prin semne făcute pe o anumită cabină telefonică. Inaintea fiecărei întîlniri trebuiau să-şi fixeze ceasurile după ora B.B.C.-ului. Regula pentru toate întîlnirile era să se afle permanent în mişcare. Dacă Vassall bănuia că este urmărit sau supravegheat, atunci trebuia să se aplece, ca şi cum şi-ar fi legat şireturile de la pantofi. In cazul că întîrzia, exista înțelegerea ca la fiecare sfert de oră Korovin să treacă prin punctul de întîlnire.

Rezidentul sovietic verifica mereu loialitatea şi destoinicia lui Vassall şi îi dădea cele mai ciudate misiuni, pentru a fi sigur că ordinele sale erau executate. Astfel, i-a indicat odată lui Vassall să facă cu creta un cerc pe tulpina unui platan din fața unei case din Duchess of Bedford Walk. I-a spus altă dată să telefoneze la Kensington 8955, numărul unei locuințe din Pelham Court, pe care George Blake, agentul dublu, o închiriase pentru a menține legătura cu Karpekov. Trebuia să întrebe de „miss Mary". Vassall a făcut tot ce i s-a cerut şi pentru aceasta a fost răsplătit cu dărnicie în bani peşin. I-a acceptat cu lăcomie, deoarece ca funcționar cîştiga numai 700 de lire pe an.

Vassall a început să sustragă de la Amiralitate documente foarte importante în primăvara anului 1957, cu puțin timp înainte de căderea colonelului spion Rudolf Abel. L-a întîlnit pe Korovin în cartierul Brent şi i-a dat primul pachet cu documente strict secrete. Korovin le-a luat în maşina sa şi a plecat. Vassall trebuia să vină o oră mai tîrziu în acelaşi loc. Rusul a apărut punctual cu documentele, pe care între timp le fotocopiase. In dimineața următoare Vassall a mers mai devreme decît colegii săi la birou şi a aşezat repede documentele în locul ce le era destinat.

Contul la bancă al lui Vassall creștea. A părăsit locuința părinților săi din Saint John's Wood și a închiriat, pentru 325 lire pe an, o locuință la etajul 8 al unei case de pe Dolphin Square. Pentru Korovin a fost o mare înlesnire faptul că Vassall a devenit independent. Astfel, riscurile erau mai mici și Vassall avea posibilitatea de a fotocopia el însuși documentele cu aparate de fotografiat pe care i le-a pus la dispoziție Korovin. Era exclusă posibilitatea ca întîlnirile să devină suspecte. Vassall a petrecut multe ore amenajîndu-și locuința. Nu trecea o seară fără să nu-l viziteze cineva din cercul său de prieteni, mai ales bărbați.

Două tinere au mărturisit că au fost îndrăgostite și voiau să se căsătorească cu el. Una făcea parte din corpul diplomatic de la Moscova. Petrecea multe seri cu Vassall în localuri de dans, în restaurante, făceau plimbări prin oraș și nu bănuia că era spion. Pe a doua fată a cunoscut-o la Amiralitate. A vrut să se logodească cu el, dar Vassall se temea că îl va descoperi și, în afară de aceasta, nu avea intenția să se căsătorească înainte de 40 de ani...

Intr-o seară de noiembrie a anului 1959 Vassall i-a comunicat lui Korovin că a fost mutat la secția flote a Amiralității. Această secție lucra în strînsă legătură cu Ministerul de Război și cu Ministerul Aviației. Korovin l-a obligat să-și intensifice activitatea și l-a amenințat cu consecințe grele, dacă nu va lucra cum trebuie. In lunile următoare Vassall i-a procurat multe filme, întîlnindu-se, de obicei, seara, în restaurantele din Londra sau în apropierea orașului.

In timp ce aveau loc aceste întîlniri, superintendentul George Smith avea mult de lucru cu senzaționalul caz Portland. La 7 ianuarie 1961 el a organizat cea mai memorabilă arestare de spioni din istoria Secției speciale. Această arestare i-a determinat pe sovietici să-și schimbe planurile în legătură cu Vassall. El tocmai voia să plece pentru a-și petrece sfîrșitul săptămînii la țară, cînd a căzut ca o bombă știrea despre arestarea agenților din Portland. L-a cuprins disperarea. Își punea tot felul de întrebări: ce știau autoritățile, exista oare pericolul ca el să fie

arestat, cunoștea vreun membru al organizației Portland ceva despre activitatea sa? Aceste întrebări îi torturau conștiința. Potrivit planului, el trebuia să se întîlnească cu Korovin lunea următoare, la 19,30. A sosit cu punctualitate. S-a plimbat nervos prin cartierul Brent, în așteptarea agentului sovietic. Pe măsură ce trecea timpul, frica lui Vassall creștea. Se temea că nu Korovin îi va ieși în întîmpinare, ci un polițist. Și-a amintit de întîlnirile anterioare. Numai o singură dată nu se putuseră vedea. Atunci mașina lui Korovin avusese o pană și de aceea fusese reținut. Vassall a ajuns la convingerea că numai un incident serios putea să-l oprească pe rus. Deodată a observat în apropierea sa un străin. O clipă a crezut că este un polițist. Dar străinul a rostit parola cuvenită și i-a spus că a venit în locul lui Korovin, recomandîndu-se tot Nikolai. I-a comunicat că Korovin s-a întors la Moscova pentru o misiune specială. „De acum înainte veți primi ordine de la mine“, i-a spus.

Korovin se întorsese într-adevăr în Uniunea Sovietică, dar nu pentru o misiune specială. El se temea că Houghton va povesti la proces despre întîlnirea sa cu „Niki“ și va fi identificat. Atunci guvernul sovietic ar fi trebuit să dea curs cererii de a-l rechema de la ambasada din Londra. Sovieticii au o puternică aversiune împotriva oricărei publicități, mai ales atunci cînd sînt siliți de către un guvern străin să dispună asemenea rechemări. In aceste cazuri ei folosesc principiul „cum îmi faci tu mie, așa îți fac și eu ție“: drept compensație, cer guvernului respectiv să recheme unul din diplomații acreditați la ambasada din Moscova, invocînd pentru aceasta învinuiri de spionaj uneori inventate.

Folosind același nume pentru noul om de legătură al lui Vassall, sovieticii au creat o situație echivocă, care un timp a provocat la MI-5 confuzie. Mai tîrziu, identitatea numelor avea să îndrepte pe o pistă falsă toată presa britanică, deoarece se presupunea că „Niki“ Korovin a colaborat în continuare cu Vassall pînă la arestarea acestuia. Omul care i-a luat locul lui Korovin se numea în realitate Nikolai Karpekov și ocupa la ambasada sovietică postul camuflat de secretar I.

Era membru al aparatului legal din Londra din anul 1958. La o intilnire într-un colţ liniştit al unui local, Nikolai i-a povestit cu jumătate de voce lui Vassall despre cazul Portland: „Nu avea nici o grijă. Dacă vei fi prins nu te vom părăsi". A adăugat că la ordinul Moscovei toate acţiunile următoare trebuiau sistate, dar că pentru viitor rămîneau multe de făcut.

La mijlocul verii, procesul Portland şi dezbaterile sale s-au încheiat, iar cei 5 spioni au fost condamnaţi. Vassall se aştepta în fiecare zi să fie ridicat de autorităţi. După un timp, cînd a crezut că pericolul a trecut, a început din nou să sustragă documente pentru noul său şef, Karpekov. Rusul părea bucuros că Vassall a avut curajul să redevină activ, atît de curînd după acele vremuri nesigure. La una din primele lor intîlniri i-a dat lui Vassall o cutie neagră plină cu bani şi i-a spus că aceasta este răsplata pentru credinţa sa. „John — i-a spus zîmbind Karpekov — eşti un băiat model. Nu ceri niciodată bani..." Vassall nu era nevoit să facă acest lucru. Intr-un an cîştigase de două ori mai mult decît primea de la birou. Avea destui bani pentru a juca rolul unei gazde primitoare, pentru a frecventa cele mai scumpe cluburi şi a-şi petrece în fiecare an concediul în străinătate. De fapt, se mira că nimeni de la Amiralitate nu l-a întrebat vreodată ceva despre costisitorul său mod de viaţă. Se ştia totuşi că primea numai 15 lire pe săptămînă!

In dimineaţa zilei de 12 septembrie 1962 Vassall era, dintr-un motiv inexplicabil, extrem de nervos şi avea presimţirea că îl ameninţă o primejdie. In cursul zilei s-a apropiat de mai multe ori de fereastra biroului său şi a privit în curtea Amiralităţii. A observat o maşină necunoscută cu trei persoane, care era parcată în Whitehall. Nu putea şti că George Smith formase deja un cordon în jurul clădirii, pentru a bloca toate posibilităţile de fugă ale tînărului pe care venise să-l aresteze. Smith însuşi şedea la ieşirea din Whitehall, fumînd ţigară după ţigară, şi aştepta ca silueta de dandy a lui Vassall să apară prin uşa dublă. In apropiere era parcat automobilul cu staţia radio, care ţinea legătura cu maşinile pos-

tate la celelalte două ieşiri. Vassall, simţind primejdia, a încercat să se strecoare prin poarta din nord-vest, dar a căzut direct în braţele a doi subalterni ai lui Smith. Trădătorul descrie astfel acest moment: „Am mers circa 50 de metri de la poartă. S-au apropiat de mine doi bărbaţi şi mi-au spus că vor să-mi pună cîteva întrebări. Feţele lor erau complet fără expresie şi atunci am ştiut că totul era pierdut. Şantajul la care am fost supus, precum şi viaţa de spion — totul îşi găsise acum deodată sfîrşitul. Mă simţeam ca un suflet pierdut, care nu putea să se adreseze nimănui pentru un cuvînt de mîngîiere".

După cîteva momente Smith a sosit la faţa locului şi l-a văzut pe Vassall, cu faţa albă ca varul, între doi agenţi în spatele maşinii. Cînd Smith l-a dus pe Vassall la Scotland Yard nu putea crede că acest om, mic de statură şi timid, tremurînd de frică, dusese o tainică viaţă dublă în slujba spionajului sovietic. Inainte ca maşina să plece de la Amiralitate, superintendentul l-a întrebat: „Aveţi aparate de fotografiat în locuinţa dv.?" Vassall s-a gîndit puţin înainte de a răspunde şi a exclamat: „Da, două. Un aparat «Exakta» şi unul «Minox». In aparatul «Exakta» se află un film. Cred că veţi găsi în el ceea ce căutaţi". Atunci aceasta era tot ce dorea să ştie Smith. O jumătate de oră mai tîrziu s-a îndreptat spre casa din Dolphin Square şi a urcat cu liftul la etajul VIII. Il însoţea Ferguson Smith. Au găsit locuinţa nr. 807 la sfîrşitul unui coridor acoperit cu covoare şi au deschis uşa cu cheia care le-o dăduse Vassall. Perdelele grele de brocart, covorul gros şi flauşat, mobilele antice scumpe şi barul bine asortat i-au impresionat. George Smith s-a îndreptat către un dulap de mahon, l-a deschis şi a găsit cele două aparate, dintre care unul conţinea un film cu reproduceri de documente secrete. A luat apoi de pe o măsuţă de toaletă un mic cuţit de oţel cu mîner verde, l-a băgat sub sertarul de jos al unui mic raft cu cărţi şi a deschis un zăvor ascuns. Astfel, sertarul putea fi tras afară. Sub el se aflau ascunse, într-o cutie specială, 14 rolfilme. In decurs de cîteva minute au găsit suficient material pentru a se convinge că l-au prins

pe cel care a vîndut Moscovei cele mai importante secrete ale marinei Marii Britanii.

In dormitor, unde Vassall păstra douăzeci de costume scumpe, duzini de perechi de ciorapi de mătase, batiste cu monogramă brodată și costume de baie foarte fine, totul arăta că el își făcuse bagajele ca să părăsească țara. In pașaportul său britanic (nr. 51415) se afla un bilet de avion spre Roma, rezervat pentru sîmbătă 15 septembrie, așadar trei zile mai tîrziu. De fapt, Smith se hotărîse să intervină tocmai pentru că Vassall fusese văzut de un agent al contraspionajului cumpărînd un bilet de avion. Dorea să-și petreacă ziua de naștere la Capri împreună cu un american și probabil că s-ar fi întors. Smith însă a considerat că este prea riscant să-l lase să plece. Cei doi au percheziționat toate lucrurile lui Vassall și au început să-și formeze astfel, trăsătură cu trăsătură, imaginea acestui om vanitos. Colecționase, ca pe niște comori, invitații obișnuite de la diplomați străini, tineri bogați și oameni influenți, a căror prietenie putea să o folosească în avantajul său. Intr-un dulap s-au găsit teancuri de scrisori, multe dintre ele de la prieteni, care arătau ca niște scrisori de dragoste. Existau însă și scrisori scrise pe ton prietenesc, dar care nu lăsau să se înțeleagă că este vorba de o legătură mai strînsă. Expeditorul semnase „T.G.D.G.“ și a fost mai tîrziu identificat drept d-l Thomas Galbraith, pe atunci subsecretar de stat pentru Scoția. Din iulie 1957 pînă în octombrie 1959 fusese lord civil al Amiralității și îl angajase pe Vassall ca al doilea secretar particular. La indicația primului ministru, aceste scrisori au fost publicate integral, pentru a îndepărta presupunerile despre relațiile mai strînse dintre funcționarul de frunte al Amiralității și angajatul său... Vassall păstra, din stimă și admirație pentru fostul său șef, douăsprezece fotografii mari ale lui Galbraith. Galbraith nu se întîlnise însă niciodată în particular cu Vassall.

In orele tîrzii ale acelei zile, după ce a numit un polițist pentru a păzi locuința, Smith s-a întors la Scotland Yard și i-a luat spionului, pînă în cele mai mici amănunte, declarația senzațională. După ce interogatoriul s-a terminat, Vassall a scos un oftat de ușurare: „Sînt bucuros că totul a trecut. Nervii mei nu ar mai fi putut suporta mult timp această tensiune. Pentru că am simțit atît de mult timp în spate pumnul amenințător al serviciului secret sovietic, nu mai pot suporta momentele de încordare“. După șase săptămîni, Vassall se afla pe banca acuzaților la Old Bailey. L-a ascultat pe judecătorul suprem, lordul Parker, condamnîndu-l la 18 ani închisoare. Lordul Parker a spus: „Nu putem să închidem ochii în fața faptului că aproape de la început, din anul 1955, ați primit sume de bani ce reprezentau valoarea dublă a salariului dv. Sînt de părere că motivele determinante pentru acțiunile dv. au fost setea de cîștig și avariția“. Din celula închisorii trădătorul Vassall susține și astăzi că a fost victima nevinovată a sistemului de șantaj al serviciului secret sovietic. Contestă faptul că acțiunile sale au fost motivate de această sete de cîștig și declară că a făcut totul numai ca urmare a unor amenințări șantajiste. Afirmă, de asemenea, că în ciuda activității îndelungate ca spion și trădător, este un patriot loial:

„In timpurile ce vor veni oamenii își vor aminti de mine și nimeni nu va putea contesta că am fost totdeauna un autentic gentleman englez...“

*

La 14 noiembrie 1962 parlamentul a hotărît crearea unui tribunal care să cerceteze dedesubturile cazului Vassall. 24 de ore mai tîrziu, ministrul de interne i-a desemnat pe membrii acestui tribunal, juriști cu renume, sub conducerea unui judecător al Curții de Apel.

Tribunalul a stabilit că directorul general al serviciului britanic de contraspionaj a primit abia în martie 1962 informații potrivit cărora la Amiralitate acționa un trădător. La 4 aprilie directorul general l-a pus în cunoștință de cauză pe ministrul marinei în legătură cu suspiciunea sa. Ministrul, la rîndul său, a dat indicațiile corespunzătoare primului lord al Amiralității.

Agenţi din MI-5 şi de la Amiralitate au întreprins o acţiune comună care, cinci luni mai tîrziu, a dus la demascarea spionului.

Cum a reuşit Vassall să facă timp de 7 ani spionaj pentru sovietici, înainte de a fi descoperit şi arestat? Cum s-a putut ca un homosexual, care trăia cu mult peste posibilităţile sale, să nu trezească suspiciuni şi să fie considerat indicat pentru un post de încredere?

In raportul său, tribunalul comentează astfel alegerea lui Vassall şi numirea sa ca secretar al ataşatului naval la Moscova:

„Alegerea lui Vassall, un om slab, vanitos şi homosexual activ, s-a dovedit a fi greşeala hotărîtoare în istoria acestui caz. In funcţia sa el a trezit atenţia serviciului secret sovietic care, ca pe toţi cei ce merg pe drumuri greşite, a putut să-l caracterizeze cu uşurinţă şi apoi să-l compromită.

Aceasta nu înseamnă că încrederea de care s-a bucurat este o greşeală ce trebuie pusă pe seama superiorilor săi. Slăbiciunile lui Vassall nu erau cunoscute atunci, iar metodele Amiralităţii de selecţionare a secretarilor pentru ataşaţii navali nu ofereau posibilitatea de a se verifica tăria de caracter şi de a se descoperi dacă un candidat are defecte care ar putea fi folosite de o forţă străină."

Membri ai ambasadei britanice au fost întrebaţi în amănunţime despre comportarea lui Vassall, iar căpitanul Bennett, ataşatul naval şi superiorul său nemijlocit, a făcut referiri la unele probleme. Tribunalul declară:

„Căpitanul Bennett a fost foarte neliniştit cînd în 1962 a aflat că secretarul său de la Moscova a lucrat, direct sub ochii săi, pentru sovietici. Ca un bun ofiţer, el s-a întrebat dacă nu cumva în anumite privinţe l-a favorizat inconştient pe Vassall.

In legătură cu acest fapt şi-a amintit unele întîmplări şi amănunte cu o precizie şi claritate a memoriei aproape incredibile.

Căpitanul Bennett bănuia că Vassall ar putea fi homosexual... A fost foarte nemulţumit cînd acesta a intrat în serviciu la Moscova. Il considera indolent şi incapabil, iar după trei luni i-a dat un avertisment sever, ameninţîndu-l cu trimiterea în Anglia dacă nu se schimbă.

Căpitanul Bennett îl considera pe Vassall, din punct de vedere social, un excentric. Dar toate acestea s-au rezolvat ulterior favorabil. Vassall a început să se dovedească în serviciu mult mai destoinic, la sfîrşitul anului 1954 căpitanul Bennett a putut raporta că în general activitatea sa este mulţumitoare, reuşind să se facă remarcat în societate, «în ciuda felului său feminin, iritant de a fi».

Aceste trăsături feminine îi dădeau de gîndit căpitanului Bennett. In august 1954 a plecat la Londra şi a folosit, după cum spune, această ocazie pentru a-şi manifesta nemulţumirea cu privire la Vassall, amintind printre alte motive şi această impresie. Se pare că la relatarea sa nu a reacţionat nimeni, în orice caz din acte nu rezultă nimic.

In noiembrie 1955, cu puţin timp înainte ca el însuşi să primească un nou post în diplomaţie, căpitanul Bennett a scris al doilea său raport despre Vassall. Evident, între timp şi-a schimbat fundamental părerea şi constatările sale sînt destul de interesante pentru a fi citate aici cuvînt cu cuvînt: «După un început prost, el a devenit un secretar de prima mînă, care, exceptînd unele inexactităţi ocazionale, poate fi considerat ca un funcţionar bun şi silitor,... un tînăr prietenos, cu o înfăţişare fără cusur şi cu maniere asemănătoare. Totdeauna serviabil şi de înaltă ţinută morală».

...Judecînd atitudinea căpitanului Bennett, ne putem întreba dacă el şi-a făcut pe deplin datoria. Evident, a avut iniţial suspiciunea că Vassall ar putea fi homosexual, trăgînd această concluzie numai din aspectul şi comportarea sa. Bănuiala aceasta nu-i dădea pace şi şi-a exprimat aceste resentimente faţă de ambasadorul sir William Hayter pentru a vedea... dacă presupunerile sale sînt confirmate şi dacă se vor lua măsuri corespunzătoare. Nu s-a întîmplat nimic de felul acesta. In decursul timpului, în comportarea lui Vassall nu a fost nimic neobişnuit de remarcat şi astfel bănuiala căpitanului Bennett nu s-a confirmat. El a

căpătat convingerea că Vassall își stăpînea pe deplin pornirile sexuale, indiferent de ce natură erau ele, și că, în consecință, persoana lui nu prezenta nici un pericol.

Mențiunea laudativă «de înaltă ținută morală», ne-o putem explica numai ca o retractare intenționată a bănuielii sale, exprimată în caracterizarea anterioară cu cuvintele: «fel feminin, iritant de a fi». Am ajuns la convingerea că Bennett nu s-a făcut vinovat de neglijență prin faptul că nu a recomandat sau nu a cerut insistent rechemarea lui Vassall.

Același lucru este valabil și pentru sir William Hayter și căpitanul Northey, succesorul căpitanului Bennett. De la sir William, ambasadorul, nu ne puteam aștepta decît la un contact trecător și absolut întîmplător cu Vassall... Credem că ambasadorul trebuia să presupună că dacă Bennett, superiorul nemijlocit al lui Vassall, nu avea nici un motiv concret să acționeze, atunci pentru el cu atît mai puțin nu exista o justificare pentru a întreprinde ceva."

O stenodactilografă a ambasadei britanice a relatat că Mihailski, agentul serviciului secret sovietic, îl „prelucrează" pe Vassall. Nimeni nu s-a ocupat de secretar pentru a constata în ce stadiu erau legăturile sale cu Mihailski, nimeni nu și-a dat osteneala să verifice relatarea stenodactilografei. In declarațiile tribunalului se spune în continuare:

„Rămîne problematic dacă o discuție cu Vassall ar fi dus atunci la vreun rezultat. El lucra de mai mult de șase luni pentru sovietici și era grav compromis.

In august 1955, cînd întregul personal al ambasadei a fost atenționat în mod special asupra primejdiei legăturilor cu rușii — motivul a fost comportarea compromițătoare a unei funcționare a ambasadei — căpitanul Bennett a discutat deschis cu Vassall și l-a întrebat dacă are ceva greutăți. Vassall nu a mărturisit nimic... Mihailski însuși a rămas în serviciul ambasadei pînă în septembrie 1956, privit cu încredere de către funcționarii de frunte.

In această lună, serviciul secret sovietic a încercat să recruteze prin șantaj un radiotehnician al ambasadei, după ce Mihailski îl determinase să facă afaceri la negru. Tehnicianul a raportat imediat și a fost trimis în patrie... Mihailski l-a atras în afaceri ilicite și pe un angajat civil din biroul atașatului Forțelor Aeriene și în aprilie 1957 serviciul secret sovietic a încercat să folosească acest lucru împotriva lui. Funcționarul a raportat incidentul și a fost și el trimis în Anglia."

Despre verificările la care a fost supus Vassall după întoarcerea sa la Londra, înainte de a putea avea acces la documente strict secrete, tribunalul a declarat că acestea au fost efectuate de E. S. Sherwood, care „nu era un funcționar cu experiență", deoarece se afla în serviciul de contrainformații abia de 12 luni. Lucrase anterior la poliția din Nigeria.

In iunie 1957, în biroul particular al lordului civil al Amiralității T. G. D. Galbraith s-a eliberat un post de secretar. Vassall a primit după scurt timp acest post, dar în anul 1959 postul lui a fost redus din schemă, iar el a fost mutat la secția flote.

In secretariatul Statului Major al Amiralității el avea acces la documente secrete de natură diferită: dezvoltarea armelor submersibile, radar, instalațiile de apărare a submarinelor, exercițiile de trageri ale artileriei navale, diversele publicații despre operații și manevre navale ale flotei britanice și manevre comune ale flotelor aliaților.

AMBASADORUL

In august 1954, secretarul de stat Bedell Smith i-a trimis o invitaţie lui Ghiorghi Zarubin. A primit răspuns după cîteva zile. Invitaţia a fost înapoiată cu explicaţia că d-l Zarubin era bolnav. Secretarul de stat a fost rugat să informeze ambasada sovietică în legătură cu problemele pe care doreşte să le discute cu ambasadorul.

Incidentul părea a fi numai unul din obişnuitele diferende dintre diplomaţii sovietici şi occidentali. In realitate, ruşii se eschivau cu iscusinţă de o confruntare pregătită cu grijă, căci Zarubin ar fi fost pus în mare încurcătură. S-ar fi putut crea o încordare dramatică a situaţiei dacă ambasadorul şi-ar fi pierdut prestigiul, pentru că urma să fie demascat public ca general maior în serviciul secret sovietic. Occidentul a aflat adevărul despre Zarubin cu puţin timp înainte ca Bedell Smith să-i trimită invitaţia, de la lt. col. Iuri Rastvorov, conducătorul unei organizaţii sovietice de spionaj din Japonia, care se predase în luna ianuarie 1954. C.I.A. a luat toate măsurile pentru a împiedica serviciul secret sovietic să afle că Rastvorov a cerut azil politic, dar Zarubin a bănuit probabil care era motivul invitaţiei. Rastvorov trebuia să se afle într-o cameră învecinată, în timp ce Bedell Smith urma să discute cu Zarubin şi să-l informeze de dezertarea agentului. Se presupunea că ambasadorul sovietic va dori să-i

vadă pe renegat. In acel moment Rastvorov urma să intre în cameră, să expună mobilurile care l-au determinat să întoarcă spatele Răsăritului și să-l demaște pe Zarubin.

După ce planul americanilor a eșuat, în cercurile politice de la Washington au circulat timp de 48 de ore zvonuri și presupuneri în legătură cu atitudinea secretarului de stat în urma situației create. Se spunea că Zarubin va fi declarat persona non grata, dar guvernul american nu a făcut pasul așteptat și a contestat în toate ocaziile că ar fi intenționat vreodată să ceară rechemarea lui Zarubin. După această dezmințire Departamentul de Stat a confirmat în cercuri restrînse că s-a pus în discuție luarea unei asemenea măsuri, dar s-a renunțat la ea deoarece exista certitudinea că guvernul sovietic ar cere, drept revanșă, rechemarea ambasadorului american Charles Bohlen de la Moscova. Zarubin a rămas, așadar, pînă în ianuarie 1958 ambasador la Washington. S-a bucurat de privilegiile cuvenite, dar cînd a fost rechemat la Moscova (după numirea sa ca adjunct al ministrului de externe) nu a făcut vizita protocolară președintelui Eisenhower.

Prin declarațiile lui Rastvorov privind funcția lui Zarubin în K.G.B. și activitatea sa între 1944 și 1952, s-a conturat substanțial și imaginea spionajului sovietic. O ascensiune meteorică în cadrul ierarhiei politice a Uniunii Sovietice l-a ridicat pe Ghiorghi Zarubin, în decursul a 27 de ani, de la condiția de ucenic într-o fabrică în postul de conducere din Ministerul de Externe. In 1944 a fost numit ambasador la Ottawa, unde a stat doi ani. In acest timp organizația de spionaj din Canada era foarte activă — pînă cînd a fost descoperită ca urmare a dezertării lui Igor Gusenko. Comisia regală canadiană de anchetă l-a absolvit pe Zarubin de orice participare la activitatea de spionaj. In raportul comisiei se spune: „Dovezile au arătat... că unii membri ai ambasadei s-au făcut vinovați de acțiuni inadmisibile; ei lucrau în secțiile speciale, a căror activitate era sever separată de sarcinile oficiale și legitime ale ambasadei sovietice. Ambasadorul nu a luat parte la această activitate". Gusenko a confirmat că Zarubin

nu avea acces în încăperile secrete ale ambasadei, repartizate grupărilor de spionaj. El a spus fără îndoială adevărul, atît cît putea ști. Probabil că nu avea cunoștință de faptul că în realitate Zarubin conducea toate acțiunile de spionaj de la ambasadă.

Zarubin a părăsit Ottawa în 1946, fiind numit ambasador în Marea Britanie. S-au întrevăzut motivele reale ale mutării sale, cînd a devenit public faptul că era general în K.G.B. In timpul șederii sale la Londra au fugit Burgess și Maclean, a dispărut Pontecorvo împreună cu familia sa, a fost atras în activitatea de spionaj William Marshall, tehnician radio la Ministerul de Externe, în vîrstă de 22 de ani.

Intre agenții britanici, Marshall a fost figura cea mai jalnică. A fost găsit vinovat de a fi transmis informații sovieticilor, dar numai pe baza unor indicii. Condamnarea sa i-a lovit mai greu pe părinții săi decît pe el însuși.

La 31 decembrie 1950, William Martin Marshall a plecat la Moscova pentru a prelua postul de radiotelegrafist la ambasada britanică. Tatăl, fost șofer de autobuz, și mama sa își vedeau astfel realizate cele mai îndrăznețe dorințe cu privire la fiul lor. Inițial, William-junior se pregătise pentru marina comercială, dar era timid, avea tot felul de complexe, nu își găsea locul, astfel că a întrerupt școala. Părinții săi și-au sacrificat economiile unei vieți întregi pentru a-l trimite la o școală de telegrafie fără fir. Marshall a evoluat ca un original. Nu avea prieteni și nici prietene. Ii plăcea singurătatea. Stătea mai mult în camera sa din mica locuință părintească, în cartierul londonez Wandsworth, și asculta ore întregi muzică din bogata sa colecție de discuri. In 1948 a fost chemat în armată și trimis în Orientul Apropiat ca radiotelegrafist în trupele de transmisiuni. In acel timp simpatiza deja cu comunismul. Își procurase cărți despre Rusia și era cititor permanent al ziarului comunist „Daily Worker", pe care îl primea săptămînal din Marea Britanie. Marshall a rămas radiotehnician civil în Orientul Apropiat, pînă cînd Ministerul de Externe a făcut cunoscută eliberarea unui post de radio-

telegrafist la ambasada din Moscova. Nimeni nu şi-a pus problema că un solicitant cu vederi de stînga nu era omul potrivit pentru această funcţie de încredere pe teritoriul sovietic. Marshall s-a întors în Anglia, şi-a făcut bagajele, şi-a luat rămas bun de la părinţii săi şi de la fratele său mai mic, Ronald, şi a plecat în Uniunea Sovietică — după cum notează în jurnalul său — „cu cîntecul pe buze". Situaţia sa acolo l-a dezamăgit. Spre deosebire de Vassall, care avea aspectul unui om cultivat şi dorea să lase impresia unui „gentleman englez tipic", Marshall nu a pozat, rămînînd fiul unor oameni obişnuiţi şi un solitar. Simţea că originea sa îl priva de posibilitatea contactului particular cu ceilalţi funcţionari ai ambasadei. Ei nu făceau parte, după cum a putut constata cu amărăciune, din „clasa" sa. S-a caracterizat pe sine însuşi „dezgustat" de viaţa de la ambasadă. După o lună, neputînd să lege o prietenie cu nimeni de la ambasadă, a început să se împrietenească cu ruşii. Ţinea un jurnal la Moscova şi în el a consemnat multe întîlniri cu ruşi, printre care cîteva femei — o postură oarecum surprinzătoare pentru el.

O expresie concludentă a intenţiilor sale ascunse este o notiţă cu adresa ambasadei sovietice din Londra : Kensington Palace Gardens, nr. 10, 13, 16 şi 18. Marshall era entuziasmat de viaţa din Moscova. Găsise mai mulţi prieteni şi mai multă recunoaştere socială decît avusese vreodată în patrie sau la ambasadă. Dar, conştient sau nu, intrase deja în „reţea".

In ianuarie 1952, Ministerul de Externe l-a rechemat şi a fost trimis la o staţie de radio a serviciului diplomatic din Hanslope Parke, comitatul Buckinghamshire. După trei zile de la întoarcerea sa, a luat legătura cu Pavel Kuzneţov, secretar II al ambasadei sovietice de la Londra. Kuzneţov l-a invitat la masă la hotelul Berkeley din Mayfair. Au urmat alte întîlniri. Diplomatul îl ducea pe Marshall în localurile selecte din West End, la „Pigalle", „Criterion", „La Auguste". Alte întîlniri au avut loc în parcurile londoneze, pe malul Tamisei, în Kingston, iar uneori într-un local de noapte. După aprecierile serviciului de contrainformaţii, Marshall a furnizat ruşilor cu mult zel informaţiile la care avea acces. Secţia specială a început să se intereseze de activitatea zilnică a lui Marshall. A fost urmărit şase săptămîni, imediat după ce-şi părăsea locuinţa din apropierea staţiei de radio. Intîlnirile sale cu Kuzneţov nu au rămas neobservate. S-a stabilit că se întîlnea cu regularitate cu el în parcul Saint George din Wandsworth. Secţia specială l-a mai supravegheat alte şase săptămîni şi a aşteptat.

In seara de vineri 13 iunie 1952, Marshall şi Kuzneţov au discutat cam o jumătate de oră pe o bancă, apoi s-au îndreptat spre ieşirea parcului. In întîmpinarea lor a ieşit William Hughes, inspector-şef la Secţia specială, şi alţi poliţişti. Li s-a spus că sînt suspectaţi de încălcarea prevederilor cu privire la apărarea secretelor de stat. Marshall nu a dat nici un răspuns, dar Kuzneţov a ripostat că asemenea afirmaţii trebuie dovedite.

La secţia de poliţie din Wandsworth rusul s-a legitimat şi a făcut referiri la imunitatea sa diplomatică. Kuzneţov a fost eliberat, dar Marshall a rămas sub stare de arest. Deşi în mapa sa de scrisori a fost găsită o foaie de hîrtie cu comunicări secrete, a negat că ar fi transmis informaţii. A afirmat că prima întîlnire cu Kuzneţov a fost absolut întîmplătoare. Potrivit declaraţiilor sale, după întoarcerea de la Moscova a găsit printre documentele personale un act de identitate redactat în limba rusă. L-a predat ambasadei sovietice din Kensington Palace Gardens, cu convingerea că acesta era proprietatea autorităţilor sovietice. Atunci a făcut cunoştinţă cu Kuzneţov. Marshall a spus mai tîrziu : „Am avut multe puncte de vedere comune". A urmat apoi un contact mai strîns. S-au întîlnit de mai multe ori şi întotdeauna, în afară de ultima întîlnire, au luat masa împreună. Marshall a subliniat că conversaţia se referea exclusiv la teme ca împărţirea Germaniei, Coreea şi viaţa la Moscova.

In luna următoare Marshall s-a declarat în faţa completului de judecată nevinovat. A povestit cu vocea sa subţire despre şederea la Moscova şi despre întîlnirile ulterioare cu Kuzneţov. A negat că ar fi redactat actul găsit asupra sa în

momentul arestării. Materialul compromițător, chiar dacă se baza mai mult pe indicii, a cîntărit însă prea greu. A fost considerat vinovat și judecătorul Barry l-a condamnat la 5 ani închisoare.

Părinții lui Marshall au fost îngroziți de aceste întîmplări. Nu își puteau închipui că fiul lor a devenit spion. William Marshall-senior, dorind să salveze onoarea fiului său, a încercat de mai multe ori să vorbească cu Pavel Kuznețov, în intenția de a-l determina pe diplomat să declare că fiul său nu i-a transmis niciodată informații. Dar de cîte ori s-a prezentat la ambasadă i s-a comunicat că Kuznețov este „ocupat". Bătrînul Marshall nu s-a dat bătut, pînă la plecarea lui Kuznețov din Anglia. Guvernul britanic a cerut Moscovei rechemarea secretarului II, pentru participare la acest caz. La 14 iulie, Kuznețov împreună cu soția și copilul s-a îmbarcat fără multă vîlvă la bordul navei „Bieloostrov". Pe vapor se afla și ambasadorul Zarubin.

Tînărul William Marshall a fost eliberat din detenție la sfîrșitul anului 1955, după ce ispășise trei ani și cinci luni ai pedepsei. S-a întors la părinții săi.

Zarubin a dovedit o iscusință remarcabilă în arta de a se adapta la modul de viață din Londra. Pescuia cu plăcere, de aceea a solicitat primirea sa ca membru în clubul pescarilor din Hayes, comitatul Middlesex. Era, de asemenea, pasionat pentru fotbal. Dădea puține interviuri — din cauza cunoștințelor sale insuficiente de engleză, după cum susținea. In realitate era poliglot și vorbea curgător engleza. In 1952 a înmînat președintelui Truman scrisorile de acreditare, preluînd funcția de ambasador sovietic la Washington. In acest timp gruparea de spionaj a lui Abel acționa cu succes, iar organizația de sub conducerea lui Soble (creată de fostul general în N.K.V.D. și apoi secretar III la ambasadă — Vasili Zubîlin) aducea în continuare servicii importante. Zarubin, ca toți ceilalți politicieni sovietici, se mișca, fără îndoială, pe un teren alunecos. In iunie 1956, a amînat o călătorie în Uniunea Sovietică, după ce a aflat că ministrul de externe Molotov fusese îndepărtat din conducere de către Șepilov. Un an mai

tîrziu, în iulie 1957, poziția sa a devenit și mai precară, cînd, cu prilejul schimbărilor de la Kremlin, Malenkov, Molotov și Kaganovici au fost excluși din Comitetul Central și din Prezidiu. In cercurile diplomatice internaționale circulau cu insistență zvonuri că, probabil, Zarubin va cere azil politic. Sovieticii nu doreau cu nici un preț să se întîmple acest lucru. El a observat în curînd că era urmărit de agenți ai poliției secrete. In ianuarie 1959, la 10 luni după înapoierea sa la Moscova, s-a auzit că Zarubin, pe atunci în vîrstă de 58 de ani, a murit de cancer pulmonar.

★

Rastvorov, agentul care s-a predat, a declarat în fața funcționarilor din C.I.A. că sovieticii au creat o rețea de spionaj cu ramificații întinse în cadrul sediului Națiunilor Unite de la New York. Acest fapt nu era necunoscut pentru C.I.A. și fuseseră luate deja măsuri în mai multe cazuri.

Moscova l-a trimis în 1952 pe Reino Haihanen la New York și primul său om de legătură a fost Mihail Zvirin, secretar I al delegației sovietice la Națiunile Unite. Secretar II al delegației sovietice era Alexander Petrovici Kovalev, care venise în S.U.A. la 8 octombrie 1950. Cîțiva ani el a putut opera nestingherit, dar C.I.A. a început apoi să se intereseze de toți membrii delegației sovietice și să-i supravegheze periodic. Intr-o seară, Kovalev a luat legătura cu un agent și i-a comunicat să depună un pachet cu filme nedevelopate, conținînd fotografii ale unor documente secrete, într-o „ascunzătoare" din New York City, de unde el urma să-l ridice mai tîrziu. Cu altă ocazie agentul a primit 5000 dolari pentru cumpărarea unui aparat electronic care trebuia trimis în Uniunea Sovietică și alți 500 dolari pentru procurarea unor reproduceri pe microfilme cu date privind instalațiile automate de manevrare a navelor. Kovalev a fost prins în flagrant delict cînd ridica pachetul. Ca urmare, guvernul american l-a declarat persona non grata și l-a somat să părăsească S.U.A. la 10 februarie 1954.

Un alt agent din organizația sovietică din cadrul O.N.U.

a fost Viktor Ivanovici Petrov, care a venit în Statele Unite la 17 februarie 1953 pentru a prelua la secretariatul general al Națiunilor Unite un post de traducător. Nu peste mult timp, el a răspuns la un anunț al unui desenator constructor, care căuta o slujbă particulară. Omul lucra într-una din cele mai mari uzine de avioane din America. Petrov l-a rugat să facă mai multe desene și să procure apoi cîteva documente despre aeronautică. Cînd l-a cunoscut mai îndeaproape pe desenator, i-a solicitat acestuia informații secrete despre aviația militară americană. La 20 august 1956, secretarul general al O.N.U. a fost informat despre acțiunile lui Petrov, ceea ce a avut ca urmare îndepărtarea lui din serviciul O.N.U. Trei zile mai tîrziu el părăsea S.U.A.

Boris Gladkov a pășit la 15 decembrie 1953 pe pămîntul american, ca delegat naval sovietic în consiliul militar al Națiunilor Unite. La un cocteil în New York a făcut cunoștință cu un tehnician american. A cultivat această legătură, cu speranța de a obține prin intermediul lui informații despre mașinile vapoarelor. Gladkov i-a spus că pentru orice fel de relații privind instalațiile tehnice ale navelor are la dispoziție mijloace bănești nelimitate. A oferit, de asemenea, sume considerabile pentru diferite publicații interne ce se refereau la flota americană de război. Tehnicianul a încasat de la Gladkov 1500 dolari pentru un material complet lipsit de însemnătate și a raportat imediat despre acțiunile rusului. La 22 iunie 1956, Gladkov a fost îndepărtat, deoarece a comis fapte incompatibile cu funcția ce o deținea.

La 3 noiembrie 1954 a venit în America colonelul Maxim Martînov, membru al delegației sovietice în comisia O.N.U. pentru problemele militare. Un agent sovietic contactase anterior un ofițer al trupelor americane staționate în Germania pentru a obține de la el informații secrete cu privire la metodele de instruire. Ofițerul a raportat imediat, dar la dorința C.I.A. s-a declarat de acord cu o întîlnire la New York City, unde cu ajutorul unei parole anumite urma să fie stabilită legătura cu Martînov. Un agent din F.B.I. s-a travestit, astfel ca să aibă o înfățișare asemănătoare cu ofițerul. La

timpul stabilit Martînov a venit. A spus că e un prieten al agentului din Germania și i-a înmînat trimisului 250 dolari pentru documente. La întîlnirea următoare, în locul falsului ofițer, îl așteptau pe Martînov agenți ai F.B.I. Rusul a făcut imediat uz de imunitatea sa diplomatică și la 21 februarie 1955 Departamentul de Stat a dispus expulzarea sa.

În 1957 negrul Nelson Drummond din marina militară americană a fost repartizat în biroul atașatului naval al ambasadei din Londra. Arunca banii în stînga și în dreapta și deseori intra în dificultăți financiare. Din această cauză a fost retrimis la baza navală Newport, din statul Rhode Island. La scurt timp după aceea a dat norocul peste el: și-a cumpărat două mașini și a achiziționat în Newport localul „Havana Bar and Grill". C.I.A. și F.B.I. au început să se intereseze de el și l-au supravegheat. La 28 septembrie 1962 a fost arestat în mașină, în fața restaurantului său. Lîngă el se afla Eugen Prohorov, secretar II al delegației sovietice la O.N.U., care împreună cu Ivan Vîdorov — un alt membru al delegației — urmase mașina lui Drummond pînă la localul acestuia. Vîdorov intrase în restaurant, iar Prohorov se așezase în mașină. Între ei, pe canapea, se aflau opt documente secrete. Agenții F.B.I. le-au luat celor doi ruși un interogatoriu sever, dar datorită imunității lor diplomatice nu au putut să-i aresteze. Nelson Drummond a fost învinuit de a fi predat spionilor sovietici rapoarte secrete de la baza navală din Rhode Island. El a mărturisit totul de bună voie. Drummond a declarat că în 1957, la scurt timp după sosirea sa la Londra, a intrat în mari dificultăți financiare. Intr-o seară, în drum spre casă, a fost oprit pe stradă de un bărbat, care s-a arătat foarte bine informat cu privire la greutățile sale bănești. Au intrat într-un restaurant și s-au împrietenit foarte repede. Mai tîrziu străinul s-a recomandat drept colonel sovietic. Drummond s-a întîlnit de mai multe ori cu el. A fost dus la o „vilă grozavă", unde i-au fost servite cantități uriașe de votcă. Sub influența alcoolului a semnat o hîrtie. Mai tîrziu i s-a arătat hîrtia respectivă: era o „declarație" prin care recunoștea că transmisese deja documente secrete. Drummond a susținut că prin

intermediul acestei declarații rușii l-ar fi șantajat, fiind forțat să le vîndă informații. Se părea că ei au știut mai devreme decît el că urma să fie mutat la Rhode Island și au avut grijă ca alți agenți de legătură să preia materialul care îl procura. In noul său post de la baza maritimă Drummond avea acces la informații secrete cu privire la instalațiile electronice. Aceste documente secrete — împreună cu tabele de cifrare, parole, planuri și fotografii luate din avion — le-a transmis sovieticilor. In decurs de cinci ani i-au plătit în total 800 de lire, pe care le-a investit în cumpărarea celor două mașini și a barului. In consecință, cei doi sovietici au fost invitați să părăsească S.U.A., iar Drummond a compărut în fața tribunalului. S-a declarat nevinovat și prima dezbatere nu a adus o hotărîre unanimă. Totuși, după reluarea procesului a fost găsit vinovat și condamnat la închisoare pe viață.

★

Vadim Kiriliuk a apărut în S.U.A. la 11 septembrie 1958, în calitate de consilier juridic al Comitetului de tutelă O.N.U. pentru teritoriile cu administrație străină. In aprilie 1959 un american se adresase la Mexico City unui funcționar sovietic, interesîndu-se de posibilitatea obținerii unei burse la o universitate sovietică. Americanul a dat relații despre persoana sa și a amintit că lucrează ca soldat la un aparat criptograf. Kiriliuk a intervenit imediat pentru ca funcționarul respectiv să se poată întîlni de încă cinci ori cu americanul. Rusul îi cerea de fiecare dată informații despre criptograf și i-a recomandat să solicite un post la un serviciu guvernamental. Secretarul general al Națiunilor Unite a fost informat de activitatea lui Kiriliuk și O.N.U. a renunțat la colaborarea acestuia. La 10 ianuarie el a părăsit S.U.A. împreună cu familia.

La 11 iulie 1963, F.B.I.-ul a arestat două persoane sub învinuirea de uneltire în scop de spionaj în favoarea Uniunii Sovietice. Era vorba de Ivan Dimitrievici Egorov, în vîrstă de 41 de ani, referent de cadre la secretariatul general al O.N.U., și soția sa Alexandra, de 39 de ani. In afară de soții Egorov erau bănuiți Alexei Ivanovici Galkin și Piotr Maslenikov.

Amîndoi făceau parte din serviciul secret sovietic și se bucurau de imunitate diplomatică.

Galkin a părăsit America la 10 mai 1963, după o activitate de mai mulți ani ca secretar I al misiunii bieloruse la O.N.U. Maslenikov, secretar I al delegației sovietice la Națiunile Unite, plecase cu o săptămînă înainte.

Acuzațiile aduse de F.B.I. arătau că soții Egorov au fost în legătură cu Galkin, Maslenikov și alți agenți de la Moscova, New York și Washington, în scopul culegerii de informații despre instalațiile navale americane, mișcările și transporturile de trupe și pentru transmiterea lor prin radio sau pe alte căi în Uniunea Sovietică. Rapoartele și comunicările erau depuse în cutii magnetice în diferite ascunzători din Queeris, County, New York sau din altă parte. Agenți ai F.B.I. l-au văzut pe Egorov cînd a lăsat la 15 iunie un pachet într-o ascunzătoare din Long Island și un alt agent a fost observat cînd l-a luat. Mai tîrziu, la 23 septembrie 1962, Galkin și Maslenikov, care erau urmăriți pas cu pas, au fost văzuți cînd s-au întîlnit cu un cunoscut agent al serviciului secret sovietic. Ofițeri ai organelor de contrainformații i-au supravegheat cînd aceștia au depus într-o altă ascunzătoare din Long Island o cutie ce conținea informații despre bazele de lansare a rachetelor. Egorov a ridicat cutia și a predat-o soției sale. Amîndoi s-au împotrivit cînd au fost arestați de F.B.I., dar pînă la urmă au fost transportați din locuința lor, el cu cătușe, ea legată la mîini și la picioare.

La 13 iulie însărcinatul cu afaceri sovietic, Gheorghi Kornienko, s-a adresat Departamentului de Stat pentru a protesta împotriva „arestării ilegale" a soților Egorov și s-a referit la faptul că fiind funcționari ai O.N.U. au dreptul la imunitate diplomatică și că trebuie să fie puși în libertate. Guvernul american a respins totuși cererile sovieticilor. Kornienko a declarat cu sarcasm reprezentanților presei : „Toată această agitație despre spionii sovietici din S.U.A. este o chestiune regizată, pentru a atenua efectul produs de ultimele dezvăluiri cu privire la activitatea de spionaj a unor

diplomaţi americani din Uniunea Sovietică". Impotriva soţilor Egorov a fost pronunţată mai tîrziu hotărîrea expulzării din ţară.

John Butenko, tehnician american, de 39 de ani, a fost acuzat de spionaj la 18 decembrie 1964 şi condamnat la 30 ani închisoare. El furnizase sovieticilor rapoarte secrete despre aviaţia militară americană. Complicele său a fost şoferul rus Igor Ivanov, care a primit o pedeapsă de 20 de ani închisoare, deoarece nu avea imunitate diplomatică. Butenko lucrase la un aparat de copiat documente secrete de la „International Telephone and Telegraph". I-a predat lui Ivanov informaţii cu privire la acest aparat, la o întîlnire în gara Englewood, statul New Jersey. Cu această ocazie au căzut în mîna agenţilor F.B.I. Concomitent au fost arestaţi doi diplomaţi sovietici, membri ai delegaţiei la Naţiunile Unite. Amîndoi au făcut uz de imunitate, au fost eliberaţi şi apoi expulzaţi.

*

Uneori, diplomaţilor sovietici li se recomandă fără multă vîlvă, dar cu insistenţa corespunzătoare, să părăsească ţara. Astfel, doi membri ai ambasadei sovietice de la Londra au avut într-o seară de primăvară o surpriză neplăcută, în timp ce se aflau într-un local din apropierea catedralei Saint-Alban. De ei s-a apropiat un tînăr, cu care au făcut un schimb de plicuri. Apoi tînărul a dispărut. Imediat ruşii au fost invitaţi discret de către trei agenţi ai Secţiei speciale de la Scotland Yard să părăsească localul. Cei doi ruşi — maiorul Ivan Pupîşev şi maiorul Andrei Gladkov, ataşaţi militari adjuncţi — au fost duşi cu maşina la ambasadă şi li s-a pus în vedere să părăsească Marea Britanie. Plicul pe care il adusese tînărul se afla în buzunarul lui Pupîşev. El conţinea fotocopii după desenele de construcţie ale unui proiectil teleghidat. Oamenii de la Scotland Yard nu le-au dat însă nici o atenţie. Schiţele fuseseră falsificate şi înmînate ruşilor de către un agent travestit din MI-5.

Lui Ivan Barabanov, secretar II la ambasada sovietică, i

s-a recomandat in aprilie 1955 să se întoarcă la Moscova: primise informaţii despre apărarea aeriană britanică de la un funcţionar pe nume John Clarence, care a fost condamnat mai tîrziu la 5 ani închisoare.

Capitolul cel mai penibil din activitatea organelor americane de contrainformaţii a fost cazul sergentului Jack Dunlap. El fusese numit ca şofer al conducerii organizaţiei cele mai secrete din S.U.A. — Agenţia Naţională de Securitate (N.S.A.), care îşi are sediul la o distanţă de 22 km de Washington, într-un grup de clădiri din beton şi oţel, înconjurate de garduri înalte de sîrmă ghimpată şi păzite de soldaţi înarmaţi ai corpului de marină. Acolo sînt păstrate, selecţionate şi examinate cu grijă comunicările secrete ale agenţilor din toate colţurile lumii, precum şi rapoartele staţiilor de ascultare secrete, care acţionează zi şi noapte pentru a intercepta ştiri din lagărul comunist.

Dunlap era un om mediocru, căsătorit, tată a cinci copii. Locuia într-un bungalow în apropiere de clădirea comandaturii. Primea acte şi comunicări ultrasecrete şi le transporta de la un funcţionar la altul. Salariul său nu era mai mare de 100 de dolari. Nimeni nu avea vreun motiv să-l suspecteze din punct de vedere politic. Nu discutase niciodată cu cineva despre politica ţării sale. Se afla de circa doi ani în serviciul N.S.A. cînd, deodată, parcă ar fi cîştigat lozul cel mare: şi-a cumpărat o maşină şi un iaht care au costat peste 3000 de dolari, a intrat într-un club al posesorilor de bărci cu motor şi, spre mirarea celorlalţi membri, plătea la barul clubului consumaţia tuturor, răsfoind cu plăcere ostentativă teancuri de dolari în bancnote de cîte o sută. Inota în bani. Nu i-a mai fost suficient un automobil şi şi-a cumpărat încă trei: un „Cadillac Cabriolet" de culoare galbenă, un „Jaguar" şi un „Cadillac" de lux. Nimeni nu se mira cînd il vedea plecînd zilnic la serviciu cu una din superbele lui maşini! Nimeni nu s-a întrebat cum a putut Dunlap să devină membru al unui club exclusiv, deşi la N.S.A. se ştia cu exactitate că îşi cumpărase o ambarcaţiune de curse! Cînd cunoscuţii făceau aluzie la somptuosul său mod de viaţă, el riposta că a moştenit de la

tatăl său pămînturi întinse sau că pe una din moșiile sale a fost descoperit un zăcămînt valoros de uleiuri minerale. S-a împrietenit apoi cu o fată din Annapolis. Și-a justificat bogăția prin faptul că e proprietarul mai multor stații de benzină. Numai o singură împrejurare a trezit curiozitatea fetei: în fiecare săptămînă Dunlap trebuia să se întîlnească cu un om pe care-l numea „librarul". Ea a remarcat că de la aceste întîlniri el se înapoia întotdeauna cu mari sume de bani. Ce făcea în aceste excursii, încotro pleca — nu a spus niciodată. In acest timp Dunlap sustrăgea, probabil în fiecare seară, documente — pe care toți le știau păstrate în locuri foarte sigure și le preda agenților de legătură sovietici care le fotocopiau. Avea cu aceștia diferite puncte de întîlnire, printre care și un loc de parcare într-un oraș la o depărtare de cîteva mile.

Serviciul militar al lui Dunlap era spre sfîrșit. Pentru că se temea că va fi mutat peste ocean, a vrut să se angajeze în continuare la N.S.A., dar nu ca militar, ci ca funcționar civil. Cererea sa necesita măsuri de verificare extrem de severe, prevăzute pentru angajații civili. A fost supus verificării cu ajutorul poligrafului („detectorul de minciuni") și două teste au arătat că Dunlap s-a pretat la acțiuni considerate „furt josnic" și „comportare infamantă". Au existat imediat motive de suspiciune și după două luni de cercetări s-a constatat că trăia în condiții ce îi depășeau veniturile. Dunlap a fost mutat în alt post, departe de orice fel de documente secrete. Dar cercetările au continuat. Devenise nervos, trecea prin stări depresive și de mai multe ori s-a exprimat față de prieteni că se va sinucide. Prima încercare a făcut-o în iunie 1963 într-un motel de lîngă Fort Meade: a înghițit o doză mare de somnifere. Prietenii l-au găsit și l-au dus imediat la spital. S-au găsit și două scrisori de adio, una adresată soției, cealaltă prietenei sale. In nici una dintre ele nu vorbea de spionaj. Deoarece bănuielile că Dunlap era un trădător deveneau tot mai puternice, organele de contraspionaj ale armatei americane și N.S.A. au făcut cercetări cu privire la relațiile sale particulare și la trecutul său. A doua încercare de sinucidere a lui Dunlap a reușit: la 22 iulie 1963 s-a omorît, inhalînd gazele de eșapament ale mașinii sale. La o lună după moartea sa, văduva lui Dunlap a găsit printre hîrtiile sale personale un document strict secret. S-au verificat legăturile celui dispărut și s-a constatat că din cînd în cînd s-a întîlnit cu membri ai ambasadei sovietice. Ministerul Apărării a ordonat efectuarea unor investigații complete, dar nu au fost date amănunte despre rezultatele acestora. Se știe numai că în cei trei ani în care Dunlap a făcut spionaj pentru sovietici a primit enorme sume de bani. Cine au fost oamenii săi de legătură nu s-a aflat niciodată. De asemenea, nimeni nu a putut să descopere cîte documente secrete a sustras Dunlap, dar după sumele mari primite serviciile sale trebuie să fi fost pentru sovietici foarte prețioase și importante. Deoarece împotriva sa nu au fost aduse acuzații publice, Dunlap a fost înmormîntat cu toate onorurile militare în cimitirul național din Arlington, în ciuda faptului că a trăit ca un spion și s-a sinucis.

SUCCESORII LUI BERIA

Malenkov, președintele Consiliului de Miniștri, l-a doborît pe Beria, întărindu-și astfel propria putere politică. Occidentul nutrea dorința, pînă la un anumit grad încrederea, că destinderea situației politice internaționale ce se făcea simțită după moartea lui Stalin va fi de durată și va crea în continuare un climat favorabil tratativelor. Beria era cel mai hotărît adversar al oricărei înțelegeri cu statele occidentale. După moartea sa și numirea lui Kruglov ca ministru de interne (îi era subordonată și poliția secretă) erau așteptate primele indicii de renunțare la războiul rece. Indiferent de orientarea ideologică pe care ar fi dorit s-o promoveze Kruglov, s-a dovedit în curînd că în ce privește viitoarea politică internațională a Uniunii Sovietice el, ca ministru de interne, nu avea nimic de spus.

In ianuarie 1954 procurorul general Rudenko scria : „Orice încercare a unor aventurieri și carieriști de a-și aservi un sector sau altul al aparatului de stat pentru scopurile lor criminale de instigare și lezare a intereselor poporului este sortită eșecului". Aceasta a fost formula pentru asigurarea faptului că nu va mai exista niciodată un al doilea Beria, un om cu puteri nelimitate. Malenkov și celelalte vîrfuri ale guvernului sovietic aveau grijă ca autoritatea noului șef al poliției secrete și ministru de interne să fie strict delimitată. Ei aduceau ga-

ranţii ale respectării absolute a legalităţii şi dădeau asigurări că în noua conjunctură nu vor mai exista epurări. Kruglov nu făcea parte din conducerea partidului. Nu era membru al Prezidiului sau al Biroului Politic şi nici preşedinte — funcţii pe care le deţinuse Beria. Diferiţi observatori îl defineau ca un om neînsemnat, confuz şi greoi. A corespuns poate pentru funcţia sa, totuşi în aprilie 1954 a pierdut controlul poliţiei secrete. Această organizaţie a fost despărţită de M.V.D. şi şeful ei a devenit Ivan Serov, acel care doi ani mai tîrziu avea să facă o vizită-fulger la Londra. Lui îi era subordonat şi noul Comitet pentru Securitatea Statului (K.G.B.). Kruglov era încă ministru de interne, dar în realitate la cîrmă şedea Serov, organizatorul spionajului sovietic în Germania. Dacă puterile occidentale şi locuitorii din ţările socialiste au sperat că se va sfîrşi cu regimul de teroare de tip Beria, prin numirea lui Serov aceste speranţe s-au spulberat. Serov era un demn urmaş al lui Beria. In Uniunea Sovietică şi în statele comuniste era numit „măcelarul" sau „Ivan cel Groaznic", iar cariera sa era tot atît de sîngeroasă ca şi aceea a faimosului său predecesor. In 1941 a organizat în teritoriile poloneze ocupate de sovietici deportarea a 1.500.000 de polonezi. Pentru această acţiune de o cruzime fără precedent Stalin l-a decorat cu Ordinul Lenin. Serov a sărbătorit această cinstire prin masacrarea a mii de ofiţeri ai armatei poloneze în pădurea Katin. Cînd Beria a primit ordinul să conducă între 1943 şi 1945 deportarea în masă a populaţiei unor regiuni de pe teritoriul Uniunii Sovietice, Serov a fost acela care, ca locţiitor al comisarului poporului pentru securitatea statului, a supravegheat ca aceste acţiuni să decurgă conform planului. A devenit apoi locţiitor al generalului Abakumov, şeful „Smerş"-ului, care la rîndul său a devenit ministru al Securităţii Statului (M.G.B.) în 1946, cînd Beria a împărţit N.K.V.D.-ul în două ministere: în M.V.D. şi M.G.B. Serov a supravieţuit lui Abakumov, destituit în 1953, după moartea lui Stalin, şi a rămas în funcţia sa pînă la 27 aprilie 1954. Malenkov l-a numit apoi preşedinte al noului K.G.B. Dar Nikita Hruşciov a subminat treptat puterea lui Malenkov. In

1953 Hruşciov a fost ales prim-secretar al Comitetului Central, deoarece Malenkov renunţase „de bună voie". El avea să părăsească scena la 8 februarie 1955. După unii membri ai guvernului sovietic, Malenkov fusese prea conciliant faţă de Marea Britanie şi America. Printr-o stratagemă a lui Hruşciov, el a fost schimbat cu Bulganin, dar toţi ştiau că de fapt conducătorul era Hruşciov.

Un an mai tîrziu, la 1 februarie 1956, Serghei Kruglov a fost îndepărtat din funcţia de ministru de interne de către Prezidiul Sovietului Suprem şi înlocuit cu N. P. Duderov, un activist puţin cunoscut al Comitetului Central al Partidului Comunist. Serov, avansat la gradul de general, era şeful Comitetului Securităţii Statului.

In martie 1956, Serov a întreprins o călătorie în lumea occidentală, care pentru el a fost foarte puţin îmbucurătoare. A venit la Londra pentru a discuta cu Secţia specială a poliţiei londoneze măsurile de securitate necesare pentru apropiata vizită oficială a lui Bulganin şi Hruşciov în Marea Britanie. După cinci zile de incidente, Serov a părăsit Anglia decepţionat şi furios de primirea ostilă ce i s-a făcut. Cînd Bulganin şi Hruşciov au făcut vizita oficială, el nu i-a mai însoţit, aşa cum fusese prevăzut iniţial.

In octombrie 1956 au izbucnit evenimentele din Ungaria. Serov, împreună cu Mikoian, l-au asigurat pe primul ministru ungar Imre Nagy că îi vor da tot sprijinul. Dar cînd Nagy a părăsit ambasada iugoslavă din Budapesta, unde se refugiase, Serov a ordonat arestarea lui. Mai tîrziu Nagy a fost executat ca trădător. In iulie 1957, după orientarea prosovietică a Siriei, Serov a plecat oficial în această ţară. Deşi prezenţa lui Serov la Damasc a fost contestată, nu există nici o îndoială că el a stat acolo cel puţin 48 de ore, pentru a-şi face o imagine cu privire la influenţele din guvern, radiodifuziune şi presă, înainte ca Uniunea Sovietică să-i acorde Siriei sprijin financiar. După 10 zile de la întoarcerea lui Serov la Moscova, Siria a primit din partea Uniunii Sovietice un ajutor în valoare de 50 milioane lire sterline.

In acest timp, Malenkov, care îl promovase pe Serov, a fost învinuit împreună cu Molotov și Kaganovici de acțiuni antipartinice și exclus din Comitetul Central și din Prezidiu. Malenkov a devenit director la o hidrocentrală din Asia Centrală, iar Molotov a fost numit ambasador în Mongolia. Amîndoi au fost astfel trimiși demonstrativ la mii de kilometri depărtare de Moscova. Hrușciov a dat lovitura următoare. La 27 martie 1958 el a făcut cunoscut că va prelua funcția de prim-ministru în locul lui Bulganin. In luna decembrie a aceluiași an l-a îndepărtat pe Serov din funcția de șef al aparatului de securitate. S-au făcut auzite diferite păreri în legătură cu motivul acestei hotărîri a lui Hrușciov. Una dintre ele era aceea că Serov căzuse în dizgrație deoarece nu descoperise complotul antipartinic al lui Malenkov, Molotov și Kaganovici. Alții susțineau că Hrușciov dorea să dovedească astfel că avea sub controlul său direct poliția secretă. Totuși trebuie să-și fi dat seama pe deplin că avea acum un dușman primejdios în persoana lui Serov. Probabil din această cauză l-a readus un an mai tîrziu pe arena politică. Serov a fost numit șef al contraspionajului militar. Poziția lui Serov reprezenta un fel de garanție pentru Hrușciov, care nu avea cu totul în mînă Armata Sovietică și se temea de o opoziție din această direcție.

In martie 1962, cariera lui Serov a cunoscut un sfîrșit lamentabil : și-a pierdut locul în Prezidiul Sovietului Suprem. In luna mai i-au fost retrase — ca și la alți 600 ofițeri ai Armatei Sovietice și poliției secrete, adepți ai lui Stalin — distincțiile acordate. A fost trimis într-un post neînsemnat la statul major al Armatei Sovietice. In 1963 l-a pierdut și pe acesta și a dispărut în anonimat.

Funcția lui Serov de șef al Comitetului Securității Statului a fost preluată de Alexandr Șelepin, activist de partid și, pînă în aprilie 1958, conducător al Comsomolului. Fiind unul din favoriții lui Hrușciov, Șelepin păstra o disciplină de partid fermă și respecta cu exactitate noul cod penal, care oferea cetățeanului de rînd mai multe garanții decît în vremea lui Serov. Prezidiul Sovietului Suprem părea că are în atenție o anumită democratizare și a declarat Tribunalul Suprem drept unica instanță care hotărăște pedepsirea vinovaților. Așa-numitele „procese" ale poliției secrete erau considerate ilegale. Acest nou cod penal a fost adoptat în aceeași ședință a Sovietului Suprem din decembrie 1958 în care a avut loc și numirea lui Șelepin. In vîrstă de 40 de ani, Șelepin era destul de tînăr pentru o asemenea funcție și el a înțeles-o ca o mare obligație. A trecut imediat la reorganizarea K.G.B.-ului. Poliția secretă fusese curățată de toți adepții lui Beria și își pierduse pînă la un anumit punct eficacitatea. Dar Șelepin, care în timpul activității sale în Comsomol adunase experiența necesară pentru asemenea măsuri administrative, a reorganizat și modernizat aparatul de securitate și l-a pus în mișcare.

Șelepin a inițiat și un „val de blîndețe" care oferea garanția că condamnații la moarte vor fi judecați conform noilor legi. La primul congres al partidului, la care a luat parte în noua sa calitate, Șelepin a declarat că agenții secreți nu mai sînt ca în trecut „dușmani ai poporului". Conducerea K.G.B. a fost redusă, instruită conform noii orientări și completată cu membri ai Comsomolului și cu activiști de partid. Poliția secretă, a subliniat el, va avea „relații strînse cu clasa muncitoare și cu păturile largi ale populației Uniunii Sovietice". Șelepin s-a ocupat nu numai de problemele politice ci și de cele sociale. Venalitatea și corupția pătrunseseră practic în toate sectoarele societății sovietice. El era hotărît să elimine această stare de lucruri — și a și făcut-o. A declarat război birocrației și funcționarii nefolositori din serviciul statului și-au pierdut, datorită lui Alexandr Șelepin, funcțiile comode.

Cînd Șelepin a fost numit șef al aparatului de securitate, conducerea Comsomolului a preluat-o cel mai apropiat colaborator al său, Vladimir Semiciastnîi. In 1961 Șelepin a fost promovat în secretariatul Comitetului Central, iar Semiciastnîi l-a urmat în funcția de șef la K.G.B. A fost, de asemenea, unul din protejații lui Hrușciov. Este cam de aceeași vîrstă cu Șelepin. Pînă în 1959 a fost secretar general

al Uniunii Tineretului Comunist Leninist și a lucrat mai tîrziu ca activist în conducerea partidului din Moscova. Semiciastnii a fost un antistalinist activ, ca mulți membri de partid din generația mai tînără și a tradus în fapte convingerile sale cînd a devenit secretarul de partid al Republicii Adzerbaidjan. Acolo a curățat organizațiile locale de toți staliniștii.

FRANK CLIFTON BOSSARD

Luni 10 mai 1965, Frank Clifton Bossard, expert în rachete la Ministerul Aviației Civile și fost membru al contraspionajului britanic în Germania, s-a recunoscut vinovat de spionaj în toate cele cinci capete de acuzare și a fost condamnat la 21 de ani închisoare. Bossard se afla în fața judecătorului suprem, lordul Parker, care a spus în legătură cu crimele acestui om : „Mobilul acțiunilor dumneavoastră a fost setea de cîștig. Știați cu exactitate că transmiteți informații care puteau fi de folos unei puteri dușmane". La pronunțarea sentinței, lordul Parker a declarat : „S-a dat intenționat o pedeapsă aspră. Pentru dumneavoastră trebuie să fie o pedeapsă, iar pentru alții un exemplu. Pedeapsa ar fi fost cu mult mai mare dacă nu s-ar fi luat în considerație faptul că aveți acum 52 de ani și că ați demonstrat că vă căiți, făcînd mărturisiri complete ce depășesc cu mult faptele cunoscute cu ocazia prinderii în flagrant delict".

Este adevărat că Bossard a relatat amănunțit funcționarilor de la Secția specială a Scotland Yardului despre materialul secret ce îl furnizase sovieticilor, în afară de acele documente pe care le-a fotografiat la 12 martie, ziua în care a fost arestat într-o cameră a hotelului Ivanhoe din cartierul londonez Bloomsbury. Obișnuia să depună materialul într-o cutie de scrisori secretă, de unde era ridicat apoi de un om de

la ambasada sovietică pe care Bossard, după cum a declarat, îl cunoștea numai ca „d-l Gordon". Cînd a aflat sentința, a înclinat capul pleșuv în fața judecătorului suprem și a părăsit sala de ședință sub escortă. A fost încarcerat la închisoarea Wormwood Scrubs. A luat cu sine, după părerea funcționarilor de la MI-5, secretul intrării sale în plasa spionajului sovietic.

Bossard s-a născut la 13 decembrie 1912 la Driffield, în comitatul Yorkshire, ca fiu al tîmplarului Frank Bossard, care avea o prăvălie în piața micului oraș. Tatăl său a murit cu cîteva săptămîni înainte de nașterea fiului, lăsîndu-și soția într-o situație financiară precară. Tînăra văduvă Ethel Bossard a hotărît să se mute la Hull. Trei ani mai tîrziu ea a primit un serviciu într-o cîrciumă a satului Gedney din Lincolnshire. Acolo a făcut cunoștință cu un muncitor agricol, pe nume George Lester, cu care s-a căsătorit la 8 octombrie 1923. Pentru prima dată, Bossard avea un cămin adevărat în mica casă a lui Lester. A mers la școala din sat și cîțiva dintre foștii săi colegi de clasă își amintesc că era zgîrcit și avea dorința arzătoare să urmeze o școală mai înaltă. Dar s-a întîmplat altfel. Tatăl său vitreg trebuia să socotească fiecare penny, astfel că la 14 ani tînărul Bossard s-a văzut silit să părăsească școala și să devină vînzător.

Profesorul său, d-l A. B. Enthwhistle, își amintește de el ca de un tînăr „care voia întotdeauna să-i întreacă pe ceilalți și care avea mari gărgăuni în cap". Bossard s-a dezobișnuit de accentul nordic englez. A adoptat imediat limbajul și modul de exprimare al elevilor școlilor înalte. In acest timp a avut diferite slujbe în provincie și la Londra. Lucrînd într-un magazin de biciclete și aparate de radio a început să-l intereseze tehnica radio. La 16 ani și-a construit singur un receptor, iar după patru ani, în 1933, a intrat la colegiul tehnic din Norwich pentru a urma un curs special de radiotehnică.

Inceputul mișcărilor fasciste din Europa l-a interesat și a devenit național-socialist. Activitatea sa politică l-a adus pe continent într-o situație penibilă : a ajuns în închisoarea

poliției din Innsbruck, deoarece nu a putut să-și plătească hotelul. L-au ajutat prietenii din Anglia. S-a întors la Lincolnshire unde a primit un post de radiotehnician. A devenit acum vizibilă pentru prima dată o slăbiciune de caracter fatală : se împrietenea cu oameni care cheltuiau mulți bani. Dar pentru că trăia peste posibilitățile sale, a încercat în 1934 să facă rost de bani prin găinării și a fost acuzat de a fi cumpărat de la un giuvaergiu un ceas de aur în valoare de 7 guinee cu ajutorul unui cec fără acoperire. Cînd Bossard a apărut în fața judecătorului, a mărturisit imediat alte cinci fapte asemănătoare : cumpărare ilicită de ceasuri și inele de la giuvaergii din mijlocul și răsăritul Angliei. Judecătorul l-a condamnat la 6 luni închisoare, specificînd : „Cazul este foarte serios. Aveți abia 21 de ani și alunecați inevitabil pe un drum greșit". Bossard i-a răspuns : „Nu voi mai greși". In decembrie 1940 a intrat în Forțele Aeriene Regale și a solicitat gradul de ofițer, pe care l-a și obținut mai tîrziu. A devenit ofițer de rezervă în serviciul radar. A trecut sub tăcere pedeapsa sa. A fost eliberat în martie 1946, la vîrsta de 33 de ani, cu gradul de căpitan. Cinci ani mai tîrziu s-a căsătorit cu o fată de 19 ani pe nume Eileen Brash. Timp de 7 luni a predat la colegiul de aviație din Hamble, comitatul Hampshire. In octombrie 1951 a fost primit în serviciul radio al Ministerului Aviației Civile și a avansat rapid într-un post înalt la secția de telecomunicații.

Din momentul cînd Bossard și-a început cariera de ofițer, el și-a „confecționat" o pregătire care corespundea, de altfel, accentului său îngrijit și cultivat. A arătat că a absolvit o școală înaltă, că a dat examene la Cambridge și că posedă o diplomă de radiotehnician și tehnolog. Succesele sale l-au ajutat în decembrie 1951 să obțină un nou post : a fost repartizat la Ministerul de Război, la secția științifică și tehnică a contraspionajului britanic din Germania. In aprilie 1956 a fost trimis la ambasada britanică din Bonn. Acolo avea funcția de secretar de ambasadă și se ocupa cu chestionarea oamenilor de știință și tehnicienilor care veneau legal sau ilegal în Republica Federală din zona răsăriteană. Avea la

dispoziție fonduri suficiente pentru a-i putea caza în condiții satisfăcătoare pe acești oameni. In acești ani Bossard, care avea întotdeauna în buzunar mulți bani ce nu-i aparțineau, a început să bea. Era client obișnuit al barului „Linden" din Köln, unde încerca să se impună oamenilor în rolul unui James Bond *. Lăsa să se înțeleagă că e agent secret.

După arestarea sa Bossard a declarat că sovieticii l-au contactat prima dată în 1961 în Anglia. A povestit că a intrat în discuție, într-un local din West End, cu un bărbat care s-a recomandat Gordon. In acel timp Bossard se interesa foarte mult de numismatică și făcea comerț cu monede într-o cameră închiriată din apropierea Ministerului Aviației Civile. Gordon avea interese înrudite, a spus Bossard. In depoziția dată în fața funcționarilor Secției speciale de la Scotland Yard se spune : „Nu i-am vorbit de meseria mea, dar probabil el avea cunoștință de aceasta. Am încercat să primesc lucrări de tradus din germană în engleză, deoarece veniturile mele se micșoraseră simțitor de la întoarcerea mea din Germania. In acel timp eram cam lefter". Gordon i-a spus că ar putea să-l ajute din punct de vedere financiar și l-a invitat la un dejun la localul „Covorul fermecat" din cartierul londonez Chelsea. Discuția s-a referit la preferințele lui Bossard și la cîteva aspecte tehnice ale serviciului său de la minister. Descriind o altă întîlnire, care a avut loc în hotelul „George" din Holand Park, Bossard a relatat : „Am intrat într-o cameră unde am băut ceva și am mîncat sandvișuri. După o discuție scurtă și fără importanță, Gordon a spus că reprezintă ambasada sovietică și că îl interesează știrile secrete, arătînd că rușii plătesc bine. Cu această ocazie nu i-am dat nici o informație, dar el mi-a înmînat 200 de lire în bancnote de cîte 5 lire. Datorită situației mele financiare precare am acceptat banii și m-am declarat de acord să-i procur materiale".

MI-5 nu are dovezi în legătură cu declarațiile lui Bossard, deoarece în timpul celor trei luni cît a fost ținut sub observație nu a fost văzut niciodată cu un rus. Nu este cunoscută identitatea oamenilor săi de legătură. Contraspionajul britanic de la Bonn e convins că agenții sovietici l-au pus pe Bossard, în timpul serviciului său de la ambasada din capitala Republicii Federale, pe „lista lor de așteptare", chiar dacă au încercat inițial să intre în contact cu el. Sovieticii infiltrează frecvent agenți în grupele cu care avea de-a face Bossard, iar funcționari britanici cu experiență de la contrainformații nu se îndoiesc că sovieticii îl luaseră în evidență ca trădător potențial. Au așteptat ziua în care Bossard trebuia să fie la ananghie după reîntoarcerea sa din Germania, ca urmare a salariului micșorat și a felului său neschimbat de viață.

E. J. Cussen, reprezentantul acuzării, a spus că Bossard a primit de la agentul său de legătură indicația să procure în octombrie și decembrie 1961 informații despre proiectilele teleghidate. Rapoartele trebuiau depuse într-o ascunzătoare, de unde le ridica agentul sovietic. După arestare, detectivul Alfred Wise de la Secția specială a găsit în mapa de scrisori a lui Bossard o listă a ascunzătorilor. Erau nouă „căsuțe poștale secrete" și o ascunzătoare de rezervă. Ascunzătorile erau desemnate prin litere convenționale. Ascunzătoarea „A" era o țeavă de canalizare de-a lungul unui gard de pe o proprietate din Weybridge, în apropiere de lacul Silvermere. Ca ascunzătoare „C" a fost descoperit un pom de lîngă o cărare din Leatherhead. „E" era un alt pom, lîngă un indicator cu inscripția „descărcare interzisă" din Woking. In Forest Green s-a găsit ascunzătoarea „F", iar „H" a fost descoperită în Blackheath. Cussen a declarat că Bossard a primit în prima duminică a lunii ianuarie 1962 ordinul „să ridice poșta". Cînd a căutat în ascunzătoare, a găsit o bucată de film developat și 300 de lire. Microfilmul avea o lungime de circa 6 țoli și cu o lupă Bossard a putut să descifreze instrucțiunile. In februarie, aprilie, iunie, august, octombrie și decembrie a pus în ascunzători pachete, iar în celelalte trei luni ale anului 1962 a primit ordine și bani.

In declarația sa Bossard arată : „Informațiile pe care le-am transmis proveneau din acte ale Ministerului Aviației.

* Eroul romanelor de aventuri ale scriitorului Ian Fleming.

Am primit în total de la ruşi aproximativ 5.000 de lire. In vara anului 1962 am fost chemat la telefon pentru o neclaritate în legătură cu rapoartele mele şi mi s-a indicat să mă întîlnesc la gara Cobham cu un om. A fost stabilită şi parola: «Nu ne-am cunoscut cumva într-un sat din Franţa? Nu îmi pot aminti numele dumneavoastră». Răspunsul era: «Nu, în 1961 eram la Lisabona». Cînd m-am întîlnit cu el mi-a spus că nu a găsit pachetul pe care-l depusesem cu o seară înainte la Escher. I-am explicat exact unde l-am depus şi probabil l-a găsit, pentru că nu am mai auzit nimic de această problemă". Agentul cu care Bossard s-a întîlnit la Cobham nu era Gordon, care avea părul blond şi ochi albaştri. Curierul de la Cobham era un om înalt de 1,65 m şi purta ochelari cu ramă de os.

In perioada 1962—1964, locurile ascunzătorilor au fost schimbate şi Bossard a primit indicaţia ca în prima marţi şi miercuri ale fiecărei luni să asculte radio Moscova la 7,45 şi 20,30, pe anumite lungimi de undă.

„In legătură cu aceasta, trebuia să fiu atent la cinci melodii, dintre care una era «Nopţi moscovite». Această melodie, iniţial un cîntec popular rusesc, este cunoscută în Anglia sub titlul «Miezul nopţii la Moscova»..." Bossard a amintit şi de alte bucăţi muzicale. Fiecare avea o anumită semnificaţie, fiecare reprezenta o ştire. A cumpărat discuri pentru a-şi memora cu exactitate cîntecele, dar singurul ordin ce i s-a transmis prin radio a fost „Nopţile moscovite", ceea ce însemna că îşi putea continua activitatea. A mărturisit că ultima sumă pe care a ridicat-o din ascunzătoarea din Blackheath era de 2.000 de lire, tot în hîrtii de cîte 5 lire. O parte din bani i-a folosit să-şi plătească ratele maşinii, iar 1.200 de lire le-a depus la bancă.

Cussen a relatat că Bossard a comandat la 12 martie o cameră la hotelul Ivanhoe pentru ziua de 15 martie, sub numele J. Hataway. In acea zi, între 12,45 şi 13,00, detectivul Wise şi un alt agent de la Secţia specială l-au văzut pe Bossard la etajul II al hotelului, cînd tocmai intra în camera 229 cu un geamantan albastru şi o servietă cafenie. Cînd

a părăsit la 14,45 camera a fost oprit cu cuvintele: „Avem motive să vă bănuim că vă faceţi vinovat de încălcarea prevederilor cu privire la apărarea secretelor de stat. Vreţi să ne urmaţi în camera dv.?". Bossard nu era atît de uşor impresionabil. „Desigur", a răspuns. I s-a luat servieta şi s-au găsit în ea patru acte de la minister, toate cu menţiunea „secret". In geamantanul albastru s-au găsit un microaparat de fotografiat pentru reproduceri de documente şi două filme. Un film părea stricat, celălalt era nedevelopat. O percheziţie temeinică a geamantanului şi a îmbrăcămintii lui Bossard a scos la iveală o lupă şi un pacheţel învelit în hîrtie, care conţinea patru casete cu filme. Au mai fost descoperite: schiţe cu indicarea exactă a ascunzătorilor, un stativ pliant şi cinci discuri muzicale.

Bossard a declarat: „Selecţionam acte despre armele teleghidate şi făceam astfel ca şi cum aveam nevoie de ele la birou. Le luam apoi în pauza de prînz în camera de la hotel şi reproduceam pasaje importante din ele. Instalaţia fotografică o depuneam la biroul de bagaje al gării Waterloo şi o ridicam de fiecare dată cînd aveam nevoie de ea. Azi am venit la birou la ora 9,45. In timpul dimineţii am luat diferite documente şi am hotărît să fotografiez imediat patru dintre ele". El a adăugat că cei de la Scotland Yard îşi vor pune probabil întrebarea: cum e posibil că soţia nu ştia nimic de activitatea sa? A explicat aceasta prin faptul că ea credea că lucrează pentru serviciul secret britanic.

In locuinţa lui Bossard din Quernbrook, lîngă Cobham, inspectorul Alfred Jarvis a găsit în bucătărie un aparat de radio portativ cu căşti. Era un aparat foarte sensibil, care avea o bună recepţie.

Cît a cîştigat Bossard prin trădările sale? Lordul Parker l-a întrebat pe Wise: „Credeţi că acest om a primit, cum declară, 5.000 de lire?" Superintendentul Wise a răspuns: „E o cifră pe care aş accepta-o cu rezerve. Am senzaţia certă că suma reală a depăşit cu mult 5.000 de lire". De cînd Bossard se află în închisoare, funcţionari ai serviciului secret din Ger-

mania au apreciat că pentru materialul important care l-a furnizat oamenilor săi de legătură sovietici, a primit mai degrabă 10.000 pînă la 15.000 de lire.

Cazul Bossard rămîne pentru opinia publică un alt exemplu clasic al slăbiciunilor contraspionajului britanic. Autoritățile de contrainformații ale Marii Britanii nu au permis publicarea știrii despre arestarea lui Bossard. Tactica defectuoasă de a amîna arestarea sa, în vederea identificării oamenilor săi de legătură sovietici, a atras după sine o critică aspră pentru MI-5. Autoritățile aliate de contrainformații consideră ca o omisiune inadmisibilă că prietenii lui Bossard de la grupa de contraspionaj din Germania nu au raportat despre patima beției și despre comportarea sa suspectă. Fără îndoială că înclinațiile sale latente spre escrocherie și înșelăciune au fost din nou alimentate de viața ce o putea duce în Republica Federală. Indată ce a simțit pămînt sigur sub picioare, a căutat distracții în viața de noapte din Berlinul Occidental. La cafeneaua „Bristol“ de pe Kurfürstendamm a făcut cunoștință în 1953 cu soția unui bogat om de afaceri. Atrăgătoarea doamnă, blondă și îmbrăcată foarte scump, cu mașină de lux proprie, l-a impresionat pe Bossard. A început între ei o corespondență permanentă, pînă cînd Bossard și-a uitat într-o zi mapa de scrisori acasă. Soția sa a deschis-o și a descoperit în ea o scrisoare a prietenei. Intrebat, Bossard și-a cerut scuze pentru cele întîmplate și și-a copleșit apoi soția cu cadouri. In 1958, cînd s-a întors la Londra pentru a prelua conducerea biroului de contrainformații din Ministerul Apărării, veniturile sale s-au micșorat. In Germania cîștigase anual 5.000 de lire, iar acum figura pe statul de salarii numai cu 2.295 ! Casa sa izolată din Stoke d'Abernon l-a costat 6.000 de lire și și-a epuizat economiile cumpărîndu-și o mobilă luxoasă. Și-a pus în gaj proprietatea pentru 1.000 de lire și a obținut un împrumut mare. Mai tîrziu, s-a văzut silit să ceară un nou credit. Ratele sale lunare erau de 75—80 lire, în afară de aceasta avînd de plătit școala pentru fiul său Keith.

Vecinii lui Bossard nu bănuiau marile și din ce în ce mai acutele crize financiare cu care avea de luptat bărbatul înalt, distins și îmbrăcat cu gust.

In ianuarie 1960 a fost mutat ca tehnician de înaltă calificare în secția pentru proiectile teleghidate din Ministerul Aviației. In iulie a urmat o altă promovare, iar salariul i s-a ridicat la 2.725 lire anual. Dar această îmbunătățire a veniturilor sale a apărut prea tîrziu pentru Bossard. Căzuse în miinile cămătarilor și în momentul arestării plătea tocmai o datorie, în rate lunare de 11 lire.

Bossard făcea parte dintr-o grupă de funcționari de stat selecționați cu atenție, care din timp în timp plecau la Aberporth, pe țărmul de vest în Walles, ca observatori la experiențele strict-secrete cu armele teleghidate britanice.

EDGAR J. HOOVER FACE BILANŢUL

In unul din rapoartele sale, susţinut în faţa unei anumite comisii a Congresului, Edgar J. Hoover, fostul şef al F.B.I., arăta următoarele:

„Lupta serviciului secret sovietic împotriva S.U.A. este continuată fără întrerupere. Cu toate că domeniile sale de acţiune sînt practic nelimitate, el a dat multe lovituri pe anumite direcţii principale. Una din acestea a fost şi rămîne infiltrarea în aparatul de stat american. In această direcţie, grupele de agenţi ale blocului răsăritean încearcă să acţioneze pe un front larg şi nici un sector al administraţiei noastre de stat nu se află în afara intenţiilor lor... Ştim că serviciul secret sovietic consideră ca sarcină esenţială formarea unor celule de spionaj în cadrul Departamentului de Stat, al Agenţiei Centrale de Informaţii, al F.B.I. şi al altor organizaţii asemănătoare. Pentru ofensiva lor de spionaj împotriva naţiunii noastre, sovieticii dispun de o armată apreciabilă de agenţi secreţi şi mijloace băneşti... S-a dovedit că un procent foarte mare al reprezentanţilor diplomatici din blocul răsăritean, acreditaţi în această ţară, sînt însărcinaţi cu misiuni secrete de un fel sau altul."

Hoover a adăugat că sovieticii nu se bazează numai pe funcţionarii lor diplomatici şi studenţii, profesorii, oamenii de ştiinţă şi de afaceri americani, pe care i-au silit prin şantaj

sau manevre de mistificare să facă spionaj. „O importanță deosebită și crescîndă în aparatul de spionaj care acționează împotriva S.U.A. revine folosirii agenților ilegali. Aceștia sînt spioni de meserie, bine pregătiți și dispun de aparatura tehnică cea mai modernă."

Inființarea Agenției Centrale de Informații a fost un răspuns la Pearl Harbour. Richard Sorge l-a informat pe Beria de iminentul atac japonez, dar S.U.A. erau complet nepregătite. Americanii și-au jurat că niciodată un asemenea atac nu va mai găsi Statele Unite nepregătite. In 1947 a fost creată C.I.A., care este continuatoarea Oficiului Serviciilor Strategice, creat în timpul războiului. Sediul ei se află în orășelul Langley, la 20 de minute depărtare de Washington. „Agenția", cum e numită pe scurt, are mii de angajați, inclusiv agenții și tehnicienii care se specializează în toate domeniile, de la producerea unui microfon ce încape într-un cui de covor pînă la industria grea. In centrala C.I.A. se află cercetători în fizica nucleară și medici.

Milioane de informații disparate sînt examinate cu grijă, iar dacă se constată un indiciu al activității de spionaj, atunci agenți din C.I.A., sprijiniți de F.B.I., organizează urmărirea celor suspecți.

Avertismentele lui Hoover referitoare la tendința neobosită a sovieticilor de a pătrunde în serviciile de contrainformații sînt întîmpinate în Marea Britanie cu o deplină aprobare.

Din iulie 1963, trei organizații s-au ocupat amănunțit de această problemă. Savantul italian dr. Giuseppe Martelli a fost acuzat în 1963 de mai multe încălcări ale prevederilor legii privind apărarea secretelor de stat. In timpul procesului, Martelli a amintit posibilitatea ca doi dintre copiii săi, ce se aflau în Italia la soția sa de care era despărțit, să poată fi duși în Uniunea Sovietică, unde ar deveni inaccesibili pentru el. A vorbit și de dineul tipic rusesc, la care îl invitase Nikolai Karpekov: „Cred că am fost amețit sau mi s-a pus ceva în mîncare". A relatat că un alt rus i-a comunicat, spre surprinderea sa, că o cunoaște pe femeia pe care o iubea Martelli —

se numea dr. Pamela Rothwell și aștepta un copil. Martelli a povestit, în sfîrșit, cum Karpekov i-a arătat o listă în care, după cum a spus, erau menționate mașinile pentru misiuni speciale de la Scotland Yard, remarcînd: „Avem pretutindeni prieteni — și la Scotland Yard". Nu a fost găsită dovada pentru declarația alarmantă a lui Karpekov. Dar două puncte obscure în afacerea Portland și în cazul Vassall au rămas neelucidate. Nikolai Korovin, care lucra împreună cu Houghton în gruparea Portland, a dispărut din Londra înainte cu cîteva săptămîni ca gruparea să cadă, iar Karpekov a plecat la Moscova cu puțin timp înainte de arestarea lui Vassall. Dacă ne amintim de cazul Burgess — Maclean și de felul de a proceda al lui Kim Philby, care i-a avertizat pe cei doi diplomați, atunci se înțelege de ce așii serviciului secret britanic își bat capul cu plecarea oportună a celor doi „Niki".

De la începutul războiului rece temperatura pe frontul agenților a crescut aproape pînă la punctul de fierbere. Intre 1950 și 1960, 21 de ruși, suspecți de spionaj, au fost invitați să părăsească S.U.A. In același interval au fost descoperite nu mai puțin de 153 de microfoane ascunse, pe care le instalaseră în sediile ambasadelor occidentale. In America au mare căutare „distrugătorii de insecte" — specialiști care pot „dezinfecta camera", adică descoperă microfoane secrete în clădirile oficiilor guvernamentale.

Serviciul secret britanic — și, după cum au dovedit acțiunile de spionaj din Anglia, în această țară birourile guvernamentale sînt tot atît de vulnerabile ca pretutindeni — a rămas mult în urmă în ceea ce privește dotarea sa. Există puține legături între organizațiile de contraspionaj ale țărilor occidentale. S.U.A. nu sînt încîntate de actuala formă a contribuției britanice. Afacerea Profumo a provocat critici violente la adresa autorităților britanice de contrainformații și mulți nu și-au ascuns adînca îngrijorare. La MI-5 se știa că John Profumo, pe atunci ministru de război, era implicat în scandalul „call-girl" *, în jurul lui Stephen Ward și a Chris-

* Prostituată, accesibilă prin formarea unui număr de telefon.

tinei Keeler. Se știa, de asemenea, că și un alt domn participa la acest carusel sexual: Eugen Ivanov, atașatul naval sovietic. Dar, „din motive protocolare“, MI-5 nu a luat nici o măsură. Nu e surprinzător că, după întoarcerea sa în Uniunea Sovietică, Eugen Ivanov a fost adus la Leningrad în fața consiliului de onoare al marinei militare. A fost învinuit de comportare nedemnă pentru un diplomat și de „lezare a onoarei Uniunii Sovietice în străinătate“. El își făcuse însă numai datoria ca ofițer K.G.B. Americanii au luat cunoștință de raportul privind afacerea Profumo cu același dispreț ca și în cazul Vassall. Au zîmbit compătimitor cînd au citit că Bennett l-a caracterizat pe secretarul său, Vassall, ca un „homosexual potențial“ și că tribunalul a fost de părere că din motive de disciplină și bun simț erau „imposibile“ cercetări personale în cadrul ambasadei cu privire la Vassall. Deoarece cazul Vassall a urmat atît de curînd după afacerea Portland, nu e de mirare că autoritățile americane de contraspionaj de la Washington au solicitat ambasadei lor de la Londra un raport despre activitatea contraspionajului britanic în descoperirea celor două cazuri de spionaj. Nu trebuie să i se atribuie numai centralei MI-5 insuccesele în combaterea spionajului. Fiecare minister și instituție în parte trebuie să ia măsuri de siguranță și numai cînd se dovedește că există undeva o „spărtură“, atunci trebuie chemat MI-5.

Denumirea MI-5 — Departamentul de Informații Militare 5 — este derutantă și provine din primul război mondial, cînd contraspionajul era subordonat Ministerului de Război. Denumirea oficială actuală a organizației engleze de contraspionaj este: „Serviciul de Siguranță Britanic“. Pînă în 1953, cînd sir Percy Sillitoe, fostul șef al poliției și spaima hoților a ieșit la pensie, numele șefului Serviciului de Siguranță putea fi cunoscut. Cînd a fost desemnat succesorul său, autoritățile au cerut presei să nu facă cunoscut numele său, motivînd că noului șef i s-ar limita astfel libertatea de hotărîre și acțiune. Sovieticii au știut însă întotdeauna cine se afla la comanda contraspionajului britanic!

Tot moștenire din primul război mondial este și metoda de încadrare a funcționarilor în MI-5. Organele MI-5 sînt formate din funcționari de stat fără pregătire specială — incomparabili cu agenții C.I.A. Ei sînt plătiți prost. Nu cîștigă nici 1000 de lire pe an, deși activitatea lor este istovitoare și nu au ore fixe de serviciu. Nu au posibilități de promovare profesională, pentru că funcțiile de conducere sînt rezervate de obicei pentru ofițeri superiori, care dispun de legături utile. In Marea Britanie ar fi necesară o organizație ca C.I.A., iar contraspionajul ar trebui condus de oameni care au cel puțin rangul de detectiv inspector. Acum cîtva timp ministerele au ținut seama de seriozitatea situației: trei foști înalți funcționari de la Scotland Yard au fost numiți conducătorii unei grupe de cercetări, care efectuează verificări în cadrul Ministerului de Externe.

In S.U.A., unde verificarea persoanelor din serviciul de stat este mult mai severă, au rezultat multe neînțelegeri. La întrebarea cît de departe să ajungă cercetările în viața particulară a cetățenilor pentru a nu fi știrbite libertățile individuale, nu s-au putut da decît răspunsuri foarte vagi.

In martie 1965, unui număr de 650.000 de funcționari britanici li s-au impus măsuri radicale cu caracter contrainformativ. Sir Charles Cunningham din Ministerul de Interne a emis instrucțiuni severe, potrivit cărora în viitor trebuie anunțate toate legăturile cu diplomații străini. Prima reacție a sindicatului funcționarilor de stat a fost constatarea că noua reglementare ar putea duce la un amestec nepermis în viața personală.

Sînt informații potrivit cărora țările răsăritene vor desfășura în următorii zece ani o activitate intensă în domeniul spionajului industrial. In acest război rece, blocul răsăritean va încerca prin toate mijloacele să-și însușească secretele noilor descoperiri și toate îmbunătățirile esențiale aduse produselor exportate de S.U.A. și Marea Britanie, astfel ca Uniunea Sovietică și celelalte țări comuniste să poată lansa, cît mai devreme posibil sau cel puțin în același timp cu puterile occidentale, produse asemănătoare pe piața internațională.

Cînd F.B.I. a creat, în interesul industriei, secția sa consultativă, s-a constatat că trebuiau făcute precizări privind funcționarea ei. Unii fabricanți doreau să știe de la F.B.I. cît de înalte trebuie să fie gardurile de protecție din jurul întreprinderilor lor, în timp ce de fapt este nevoie să se organizeze instruirea muncitorilor și funcționarilor pentru a nu cădea victime iscusiților agenți sovietici. Această secție nu este creată numai pentru a face recomandări cu privire la măsurile obișnuite de siguranță pe teritoriul întreprinderilor. Ea trebuie să împiedice ca informațiile economice să iasă în afara granițelor țării.

Pe tărîm militar, politic sau economic, războiul spionilor este un război fără sfîrșit.

CUPRINSUL

Redactor: lt. col. PETRICA IŞUTIN
Corector: A. C. RADU STOIAN

Dat la cules: 09.05.69; *Bun de tipar:* 27.10.69.
Tiraj 1500 ex., din care 1400 ex. hîrtie semivelină şi 100 ex. hîrtie velină, format 16/61x86.
Lucrarea conţine 240 pagini.